

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİMDALI

**OSMANLI DEVLETİNDEKİ İRAN ELÇİLERİNİN
GELİR-GİDERLERİ
(1696-1741)**

Yüksek Lisans Tezi

Nurten SEVİNÇ

2012

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİMDALI

**OSMANLI DEVLETİNDEKİ İRAN ELÇİLERİNİN
GELİR-GİDERLERİ
(1696-1741)**

Yüksek Lisans Tezi

Nurten SEVİNÇ

Danışmanı: Doç. Dr. Hamdi GENÇ

2012

TEZ ONAYI

Enstitümüzün, Ortadoğu İktisadi Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimi gören 506210008 no. lu Nurten SEVİNÇ' in hazırladığı "Osmanlı Devletindeki İnan Elçilerinin Gelir-Giderleri (1696 - 1741)" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 15. maddesi uyarınca 02.09.2012 tarihinde saat 15.00'da yapılmış sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin 'Kabulu.....' ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Hamdi GENÇ	Olumlu	
Yard. Doç. Dr. İ. Murat BOZKURT	Olumlu	
Doç. Dr. Cihan PİYADEOĞLU	Olumlu	

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	V
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ MÜNASEBETLER

I. OSMANLI-İRAN SİYASİ MÜNASEBETLERİ (1696-1741).....	5
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN ELÇİLERİNİN GİDERLERİ

I. İAŞE GİDERLERİ.....	27
A-Elçilerin Kullandığı Yiyecek ve Zahirre.....	27
B-Yiyecek ve Zahirre Fiyatları.....	79
II.YOLCULUK GİDERLERİ.....	92
A-Nakliye Vasıtaları Giderleri.....	92
B-Hizmet ve Harcırah Giderleri.....	97
a- Harçlık.....	100
b- Harcırah.....	101
c- İnam (yardım).....	102
III.İKAMET GİDERLERİ	102
A-Konak ve Hane Giderleri.....	103

B-Yatak.....	126
C-Yakacak.....	129
IV.MERASİM VE KARŞILAMA GİDERLERİ.....	131
A-Hediye Giderleri.....	142
a-İlbas Olunan Elbiseler.....	153

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN ELÇİLERİNİN GELİRLERİ

GELİR.....	158
I.HAZİNE GELİRLERİ.....	159
A-Hazine-i Amire.....	159
B-Enderun-ı Hümayun Hazinesi.....	167
a-Basra ve Mısır İrsaliyesi.....	169
b-Darbhane Gelirleri.....	171
II.VERGİ (TEKALİF) GELİRLERİ.....	172
A-Avarız ve Nüzul Gelirleri.....	182
a-Tımar Bedeliyesi.....	195
b-Sürsat Bedeli.....	196
B-Mukataa Gelirleri.....	197
C-Gümrük Gelirleri.....	201
D-Cizye Gelirleri.....	205
SONUÇ.....	208
KAYNAKLAR.....	212

EKLER	223
Ek 1 : Hacı Han'a Kerkük Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	223
Ek 2: Hacı Han'a Musul Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	224
Ek 3: Hacı Han'a Diyarbakır Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	225
Ek 4: Hacı Han'a Siverek Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	226
Ek 5: Hacı Han'a Birecik Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	227
Ek 6: Hacı Han'a Halep Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	228
Ek 7: Hacı Han'a Antakya Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	229
Ek 8: Hacı Han'a İskenderun ve Payas Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	230
Ek 9: Hacı Han'a Kurt Kulağı ve Misis Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı.....	231
Ek 10: Hacı Han'a Adana Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	232
Ek 11: Hacı Han'a Ereğli-Çifte Han Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	233
Ek 12: Hacı Han'a Karapınar Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	234
Ek 13: Hacı Han'a Konya Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	235
Ek 14: Hacı Han'a Ilgın Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	236
Ek 15: Hacı Han'a Akşehir ve Arğıt Hanı Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı.....	237
Ek 16: Hacı Han'a Bolvadin Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	238
Ek 17: Hacı Han'a İshaklı Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	239
Ek 18: Hacı Han'a Beyal, Hüsrevpaşa, Bardakçı ve Seyitgazi Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı.....	240
Ek 19: Hacı Han'a Akviran ve Eskişehir Menzillerinde Verilen Tayinat.....	241
Ek 20: Hacı Han'a Söğüt Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	242
Ek 21: Hacı Han'a Bilecik Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	243
Ek 22: Hacı Han'a Lefke Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	244
Ek 23: Hacı Han'a İki Kuğu ve Masakça Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	245
Ek 24: Hacı Han'a İznikmid Menziline Verilen Yiyecek Miktarı.....	246

Ek 25: Hacı Han'a Hereke ve Göklüdere Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı....	247
Ek 26: Üsküdar–İran Güzergahındaki Menzil Noktaları ve Uzaklıkları.....	248
Ek 27: Murtaza Kulu Han'ın Üsküdar'dan İran sınırına Kadar Konakladığı Menziller.....	249
Ek 28: 16 L 1117/31 Ocak 1706 Yılında İran Elçisi ve Maiyeti İçin Kiralanan Mesken ve Ödenen Ücret.....	250
Ek 29: XVIII. Yüzyılda Anadolu'daki Kollar ve Bunlar Üzerindeki İaşe Menzilleri.	251

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 6 Ca-6 B 1108/1 Aralık 1696-29 Ocak 1697 Tarihlerinde Ebu'l-Masum Han'a Edirne'de Temin Edilen Yiyecek Miktarı.....	30
Tablo 2: 7-23 B 1108/30 Ocak-15 Şubat 1697 Tarihlerinde Elçi Ebu'l-Masum Han İçin Edirne'de Temin Edilen Yiyecek Miktarı.....	33
Tablo 3: Elçi Rüstem Han'a İran'a Dönerken 27 Za-24 Z 1109/6 Haziran-3 Temmuz 1698 Tarihleri Arasında Üsküdar'da Verilen Tayinat.....	37
Tablo 4: 1114/1702 Tarihinde İstanbul'dan Edirne'ye giden İran Elçisine Yapılan Masraf.....	39
Tablo 5: 12 Ra 1114/6 Ağustos 1702 Tarihinde Edirne'de Bulunan Elçisi ve Maiyetine Temin Edilen Yevmiye Yiyecek ve Miktarı.....	40
Tablo 6: Murtaza Kulu Han'a 11-17 Şaban 1117/28 Kasım-4 Aralık 1705 Tarihlerinde Üsküdar'da Verilen Tayinat.....	42
Tablo 7: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Hizmetine Verilen Divan Çavuşlarına Verilen Tayinat.....	44
Tablo 8: Murtaza Kulu Han'a 16-17 Ş 1117/3-4 Aralık 1705 ile 18 Ş-8 M 1118/ 25 Kasım-22 Nisan 1706 Tarihlerinde Temin Edilen Tavuk Miktarı.....	45
Tablo 9: Murtaza Kulu Han'a 6 Za 1117/19 Şubat 1706 Tarihlerinde Tosya-Tokat Menzillerinde Yapılan Masraf.....	47
Tablo 10: Elçi Namdar Mehmet Han'a 18 M 1142/13 Ağustos 1729 Tarihinde Karacaviran Kazasında Temin Edilen Yiyecek ve Zahire Miktarı.....	50
Tablo 11: Mehmet Namdar Han'a Matbah-ı Âmire'den Verilen Yiyecek Miktarı.....	52
Tablo 12: Mehmet Namdar Han'a Tokat Kazasının Eskiye Köyünde Verilen Tayinat.....	54
Tablo 13: Mübaşir Hüseyin Bey'e ve Divan-ı Hümayun Çavuşlarına Verilen Tayinat.....	55
Tablo 14: Rıza Kulu Han'a 27 N 1142/15 Nisan 1730 Tarihinde Karye-i Develi, Revan Menzili, Üç kilise Menzili, Mastıra Menzili ve Revan Menziliinde Verilen Tayinat....	57
Tablo 15: Rıza Kulu Han'a Üsküdar'da Matbah-ı Âmire'den Verilen Tayinat.....	60

Tablo 16: Veli Mehmet Han'a ve Maiyetine Sakız Adasında 2 N 1145-29 C 1146/ 16 Şubat 1733-7 Aralık 1733 tarihlerinde Verilen Tayinat.....	61
Tablo 17: İran Elçisi Abdalbaki Han'a 29 Ra 1149/7 Ağustos 1736 Tarihinde İstanbul'da Matbah-ı Âmire'den Temin Edilen Yiyecek ve Miktarı.....	62
Tablo 18: İran Elçisi Abdalbaki Han'a Üsküdar ve İstanbul'da 29 R-30 CA 1149/6 Eylül-6 Ekim 1736 Tarihlerinde Verilen 60 Günlük Tayinat.....	63
Tablo 19: İstanbul'da Abdalbaki Han İçin Satın Alınan Yiyecek Miktarı.....	64
Tablo 20: Abdalbaki Han'a Üsküdar ve İstanbul'da 29 Ra -29 B 1149/7 Ağustos-3 Aralık 1736 Tarihlerinde Verilen Tayinat.....	65
Tablo 21: İstanbul'da Abdalbaki Han İçin Temin Edilen Yiyecek ve Zahire Miktarı..	65
Tablo 22: Vezir Ahmet Paşa'nın Ağası Elçi Mihmandar Ser Bevvabın Ebu Bekir Ağa Marifetiyle İran Elçi'si Şatır Ali Han ve Mehmet Rahim Han İçin Verilen Tayinat...	66
Tablo 23: İran Elçileri Mehmet Rahim Han ve Şatır Ali Han'a İstanbul'da 1151 Ca/Ağustos-Eylül 1738 Tarihlerinde Satın Alınan Yiyecek ve Zahire Miktarı.....	69
Tablo 24 : Mehmet Rahim Han ve Nazır Ali Han'a İstanbul'da 1-30 C 1151/ 17 Ağustos-15 Eylül Tarihlerinde Satın Alınan Yiyecek ve Zahire Miktarı.....	72
Tablo 25: 1 B-30 B 1151/15 Ekim-13 Kasım 1738 Tarihinde Nazır Ali Han ve Mehmet Rahim Han İçin Satın Alınan Yiyecek.....	74
Tablo 26: 20 Ca 1154/3 Ağustos 1741 Tarihinde İran Elçisi Hacı Han'a Bağdat'tan İstanbul'a Gelineye Kadar Konakladığı Her Menzilde Verilen Tayinat.....	77
Tablo 27: İran Elçisi Hacı Han'a Memleketine Dönerken Konakladığı Bayındır Menzilinde Kaza Ahalisi Tarafından Verilen Tayinat.....	78
Tablo 28: 27 S 1154/14 Mayıs 1741 Tarihinde Kars Üzerinden Memleketine Dönen İran Elçisine Konakladığı Her Menzilde Verilen Tayinat.....	78
Tablo 29: Muhtelif Yerlere ve Tarihlerle Göre Yiyecek ve Zahire Fiyatları.....	84
Tablo 30: Hacı Han'a Kerkük'ten Hereke'ye Kadar Muhtelif Menzillerde Verilen Yiyecek ve Zahire Fiyatları.....	90
Tablo 31: Murtaza Kulu Han İçin 11-12 Şaban 1117/28-29 Kasım 1705 ile 13-17 Şaban 1117/30 Kasım-4 Aralık 1705 Tarihlerinde İstablı Âmire'den Yapılan Tayinat Harcamaları.....	94

Tablo 32: 10 Receb 1108/2 Şubat 1697 Tarihinde Masum Han'ın İkamet Edeceği Konak için Temin Edilen Eşya ve Malzemenin Masrafı.....	105
Tablo 33: 22 B 1108/14 Şubat 1697 Tarihinde İran Elçisi Ebu'l-Masum Han'ın Hizmetinde Bulunan Görevliler.....	107
Tablo 34: 7-23 B 1108/ 30 Ocak- 15 Şubat 1697 Tarihinde İran Elçisinin Hizmetinde Bulunan Görevlilere Ödenen Ücret.....	108
Tablo 35: 25 R 1114/18 Eylül 1702 Tarihinde İran Elçisinin Dinlendiği ve İkamet Ettiği Konağa Temin Edilen Mefruşat Masrafı.....	109
Tablo 36: 6 Ş 1117/23 Kasım 1705 Tarihinde İstanbul'a Gelen İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Hane ve Konak Masrafları.....	110
Tablo 37: 8 L 1117/23 Ocak 1706 Tarihinde İran Elçisinin İkametine Tahsis Edilen Konakta Tamir için Yapılan Masraf.....	112
Tablo 38: 11 L 1117/26 Ocak 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han için Elçi Sarayı'nın Tamirat Masrafları.....	114
Tablo 39: 16 L 11 1117/31 Ocak 1706 Tarihinde İran Elçisi ve Maiyeti İçin Kiralanan Mesken ve Ödenen Ücret.....	116
Tablo 40: 16 L 1117/31 Ocak 1706 Tarihinde Murtaza Kulu Han ve Maiyeti İçin İkinci Defa Kiralanan Han, Hane ve Ahrır.....	119
Tablo 41: 13 M 1142/8 Ağustos 1729 Tarihinde Mehmet Namdar Han ve Maiyeti için Kiralanan Mesken ve Ödenen Ücret.....	121
Tablo 42: 13 M 1142/8 Ağustos 1729 Tarihinde Mehmet Namdar Han'ın İstanbul Eyüp'teki Konak Masrafı.....	122
Tablo 43: 1 C 1149/7 Ekim 1736 Tarihinde İstanbul'da İran Elçisi Abdalbaki Han İçin Kurşunlu Köşk ve Dışarıdaki Dairelerin Tamiratına Yapılan Masraf.....	125
Tablo 44: 1 C 1154/14 Ağustos 1741 Tarihinde Gelen İran Elçisine Temin Edilen Çadır.....	127
Tablo 45: Murtaza Kulu Han'a 10-12 Şaban 1117/27 Kasım-29 Kasım 1705 ile 13-17 Şaban 1117/30 Kasım-4 Aralık 1705 Tarihlerinde Üsküdar'da Verilen Yakacak Masrafı.....	130
Tablo 46: Elçi Rüstem Han ile İran Şahına Gönderilen Hediyeler.....	145
Tablo 47: Elçi Rüstem Han İle Hüseyin Şah'a Gönderilen Hediyeler.....	146

Tablo 48: Elçi Murtaza Kulu Han ile Acem Şah'ına Gönderilen Hediyeler.....	147
Tablo 49: Murtaza Kulu Han'a Tahsis Edilen Atın Süslenmesi İçin Temin Edilen Eşya.....	148
Tablo 50: 26 Z 1117/20 Nisan 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han için Hazırlanan At Bisatı.....	149
Tablo 51: 1109/1698 Tarihinde Rüstem Han'ın İran Şahına Götüreceği Name-i Hümayunun Konulacağı Kozak Masrafı.....	151
Tablo 52: 23 Za 1117/8 Mart 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han ile İran Şahına Gönderilecek Mektup için Dikilen Keselere Yapılan Masraf.....	152
Tablo 53: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran Şahına Götüreceği Mektup İçin Yapılan Masraf.....	152
Tablo 54: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran Şahına Götüreceği Mektubun Kozasının Süslenmesi İçin Yapılan Masraf	153
Tablo 55: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Konak Masrafları.....	162
Tablo 56: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Zahire, Hamaliye ve Kayık Ücretleri..	164
Tablo 57: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Hediyeler.....	165
Tablo 58: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Harçlık, Harcırah ve Zahire Masrafları.....	166
Tablo 59: Enderun-ı Hümayun Hazinesinden Temin Edilen Eşyalar.....	170
Tablo 60: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Temin Edilen Avarız Haneleri.....	187
Tablo 61: 10 N 1117/26 Aralık 1705 Tarihinde İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Zahire ve Diğer Masrafları İçin Temin Edilen Avarız Haneleri.....	188
Tablo 62: 20 L 1117/4 Şubat 1706 Tarihinde Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Temin Eden Avarız Haneleri.....	189
Tablo 63: 14 L 1118/19 Ocak 1707 Tarihinde Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Avarız Karşılığında Bedel Tahsil Edilen Kazalar.....	189
Tablo 64: Elçi Murtaza Kulu Han'ın Masraflarını Temin Eden Avarız Haneleri.....	190
Tablo 65: 26 L 1118/31 Ocak 1707 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han'ın Masraflarını Temin Eden Avarız Haneleri ve Toplam Bedeli.....	193

Tablo 66: 20 Za 1109/20 Mayıs 1699 Tarihinde İran Elçisi Rüstem Han'ın Masraflarının Karşılandığı Mukataa Gelirleri.....	198
---	-----

KISALTMALAR

AE. II. Mustafa	Ali Emiri Tasnifi II. Mustafa
AE.SAMD.III	Ali Emiri Üçüncü Ahmet
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
B	Receb
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bk.	Bakınız
C	Cemaziyelahir
Ca	Cemaziyelevvel
C. HR	Cevdet Hariciye
C. Sry	Cevdet Saray
Çev.	Çeviren
D.BRZ	Bâb-1 Defteri Büyük Ruznamçe
D.BŞM	Bâb-1 Defteri Baş Muhasebe Kalemi
D.BŞM.d	Bâb-1 Defteri Baş Muhasebe Kalemi Defteri
D.BŞM.MTE.d	Bâb-1 Defteri Baş Muhasebe Matbah Emini Defteri
D.MKF	Bâb-1 Defteri Mevkufat Kalemi
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Haz.	Hazırlayan
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
İE. HR	İbnülemin Hariciye
KK	Kamil Kepeci

L	Şevval
M	Muharrem
MAD.d	Maliyeden Müdevver Defteri
MD	Mühimme Defteri
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
N	Ramazan
R	Rebiyülahir
Ra	Rebiyülevvel
S	Safer
S.D.Ü.	Süleyman Demirel Üniversitesi
Ş	Şaban
TS MAD	Topkapı Sarayı Maliyeden Müdevver
İA.	İslam Ansiklopedisi
s.	Sahife
Yay.	Yayımlayan
Za	Zilkade
Z	Zilhicce

GİRİŞ

Devletlerarası siyasi ve iktisadi ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olan elçiler, savaş ve barış zamanlarında görevlendirildikleri yerlerde ülkelerini en iyi şekilde temsil edebilmek ve kendilerine verilen görevleri başarıyla tamamlayabilmek gayesini gütmüşlerdi. Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren Avrupalı ve Müslüman devletlerle olan siyasi münasebetlerini ve diplomatik ilişkilerini geliştirip, devam ettirmek için elçilik kurumunu daimi olarak kullanmıştı.

Gelişen siyasi münasebetlerle beraber Batılı devletler, İstanbul'da daimi elçiler bulundurlarken, Osmanlı Devleti XVIII. yüzyıl sonlarına kadar hiçbir yabancı devlete daimi elçi gönderme uygulamasına gitmemiş, ancak ihtiyaç duyuldukça muayyen bir vakitle sınırlı elçi veya elçilik heyetlerini yabancı devletlere göndermişti. Yabancı ülke elçilerinin İstanbul'da devamlı surette elçi bulundurması, Osmanlı Devleti tarafından devletin büyüklüğünün ve padişaha gösterilen saygının bir ifadesi olarak değerlendirilirken, yabancı devletlere daimi elçi göndermeme uygulaması ise, geleneklerin yanı sıra hiçbir devleti kendisi ile eşit kabul etmeme anlayışının bir sonucu olarak görülmüştü.

Osmanlı Devleti çeşitli tarihlerde Avrupalı devletler ile Müslüman devletlere, Osmanlı hükümdarlarının tahta çıkışını bildirmek, kazandıkları zaferleri tebliğ etmek, yabancı hükümdarların taç giyinme merasimine katılmak, anlaşmaların tasdikli metnini götürmek, muahede sonrası dostluk münasebetlerini yeniden tesis etmek, yabancı bir devletle ittifak kurmak, padişahın name-i hümayununu götürmek, ortaya çıkan sınır ihtilaflarını gidermek gibi çeşitli nedenlerle elçiler görevlendirmişti.

Avrupalı devletler XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İstanbul'da daimi elçiler bulundururken, Türkistan hanlıkları, Hindistan, Fas ve İran gibi Müslüman devletler Osmanlı başkentinde daimi temsilcilikler bulunduramamıştı. Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletleri dışında, XVI. yüzyılın başlarından itibaren siyasi münasebetlerde bulunduğu devlet, İran olmuştu. Osmanlı-İran siyasi münasebetlerinin temelini Sünnilik ve Şiilik gibi dini nedenler, sınır ihtilafları, aşiretlerden kaynaklanan olaylar ve esir askerlerin mübadelesi, taziye ve cülus bahşişi tebriki gibi diplomatik sebepler

oluşturmuştu. Ayrıca, İran elçileri cülûs tebriki, yapılacak anlaşma metinlerinin teatisi gibi sebeplerle Osmanlı Devleti'ne çok sık gidip gelmeye de başlamışlardı.

Bu çalışmada, 1696-1741 tarihlerinde yukarıda ifade edilen sebepler doğrultusunda, Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçilerinin geliş ve ülkelerine dönüşleri sırasında Osmanlı Devleti'nin İran elçilerine yapmış olduğu giderler (masraflar) ve bu giderlerin hangi gelir kaynaklarından karşılandığı ele alınmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, 1696-1741 tarihlerinde Osmanlı Devleti'ndeki İran elçilerinin gelir-giderinin daha iyi değerlendirilmesine yönelik olup, tarihi süreç dikkate alınarak oluşturulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak, XVI. yüzyılın başlarından itibaren, Osmanlı Devleti ile İran Safevi hanedanı hükümdarları arasında meydana gelen siyasi münasebetler ve bu münasebetlerin XVII. ve XVIII. yüzyıldaki yansımalarına değinildi. Daha sonra, 1696-1742 tarihleri arasında Osmanlı-İran siyasi münasebetleri bağlamında, Osmanlı Devleti'ne İran hükümdarları tarafından gönderilen elçiler, geliş sebepleri ile birlikte incelendi. Bu çerçevede sırası ile ilk olarak İran hükümdarı Hüseyin Şah tarafından, 1 Aralık 1696 tarihinde II. Mustafa'ya cülûs tebriği için, eski Horasan Hakimi Ebu'l-Masum Han'ın gönderilişi, 1698 tarihinde Basra'nın anahtarlarını kıymetli hediyelerle getiren Rüstem Han'ın gelişi ve 1117/1705 tarihinde III. Ahmet'in tahta çıkışını tebrik etmek için Murtaza Kulu Han'ın görevlendirilişi ele alındı. 1720 tarihinde Rus Çarı Petro'nun Dağıstan'a gidip Derbent şehrini işgal etmesi üzerine, Ahmet Dürri Efendi'nin elçi olarak İran'a gönderilişi ve buna mukabil 1722 tarihinde Hüseyin Şah'ın oğlu Tahmasb'ın, hükümdarlığını Osmanlı padişahına bildirmek için Murtaza Kulu Han'ı İstanbul'a elçi olarak gönderdiği belirtildi. Daha sonra 1723 tarihinde Osmanlı Devleti'nin doğu sınırının güvenliğinin sağlanması için, İran'a savaş ilan etmesiyle, Kafkas, Azerbaycan ve Irak cephelerinde başlayan savaş üzerinde duruldu.

Rus çarlığının İran'daki karışık durumdan istifade ederek Osmanlı Devleti'nden önce İran'da bazı haklara sahip olmak istemesiyle, 1727 tarihinde İstanbul'da Rus elçisi Nepluyef, Fransa'nın arabulucu İstanbul elçisi Marguis de Bonnac ve Reisülküttap Mehmet ve Defterhane Emmini Hacı Mustafa Efendiler arasında yapılan antlaşma incelendi. 1726 tarihinde, Eşref Şah tarafından Hemedan seraskeri Ahmet Paşa

vasıtasıyla Abdulaziz ve Molla Rahim isimlerindeki elçilerin İstanbul'a getirdiği, name ve mektupların içeriği ele alındı. Eşref Şah ile 1727 tarihinde yapılan savaştan sonra, anlaşma sağlanması üzerine 14 Ağustos 1728 tarihinde, Halep ve Edirne kadısı Mehmet Raşit Efendi'nin İran'a elçi olarak görevlendirilişi, buna karşılık, Şiraz Han'ı Mehmet Namdar Han'ın İstanbul'a gelişine değinildi. 1731 tarihinde Şah Tahmasb tarafından, barış görüşmeleri ve diğer bir takım alınan kararlarda anlaşma sağlamak üzere, İran elçisi Rıza Kuluhan'ın ve Veli Muhammed Han'ın İstanbul'a gönderilişi ele alındı. Daha sonra 1737 tarihinde Nadir Şah tarafından, Osmanlı hükümet yetkilileri ile barış anlaşması imzalayıp, Nadir'in İran Şah'ı ilan edildiğini bildirmek üzere İstanbul'a gelen Abdulkaki Han ile İran'a cülus tebriği için giden Osmanlı elçilerine değinildi. Nadir'in Osmanlı elçileriyle birlikte Ali Merdan Han'ı, Herat müftüsü Molla Muhammed Muhsin ve Kuriyan Hakimi Oğuz Ali Han'ı, İstanbul'a Caferilik mezhebinin kabulü için gönderdiği belirtildi. Bölümün son kısmında ise Nadir Şah'ın 1739 tarihinde Osmanlı Devleti ile Ruslar arasındaki mücadeleye aracılık etmek istemesi üzerine Sa'dlu Muhammed Rahim Han ile Nazar-Ali Han'ı elçi olarak İstanbul'a irsaline ve Hindistan seferi dönüşünde Osmanlı Devleti'ne kazandığı zaferi bildirmek için Ali Merdan Han'ı ve 1741 tarihinde ise Hacı Han'ı İstanbul'a gönderişine değinilmiştir.

İkinci bölümde, İran elçilerine Osmanlı sınırları içerisinde, Osmanlı Devleti'nin yaptığı giderler (masraflar) ele alınmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, İran elçilerinin ve maiyetlerinin İran sınırından itibaren, Divan-ı hümayun Kapıcıbaşılar'ı veya Divan-ı hümayun çavuşlarından birinin mihmandarlığında karşılandıktan sonra, Anadolu'nun sağ, orta ve sol kollarından birini kullanarak, İstanbul'a gelirken ve memleketlerine dönerken, yolculukları boyunca kullandıkları yiyecek, içecek ve zahire giderlerinin hangi kazalardan kimler tarafından temin edildiği belirtildi. Ayrıca, İran elçilerinin İstanbul ve Edirne'de konakladıkları sırada da bunların ve maiyetlerinin ihtiyacı olan yiyecek ve zahire maddelerinin kimler tarafından karşılandığı, yiyecek ve zahire maddelerinin miktarları ve yiyecek ve zahire maddelerine ödenen ücrete değinildi. Daha sonra, yiyecek ve zahire fiyatları bağlamında, narh sistemi, narhların tespiti ve narh uygulaması açıklandıktan sonra, elçi iâşesinde önemli bir yeri olan İstanbul'un hububat ihtiyacının teminine değinilip, İran elçilerine muhtelif yerler ve tarihlerde verilen yiyecek ve zahire fiyatları incelendi. Yolculuk giderleri kısmında, İran elçilerine ve

maiyyetlerine İstanbul'a gelirken ve memleketlerine dönerken temin edilen deve, katır ve bar-gir gibi binek hayvanlarına ödenen ücret belirtilip, İstanbul'da ve Edirne'de elçilere ve maiyyetine temin edilen kayık, mutfak kayığı, sirem arabası ve bargirlere ödenen ücrete değinildi. İran elçilerinin ihtiyaçlarını karşılamakla görevli çeşitli hizmet birimlerine ödenen ücretin yanı sıra, İran elçileri ve maiyyetlerine ödenen harçlık, ve inam miktarı belirtildi. İkamet giderleri kısmında, İran elçilerine ve maiyyetine İstanbul'da ve Edirne'de ikamet ettiği süre içerisinde kiralan konaklara, hanlara ve hanelere yapılan bakım, onarım ve diğer masraflar ele alınmakla birlikte, mesken sahiplerine meskenin kullanım amacına ve kiralandığı tarih aralığına göre ödenen günlük ve toplam ücret belirtildi. Ayrıca elçi ve maiyyetlerine yapılan yatak ve yakacak giderlerine de değinildi. Bölümün son kısmında ise, İran elçilerinin padişah, sadrazam ve İstanbul'da kaldıkları süre zarfında devlet ileri gelenleri tarafından kabul edilişi ve İran Şahlarına gönderilen hediye giderleri belirtildi.

Üçüncü bölümde, İran elçilerinin gelirleri konu edildi. Bu bağlamda ilk olarak Osmanlı Devleti'nin gelir kaynakları ele alındı. Hazine gelirleri kısmında, İstanbul'a gelen İran elçilerinin ve maiyyetlerinin İstanbul'da kaldıkları süre içerisinde zaruri masraflarının Osmanlı Devleti'nin merkezi devlet hazinesi olan Hazine-i Âmire tarafından karşılanmasına değinildi. Enderun-ı Hümayun Hazinesi'nin gelirleri belirtildikten sonra, İran elçilerine Enderun-ı Hümayun Hazinesi'nden, Basra ve Mısır irsaliyesinden, Bolu Livası Voyvodalık akçesinden ve Darphane-i Âmire'den temin edilen eşyaların harcama türü ve miktarı belirtildi. Tekalif gelirleri kısmında 1697-1742 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne gelip memleketine dönen İran elçilerinin yol boyunca ihtiyaçları olan zahire miktarının hangi menzillerden temin edildiği açıklanıp, zahire bedeli temin eden ahalinin tekaliflerine takas edildiğine değinildi. Bu kapsamda, İran elçilerine zahire ve diğer masrafları temin etmekle vazifeli Avarız haneleri, tımar bedeliyesi, sürsat bedeli, üzerinde duruldu. Üçüncü bölümün son kısmında, İran elçilerinin masraflarının karşılandığı mukataa, gümrük ve cizye gelirleri ele alındı.

I. BÖLÜM

SİYASİ MÜNASEBETLER

I. OSMANLI-İRAN SİYASİ MÜNASEBETLERİ (1696-1741)

Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri dışında en fazla diplomatik münasebetlerde bulunduğu devlet İran olmuştur. İran X. yüzyılın son çeyreğinden XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, yüzyıllar boyunca Türk hanedanları tarafından yönetilmiş, bu sebeple Türk-İran milletleri arasındaki münasebetler bin yıllık derinlik çerçevesinde birbirlerini etkileyip ortak bir tarih oluşturmuştu¹. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu XVI. yüzyılın başlarında İran'da Safevi Devleti (1501) kurulmuştu².

Osmanlı Devleti ile İran Safevi hanedanı hükümdarları arasında meydana gelen siyasi münasebetler ve bu münasebetlerin gelişmesi, XVI. yüz yılın başlarından itibaren, Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında 1514 tarihinde meydana gelen Çaldıran savaşından sonra, savaş ve barış olmak üzere, çeşitli devreler halinde devam etmiştir³. XVI. asrın son çeyreğinde İran ile yapılan muharebeler⁴, devletin henüz pek kuvvetli buna mukabil İran'ın zaaf ve acz içinde bulunması sebebiyle muvaffakiyete ulaşmış gibi görünse de, ancak; büyük masraf ve enerjiye mal olan kazançlar kısa zamanda elden çıkmış, harbin tahmil ettiği külfetler XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda dahili karışıklıkların, mali sıkıntıların görülmesinde, Osmanlı ordusunun ve dayandığı zümrelerin düzeninin bozulmasında, iç ihtilallerin tohumlarının atılmasında etkili olmuştu⁵.

1639 tarihinde IV. Murat'ın sadrazamlarından, Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın imzaladığı Kasr-ı Şirin barış antlaşmasından sonra, XVIII. yüzyılda ve II. Tahmasb zamanında Afganlıların İran'ı istila etmesi, Osmanlıların da bundan istifade ederek

---

¹ **Arşiv Belgelerinde Osmanlı-İran İlişkileri**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 111, Ankara 2010, s. 5.

² Rudi Mattbee, "*Safavid and Qajar*", **Encyclopedia of Islam and the Muslim World**, I, New York, 2004, s. 217.

³ M. Münir Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetih-namesi**, İstanbul 1970, s. 1.

⁴ XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı-İran siyasi münasebetleri için bk. Remzi Kılıç, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları**, Ankara 2000, s. 197-201.

⁵ Bekir Kütükoğlu, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)**, İstanbul 1993, s. 2.

anlaşmayı bozmalarına kadar İran ile Osmanlı Devleti arasındaki dostluk devam etmiş elçiler gelip gitmişti⁶. 1736 tarihinde Safevi hanedanının⁷ yıkılışı ile İran'da iktidara gelen Afşarlar öteden beri iki devlet arasında süregelen anlaşmazlıkların mirasını devralmıştı. Safevi iktidarına son veren Afşar boyundan Nadir⁸ Şah (1736-1747), Osmanlı Devletine karşı elde ettiği başarılarına rağmen iki ülke arasında devam eden düşmanlıklara son vermek için sulh talebinde bulunmuş, Nihayet 1159/1746 tarihinde Kasr-ı Şirin barış kuralları esas alınarak bir barış anlaşması imzalanmıştı⁹.

Osmanlı-İran diplomatik münasebetlerinin temelini Sünnilik ve Şiilik gibi dini nedenler¹⁰, sınır ihtilafları¹¹, aşiretlerden kaynaklanan olaylar¹², esir askerlerin mübadelesi¹³, taziye ve cülus tebriki¹⁴, ekonomik¹⁵ ve diplomatik sebepler oluşturmuştu Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri cülûs tebriki, muahede metinleri teatisi gibi sebeplerle çok sık gidip gelmeye başlamıştı¹⁶.

---

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)**, III/2, Ankara 1982, s. 250.

⁷ On sekizinci yüzyılda İran şahları aileleri için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (XVIII. Yüzyıl)**, IV/II, Ankara 1988, s. 133

⁸ V. Minorsky, “Nadir”, İkmal Eden Münir Aktepe, **İA**, IX, İstanbul 1960, s. 28-29.

⁹ Yahya Kalantarı, **Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)**, (Basılmamış Doktora Tezi), İ Ü. Edebiyat Fakültesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1976, s. 2-3.

¹⁰ 1741 tarihinde Osmanlı Devletine gelen Acem elçisi Hacı Han'ın amacı beşinci mezhebi tasdik ettirmektir. Bk. **Şem'dani-zade Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'it-Tevarih**, I, Yay. Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul 1976, s. 103.

¹¹ 1730 tarihinde Tahmasb Kuluhan tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen Rıza Kuluhan, İran'dan zapt edilen yerlerin geri verilmesini istemişti. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “*XVIII. Asırda Osmanlı İran Münasebetleri*”, **Türkler**, XII, Ankara 2002, s. 520.

¹² Afganlı Mir Mahmut, 1135/1723 tarihinde Isfahan'ı işgal ederek, Şah Hüseyin ve evlatlarını esir almıştı. Şah Hüseyin'in esir düşmeden önce Tebriz'e gelen oğlu Tahmasb Tebriz'de şahlığını ilan etmiş hükümdarlığını Osmanlı padişahına bildirmek için İstanbul'a göndereceği elçiyi Van valisi aracılığı ile Erzurum valisi ve seraskeri İbrahim Paşaya bildirmişti. Tahmasb tarafından gönderilen Murtaza Kulu Han için bk. Raşid Mehmet Efendi, **Tarih-i Raşid**, V, s. 399-408.

¹³ Tahir Sevinç, “*İran'a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa'nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747)*”, **Bellekten**, 273, Ankara 2011, s. 407-408.

¹⁴ 1705'de taziye ve cülus tebriki için İstanbul'a gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han için bk. Mehmet Topal, **Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa, Nusretname Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)**, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 681-682. Ayrıca, Nadir Şah tarafından 1149/1736 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gönderilen İran elçisi Abdülbaki Han, İran'a cülus tebriki için elçi heyeti gönderilmesi hususunda, gönderilecek elçinin rütbesinin vezir olmasını ısrar etmiş, Mirahur Kara Mehmet Paşa'nın oğlu Mustafa Bey, ulemadan sabık Fetva Emimi Abdullah Efendi, Fetva Emimi Halil Efendi İran'a memur edilmişti. Bk. Vak'anüvis Subhi Mehmet Efendi, **Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleriyle Birlikte İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)** Haz. Mesut Aydın, İstanbul 2007, s. 334-335.

¹⁵ 1718 tarihinde imzalanan Pasarofça Antlaşması gereğince, Osmanlı Devleti sınırlarından geçecek Avusturya-İran transit ticaret yoluna ait bazı işlemlerin tamamlanması için Dürri Ahmet Efendi İran'a elçi olarak gönderilmişti. Bk. Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri**, s. 3.

1696-1742 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne çeşitli nedenlerden dolayı İran hükümdarları tarafından elçiler gönderilmişti. İran hükümdarı Hüseyin Şah'ın elçisi eski Horasan Hakimi Ebu'l-Masum Han 6 CA 1108/1 Aralık 1696 tarihinde cülus tebriki için Osmanlı Devleti'ne gelmişti¹⁷. Bu sırada padişah II. Mustafa¹⁸, Edirne'de bulunduğundan, Ebu'l-Masum Han maiyetiyle birlikte Edirne'ye gitmiş, Çavuşbaşı İbrahim Ağa ve bölük ağaları tarafından karşılandıktan sonra Selimiye Cami yakınında bulunan Ahmet Paşa Sarayı'na yerleştirilerek her türlü ihtiyacı karşılanmıştı. Ebu'l-Masum Han 23 CA 1108/18 Aralık 1696 tarihinde Divan-ı Hümayuna davet edilmiş, bir ziyafet tertibinden sonra kendisine ve on bir adamına hilat giydirilmişti. Ebu'l-Masum Han, İran şahından padişaha getirdiği mektubu teslim ettikten sonra kendisine bazı hediyeler takdim edilerek 24 CA 1108/19 Aralık 1696 tarihinde ülkesine gönderilmişti¹⁹.

1109/1698 tarihinde Basra Valisi Hasan Paşa rehaveti sebebiyle Basra Kalesi'ni Mani adlı Urban eşkıyasına kaptırmıştı. Hüveyze Hanı bu Urban eşkıyasından Basra Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Şah Hüseyin, İran tahtına çıkmıştı. Şah Hüseyin, Hüveyze Hanı'nın elinden Basra'yı zapt etmiş bir iyi niyet göstergesi olarak Basra'nın anahtarlarını kıymetli hediyelerle beraber elçisi Rüstem Han ile Edirne'de bulunan II. Sultan Mustafa'ya göndermişti. Rüstem Han adet ve usuller gereği burada karşılanmış²⁰, elçiye pek fazla ikram ile iltifat olunmuştu. Rüstem Han ülkesine dönerken Hüseyin Şah'a teşekkür içeren bir name verilmiş, beylerbeyi rütbesiyle sabık Reisü'l-Küttab Defter Emimi Mehmet Bey elçi tayin olup mükellef ve ağır hediyelerle Hüseyin Şah'a gönderilmişti²¹.

İran elçisi Murtaza Kulu Han, 1117/1705 tarihinde İstanbul'a taziye ve cülus tebriki²² için geldiğinde Çavuşbaşı ve sipahiler ağası tarafından karşılanarak

---

¹⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, XXVII/1-2, Ankara 1989, s. 200.

¹⁷ Raşid Tarihinde onun bir Kızılbaş olduğunu söyler. bk. **Tarih-i Raşid**, II, s. 388.

¹⁸ II. Mustafa'nın Cülusu için bk. Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, II, İstanbul 1994, s. 280.

¹⁹ **Nusretname**, s. 243.

²⁰ Joseph V. Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, VI, Hartleben's Verlage 1830, s. 646; **Tarih-i Raşid**, II, s. 428-29.

²¹ Hüveyze aşireti Basra'yı işgal ettiğinde; dört devletle savaşmakta olan Osmanlı hükümetinin Basra'ya bakacak vakti yoktu. Bk. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, III/2, s. 250.

²² Murtaza Kulu Han III. Ahmet'in tahta çıkışını tebrik etmek için İran Şah'ı I. Hüseyin tarafından gönderilmişti.

Üsküdar'dan kadirga ile Eminönü İskelesi'ne geçirilmiş, Şah Huban Sarayı'nda ikameti sağlanmıştı. Murtaza Kulu Han'a ve maiyetine 11 Şevval 1117/26 Ocak 1706 tarihinde Divan-ı Hümayun'da ziyafet verilmiş, elçiye ve maiyetine hilatler giydirildikten sonra, Arz Odasında padişah ile görüştürülerek İran şahının gönderdiği hediyeleri takdim etmişti²³. 15 Şevval 1117/30 Ocak 1706 tarihinde veziriazam, Murtaza Kulu Han'ı Anadoluhisarı'nda bulunan Amcazade Hüseyin Paşa Yalısına²⁴ davet edip bir ziyafet vermişti. Murtaza Kulu Han'a, 20 Şevval 1117/4 Şubat 1706 tarihinde İran şahına götüreceği mektubun teslim edilmesi için Divan-ı Hümayun'a davet edilmiş, ziyafetten sonra hilat giydirilip arz odasında padişahla görüşerek ülkesine gönderilmişti²⁵.

Pasarofça Antlaşmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu 1720 tarihli İstanbul antlaşmasıyla Rusya ile arasındaki ihtilafı meseleleri halletmişti. O sırada Damat İbrahim Paşa İran'ın içindeki karışıklıklardan istifade ederek şark sınırlarından elde edeceği genişleme ile kendi konumunu kuvvetlendirmeyi düşünmüştü²⁶.

1135/1722 tarihinde İran tahtında bulunan Şah Safi Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'e karşı İran'daki Türk aşiretlerinden Kılıçlar oymağının reisi Mahmut Han isyan etmiş, üzerine sevk edilen Safi Kulu ve Lütfi Han kumandalarındaki İran kuvvetlerini mağlup ettikten sonra 1720 tarihinde Kirman'ı, 1722'de Yezd ve Meşhed'i alarak İsfahan üzerine yürümüştü. Afganlı Mir Mahmut'un 1135/1723 tarihinde İsfahan'ı zapt edip, Şah Hüseyin'i çocukları ile birlikte esir alması, Bağdat valisi Hasan Paşa tarafından hükümete bildirilmişti. Şah Hüseyin İran Şahlığını Mir Mahmut'a terk etmiş, Dergezin ve Kandehar'dan getirdiği Sünni halkı İsfahan'a yerleştirmek suretiyle devlet merkezinde bir Sünni kitlesi meydana getirmek istemişti²⁷. İran'da ki bu iç karışıklıktan istifade eden Rus Çarı Petro'nun 1720 tarihinde Dağıstan'a gidip Derbent şehrini işgal etmesi İstanbul'da büyük hoşnutsuzluğa neden olmuş, Osmanlı hükümeti

---

²³ **Nusretname**, s. 681-82; **Tarih-i Raşid**, V, s. 339; Küttükoğlu, "*Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması*", s. 204.

²⁴ 1705 Nisanında İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında bulunan Amcazade Hüseyin Paşa Yalısında İran elçisi Murteza Kulu Han ağırlandı. Bk. Semavi Eyice, "*Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı*", **DİA**, VIII, İstanbul 1991, s. 11.

²⁵ **Nusretname**, s. 683.

²⁶ Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1987, s. 59.

²⁷ Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar)**, IV/I, Ankara 1982, s. 172-173.

bu durumu yakından takip etmek ve barış anlaşmasının görüşmeleri için Ahmet Dürri Efendi'yi²⁸ elçi olarak 1720 tarihinde İran'a göndermişti²⁹.

Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb, İsfahan işgal edilmeden önce Kazvin oradan da Tebriz'e gelerek şahlığını ilan etmiş, hükümdarlığını Osmanlı padişahına bildirmek için İstanbul'a elçi Murtaza Kulu Han'ı göndermek istediğini Van valisi aracılığı ile Erzurum valisi ve seraskeri İbrahim Paşa'ya bildirmişti. Ancak Osmanlı Devleti, Şah Hüseyin'in ölümüne dair bir malumatın bulunmayıp, bu durumun anlaşılmasına kadar Tahmasb tarafından gönderilen Murtaza Kulu Han'ın Erzurum'da alıkonularak ihtiyacının hazine tarafından temin edilmesi hususunu Erzurum valisine emretmişti³⁰.

Murtaza Kulu Han, İstanbul'a gönderildikten sonra Osmanlı-İran siyasi münasebetleri devam etmiş, Erzurum valisi Silahdar İbrahim Paşa, İran'daki son gelişmelerin yanı sıra Tebriz'de bulunan Fransız tüccarlarının, Erzurum'da ve İzmir'de bulunan ortaklarına İran'daki siyasi durumun çok karışık olması sebebiyle, İran'a gelmemeleri ve mal göndermemeleri hususundaki bir mektubunu İstanbul'a gönderip,

---

²⁸ Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, İran'daki siyasi olayları daha yakından izleyip, olayların iç yüzünü tam anlamıyla öğrenmek, Rus'ların ve Afganlı'ların baskısı altında kalarak sıkıntılı günler yaşayan İran'a Osmanlı Devleti'nin gücünü göstermek, bunların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin İran'a yayılacağı haberinin asılsız olduğunu İran'a bildirmek gayesiyle Osmanlı Devlet adamlarından Haraç Muhasebecisi görevinde bulunan aynı zamanda şair olan Ahmet Dürri Efendi'yi Şikk-ı Sani Defterdarlığı payesiyle İran'a göndermişti. Ahmet Dürri Efendi'nin İran'a gönderiliş sebeplerinden biri de Osmanlı Devleti ile Avusturya İmparatorluğu arasında 21 Temmuz 1718 tarihinde Pasarofça antlaşmasından sonra imzalanan, 27 Temmuz 1718 tarihli antlaşma ile ticari konuları çözüme kavuşturmaktı. Bu ticari antlaşmanın içeriği özetle şöyledir; İran tüccarları Avusturya toprakları Tuna nehri üzerinden Osmanlı Devleti'ne gelirler ise bir defaya mahsus olmak üzere % 5 vergi alınması, bu sırada rencide edilmemeleri, şayet İran'dan götürdükleri malları ile Osmanlı Devleti sınırlarından Avusturya'ya geçmek isterler ise Karadeniz ve Tuna nehrinde bir defaya mahsus olmak üzere % 5 gümrük ödemeleri, Ahmet Dürri Efendi görünüşte Avusturya Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kararlaştırılan bu hususları konuşup bir sonuca bağlamak için İran'a gönderilmişti. Bk. Ayhan Ürkündağ, **Ahmet Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006, s. 47-48. Ahmet Dürri Efendi'nin İran'ın iç durumunu inceledikten sonra 5 Aralık 1721 tarihinde İstanbul'a gelişi için bk. **Tarih-i Raşid**, V, s. 371-398.

²⁹ İran Şahı Hüseyin Şah, daha önce 1705 tarihinde taziye ve cülus tebriği için Osmanlı Devleti'ne gönderilen Murtaza-Kulu Hanı, 1721 Aralığında İran'a Osmanlı elçisi olarak gönderilen Dürri Efendi'nin getirdiği name-i hümayuna cevap vermek için İstanbul'a göndermişti. Bk. Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1669-1774)**, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, V, s. 419.

³⁰ Osmanlı Devleti Murteza Kulu Han aracılığı ile Tahmasb'a verdiği cevapta İran'ın Afgan ve Rus kuvvetleri tarafından istila edilmesine karşı, Osmanlı Devleti'nin savaşı kendi topraklarından uzak tutmak istediği bildirilmişti. Şayet Osmanlı Devleti tarafından istila edilen yerlere izin verilmesi halinde bu durumdan memnuniyet duyulacağı belirtilmişti. Daha sonra 1138 Ramazan/1726 Mayıs tarihinde Erzurum valisi, Gence ve Şirvan seraskeri tarafından Mustafa Paşa'ya yazılmış olan hükümde Şehzade Tahmasb tarafından elçilikle gelip Erzurum'da oturmakta olan Berhudar Bey'in talebe uygun bir mektubu ve sözü olmadığı belirtilmiş, elçinin Tahmasb tarafına iadesi emir olunmuştu. Bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 172-200.

İsfahan'ın kuşatıldığını bildirmişti. Murtaza Kulu Han, Nisan 1722 tarihinde memleketine gönderildikten sonra İran ile olan siyasi görüşmeler kesilmişti. Nevşehirli İbrahim Paşa, 15 Mayıs 1722 tarihinde devlet adamları ile Büyük Divan'da İran meselesini görüşmüş, yapılan müzakereler sonucunda; Afgan kabileleri Mir Üveys oğlu Mahmud Han idaresinde Kandehar'da isyan ettikten sonra İran'ın hükümet merkezi İsfahan ve İsfahan'ın bir çok şehrinin kuşatıldığını ele almış, İran'daki bu isyanın, Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları için büyük bir tehlike gösterdiğini, İran'a terk edilen Revan, Tebriz, Gence, Tiflis gibi bazı kale ve şehirlerin, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine alınarak devletin doğu sınırının güvenliğinin sağlanması kararlaştırılmıştı. Rafizi taifesini, mürtet ve küfür erbabından sayıp, bunlarla savaşmanın müşrikler ile savaşmaya eşit olduğu belirtilmişti. Ayrıca görüşme sonunda Müslüman Türklerle yerli bir kısım şehirleri, Şii'lerin zulmünden kurtarmak için, buraları zapt etmek maksadı ile İran'a savaş açılması yönünde karar verilmişti. Osmanlı Devleti Nisan 1723 tarihinde İran'a savaş ilan etmiş, Kafkas, Azerbaycan ve Irak cephelerinde savaşa başlamıştı³¹.

İran'daki karışıklık, Afganlıların taarruzları ve Osmanlı Devleti'nin de sınırlarda faaliyete başlamasıyla, Şirvan ve çevresinde yaşayan Sünni halk Osmanlı Devleti'ne müracaatta bulunarak İranlılar tarafından camilerinin ahıra çevrilmesini, kitaplarının yakılmasını ve ulemanın katledilmesini şikayet etmişti³². Daha önce Şii'lerin baskısına dayanamayarak silahlara sarılan, sonra da Ruslar'ın zulmüne uğrayan Sünni Şirvanlılar³³ padişah'tan yardım istemişti. Davut Han tarafından İstanbul'a gönderilen 14 kişilik bir heyet Padişah'tan Şirvan için Osmanlı himayesini istemiş, Padişah, bu isteği kabul ederek Davut Han'ı Şirvan hakimi tayin etmişti. Bu karar 1722 tarihinde Derviş Mehmet Ağa ile Davut Han'a iletildiği gibi elçilikle Rusya'ya gönderilen Nişli Mehmet

---

³¹ Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri**, s. 12-14.

³² Ömer Faruk Yılmaz, **Belgelerle Osmanlı Tarihi**, III, İstanbul 1999, s. 74.

³³ Rusya ile Osmanlı Devleti arasında meydana gelen siyasi münasebetlerde Osmanlı imparatorluğunu ihtiyatlı hareket etmeye yönelten sebepler arasında, Şirvan hanları meselesi ve Tahmasb'ın durumu yer almıştı. Rus Çarlığı İran'daki karışık durumdan istifade ederek Osmanlı Devleti'nden önce İran'da bazı haklara sahip olmak istemişti. Prut antlaşması ile Karadeniz ve Azak denizinden uzaklaştırılan Ruslar, Kafkaslar üzerinden İran yolu ile Hint okyanusuna çıkma emellerini gerçekleştirmek istemiş, Tiflis, Dağıstan ve Şirvan çevrelerinde faaliyete geçip, burada bulunan Müslümanlara eziyet etmeye başlamıştı. Daha önce Şii'lerin eziyetlerine maruz kalan Sünni Dağıstan ve Şirvan halkı, Rusların baskısına karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemişti. Bk. Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri**, s. 15-16.

Ağa³⁴ vasıtasıyla da Rus Çarı Büyük Petro'ya bildirilmişti. Rus çarından Sünnilikleri nedeniyle itaatleri kabul edilip himaye altına alınan Lezkiler ve Dağıstanlılar'dan el çekmesinin dostluk gereği olduğu bildirilmiş ve bu konuda vaat alınmıştı³⁵. Damat İbrahim Paşa bu durumu Rus Çarı Büyük Petro'ya bildirmiş olduğundan Ruslar taarruzlarını durdurmakla birlikte İranlılar'ı Afganlılar'dan kurtarmak için Şah Tahmasb'a yardım etmek üzere bir anlaşma yapmıştı. Antlaşma gereğince Hazar denizi kenarındaki Geylan, Mazenderan ve Esterabad'ı işgal etmiş, bu durum Osmanlıların Güney Kafkasya'daki durumunu sarsma anlamına geldiği gibi Rusya'nın İran'ın iç işlerine karışmasına imkan tanıması anlamına da gelmişti. Rusların Azak Denizi ve Özi Nehri boylarında birtakım emeller peşinde koşarken ani bir şekilde Hazar Denizi'nin kuzey batısından İran'a doğru kaymaları Osmanlılar ile Ruslar'ı tekrar farklı bir coğrafyada çatışmaya sürüklemişti. Rusya'nın Güney Kafkasya ve Güney Hazar bölgelerinde üstünlük kurma girişimlerinden rahatsızlık duyan Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı sertlik politikası izlemeye başlamıştı³⁶.

Osmanlı Devleti Şirvan'ı himayesi altına aldıktan sonra Rusların Kazak ve Çerkez'leri tahriklerine ve Kafkasya'ya inmelerine müsaade etmemişti. Rus Çarı İstanbul'daki küçük elçisi Nepluyef'i İran meselesini ve Lezkiler'e karşı açtığı seferden vaz geçtiğini görüşmek üzere görevlendirmişti. Fransa'nın İstanbul elçisi Marguis de Bonnac, doğuda Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki gerginlikten dolayı, Osmanlı-Rus ihtilafının çözüme kavuşturulmasını istemiş, bunun için Reisülküttap Mehmet ve Defterhane Emimi Hacı Mustafa Efendiler görevlendirilerek, Fransa elçisinin de katılımıyla görüşme yapılmıştı. Rus elçisi Nepluyef, ilk sözü alarak İran seferinin durdurulmasını teklif etmiş, Osmanlı murahhasları Azerbaycan, Gürcistan, Şirvan ve

---

³⁴ Osmanlı Devleti Şirvan'ı himayesi altına aldıktan sonra gelişen olayları gözlemek, Ruslar'ın Kazakları ve Çerkezleri tahrik etmesini önleyip, Kafkasya'ya inmelerini engelleme imkanını araştırmak, yapılacak ittifak teklifinin Rusya tarafından iyi kabul görüp görmeyeceğini tespit etmek, ayrıca Şirvan hanlığının Osmanlı himayesine alındığını, bundan böyle Rusya'nın bu memleket işlerine karışmasının iki devlet arasındaki barışa aykırı düşeceğini bildirmek için Kapıcıbaşlarından Nişli Mehmet Ağa'yı Moskova'ya "orta elçi" olarak göndermişti. Nişli Mehmet Ağa Ekim 1722 tarihinde İstanbul'dan ayrılmış, 17 Şubat 1723 tarihinde İstanbul'a geri dönmüştü. Bk. Aydın Mertayak, **Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi (1722-1723)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2005, s. 62.

³⁵ Ali Djafar Pour, **Nadir Şah Devrinde Osmanlı- İran Münasebetleri**, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarih Kürsüsü, İstanbul 1977, s. 50-51.

³⁶ M. Alaaddin Yalçınkaya, "*XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)*", **Türkler**, XII, Ankara 2002, s. 488.

Dağıstan³⁷, Osmanlı Devleti'ne ait iken sonradan İran'a geçtiğini belirtip, asıl sahibine verilmesi şeklindeki Rus elçisinin teklifini ret etmişti. Fransa elçisi Marguis de Bonnac'ın vasıtasıyla Moskova'dan yeni bir talimat gelinceye kadar müzakereye doksan gün ara verilmesi kararlaştırılmış, bu süre zarfında Osmanlı-Rus hareketinin tatil edilmesi konusunda ortak karar verilmişti. Ruslarla müzakerenin ikinci safhasında Rus elçisi Nepluyef, Çariçenin Osmanlılarla sulh üzere yaşamak istediğini, işgal ettikleri Derbent ve Bakü'den³⁸ başka, Şah Tahmasb'ın Geylan, Mazenderan ve Esterabad'ı 1723 tarihinde Ruslar'a verdiğini belirtmişti. Osmanlı murahhasları bu yerlerin Osmanlı padişahının mevcut mülkü olduğunu, aksi halde Osmanlı Devleti'nin buraları alacağını söylemişti. İran'ın işgali hususunda, Fransa elçisinin arabuluculuğu ile Osmanlı Devleti Ruslar'ın işgal ettikleri Derbent ile Bakü'yü istemekten vaz geçmiş, anlaşma yapılmıştı. Yapılan anlaşmaya göre; Davut Han'ın, Şirvan Han'ı olarak kabul edilip, Şirvan'ın merkezi Şamahi şehrinde oturması, Osmanlı Devleti, Şirvan hanlığına asker gönderebilmesi ve bu durumdan Rus hükümetinin haberdar edilmesi kararlaştırılmıştı. İran ile hudut kabul edilen Kur nehrinin birleştiği yerden başlayarak Erdebil, Ordubat, Tebriz, Merend, Merega, Rumiye, Hoy, Çors, Selmas ile Azerbaycan'a tabi olan Gence, Berda, Karabağ, Nahcivan, Revan ve Üç-kilise Osmanlı Devleti'ne verilmişti. Hemedan'a doğru çekilen hattın güzergahındaki kasabalar ve Hemedan şehri, Kirmanşah ve Erdelan'ın Osmanlılar'da kalması, Osmanlı Devleti, çarın aldığı yerlerin Ruslara kalması hususunda çara yardım edeceği, Rus çarı da Osmanlı Devleti'nin aldığı yerlerin Osmanlı Devleti'nde kalması için Şah Tahmasb'ı ikna etmesi kararlaştırılmıştı. Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği yerleri Şah Tahmasb kabul ettiği takdirde Osmanlı Devleti de çarın şahlığını kabul edecekti. Ayrıca çarın İran ile yaptığı muahede gereğince Afganlılar'ı İran'dan çıkarma hususunda Tahmasb'a yardım ederse Osmanlı hükümeti tarafsız kalacak, şayet Afganlılar Osmanlı Devleti'ne karşı bir harekete girişecek olursa Osmanlı Devleti de çarla birlikte Afganlılar'ı İran'dan çıkarma

---

³⁷ İran'a tabi olan Dağıstan, 1722'de Türk himayesine girmek istemişti. Dağıstan'ın Himaye altına alınmasındaki sebep, Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de kaybettiği hakimiyeti, Hazar denizinde sağlamak, ve Kafkasya'yı tehdit eden Rusya'ya mani olmaktı. Bk. Yılmaz, **a.g.e.**, III, İstanbul 1999, s. 74-77.

³⁸ Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb 1135/1726 tarihinde Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği yerlere tecavüz etmemek şartıyla üç yıllık ateşkes teklifini Osmanlı hükümetine bildirmişti. Osmanlı hükümetinin şartlı taahhüdü Şah Tahmasb'ı Rus'lara yöneltmişti. İran'daki iç kaos ortamını fırsat bilen Çar Peter, Derbent ve Bakü'yü işgal etmiş, Hazar boyunca inmelerini sağlayacak adımlar atmıştı. Bk. Mustafa Eravcı, "*Safevi Hanedanı*", **Türkler**, VI, Ankara 2002, s. 890.

hususunda harekete geçecekti. Şah Tahmasb, Osmanlı Devleti ve çarın elde ettiği yerleri bu devlete terk etmeyi kabul ederse her iki hükümette İran'a her kim hükümdar olursa müdahalede bulunmayacaklardı. İki taraf arasındaki fiili hudut tespiti 1140 Cemaziyelevvel/1727 Ocak'ta sona ermişti³⁹.

1727 Ağustos sonlarında, İran'a savaş açılmadan önce Erzurum valisi Silahtar İbrahim Paşa, Tiflis Han'ı Vahtan'a çuhadarlarını gönderip İran'a itaatten çıkıp bağımsız bir devlet kurmasını, kendisine itaat etmeyen Lezki taifesiyle taarruz ettiğini bildirmişti. Müzakereler sonucunda Tiflis'in zaptına karar verilmiş, yapılacak hareketin Vahtan Han'a karşı olup, bunun İran ile olan aradaki barışı bozmayacağı belirtilerek, Tiflis üzerine yürümesi için Erzurum valisi ve seraskerine emir verilmişti. Tiflis tarafına serasker olan Silahtar İbrahim Paşa'nın maiyetine Diyarbakır Valisi Vezir Arifi Paşa, Kars Beylerbeyi İshak ve Şebin-Karahisar Mutasarrıfı İbrahim Paşa verilerek hareket başlatılmıştı. Osmanlılara teslim olan Revan Han'ı Mehmet Kuluhan, Vahtan Han'ı muhasara ederek Tiflis'i işgal etmiş, Tiflis'in idaresi Arifi Ahmet Paşa'ya, zapt olunan Küri ve çevresinin idaresi ise Ömer Paşaya verilmişti. Arifi Ahmet Paşa, Revan üzerine gitmiş, üç ay şiddetli muharebeden sonra Tahmasab'tan yardım alamayan Ali Kulu Han'ın müracaatı üzerine 28 Eylül 1724 tarihinde Revan⁴⁰ teslim olmuş, muhafızlığı ise Osman Paşa'ya verilmişti. Revan'ın tesliminden hemen öncesinde ise Nahcivan ele geçirilmişti⁴¹.

³⁹ Bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 189-194; Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri**, s. 28-31.

⁴⁰ Çukursa'd (Revan) beylerbeyliği ve onun merkez şehri Revan ilk defa 1583-1603 ile 1724-1735 tarihlerinde Osmanlı idaresinde bulunmuştu. Bk. Hoşkadem Hasanova, *"Fetihten Osmanlı Yönetim Sistemine Entegrasyonuna Kadar Revan Eyaleti (1583-1590)"*, **Osmanlı**, I, Ankara 1999, s. 509-515. Osmanlı Devleti 1724 tarihinde Revan şehrini ele geçirmiş, şehir halkından Osmanlı idaresini kabul etmeyenlere şehri terk etme izni verilmiş, şehir halkı üç gün içinde Tebriz kapısından çıkarak, Revan'ı terk etmişti. 1723 tarihinden başlayarak Osmanlılar Gence'ye yedi defa saldırmış 1725 tarihinde zorluklarla şehri ele geçirmişlerdi. 1727 tarihli Gence- Karabağ eyaletinin mufassal defterlerine göre, Gence şehrinin insanların hepsi şehri terk etmiş, komşu eyaletlere, az kısmı ise Gence kazası köylerine yerleştirilmişti. 1727 tarihinde Osmanlı Devleti'nin tertip ettiği Nahcivan sancağının mufassal defterlerinde bazı köylerin mezra olarak kaydedilmiş olmasının nedeni, o köyde yaşamış insanların Kızılbaş olmalarından dolayı köylerini terk ettikleri, ve geri dönmeyecekleri açıklanmıştı. Bk. Hüsamettin Memmedov Karamanly, *"XVI Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları"*, **Osmanlı**, I, Ankara 1999, s. 505. 1724-1735 tarihlerinde uluslararası sorunlarla uğraşan Osmanlı Devleti bu bölgeyi kendisinin değişme safhasına girmesinden ve bu sürecin tamamlanmamış olmasından dolayı, Osmanlı yönetim sistemine entegrasyonunu yapamayarak 1639 tarihli Kasr-i Şirin anlaşması ile belirlenmiş sınırları içine dönmeyi tercih etmişti. Bk. Hasanova, **a.g.m.**, s. 510.

⁴¹ Revan'ın alınması III. Ahmet tarafından memnuniyetle karşılanmış, Arifi Ahmet Paşa'ya Diyarbakır'ın yanı sıra ihtiyacına sarf edilmek üzere Enderun hazinesinden On beş bin kuruş atıyye gönderilmişti. Daha

Tebriz'e yapılacak hareketin ordu kumandanlığına Van valisi Köprülüzade Abdullah Paşa tayin olunmuştu. 17 Zilkade 1137/28 Temmuz 1725 tarihinde Tebriz yakınlarına varan Abdullah Paşa'yı İran kuvvetleri karşılamış, şiddetli çarpışmalar olmuştu. İran üzerine üç kol üzerinden hücum edilmiş, beşinci gece bütün şehir ve kale elde edilmişti⁴².

II. Tahmasb, Tebriz seraskeri Köprülü-zade Abdullah Paşa'ya bir mektup göndermiş, mektubunda Afganlıların İran'dan çıkarılması karşılığında İran'dan Osmanlı Devleti tarafından zapt olunan yerlerin Osmanlı tasarrufunda kalmasını, buna mukabil Tahmasb'ın şahlığının kabul edilmesini öne sürmüştü. Bunun üzerine sulh müzakerelerinde bulunmak için Sabık Ruznameci Mustafa Efendi Tebriz'e gönderilmişti. Başlayan müzakereler bir neticeye ulaşamamış, II. Tahmasb 1140/1728 tarihinde tekrar Osmanlı Devletine müracaat ettiyse de, elçisi Tebriz'de alı konulmuş ve 1727 tarihinde Eşref ile yapılan anlaşmaya göre fazla rağbet görmemişti. Elçinin misyonu hakkında bilgi almak üzere Tezkireci Süleyman Şakir Efendi, Tebriz'e gönderildiyse de elçinin ölümünden dolayı temas kopmuştu⁴³.

22 Zilhicce 1135/23 Eylül 1723 tarihinde Bağdat muhafızı Hasan Paşa, Kirmanşah'ı ele geçirdikten sonra vefat etmiş, yerine oğlu Basra valisi Ahmet Paşa serasker tayin edilmişti. Ahmet Paşa Kirmanşah'ın güvenliğini sağlamış, Kirmanşah'ın itaat altına girmeyen kasabası Sungur'un alınması için harekete geçmişti. Kirmanşah'ın alınması için Ahmet Paşa'nın amcası Ali Paşa görevlendirilmişti. Sungur itaat altına alındıktan sonra Hemedan'ın fethi için yola çıkılmış 10 Şevval 1136/2 Temmuz 1724 tarihinde Hemedan'a bir saatlik mesafede olan Yenice adlı bir köye gelinmişti. Ahmet Paşa, Hemedan'ın teslim edilmesine yönelik emaname yollamış fakat olumlu cevap alamamış, şehrin fethedilmesini orduya bildirmişti. 14 Şevval 1136/6 Temmuz 1724 tarihinde şehir kuşatılmış, 12 Zilhicce 1136/1 Eylül 1724 tarihinde ise son bir saldırıyla şehir alınmıştı. Hemedan'ın alınması ile Ahmet Ağa baş çuhadarı Osman Ağa'yı fetih için İstanbul'a göndermiş, Padişah, Mirahur-ı sani Ahmed Ağa ile Ahmed Paşa ve diğer

---

sonra Arifi Ahmet Paşa'nın yerine serasker tayin edilen Erzurum valisi Hacı Mustafa Paşa tarafından 1725 Ağustosun'da Lori ve Eylül'de Gence Zapt edilmiştir. Bk. Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 513-514.

⁴² Tebriz kuşatması esnasında orta kolda bulunan Halep valisi Hekim oğlu Ali Paşa'nın büyük gayreti görülmüş, Rumeli beyler beyliğinden Anadolu valiliğine tayin olunmuştu. Tebriz'in zaptından sonra Rumiye ve Erdebil alınmıştı. Bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 179-180.

⁴³ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 71.

ordu komutanlarına hediyeler göndermişti. Hemedan'ın fethinden sonra Erdel Beylerbeyi Hane Mehmet Paşa ile Kürt İbrahim Paşa, Zencan Han'ı Mustafa'nın üzerine gönderilmiş ve karşılaştıkları dört bin civarında düşman askerini yenmişlerdi. Ahmet Paşa fetih sonrası Şehrizor valisi Mustafa Paşa'yı Hemedan'ın muhafazası için memur kılmıştı. İran cephesinin orta kesiminde, Azerbaycan bölgesinde İran'a sefer düzenleyen Ahmet Paşa'nın Tebriz'i ele geçirdiği haberi mektupla Ahmet Paşa'ya ulaşmış, ordu 25 Zilhicce 1137/4 Eylül 1725 tarihinde Luristan önlerine gelmişti. Luristan Han'ı Alimerdan Han herhangi bir mücadeleye girişmeyerek kaçmış, şehir merkezi Hurremabad alınmıştı. 28 Zilhicce 1137/7 Eylül 1725 tarihinde fetih haberi padişaha bildirilmiş, Hemedan'ın kuzeyinde bulunan Feregan ahalisini itaat altına almak için Mehmet Ağa görevlendirilmişse de başarılı olamamış şehit düşmüştü. Onun yerine Maraş Beylerbeyi İbrahim Paşa memur kılınmış Feregan ele geçirilmişti. Ahmed Paşa Hurremabad'dan hareket edip Kirmanşah'a gelmişti⁴⁴.

Şah Mahmut, bir gece uyurken amcası Abdullah'ın oğlu Eşref tarafından 9 Şaban 1137/23 Nisan 1725 tarihinde boğdurulmuş, yerine Eşref hükümdar olmuştu. Mahmut'un ölümüyle Eşref'in onun yerine geçip Kum ve Kaşan taraflarında meşgul olmasından istifade etmek isteyen Şah Tahmasb, Isfahan'ı zapt etmek için yola çıkmıştı. Eşref Şah Kum ve Kaşan taraflarındaki İran kuvvetlerini bozduktan sonra Isfahan'a dönmüş, Tahmasb'ı mağlup ederek onu Mazenderan'a kaçırmıştı. Eşref Şah, 1138/1726 tarihinde Hemedan seraskeri Ahmet Paşa vasıtasıyla Abdulaziz ve Molla Rahim isimlerindeki elçilerini İstanbul'a göndermişti. Elçiler padişaha Eşref Şah'ın namesini, vezir-i azam, şeyhülislam ve ulemaya Eşref Şah'tan, Eşref Şah'ın vezir-i azamı Zele Han'dan ve ulemasından mektuplar getirmişlerdi⁴⁵. 24 Ocak 1726 tarihinde İstanbul'a gelen Afgan elçileri, Eşref Şah'tan Padişah'a, Şah'ın başvekilinden sadrazama ve Afgan

---

⁴⁴ "Haza Vekayi-i Bedayi-i Pür-Sanayi-i Der-Hengama-ı Vezir Ahmed Paşa" adlı eser "Hadim-i Haremeyn-i Muhteremeyn" olduğunu söylediği, dönemin padişahı üçüncü Ahmet'i ve dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı burada zikredip İran'a açılan seferin gerekçesini açıklamakta, özellikle İranlıları Hz. Peyamber'e dil uzatmaları ve bazı sahabelerin karşısında yer aldıklarını vurgulamıştı. Ayrıca Nadir, Hemedan'ın fethinden duyduğu sevinç için iki manzume yazıp Hemedan'ın fethi için tarih düşmüş, Tebriz'in fethi için bir manzume yazmış ve Feregan'ın fethi üzerine bir kaside daha yazıp Ahmet Paşa'ya sunmuştu. Bk. Veysel Göger, **Nadir'in Vekayi'-i Pür-Sanayi'-i Bedayi' Adlı Eseri, (İnceleme ve Metin)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009, s. XX-XXI; Yılmaz, **a.g.e.**, s. 74-77.

⁴⁵ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 515.

ulemasından Osmanlı ileri gelenlerine getirmiş oldukları mektuplarla, 9 Şubatta Divan-ı Hümayun'a kabul edilmişlerdi⁴⁶.

Eşref Şah namesinde, Sünni olan Osmanlı Devleti'nin kendileri ile aynı dinden olan Afganlılara karşı savaşını haksızlık olarak kabul etmiş, Bab-ı alinin son zamanlarda yaptığı bütün fetihlerin, Hemedan, Luristan, Kirmanşah, Erdelan, Tiflis, Tebriz, Gence ve Revan eyaletlerinin ve şehirlerinin geri verilmesini talep etmişti. Hatta Babiali'yi padişahın gerçek inancının en büyük imamı olarak görmüş, İran'daki sapkın Şiiilerin hakimiyetini tamamen sona erdirmek için daha fazlasını yapmamış olmakla suçlamaya çalışmıştı. Mir Eşref, bu sapkınlıkları yok etmek için, kendisini ikinci imam ilan etmişti. Bu küstahlık, şeyhülislamın ikinci bir halifenin kabul edilmesini imkansız kılan ve İran'daki ruhani hakimiyeti de yalnızca Osmanlı sultanına atfeden fetvası ile hemen bozulmuştu. Eşref Şah'a karşı harp ilan etme kararı alınmış, Abdulaziz Han, zengin hediyelerle merasimler olmadan, fetva ile birlikte 1726 tarihinde İstanbul'dan ayrılmıştı⁴⁷.

Eşref Şah'ın elçileri iade edildikten sonra, Osmanlı Devleti, Eşref Şah'a harp ilan etmiş, Mir Eşref 30-40 bin kişilik bir ordu hazırlamıştı. 20 Kasım'da Hemedan Beylerbeyi Ahmet Paşa, 12 bin kayıp ile geri çekilirken, Mir Eşref, dinin savunucusu olarak ortaya çıkmış, Müslümanları kendi tarafına çekmeye çalışmıştı. Bir yıl sonra, 3 Ekim 1727 tarihinde Ahmet Paşa güçlü bir ordu ile gelmiş, Mir Eşref ile anlaşma kararı alınmış, bu antlaşma, Osmanlı padişahına sadece o güne kadar İran'da sahip olduğu toprakların mülkiyetini güvence altına almasını değil, halifeliği ve savaşta ele geçirilen ordu ganimetlerini de geri kazandırmıştı⁴⁸.

Eşref Şah anlaşma sağlamak için Hacı İsmail adında bir elçi yollayarak serasker Ahmet Paşanın barış görüşmelerinde aracı olmalarını istemişti. Eşref Şah, Hacı İsmail ile gönderdiği mektupta Müslümanlar ile savaşmanın meşru olmadığını belirtmiş, barışa yanaşmıştı. Bağdat valisi ve Irak cephesi seraskeri, durumu İstanbul'a bildirmiş,

---

⁴⁶ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 58.

⁴⁷ Zinkeisen, **a.g.e.**, V, s. 430. Eşref Şah'ın Osmanlı hükümdarına karşı gelmesinden dolayı aleyhine fetva verilmiş, Padişah Eşref Şah'ın namesine cevap vermemiş, bu duruma ilişkin Şeyhülislam tarafından verilen fetva ile sadrazam, dokuz kazasker, diğer ulema ve şeyhler tarafından yüz kırk imzalı bir mektup Eşref Şah'ın elçisine verilmişti. Bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 183-184.

⁴⁸ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1640-1774)**, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s. 334.

Hemedan Kadısı Abdullah Efendi, Eşref Şah tarafından görevlendirilen Molla Nusret ile 1139/1727 tarihinde görüşmüştü⁴⁹.

Dokuz maddeden oluşan barış anlaşmasının maddeleri; Osmanlı padişahı, İran'ın tamamında müminlerin başı halifelerin halifesi kabul edilmiş ve kendisine bu şekilde hürmet gösterilmesi kararlaştırılmıştı. Kirmanşah, Hemedan, Erdelan, Nihavend, Hürremabad, Luristan, Meraga, Tebriz, Azerbaycan, Gence, Karabağ, Revan bölgeleri ve son olarak 1138/1726 tarihinde İranlılar tarafından zapt edilen Sultaniye, Ebher, Tarim ve Sincan şehirleri Osmanlı Devleti'ne verilmişti. Mir Eşref ayrıca Andıcan ovasındaki savaşta Osmanlı Devleti'nin elinden alınan silahları, topları ve tuğları geri vermeyi kabul etmişti. Buna karşılık, Mir Eşref'in, İran'ın meşru hükümdarı olarak tanınması, İran hükümdarı olarak adının hutbelerde padişahın adının yanında anılması, adına sikke çıkartabilmesi ve her yıl Mekke'ye bir hac kervanı gönderebilmesi kabul edilmişti⁵⁰.

İran Şahı Eşref ile yapılan anlaşmanın yürürlüğe konması münasebetiyle iki tarafın olağanüstü elçileriyle birbirine hediyeler göndermesi adet olduğundan, eski Osmanlı Devleti tarihçisi (vak'anüvisi), Halep ve Edirne kadısı Mehmet Raşit Efendi 14 Ağustos 1728 tarihinde beylerbeyi payesiyle Bab-ı Alinin tasdikini İsfahan'a götürmek için elçi olarak görevlendirilmişti⁵¹. Olağanüstü yetkili Osmanlı elçisi Mehmet Raşid Efendi muhteşem koşumları hazineden ödenmiş bir at ve gösterişli bir törenle Üsküdar'dan yola çıkmıştı. Raşit İsfahan'da fazlasıyla seçkin bir muamele görmediğinden dolayı, sadece on dokuz gün kalmıştı. Raşid'in Veziriazam'a Eşref Şah'tan bir mektup getirmemesi İbrahim Paşa'da hoşnutsuzluğa yol açmıştı. Fakat İbrahim Paşa bu durumu elçiye hissettirmemişti. Osmanlı Devleti de 1141/1729 tarihinde İsfahan hakimi tarafından İstanbul'a gönderilen Şiraz Han'ı Mehmet Namdar Han'a aynı muamelede bulunmuştu⁵². Namdar Mehmet Han'ın İstanbul'a geleceği

---

⁴⁹ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 185-186.

⁵⁰ Zinkeisen, **a.g.e.**, V, s. 432.

⁵¹ Yalçinkaya, **a.g.m.**, s. 488.

⁵² Şiraz Han'ı Mehmet Han İstanbul'a girişinde Osmanlı Devleti'nin Kudret ve azametini göstermek için hiçbir sıkıntıya gidilmemiş, elçi alayının geçeceği yollar üzerindeki binalar tamir edilip boyanmıştı. Vezirlerin toplandığı imparatorluk divan salonunun üzerinde kubbenin yükseldiği sütunlar baştan başa değiştirilmişti. Sarayın merkez kapısıyla Harem, Babüssaade arasındaki bütün parmaklıklar yenilenmiş, bütün bu süslemeler, payitaht halkının İran elçisine "sıvacı han" lakabını vermesine vesile olmuştu. Bk.

haberi üzerine karşılama törenleri ve diğer bir takım hazırlıklar yapılmıştı. Namdar Mehmet Han İstanbul'a geldikten sonra Eyüp'te ikameti sağlanmış, elçi ile görüşmek üzere Farsça'yı iyi bilen bir kadı tercüman tayin edilmişti. Namdar Mehmet Han'a tayin edilen kalyon ve çektirilerle denizde bir gezi yaptırılmış, daha sonra elçi İran şahına gönderilen mektup ve hediyelerle uğurlanmıştı⁵³. Namdar Mehmet Han⁵⁴, İsfahan'a dönerken Eşref'in firarı haberini almış, beraberinde getirdiği Padişah ve Sadrazamın mektuplarını Nadir'e teslim etmişti⁵⁵.

Şah Tahmasb, memleketini kurtarmak için kendisine yardım eden İmamkulu oğlu Nadir Ali isimdeki Türkmen Beyi'nin fikirlerinden istifade ederek ona Şah Tahmasb adını vermiş, kendisine sadrazam yapmıştı. Şah Tahmasb bundan sonra sadrazamı Tahmasb Kulu Han'ın teşvikiyle daha önce yapılan Osmanlı-Rus antlaşmasını tanımadığı gibi, Osmanlı Devleti'nden daha önce ele geçirdiği yerleri vermesini istemişti. Bir taraftan da bölgede yaşayan halkı Osmanlılar aleyhine kışkırtmaya başlamıştı. Eşref Şah'ın mağlubiyeti, hemen akabinde Osmanlıların eline geçmiş yerlerin istenmesi, İstanbul'daki sohbet ve eğlence alemlerini alt üst etmişti. Buna karşılık kazanılan zaferlerin verdiği neşe ile eğlenceye dalmış olan Sadrazam İbrahim Paşa ve Sultan III. Ahmet bir ordu toplayarak sefere çıkmayı başaramamıştı⁵⁶.

1143/1730-1731 tarihinde Şah Tahmasb, Osmanlı Devleti ile barış görüşmeleri ve diğer bir takım alınan kararlarda anlaşma yapmak üzere İran elçisi Rıza Kuluhan'ı ve Veli Muhammed Han'ı⁵⁷ İstanbul'a göndermişti. Şah Tahmasb elçilerinden Rıza Kulu Han ve Veli Muhammed Han, Osmanlı hükümet üyelerinden Reisülküttap İsmail Efendi, Defter Emini Mehmet Efendi ve Sadr-ı Ali mektupçusu Halisa Osman Efendi ve Atlı mukabelecisi Firdevsi Seyyit Ebubekir Efendi ile barış ve anlaşma için

---

Baron Josep Von Hammer Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi (1718-1739)**, XIV, çev. Vecdi Bürtün, İstanbul, s. 120-121.

⁵³ **Tarih-i Raşid**, III, s. 616-618.

⁵⁴ Elçi altmış gün İstanbul'da kaldıktan sonra İsfahan'a dönmek için yola çıkmıştı. Fakat kendisinin elçilik vazifesi süresince İsfahan'da büyük değişiklikler olmuştu. Elçi Hemedan'a vardığında Şah Hüseyin'in oğlu Şah Tahmasb'ın İsfahan'ı geri aldığını ve Afgan askerlerini imha etmiş olduğuna dair İsfahan'dan mektup almıştı. Elçi bu haber üzerine İsfahan'a gitmeyip günlerce Hemedan'da kalmıştı. Bk. **Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak, I. Petros di Sarkis Gilanentz'in Kronolojisi, II. Nadir Şah Dönemine Ait Bir Anonim Kronoloji**, Yay. haz. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1974, s. 73.

⁵⁵ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 62.

⁵⁶ Süleyman Göksu, **Osmanlı Ansiklopedisi**, V, İstanbul 1996, s. 34-35.

⁵⁷ İran Şahı'ndan cülus tebriki için gelen Veli Mehmet Han için bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 218.

görüşmüşlerdi. İran elçilerinin anlaşma için Osmanlı hükümet görevlilerinden talepleri genel olarak İran'ın Sünni olmayan inancının kabulü yönünde olmuştu. Elçilerden Rıza Kulu Han⁵⁸ anlaşma için daha makul talepler ortaya koyarken, Muhammet Han hiç kabul edilmeyecek talepler önermişti. Bu konuda veziriazam, vezirler ve ulema-yı kiram kendi aralarında yaptıkları istişareden sonra, 1-10 Ramazan 1143/10-19 Mart 1731 tarihinde İran şahının ve elçilerinin niyetlerinin tam olarak anlaşılıp, buna göre hareket edilmesi hususunda tecrübeli ve bu konuda yetkili olan Bağdat Seraskeri Ahmet Paşa'ya gönderilmesi hususunda bir kanaata varmıştı. İran elçilerini maiyetleriyle birlikte Bağdat Seraskeri Ahmet Paşa'nın huzuruna götürmekle Sipahiler Ağası Mustafa Bey görevlendirilmişti. Üsküdar'dan Bağdat'a hareket eden İran elçilerinin Diyarbakır'a varmalarından önce, İran Şahı, Revan'ı istila etmek üzere Aras Nehri'ni geçerek Osmanlı toprağına tecavüzde bulunmuştu. Bunun üzerine Veli Muhammet Han'ın⁵⁹ bulunduğu mahalden İstanbul'a getirilmesi, Rıza Kulu Han'ın ise Mardin Kalesi'ne hapsedilmesine karar verilmişti⁶⁰.

Sultan III. Ahmet İran'a karşı sefere çıkmaya razı olmuş, Üsküdar'a geçmişti. Ancak Muharrem ayı geçmiş, Rebiülevvel ayı girmiş olmasına rağmen Osmanlı ordusunun hareket etmemesi halk arasında huzursuzluğa sebep olmuştu. Sonunda ordunun Üsküdar'dan İran tarafına hareketine karar verildiği sırada İstanbul'da 15 Rebiülevvel 1143/28 Eylül 1730 tarihinde "Patrona Halil İsyanı" olarak adlandırılan bir isyan patlak vermişti⁶¹. Bu isyana yüzlerce sivil, asker ve sadrazama muhalif olan bazı idareciler katılmış, bu isyanı desteklemişti. Sadrazam Damat İbrahim Paşa ve yakınlarını hedef alan hareket karşısında 29 Eylül 1730 tarihinde III. Ahmet sadrazam

⁵⁸ İbrahim Paşa, Tahmasb'ın İstanbul'a gönderdiği elçi Rıza Kulu Han ile görüşmüş, yapılan anlaşmaya göre, Kirmanşah, Hemedan, Erdelan, Luristan, Tebriz ve Huveyze'yi Şah'a terk etmiş, Revan, Kaht ve Şemah'ın Osmanlı Devleti'nde kalması, Tiflis ile Şirvan'ın ise yarı müstakil olarak idare edilmesi kararlaştırılmıştı. Bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 200-201.

⁵⁹ Şah Tahmasb'ın elçi göndermekten maksadının Osmanlı Devleti'ni oyalamak olduğu anlaşılıp, Veli Muhammet- Kulu Han'ın maiyetiyle beraber durdurulup Bozca adaya nakli; Rıza-Kulu Han'ın ise Mardin kal'esinde ikamet ettirilmesi emredilmişti. Bk. Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 83. Zinkeisen, 1730 tarihinde İstanbul'daki İran elçisi Rıza Kuluhan'ın muhakeme edildiği sırada yalan ve aldatıcı beyanlarda bulunması üzerine tevkif edilip Limni'ye sürüldüğünü söyler. Bk. Zinkeisen, **a.g.e.**, V, s. 438.

⁶⁰ Subhi Mehmet Efendi, **Subhî Tarihi**, s. 86-87.

⁶¹ 1730 İsyanı'nın sebepleri arasında, saray ve çevresindekilerin zevk ve sefa içinde, israf derecesine varan eğlenceleri, helva sohbetleri önemli bir yer tutmuştu. Nitekim halk, kendilerinden toplanan vergilerin kasırlar, saray ve köşkler yapımına, lale bahçelerinin süslenmesine harcandığını tartışmıştı. 1730 tarihlerini karşılayan senelerde İstanbul'da buhran hüküm sürmüştü, millet işsizlik, parasızlık ve gıdasızlıktan bunalmıştı. Bk. Songül Çolak, "*Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar Ve İsyanın Pay-ı Tahttaki Etkileri*", **Türkler**, XII, Ankara 2002, s. 526-527.

ve yakınlarını azlettirip boğdurmasına rağmen isyan yatışmayınca III. Ahmet tahttan çekilmiş, yerine 1 Ekim tarihinde II. Mustafa'nın oğlu I. Mahmut tahta çıkartılmıştı. Ayaklanmanın lideri Patrona Halil ve taifesi İstanbul'a dağılıp eski idarenin siyasi ve kültürel simgesi olan Sa'dabat, benzeri saraylar ve köşklerle donatılmış mekanları Lale devri sona ersin diye dağıtmış, önlerine geleni de öldürmüşlerdi. Sonunda I. Mahmut İranlılara açılacak seferi konuşmak üzere Patrona Halil ve yandaşlarını saraya çağırıp burada 25 Kasım 1730 tarihinde boğdurmuştu. Patrona Halil'in arta kalan yandaşları dağılmış, İstanbul tarihinin en tahripkar ayaklanmasından kurtulmuş ve Patrona İsyanı sonuçlanmıştı⁶².

İstanbul'da saltanat değişimi dolayısıyla geri kalan İran seferi bir sonraki yıl tekrar başlamıştı. Sultan Mahmut Han amcası zamanında başlayan İran savaşlarıyla meşgul olmaya başlayıp İran seraskerliğine Bağdat valisi Ahmet Paşa'yı tayin etmişti. İran'a karşı serasker tayin edilen Ahmet Paşa ile Erzurum valisi ve Revan seraskeri Hekimoğlu Ali Paşa'ya taarruza geçmeleri için ferman gönderilmişti. Irak cephesinde Serasker Ahmet Paşa'nın hareketine direnç gösteremeyen İran kuvvetleri geri çekilmiş, 30 Temmuz 1731 tarihinde Kirmanşah tekrar zapt edilip, oradan Hemedan üzerine hareket edilmişti. Osmanlı hareketini haber alan Şah Tahmasb, Kazvin'e gelmişti. Şahı takip için Amasya mutasarrıfı Selim Paşa sekiz bin kişilik kuvvetiyle bölgeyi ablukaya almış, zor durumda kalan Tahmasb, Osmanlı Devleti ile tekrar anlaşmak isteyince olumlu cevap verilmişti. Nitekim İran Şahı Osmanlı ordusunu sulh sözleriyle vurmak istediğinden kırk bin kişilik kuvvet, güçlü toplarla 15 Eylül 1731 tarihinde Osmanlı ordusu karşısına çıkmış, Kürican sahrasında meydana gelen muharebede İran ordusu bozguna uğratılmıştı. Osmanlı kuvvetleri bu zaferle Hemedan'ı zapt etmiş, Ahmet Ağa, Sadık Ağa kumandasındaki bir orduyu İsfahan'a göndermişti. Sadık Ağa, Safevi'lerin taarruz ümidini kırmış, Şah Tahmasb'ın barış teklifi ret edilerek harekate devam edilmişti. Azerbaycan hareketiyle görevlendirilen Hekimoğlu Ali Paşa İran'ın eline geçen Tebriz'i almak için harekete geçmiş, Hekimoğlu Ali Paşa'nın idare ettiği muharebe neticesinde İran ordusunun bütün harp malzemeleri ve şahın rikabdar başısı esir alınıp İstanbul'a gönderilmişti. Bu galibiyetlerden sonra Ali paşa Tebriz üzerine harekete geçmiş, sefer sırasında Rumi'ye kalesi 15 Kasım 1731 tarihinde ele

---

⁶² Yalçınkaya, **a.g.m.**, s. 489.

geçirilmişti. 4 Aralık 1731 tarihinde ise Tebriz zapt edilmişti. Bu hareketler sonucunda I. Mahmut'a Gazi unvanı verilmişti. Hemedan'ı ve Kirmanşah'ı kaybeden Tahmasb sulh teklif edince 10 Ocak 1732 tarihinde imzalanan Ahmet Paşa antlaşmasına göre: Aras nehri Osmanlı- Safevi hududu olarak kabul edilmiş, Revan, Gence, Nahçıvan, Tiflis, Şirvan, Şimali Dağıstan, Kaht, Karthili Osmanlılara; Tebriz, Kirmanşah, Hemedan, Luristan, Erdelan eyaletleri ve Hüveyze aşireti İran'a bırakılmıştı. Ahmet Paşa antlaşmasından sonra, Safeviler'de taht değişikliği olmuş, Tahmasb'ın yerine beşikteki oğlu Abbas hükümdar ilan edilmiş, Nadir Ali Han ise hükümdar yardımcısı olmuştu. Nadir Ali Han Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmayı tanımayıp, Azerbaycan hareketini başlatarak Gence taraflarına bir ordu göndermişti. Erbil'i işgal eden Nadir Ali Han, Kerkük tarafına gelip, Bağdat, Van, Revan, Gence, Tiflis, taraflarına kuvvetler göndermişti. Nadir Ali Han yüz bin kişilik orduyla Bağdat'ı kuşatınca, eski sadrazam Erzurum valisi Topal Osman paşa ser asker tayin edilmişti. Topal Osman Paşa yüz bin kişilik kuvvet ile Bağdat'a hareket etmiş, Nadir Ali Han ise Bağdat önlerine on bin kişilik kuvvet bırakarak Osmanlı kuvvetlerini karşılamak için hareket etmişti. İki ordu Dicle kenarındaki Duleceylik mevkiinde karşılaşmış, 19 Temmuz 1733 tarihinde yapılan muharebede Sultan Mahmut Han döneminde İran'a yapılan ikinci seferin ilk zaferi kazanılarak Bağdat kuşatmadan kurtarılmıştı⁶³. Nadir Ali Han, Şehrizer, Kerkük ve Deniyi almış. Anadolu valisi Topal Osman Paşa'nın Kerkük'te vefat etmesiyle yerine Köprülü Zade Abdullah Paşa getirilmişti. Kafkasya'daki Osmanlı nüfuzunu takviye etmek ve İran seferine katılmak üzere Kırım Han'ı Kaplan Giray'a vazife verilmişti. Bölgedeki Kumuk'ların reisi Usmi Ahmet'e vezirlik, oğlu Mehmet'e ise beylerbeylik verilip Osmanlı himayesine alınmıştı. 1134/1722 tarihinde Bağdat'ı kuşatamayan Nadir Ali Han anlaşma teklif etmiş, anlaşma sağlanamayınca Nadir Ali Han Şirvan ve Merkezi Şamahı'yı zapt etmiş, Dağıstan taraflarından Gence'yi almak üzere yetmiş bin kişilik orduyla harekete geçmişti. Gence kurtarılmış, Abdullah Paşa Arapçayı taraflarında Nadir Ali Hanı takip ederken, Nadir Ali Han'ın Bogaverd civarında saldırısına uğramış, seksen bin kişilik Osmanlı ordusu mağlup edilmiş serasker Abdullah paşa ise şehit düşmüştü⁶⁴. Bozulan Osmanlı ordusu Kars'a çekilmiş,

---

⁶³ Yılmaz, a.g.e., III, s. 100-104.

⁶⁴ Kemal Erkan, **1734-1735 Osmanlı-İran Savaşı Mühimme Defteri (Ramazan 1146-Zilhicce 1147)**, İstanbul 2011, s. XXVI-XXVIII.

Sultan Rakka valisi Ahmet Paşa'yı İran seraskerliğine tayin ettikten sonra İran'la barış imzalanması kararlaştırılmıştı⁶⁵. Nadir Şah, Temmuz ayında Osmanlı Devleti'ne gönderdiği resmi bir elçilik heyeti ile cülusunu resmen bildirdiğinde Osmanlı Devleti ile barış müzakereleri henüz gerçekleşmemişti. O dönemde Rusya'ya savaş ilan edildiğinden, İran ile aralarındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması, İran'daki taht değişikliği sayesinde hızlandırılmıştı⁶⁶.

Mugan'da bulunan Osmanlı görevlisi Genç Ali Paşa, 10 Şubat 1736 tarihinde Nadir tarafından müzakere için gönderilen Abdülbaki Han'ın getirdiği hudut-name suretini vermesi üzerine Abdülbaki Han ile görüşmüş, hudut-name gereğince; İranlılar Şii akidesinin, ehli Sünnetin beşinci rüknü olarak Osmanlılar tarafından kabul edilmesini, bu mezhebe Mekke'de diğer dört mezhep yanında beşinci rükün olarak yer verilmesini, her sene İranlı bir emirül haccın İran hacılarına rehber olmasının kabul edilmesini, taraflar elindeki esirlerin mübadele olunup, alınıp satılmamasını, her iki hükümetin karşılıklı konsolos açması gibi maddelerin kabul edilmesi talebinde bulunmuştu. Ali Paşa bu şartların kabul ya da reddetme gibi bir yetkisinin olmadığını söylemesi üzerine Nadir, bu maddeleri görüşüp karara bağlamak ve kendisinin İran Şah'ı ilan edildiğini bildirmek için Abdülbaki Han'ı elçi tayin edip, maiyetine Sadr-ı memalik Mirza Abdü'l-Kasım ile Horasan müderrislerinden Ali Ekber Molla'yı, Padişah'a Sadrazam'a ve Şeyhülislam'a yazılmış üç mektup ile birlikte İstanbul'a⁶⁷ göndermişti. Nadir'in elçilik heyeti Genç Ali Paşa ile birlikte 23 Şevval 1148/7 Mart 1736 tarihinde Mugan'dan Erzurum'a hareket etmişti. 12 Zilhicce/24 Nisanda Erzurum'a ulaşan elçiler serasker tarafından karşılanıp, birkaç gün istirahat ettikten sonra Ahmet Paşa ile görüşmüş, Ahmet Paşa'nın görüşmekle yetkili olmadığını belirtmesi üzerine, Kapıcıbaşılarından Mustafa Ağa mihmandar tayin olunup Erzurum'a gönderilmişti. Elçiler Erzurum'da 38 gün kaldıktan sonra Mustafa Ağa refakatiyle 3 Rebiülevvel/12 Temmuz da Üsküdar'a, 2 gün sonra da İstanbul'a dahil olarak Kadırga

---

⁶⁵ Yılmaz, **a.g.e.**, III, s. 100-104.

⁶⁶ Nadir Şah, Şah Abbas'ı tahttan indirerek kendisini Şah ilan etmişti. Zinkeisen, **a.g.e.**, V, s. 455.

⁶⁷ Tahmasb Kulu Han olarak tabir olunan Nadir Şah tarafından, İstanbul'a elçilikle gönderilen Abdülbaki Han için bk. Şem'dani-zâde, **a.g.e.**, I, s. 44.

sarayına kondurulup 20 Rebiülevvel/29 Temmuzda huzura kabul olunarak, Nadir'in namesini takdim etmişlerdi⁶⁸.

1149/1736-1737 tarihinde İran elçisi Abdülbaki Han, Osmanlı hükümet yetkilileri ile barış anlaşması imzalamak üzere İstanbul'a geldiğinde, barış görüşmelerinde Osmanlı hükümetini temsilen ulemadan İmam-ı evvel hazret-i şehriyari Mehmet Sâhib Efendi, Anadolu Kazaskeri Neyli Ahmet Efendi, eski İstanbul Kadısı İlmi Ahmet Efendi, Mestcizade Ahmet Efendi ve eski Kahire Kadısı olup Fetva emini Abdullah Efendi görevlendirilmişti. İran elçisi ile Osmanlı heyeti arasındaki görüşmeler Bağçe Kapısı yakınında bulunan Muhsin-zade Sarayı'nda yapılmaya başlamıştı. Görüşmelerde İran şahının mektubu tercüme edilerek müzakere edilmiş, Osmanlı hükümet yetkilileri ile İran elçilik heyeti arasında ki görüşmeler adı geçen bu sarayda ve Kadırga Limanı Sarayı'nda sekiz defa yapılmıştı. Yapılan görüşmelerde en hararetli tartışmalar İran'ın kendi hacıları için bir emir-i hac tayin etme talepleri, İranlı hacıların gidiş yolu olan Şam yolunun yanı sıra daha yakın olan Lahsâ ve Necef yollarından hangisi daha yakın olursa o yolu seçmek istemeleri, şayet Şam yoluyla gidilecek olursa emir-i hac tabiri kullanılmayıp başka bir isim verilmesi, ayrıca dört Sünni mezhebin yanı sıra Caferi mezhebinin de hak mezhep olarak tanınmasını, Kabe'de rükün tahsisi kabul edilmesini, üç yılda bir değişmek üzere iki devlet başkentindeki konsoloslukların emir-i alem rütbesinde olmasını, bu süreçten sonra acem esirlerinin serbest bırakılması, alınıp satılmamasını talep etmişlerdi⁶⁹.

Sultan I. Mahmut Nadir Şah'a Mustafa Paşa ile gönderdiği name-i hümayunda İran hacıları, konsolosluklar ve esirler meselesinin tamamıyla kabul edildiğini, Caferi mezhebinin kabulüyle Kabe'de bir rükün tahsis edilmesi konusunun şer'i ve siyasi bakımdan kabul edilemeyeceği, şeyhülislam tarafından gönderilen mektuplarda açıklanmıştı⁷⁰. İran Elçisi Abdülbaki Han İran'a cülus tebliği için gidecek elçinin rütbesinin vezir olması hususunda ısrar etmesi üzerine, Mirahur Kara Mehmet Paşa'nın

⁶⁸ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 116-118.

⁶⁹ İran elçileri kabul edilen yukarıdaki maddelerin Osmanlı memleketlerindeki Müftü, Kadı ve müderrislerin kabul ettikten sonra imzalamalarını ileri sürmüşler. Emir-i hac mevzusunun görüşülmesi ve Caferi mezhebinin beşinci mezhep olarak kabul edilmesi hususunda ise Osmanlı Devleti tarafından İran'a bir heyetin gitmesini kabul etmişti. Bununla birlikte Abdülbaki Han'ın ısrarı üzerine cülus tebriki için Nadir Şah'a gönderilecek Osmanlı elçisinin üç tuğlu yani vezir rütbesinde olması da kabul edilmişti. Bk. Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 331-335.

⁷⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 234.

oğlu Mustafa Bey, vezirlik rütbesiyle elçi tayin olunmuş, ulemadan sabık Fetva-Emini Abdullah Efendi Anadolu payesiyle, fetva Emini Halil Efendi ise Edirne payesiyle İran'a memur edilmişti⁷¹.

Hindistan Seferine gitmekte olan Nadir Şah, Osmanlı Devleti ile savaşmak istemediğinden emirülhac maddesi ile ilgili verilen hükmü kabul etmiş; ancak Caferi mezhebinin beşinci mezhep olarak kabulü ve dört rükne eklenmesinin iki devlet arasındaki barışın önemli esaslarından olduğunu ileri sürerek, bu hususun müzakere edilmesi için Ali Merdan Han'ı, Herat müftüsü Molla Muhammed Muhsin ve Kuriyan Hakimi Oğuz Ali Han'ı Osmanlı elçileriyle birlikte İstanbul'a göndermişti⁷².

Nadir Şah, Osmanlı Devleti ile Ruslar arasındaki mücadeleye aracılık etmek istemiş, bu hususta Rus çarı nezdine bir elçi gönderdiği gibi aynı mesele için 1151/1739 tarihinde Sa'dlu Muhammed Rahim Han ile Nazar-Ali Han'ı da elçi olarak İstanbul'a göndermişti. Osmanlı hükümdarı Nadir Şah'ın bu alakasına teşekkür etmiş, Rusların Barış için Fransa'nın aracılığından bahsederek, İran Şahı'nın aracılığından bahis eylemediğini Nadir Şah'a bildirmişti⁷³. Nadir Sa'dlu Muhammed Rahim Han ile Nazar-Ali Han ile gönderdiği namede Derbent ve Bakü'yü Ruslar'dan aldığını belirtmiş, Gence'de iki devlet arasında yapılan anlaşma şartlarından birinin Osmanlı-İran devletleri arasında anlaşma gerçekleşirse, Osmanlı-Rus devletleri arasında da barışın gerçekleşmesi hususunu hatırlatmıştı. Padişah cevabında Nadir'in alakasına teşekkür ile Rusların bir taraftan sulh isteyip diğer taraftan savaşa hazırlandıklarını belirtmişti⁷⁴.

Hindistan seferi dönüşünde Osmanlı Devleti'ne kazandığı zaferi⁷⁵ bildirmek isteyen Nadir Şah, Ali Merdan Han'ı İstanbul'a göndermiş, fakat Bağdat valisi Ahmet Paşa'dan aldığı mektuptan gönderdiği Ali Merdan Han'ın Sivas'ta vefatını öğrenince,

---

⁷¹ Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 335.

⁷² Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 121-122.

⁷³ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 234.

⁷⁴ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 122.

⁷⁵ Nadir Şah, Hint seferi sonunda ününü bütün dünyaya yaymış, ülkesinin sınırlarını genişleterek bol miktarda ganimetle İran'a dönmüştü. Bk. Tahir Sevinç, "*Nadirşah'ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları*", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXVI, Isparta 2011, s. 19.

yerine Çarhacı-başı Hacı Han'ı⁷⁶ Osmanlı Devleti ile olan siyasi, dini ve ekonomik problemlerin çözümü için 1153/1740-1741 tarihinde İstanbul'a göndermişti⁷⁷.

Elçi Hacı Han üç bin kişilik⁷⁸ maiyetiyle Bağdat'tan itibaren Bağdat valisi Ahmet Paşa tarafından törenle karşılanmıştı. Ancak İran elçisinin maiyetinde haddinden fazla kişinin bulunması Osmanlı hükümeti tarafından hoş karşılanmamıştı. Buna rağmen diplomatik kaidelere riayet edilerek Bağdat'tan itibaren Hacı Han'ın ve maiyetinin ihtiyaçlarının karşılanması için Divan çavuşlarından Derviş Mehmet Ağa, hükümet tarafından mihmandar tayin edilmişti. İran elçisi Anadolu orta kolundan İstanbul'a gelirken, güzergah üzerinde bulunan menzillerde ihtiyaçlarının fazlasıyla görülmesi ve yol boyunca her hangi bir problemle karşılaşmaması için Bağdat'tan Anadolu'ya bütün eyalet valileri vazifeli kılınmıştı. Eyalet valileri İran elçisini 4-5 bin kişilik eyalet askeri ile karşılayarak tören düzenlemiş, her eyalette konakladığında eyalet valileri elçinin maiyetinin bütün ihtiyacını karşılamış, elçi Hacı Han'ı da birkaç gün kendi saraylarında ağırlamayı ihmal etmemişlerdi. Hacı Han'ın ve maiyetinin Üsküdar'a yaklaştığı haberi Kartal Kasabası'ndan itibaren haber verilerek karşılama töreni düzenlenmesi hususunda hazırlıklar yapılmıştı. 17 Zilhicce 1153/5 Mart 1741 tarihinde, Fenerbahçe'de elçi ve maiyetine verilecek yemeklik için, eski Defter Emini Şerif Halil Efendi 400-500 civarında adamıyla elçi ve maiyetini karşılamak üzere görevlendirilmiş, Defter Emini Şerif Halil Efendi, Üsküdar'a geçip Fenerbahçe'den yarım saat ileride elçi ve maiyetini karşılamıştı. Defter Emini Şerif Halil Efendi'nin yemekliğe giderken elçinin sağında yürümek istemesi, krize yol açmış, yemeklikte elçi ve maiyeti sadece yoğurt ve ekmek yemişti. Bu durum üzerine elçi Hacı Han Üsküdar'da Haydarpaşa yakınındaki ordusuna, Şerif Halil Efendi ise İstanbul tarafına geçmişti. Elçi Hacı Han ve maiyeti 25 Zilhicce 1153/13 Mart 1741 tarihinde yanında getirdiği filleri sallara bindirmiş, Tophane ve Tersanede büyük top şenlikleri ile karşılandıktan sonra eski bir Osmanlı kaidesi gereği Çavuşbaşı, Divan-ı Hümayun ve Bölükât-ı Erba'a Ağaları ve Katipleri tarafından Gümrükçü çiftliği denen yere götürülmüştü. Gümrükçü çiftliğinde iki hafta kadar dinlendikten sonra 12 Muharrem

---

⁷⁶ Djafar Pour, **a.g.e.**, s. 123.

⁷⁷ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, IV/I, s. 300-301.

⁷⁸ Şem'dani-zâde, **a.g.e.**, I, s. 105.

1153/9 Nisan 1740 tarihinde Çavuşbaşı tarafından karşılanarak Divan-ı hümayuna getirilmiş, burada çeşitli hediyelerle ağırlandı İran'a gönderilmişti⁷⁹.

Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti ile savaşı 1722 tarihinden itibaren aralıklarla 1746 tarihine kadar 24 yıl sürmüştü. 1746 tarihinde iki taraf XVII. yüzyıldaki sınırlarına çekilmeye razı olmuş. Önce Osmanlı Devleti'nin İran topraklarını ele geçirme girişimi ardından Nadir Şah'ın Osmanlı ülkesini işgal denemesi, iki devlet arasında Kanuni Sultan Süleyman döneminde ortaya çıkan temel jeopolitik dengeyi değiştirmemişti⁸⁰.

---

⁷⁹ Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 672-674; Şem'dâni-zâde, **a.g.e.**, s. 102-103.

⁸⁰ Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1600-1789)", **Türkiye Tarihi III**, (Yayın Yön. S. Akşin), İstanbul 1992, s. 56.

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN ELÇİLERİNİN GİDERLERİ

1-İAŞE GİDERLERİ

A-Elçilerin kullandığı Yiyecek ve Zahire

Herhangi bir siyasi mülahaza ile Osman Devleti başkentine gelen İran elçileri, İran sınırından itibaren genellikle Divan-ı hümâyün Kapıcıbaşı'ları⁸¹ veya Divan-ı hümâyün çavuşlarından⁸² birinin mihmendarlığında karşılanmış, Anadolu'nun sağ⁸³, orta⁸⁴ ve sol⁸⁵ kollarından birini kullanarak, İstanbul'a gelmişlerdi. İran elçilerinin yolculukları boyunca masraflarını; kullandıkları nakliye vasıtaları, yiyecek, içecek ve zahire bedelleri oluşturmuştu. Elçilerin İstanbul'a gelişi esnasında ihtiyaçları olan zahire miktarı Baş Muhasebe Kaleminde⁸⁶ hesaplandıktan sonra, defter haline getirilip, elçinin ihtiyaçlarını karşılamakla vazifeli mihmandara teslim edilmişti. Bu defterde İran elçisinin konaklayacağı menziller⁸⁷ yer aldığı gibi bu menzillere hangi kazadan ne kadar

---

⁸¹ Kapıcıbaşılar'ın görevi, görev esnasındaki giyimleri, XVI yüzyıl ortaları ve XVIII. yüzyılın sonlarında Kapıcıbaşı sayısında meydana gelen artış ve hükümdarın Arz Odası'nda elçi kabulü törenindeki görevleri için bk. Abdulkadir Özcan, "Kapıcı", **DİA**, XXIV, İstanbul 2001, s. 346.

⁸² İran elçilerinin konakladığı menzillerde, elçilere mihmandar olarak görevlendirilen divan çavuşlarına, elçi ve maiyetinin masrafı için para teslim edilmiştir. Bk. BOA, **D.BRZ**, 123/5-100. Geniş bilgi için bk. Murat Uluskan, **Divan-ı Hümâyün Çavuşları**, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 184-194.

⁸³ Anadolu Sağ Kol'u: Üsküdar, Gebze, Eskişehir, Akşehir, Konya, Adana, Antakya, Halep ve Şam güzergahını izleyen Hac yolu olarak biliniyordu. Bu güzergah üzerinde 27 menzilhane yer alıyor, Üsküdar menzilhane ile Halep menzilhane arasındaki mesafe 247 saat sürüyordu. Anadolu Sağ Kol'dan ayrılan tali yollardan en önemlileri arasında, İzmir, Bodrum ve Antalya-Anamur yolları yer alıyordu. Bk. Sema Altunan, "Menzilhaneler", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 913.

⁸⁴ Anadolu Orta Kol'u: Üsküdar, Gebze, İznik, Geyve, Göynük, Bolu, Gerede, Tosya, Hacı Hamza, Amasya, Tokat, Sivas, Malatya, Harput, Diyarbakır, Nusaybin, Musul, Kerkük güzergahını izleyen Bağdat-Basra yolu olarak biliniyordu. Bk. M. Hüdayi Şentürk, "Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 908-909.

⁸⁵ Anadolu Sol Kol'u: İstanbul- Erzurum arasında yer alan sol kol, Merzifon'a kadar orta kolun izlediği yolu takip ederek, Ladik, Niksar, Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar), Kelkit, Aşkale, Erzurum yoluyla Hasankale'den bir kol Kars'a diğer bir kol da Tebriz'e gitmekte idi. Bk. M. Fatih Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı Ve Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 922.

⁸⁶ Baş Muhasebe Kalemi diğer kalemlerden büyük olup, ordunun yiyecek, giyecek, yakacak ve savaş eşyasının karşılanmasında, mukataa ve malikanelere, Eyaletler cizyelerine, Anadolu ve Rumeli'deki askerlerin ulufelerine, Ümenayi Erbaaya (Şehremini, Tersane Emimi, Arpa Emimi ve Matbah Emimi), Tophane Nazırına ve İstanbul ile Gelibolu Barut Fabrikası ait defterleri tutardı. Bk. Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara 1989, s. 153-154.

⁸⁷ Menziller devletin haberleşme sistemi için kullanıldığı gibi, ordunun sefere çıktığı zamanlarda ihtiyaç duyulan yiyecek ve zahirenin sağlandığı yerler olarak ta işlev görmüştü. Menzil noktaları bu gibi durumlarda çevre halkının mallarını sattığı bir pazar yeri hüviyetine girerek, bölgeye ekonomik hareketlilik kazandırmıştı. Menziller İstanbul'a gelen ve giden yabancı elçilerin ağırlandığı ve her türlü

zahire temin edileceği açıkça belirtilmişti. Menzillerde elçilerin ihtiyaç duydukları zahirenin temin edilmesinde sancakbeyi, kaza kadısı, yeniçeri serdari, ayan ve vilayet işerleri görevlendirilmişti. Ancak güzergah üzerinde bulunan menzillerde tabi kaza halkı bu zahireyi karşılayamadığı durumlarda, zahire güzergah üzerinde bulunan, zahire temin etmeye elverişli kazalardan karşılanmıştı.

İran elçilerinin memleketlerine dönüş yolculuğu ise Üsküdar'dan başlamış, Anadolu'nun sol, orta ve sağındaki menziller kullanılarak memleketlerine kadar devam etmişti. Üsküdar'dan itibaren elçinin başta zahire olmak üzere bütün ihtiyaçları Matbah-ı Âmire'den⁸⁸ kısmen de Tersane-i Âmire'den⁸⁹ karşılanmıştı. İran elçilerine yolculuğu esnasında zahire temini için mihmandarlar görevlendirilmiş, mihmandarlara elçiye temin edeceği zahire, yiyeceğin cinsi ve miktarını gösteren imzalı ve mühürlü bir defter teslim edilmişti⁹⁰. Görevli mihmandar, defterde hesap ve miktarı belirlenmiş zahire ve yiyeceği konakladığı menzillerdeki halktan temin etmiş⁹¹, diğer bir takım ihtiyaçları ise kendisine teslim edilen, miri⁹² paradan karşılamıştı⁹³.

1108/1696 tarihinde İran Şahı'nın elçisi olarak İstanbul'a gelen Ebu'l-Mahsum Han'ın Osman Devleti sınırlarına dahil olduğu andan itibaren memleketine dönünceye kadar bütün ihtiyaçları Osmanlı Devleti görevlileri tarafından karşılanmış günlük masrafı 58.000 akçe⁹⁴ olarak hesaplanmıştı. 1108/1696 tarihinde İstanbul'da bulunan

---

ihtiyaçlarının karşılandığı yerler olmuştu. Bk. Halil İnalçık, Günsel Renda, **Osmanlı Uygarlığı, I**, Ankara 2004, s. 444. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde menzillerin işlevi ve kapsamı için bk. Yusuf Halaçoğlu, "Menzil", **DİA**, IXXX, Ankara 2004, s. 159-160.

⁸⁸ Osmanlı Saray teşkilatında önemli bir kurumun adı olan Matbah-ı Amire için bk. Arif Bilgin, "Matbah-ı Amire", **DİA**, XVIII, Ankara 2003, s. 115-119.

⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde Darüssınaa-i Âmire olarak ta bilinen 1515'te Galata'dan Kağıthane deresine kadar uzanan alanda 160 göz olarak yapımı tamamlanan, ve sonraki yüzyıllarda gözlerinin sayısı artırılan Osmanlı denizcilik faaliyetinin merkez üssü için bk. İdris Bostan, "Tersane-i Amire", **DİA**, XL, İstanbul 2011, s. 513- 516.

⁹⁰ İran elçisi Mehmet Namdar Han'a 1141 yılında Karacaviran menzilinde iken verilmesi düşünülen ve defter haline getirilen bir günlük zahire ve yiyecek için bk. BOA, **TS MAD**, 6255.0001.00.

⁹¹ İran elçilerine Osmanlı Devletine gelişi ve dönüşü esnasında hangi kazadan ne kadar zahire temin edileceği önceden belirlenmişti. Menzillere yakın kazalara bölüştürülen zahire miktarı satın alınmak sureti ile temin edilmişti. 1152 tarihinde İstanbul'dan memleketine dönen İran elçisine Bolu menzilinde verilen zahire için bk. BOA, **C. HR**, 3348, 18 Ra 1152 (25 Haziran 1739).

⁹² Devlet hazinesine ait.

⁹³ Menzillerde yiyecek ve zahire temini için görevli mihmandara teslim edilen zahire defteri ve para için bk. BOA, **C. HR**, 3348, 18 Ra 1152 (25 Haziran 1739).

⁹⁴ Kuruş küsurat olarak kullanılan bir tabir olup, akçe, kuruşun münkasem bulunduğu kırk paradan her birinin üçte birine verilen isimdir. Bir kuruş kırk para, bir para üç akça, bir akça üç pul olarak hesaplanmıştır. M. Zeki Pakalın, "Akça" **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, İstanbul

İran elçisi Ebu'l-Masum Han'a ekmekçiler esnafı kethüdası tarafından ekmek, Hassa kasabbaşı⁹⁵ tarafından et, sadeyağ, vb. yiyecekler temin edilmişti. Elçiye yevmiye 230 kıyye⁹⁶, (14 günlük) verilecek ekmeğin her 110 dirhemi⁹⁷ 1 akçe olarak hesaplanmıştı⁹⁸. Ebu'l-Masum Han'a verilen et ise, Hassa kasabbaşı tarafından her gün için 15 adet ayaklı koyun olarak temin edilmişti⁹⁹. Ebu'l-Masum Han'a 12 M 1108/11 Ağustos 1696 tarihinde sadeyağ ve diğer yiyecekler için yapılan 62.800 akçelik masraf görevli Hasan Halife tarafından Muhasebe-i evvel¹⁰⁰ kalemine kaydedilmişti¹⁰¹.

1983, s. 33- 34; Akçe ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Halil Sahillioğlu, "Akçe", **DİA**, II, İstanbul 1989, s. 224-227.

⁹⁵ Osmanlı Devleti'nde et işesi organizasyonunun ilk olarak ne zaman kurumsallaştığı kesin olarak bilinmemektedir. XV. yüzyılın sonlarından itibaren Celepkeşan sitemi içerisinde kontrolü İstanbul kadısı sağlamış, Kasabbaşı olarak atanan bir görevliye rastlanmamıştır. XVII yy. da koyun emini, Celepkeşan sisteminde nakte dönüştürülen verginin toplanması, koyunların temin edilip halk için kasaplara ve et olarak tayinat sahiplerine dağıtılmasından sorumlu tutulmuştu. Bu süreçte koyun temini ve et işesi dağıtımında görev alan kasabbaşına rastlanmıştır. 1738'de koyun emanetinin kaldırılmasından sonra kasabbaşılik kurumu gelişmeye başlamış zamanla kurumsal bir hal almıştı. Saraya bağlı salhane ve ağıllarda çalışan kasap ve çobanlar kasabbaşı ve bir kethüdanın denetiminde tutulmuştu. Hassa Kasabbaşı'ların atanmasında yeniçeri ağası ve İstanbul kadısı etkili olmuştu. Kasabbaşının görevleri arasında İstanbul halkının ihtiyacı olan koyunları karşılamak, ağırlığı saray ve yeniçerilerden oluşan askeri kesimin tayinat ihtiyacını karşılamak ve sefer zamanı ordunun ihtiyaçlarını karşılamaktı. Kasabbaşların koyun tüccarları, salhaneler, kasaplar, mumcu esnafı ve debbağlar gibi esnaf grupları arasında önemli ilişkileri bulunmuştu. Ayrıca Kasabbaşı'ların şehre canlı hayvanların temin edilip kışlaklarda bekletilerek gerektiğinde İstanbul'a ulaştırılması, salhanelere kestirilmeleri ve piyasaya dağıtılmaları süreçlerinde aracı olarak görev yaptıkları tespit edilmişti. Koyun tüccarlarından sayıcılar vasıtasıyla satın alınan koyunların, salhanelerde kesildikten sonra kasaplara ve küçük seyyar kasaplar olarak nitelenebilecek olan çaryekçilere satışı ve mukabili ücretlerin toplanıp salhanelere ödenmesinde kasabbaşılar aracı konumunda olmuştu. Bk. M. Sait Türkhan, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul'un Et İşesinin Temini**, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006, s. 83-88.

⁹⁶ Kıyye, okka anlamında kullanılmakta olup 1 okkanın karşılığı 1282 gr. olarak hesaplanmaktadır. M. Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, İstanbul 1993, s. 161.

⁹⁷ Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3. 148 g'lık eski bir ağırlık ölçüsü. Eski bir ağırlık ölçüsü birimi olarak kullanılan dirhem için bk. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", **DİA**, IX, İstanbul 1994, s.369.

⁹⁸ BOA, **AE. II. Mustafa**, 1556, 15 Za 1108 (5 Haziran 1697).

⁹⁹ BOA, **AE. II. Mustafa**, 2677, 6 CA 1108 (1 Aralık 1696).

¹⁰⁰ Başmuhasebe klemi de denilen bu büro XVII. yüzyılın başlarında kurulmuştur. Fatih'in teşkilat kanunnamesinde bundan önce Hazine-i Âmire'ye bağlı ve muhasebeci denilen bir memurun bulunduğu anlaşılmaktadır. Başmuhasebe klemi gelir giderler, maliye ile ilgili kanun ve nizamlar, Enderun ve Has Ahur hazinelerinde bulunan mücevherlerle her çeşit eşyanın kayıtlarını kontrol ederdi. Tophane, Tershane, Matbah, Zahire, Haremeyn ve Maliye hazineleri görevlerine göre altı bölüme ayrılmış, bu kaleme bağlanmışlardı. Her bölüm hoca denilen başkatipler tarafından idare edilir, hangi hazineye ait olursa olsun verilen senet suretleri Başmuhasebe kleminden geçirdi. Mühimmat, mukataat ve malikaneye ait kayıt defterleriyle hükümet adına verilen sipariş ve girilen taahhütlerin hesapları ve muamelat kayıtları da Başmuhasebe klemi tarafından tutulur ve saklanırdı. Muhasebe-i evvel klemi denen bu büro Başmuhasebeci adı verilen bir müdür tarafından idare edilirdi. Bu kaleme bağlı katiplerin kıdemlisine baş halife denirdi. Bk. Feridun Emecen, "Başmuhasebe Klemi", **DİA**, V, İstanbul 1992, s. 133-134.

¹⁰¹ BOA, **D.BŞM**, 1188/9, 12 M 1108 (11 Ağustos 1696).

İran Elçisi Ebu'l-Masum Han, Sultan II. Mustafa ile görüşmek için 6 Ca 1108/1 Aralık 1696 tarihinde Edirne'ye gitmişti. Ebu'l-Masum Han'a Edirne'de bulunduğu 60 günlük süre içerisinde tayin edilen yiyecekler, satın alınmak sureti ile temin edilmişti¹⁰².

Tablo 1: 6 Ca-6 B 1108/1 Aralık 1696-29 Ocak 1697 Tarihlerinde Ebu'l-Masum Han'a Edirne'de Temin Edilen Yiyecek Miktarı¹⁰³

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye =Akçe	Toplam
Filiba Pirinci	1200 kile ¹⁰⁴	170	204000
Mısır	600 kile	190	114000
Bal	1200 kıyye	24	28800
Has Un ¹⁰⁵	360 kile	6	43200
Sade Yağ	6000 kıyye	43	358000
Nohut	730 kıyye	8	5760
Sirke	1080 kıyye	4	4330
Soğan	1800 kıyye	3	5400
Sebze-Vat	4200 kıyye	3	13200
Limon Suyu	960 kıyye	18	17380
Toz Şeker	4300 kıyye	100	430000
Gülle Şeker	1200 kıyye	5	18000
Kahve	360 kıyye	180	64800
Balmumu	1300 kıyye	120	15600

¹⁰² BOA, C. HR, 6698, 8 Ca 1108. İran elçisi Ebul Masum Han Edirne'de bulunduğu sırada Ebul Masum Han'a 1000 kuruş masraf edilmiştir. Bk. BOA, D.BRZ, 122/17-26.

¹⁰³ BOA, C. HR, 6698, 8 Ca 1108 (3 Aralık 1696).

¹⁰⁴ Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da buğdayda kile, 20 Okka, yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görürdü. Un ticaretinde de İstanbul kilesi 20 okka=25,656 kg olarak geçerliydi. Buna karşılık pirinçte (XVII. yüzyılda) 1 kile sadece 10 okka=12,828 kg idi. Resmi İstanbul kilesi yanında Anadolu'da bir takım mahalli kile ölçüleri vardı. Diyarbakır, Arabgir ve Çermik'de Ortaçağın sonlarında İstanbul'dakinin yarı büyüklüğünde bir kile vardı. Bu yüzden 12,828 kg buğdayın ağırlığına ve 17,635 litreye eşitti. Bk. Walther Hinz, "İslam'da Ölçü Sistemleri", çev. Acar Sevim, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 189/5, İstanbul 1990, s. 51. Ayrıca kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ölçek türü için bk. Cengiz Kallek, "Kile", **DİA**, Ankara 2002, s. 568-571.

¹⁰⁵ Dakik-i Has, Günde 120 kıyye (6 kile), 60 günde 360 kile her kıyyesi 6 akçeden 360 kile 43200 akçe için bk. BOA, C. HR, 6698, 8 Ca 1108 (3 Aralık 1696).

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye =Akçe	Toplam
Pamuk	300 kıyye	120	36000
Eflak Tuzu	2400 kıyye	4	9600
Pamuk Yağı	1800 kıyye	30	54000
Süt	600 kıyye	9	5400
Tavuk	3600 tane	20	27000
Yumurta	18000 tane	1	18000
Yoğurt	3000 kıyye	15	45000
Badem	720 kıyye	45	32400
Fülfül ¹⁰⁶	2700 dirhem	180	12150
Kimyon	27000 dirhem	30	2025
Safran	3600 dirhem	6	21600
Tarçın	21600 dirhem	6	129600
Karanfil	7200 dirhem	6	43200
Peynir	1200 kıyye	18	21600
Niştasta	360 kıyye	-	5760
Çörekotu	120 kıyye	30	3200
Kakule	720 dirhem	3	21600
Zencefil	9000 dirhem	120	2700
Pekmez	360 kıyye	14	5040
Ceviz İçi	60 kıyye	20	1200
Sumak	360 kıyye	80	28800
İzmir Sabunu	180 kıyye	40	7200
Gül Suyu	120 kıyye	60	7200
Ekmek	30000 çift	1.5	45000
Öd ¹⁰⁷	1800 dirhem	40	82000
Anber	60 dirhem	500	30000

¹⁰⁶ Fülfül (Kara biber), Günde 450 dirhem, 60 günde 2700 dirhem, kıyyesi 180 akçeden 2700 dirhem 67.5 kıyye, oda 12150 akçedir.

¹⁰⁷ Öd ağacının kıyılmış parçalarından yapılan tütsü. Bk. **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara 2005, s. 1529.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye =Akçe	Toplam
Penbe Şeker	600 kıyye	180	108000
Çay	6000 dirhem	3	18000
Kaymak	420 kıyye	60	25200
Mısır Unu	1200 dirhem	3	4600
Keşiş Üzüümü	600 kıyye	40	24000
Mercimek	180 kıyye	8	1440
Şam Fıstığı	120 kıyye	60	7200

İran Elçisi Ebu'l-Masum Han'a 17 günlük mubayaa olunan yiyecek narh defterlerindeki¹⁰⁸ fiyatlarla hesaplanmış ve toplam 4474 kuruş¹⁰⁹ tuttuğu ortaya konulmuştu¹¹⁰.

¹⁰⁸ Narh mal ve hizmet fiyatlarında devletçe tespit edilen üst sınırı ifade eder. Osmanlı devletinde günlük ve mevsimlik narhlar yanında savaş, abluka, kıtlık, tabii afetler ve sikke tashihlerinden sonra yeni fiyat tespitleri yapılırdı. Mevsimlik narhlar gıda maddeleri üzerine konan fiyatları gösterirdi. Ekmek, et ve süt gibi mamullerin yaz ve kış aylarındaki fiyatları farklı idi. Gıda maddelerine hangi tarihlerde narh verileceği hesap kanunnamelerinde yer alıyordu. Sebze ve meyve fiyatları ise mevsimlerine göre ayarlanırdı. Muhtesib kadıya danışmadan narh veremez, narh verilirken ilgili esnafın fikir ve görüşleri de alınırdı. Her esnafın kethüda ve yiğitbaşları ile görüşülür, kullanılacak hammadde miktarları tespit edilir, fiyatlar daha sonra oluşturulurdu. Et, süt ve mamullerin fiyatları ise yeniçeri ağası veya sekbanbaşı, Hassa kasabasının bulunduğu bir toplantıda çiftlik sahipleri, kasaplar kethüdası ile belirlenirdi. Ekmek için çeşni tutulurken hububat nazırı, habbazlar kethüdası, nizam ustaları, hazır bulunurdu. Taşradan gelen mallarda ise malın çıkış yerindeki fiyatı belgelenir ve narh buna göre belirlenirdi. Kadı sicilleri incelendiğinde narh kayıtlarının genellikle sicillerin arka sayfalarında olduğu görülür. Ancak İstanbul'da farklı bir sistem uygulanmış, narhlar ayrı defterlere kaydedilmişti. Bk. Mübahat S. Kütükoğlu, "Narh", **DİA**, XXXII, İstanbul 2006, s. 387-391.

¹⁰⁹ XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti, piyasada Balkanlar üzerinden gelen Avrupa guruslarını kullanmıştı. Sikkeler içinde en çok tanınanı Hollanda taleri veya "esedi gurusu" olmuştu. Daha yaygın bir şekilde kullanılan diğer bir sikke "riyal gurusu" olarak adlandırılan İspanyollar'ın 8 reallik parçasıydı. Osmanlı piyasalarında Avusturya ve Almanya'nın büyük boy gümüş sikkeleri de "kara gurusu, kamil gurusu" gibi adlarla tedavül edilmekteydi. Bunların yanı sıra Hollanda ve Polonya kökenli zolotaları da Osmanlı piyasalarında tedavül eden büyük boy gümüş sikkeler arasında saymak gerekir. III. Ahmet döneminden (1703-1730) itibaren Osmanlı Devleti piyasadaki esedi guruslarını örnek olarak ilk Osmanlı kuruşlarını darb etmeye başlamıştı. Böylece 1 Osmanlı kuruşu = 120 akçe = 40 para üzerinden yeni bir para birimi oluşturulup, akçe ve para kuruşun kesirleri olarak kabul edilmiştir. İlk Osmanlı kuruşları 25.6 gram ağırlığında olup yaklaşık 16 gram saf gümüş içermekteydi. Bk. Şevket Pamuk, "Kuruş", **DİA**, XXVI, Ankara 2002, s. 458-459; M. Zeki Pakalın, "Kuruş", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 1983, II, s. 326-328.

¹¹⁰ BOA, C. HR, 6698, 8 Ca 1108 (3 Aralık 1696).

Tablo 2: 7-23 B 1108/30 Ocak-15 Şubat 1697 Tarihlerinde Elçi Ebu'l-Masum Han İçin Edirne'de Temin Edilen Yiyecek Miktarı¹¹¹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye= Akçe	Toplam
Filibe Pirinci	340 kile	160	54400
Mısır Pirinci	170 kile	180	30600
Bal	340 kıyye	24	8160
Has Un	2040 kıyye	6	12240
Sade Yağ	1700 kıyye	42	71400
Nohut	204 kıyye	8	1428
Sirke	306 kıyye	3	918
Soğan	510 kıyye	3	1530
Sebze-vat	1190 kıyye	3	3570
Limon	272 kıyye	16	4352
Şeker	1190 kıyye	90	10710
Gülle Şeker	340 kıyye	150	51000
Kahve	102 kıyye	162	16524
Balmumu	34 kıyye	120	4080
Pamuk	85 kıyye	120	10200
Eflak Tuzu	680 kıyye	4	2720
Pamuk Yağı	510 kıyye	25	12750
Süt	170 kıyye	6	1020
Tavuk	1020 adet	20	20400
Yumurta	5100 adet	1	5100
Yoğurt	850 kıyye	7.5	6375
Badem	204 kıyye	44	8976
Fülfül	19.125 dirhem	168	3213
Kimyon	19.125 dirhem	30	573
Safran	1020 dirhem	6	6120

¹¹¹ BOA, C. HR, 6698, 1108 (1696).

Tarçın	6120 dirhem	2.5	15300
Karanfil	2040 dirhem	2.5	5100
Peynir	340 kıyye	13.5	4590
Çörekotu	34 dirhem	30	1020
Kakule	2040 dirhem	3	6120
Zencefil	6375 dirhem	120	765
Pekmez	340 kıyye	13.5	4590
Ceviz içi	17 kıyye	20	340
Sumak	102 kıyye	80	8160
İzmir Sabunu	51 kıyye	39	1989
Top çift	510 adet	10	5100
Gül Suyu	34 kıyye	60	2040
Ekmek	8500 çift	1.5	12750
Anber	17 dirhem	500	8500
Öd	510 dirhem	40	20400
Pamuk Şeker	170 kıyye	180	30600
Çay	1700 kıyye	3	5100
Kaymak	119 kıyye	60	7140
Mercimek	51 kıyye	6	306
Fındık İçi	102 kıyye	18	1836
Keşiş Üzümü	170 kıyye	24	4080
Nişasta	102 kıyye	12	1224

1108/1696 tarihinde Edirne'den memleketine dönen İran Elçisi Ebu'l-Masum Han için, Edirne'den İran hududuna kadar kullanacağı zahire miktarı, Matbah-ı Âmire emini¹¹² tarafından temin edilmiş, bunun için 966,5 kuruş masraf edilmişti¹¹³. Ebu'l Masum Han'a Bolu menziline konakladığında 116.000 akçe¹¹⁴, Bolu-Çağa menziline

¹¹² Osmanlı Devleti'nde saray hizmetinde görev alan mutfak emini için bk. Arif Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı**, İstanbul 2004, s. 32-36.

¹¹³ BOA, **AE. II. Mustafa**, 2753, 1108 (1696).

¹¹⁴ BOA, **D.BRZ**, 122/18-17.

konakladığında 38.666 akçe¹¹⁵, Bolu, Gerede menziline konakladığında ise 241 kuruş (38.666 akçe)¹¹⁶ yiyecek ve zahire masrafı yapılmıştı¹¹⁷. Ebu'l-Masum Han'ın Erzurum'daki ihtiyaçları ise Çorbacızade Osman Ağa tarafından temin edilmişti¹¹⁸.

İran elçilerine yolculuğu sırasında temin edilen zahire, konakladığı menzilin bulunduğu kazanın sınırları içerisindeki halk tarafından karşılanmıştı. 1109/1698 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Rüstem Han'a verilecek tayinat, Defter-i Hakani'ye¹¹⁹ kayıt edildikten sonra, elçinin günlük ihtiyaçlarının karşılanacağı bu defterin bir sureti görevli mübaşire teslim edilmişti¹²⁰. Kars üzerinden Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçisi Rüstem Han'a, konakladığı her menzilde 29.000 akçelik zahire temin edilmişti¹²¹. Rüstem Han Bolu'da Unbaşı ve Mirlidivan menzillerinde üç gün kalmış, kaldığı her gün için kendisine 29.000 akçe masraf edilmişti¹²². Bolu, Çağa menziline konakladığında ise Hasan Ağa'nın kefaretiyle Çorumlu Mehmet Ağa tarafından 29.000 akçe (141 kuruş) masraf edilmişti¹²³.

23 L 1109-19 Za 1109/4 Mayıs 1698-29 Mayıs 1698 tarihleri arasında Edirne'de bulunan İran Elçisi Rüstem Han için Vekili Harç Ağa tarafından verilen et, pirinç, sadeyağ, kahve ve zahire tayinatı için 4323 kuruş masraf edilmiş, yapılan masrafın 113 kuruşu tenzil edilmişti¹²⁴. Rüstem Han'a yiyecek tayini için eski Yeniçeri katibi Mustafa Efendi tarafından 1000 kuruş masraf edilmişti¹²⁵. Rüstem Han, Edirne'de İkamet ettiği sırada yiyecek ve zahire ihtiyacı Bezirgan El hac Ahmet Ağa tarafından temin edilmiş¹²⁶, Ahmet Ağa tarafından satın alınan sadeyağ, et, pirinç, arpa ve has un

¹¹⁵ Ebu'l-Masum Han, İstanbul'a gelirken ve İran'a dönerken menzillerde ihtiyaçlarının karşılanması için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti. Bk. BOA, **D.BRZ**, 122/18-14.

¹¹⁶ BOA, **D.BRZ**, 122/18-21, 18 L 1109 (29 Nisan 1698).

¹¹⁷ BOA, **D.BRZ**, 122/16-111.

¹¹⁸ BOA, **D.BRZ**, 123/3- 84.

¹¹⁹ Has, zeamet, tımar, mülk vakıf gibi arazi türlerini tayin ve tescil eden ana defterlerin korunup, bu defterlerle ilgili günlük işlemlerin yapıldığı Defterhane, kaynaklarda Defterhane-i Âmire, deter-i vilayet, defter-i hakani veya defter-i dergah-ı ali adlarıyla da yer alır. Bk. Erhan Afyoncu, "*Defterhane*", **DİA**, IX, İstanbul 1994, s. 100-104.

¹²⁰ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 2 M 1109 (21 Temmuz 1697).

¹²¹ BOA **D.BŞM**, 1246/9, 25 Z 1109 (4 Temmuz 1698). İran elçisi Erzurum'da Sarıca ve Kerdan menzillerinde iken 58.000 akçe masraf edilmiş, ancak bu para avarız ve nüzul bedellerinden temin edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1245/67, 20 Z 1109 (29 Haziran 1698).

¹²² BOA, **D.BRZ**, 122/18-2, 18 L 1109 (29 Nisan 1698).

¹²³ BOA, **D.BRZ**, 122/16-102.

¹²⁴ BOA, **D.BRZ**, 122/18-27, 20 Za 1109 (30 Mayıs 1698).

¹²⁵ BOA, **D.BRZ**, 122/17-25.

¹²⁶ BOA, **D.BRZ**, 122/16- 104, 27 Za 1109 (6 Haziran 1698).

için 80.000 akçe (500 kuruş) ödenmişti¹²⁷. Ayrıca Rüstem Han'a 8144,5 kile arpa temin edilmiş, temin edilen arpanın taşınmasında çalışan hamallara her bir kile için 1 pare ücret ödenmesi kararlaştırılmıştı. Hamalların taşıdığı 5490 kile arpa için 3931,5 pare ücret, arpa emini tarafından ödenmişti¹²⁸. Rüstem Han'a Edirne'de bulunduğu sırada 183 kuruşluk yiyecek bedeli¹²⁹ ve 537 kuruş (85.920 akçe) masraf edilmişti¹³⁰.

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçilerinin yiyecek ve zahirenin yanı sıra tütün gibi keyif veren maddeleri de tükettikleri gözlemlenmektedir. Rüstem Han, 10 Ramazan 1109/22 Mart 1698 tarihinde Edirne'de 69 gün ikamet etmişti. Rüstem Han'a ve maiyetine ikameti sırasında üç çeşit tütünden toplam 12 kıyye temin edilmişti. Yenice tütününün her bir kıyyesi için 1 kuruş, Koca-ali tütününün her bir kıyyesi için 1 kuruş ve Kaya tütününün her bir kıyyesi için ise 0,6 kuruş ödenmişti. 69 günde 828 kıyye tütün için 874 kuruş ödenmişti¹³¹.

13 Z 1109/23 Mayıs 1698 tarihinde İran Elçisi Rüstem Han, İstanbul'da on dört gün ikamet etmişti. Rüstem Han ve maiyetine ikamet ettiği her gün için 240'ar kıyye ekmeğin tayinat olarak verilmişti. Rüstem Han'a ve maiyetine on dört günde 3360 kıyye ekmeğin tayinat olarak verilmiş, ekmeğin her bir kıyyesi 3,5 akçeden satın alınmıştı. Ekmeğin tamamı için 11.760 akçe ödenmişti¹³².

İstanbul'da bulunan İran Elçisi Rüstem Han memleketine dönmek üzere 27 Zilkade 1109/6 Haziran 1698 tarihinde İstanbul'dan hareket etmişti. Elçi dönüş sırasında 24 Zilhicce 1109/3 Temmuz 1698 tarihine kadar Üsküdar'da 27 gün ikamet etmişti. Elçi'nin 27 günlük ihtiyacı Matbah-ı Âmire'den, Matbah-ı Âmire vekili tarafından karşılanmıştı¹³³.

---

¹²⁷ BOA, **D.BRZ**, 122/16-140.

¹²⁸ İran elçisinin hizmetinde bulunan hayvanlara genellikle arpa temin edilmiş, temin edilen arpanın taşınmasında hamallar çalıştırılarak, hamallara taşıdıkları kile başına hamaliye ücreti ödenmişti. Ancak hamalların taşıdığı arpa miktarı bazen fazla olduğundan, ücretleri tam olarak ödenmemiş bu durum şikayete yol açmıştı. Bk. BOA, **C. HR**, 4506, 9 CA 1110 (13 Kasım 1698).

¹²⁹ BOA, **D.BRZ**, 122/16-66.

¹³⁰ BOA, **D.BRZ**, 122/16-139.

¹³¹ BOA, **D.BŞM**, 1244/61, 15 Z 1109 (24 Haziran 1698).

¹³² BOA, **D.BŞM**, 1246/9, 23 Z 1109 (2 Temmuz 1698).

¹³³ BOA, **C. HR**, 8968, 1 M 1110 (10 Temmuz 1698).

Tablo 3: Elçi Rüstem Han'a İran'a Dönerken 27 Za-24 Z 1109/6 Haziran-3 Temmuz 1698 Tarihleri Arasında Üsküdar'da Verilen Tayinat¹³⁴

Cinsi	Miktarı (kıyye)	Cinsi	Miktarı (dirhem)	Cinsi	Miktarı (kıyye)
Has un	864	Anber	48	Fıstık	72
Peynir	720	Öd Ağacı	720	Süt	144
Yoğurt	720	Tarçın	3600	Nohut	96
Şekeri nebat	47	Kakule	2400	Kızılcık	96
Şekeri gubâr	432	Karanfil	2400	Limon Suyu	168
Şekeri gülle	96	Kimyon	4800	Zeytin	72
Asel	432	Fülfül	2400	Pekmez	144
Kaymak	144	Safran	360	Gül yağı	432
Kahve	144	Has Pirinç	360 kile	Revgan	1102
Duhan	288	Ceviz	12000 adet	Sumak	72
Güllab	72	Yumurta	3600 adet	Tuz	432
Paris Anberi	72	Tavuk	720 adet	Kara Erik	72
Nişasta	96	-	-	Kayısı	72
Kuş Üzümü	96	-	-	Soğan	312
Badem	72	-	-	Balmumu	36
Sirke	144	Kar	96 denk	Zeytin Yağı	36

İran şahının mektubunu Osmanlı padişahına iletmek üzere İstanbul'a gelen İran elçisi Rüstem Han, görevini tamamlayıp memleketine dönerken güzergah üzerinde konağa geçtiğinde her bir menzilde kendisine ve maiyetine günlük 22.877 sağ akçe¹³⁵ masraf tutarınca zahire verilmesi, diğer ihtiyaçlarının da temin edilip tarafına teslim edilmesi yönünde emir verilmişti. Rüstem Han'a temin edilecek zahire ve diğer ihtiyaçlar Cedid-i Defter-i Hakani'ye kayıt edilerek bu defterin bir sureti görevli mübaşire teslim edilmişti¹³⁶. Rüstem Han, Bolu, Gerede menzilinde iki gün konaklamış,

¹³⁴ BOA, C. HR, 8968, 1 M 1110 (10 Temmuz 1698).

¹³⁵ BOA, D.BŞM, 1275/102, 6 M 1110 (15 Temmuz 1698).

¹³⁶ BOA, D.BŞM, 1275/102, 9 M 1110 (18 Temmuz 1698).

Rüstem Han'a ve maiyetine günde 22.877 sağ akçe olmak üzere iki günde 45.754 akçe masraf edilerek zahire ve diğer ihtiyaçları giderilmişti¹³⁷. Bolu, Bayındır menziline konağa geçtiğinde bir gece dinlenmiş, elçinin bir günlük masrafı 22.877 akçe tutmuştu¹³⁸. Rüstem Han, Çerkes menziline konağa geçtiğinde 22.877 sağ akçe masraf edilmişti¹³⁹. Karacaviran ve Koçhisar menziline konağa geçtiğinde görevli mübaşir Mustafa Ağa tarafından toplam 45.754 sağ akçe masraf olunmuştu¹⁴⁰. Rüstem Han, Tosya menziline 2 gün konaklamış burada kendisine toplam 45.754 akçe, Kargı menziline konağa geçtiğinde ise 22.877 akçe masraf edilmişti¹⁴¹. Eski Karyesi menziline konakladığında elçi için 30.502 akçe masraf edilmişti¹⁴². Kaza-i Hisarı Şarki kazasına tâbi İzborn menziline konakladığında yiyecek ve zahire bahası olarak 22.857 sağ akçe masraf edilerek gerekli kazanın görevli memur tarafından eksiksiz toplanmasına karar verilmişti¹⁴³. Şarki Karahisar kazasına tâbi Zağaya adlı menzilde konağa geçtiğinde, 22.857 sağ akçe masraf edilmişti¹⁴⁴. Elçi Sarıca kazasına tâbi Kuzgun karyesi menziline konakladığında kendisine 22.877 sağ akçe verilmişti¹⁴⁵. Elçi Siran kazasına tâbi Sarıca menziline konağa geçtiğinde bir gün dinlenmiş, elçiye ve maiyetine toplam 45.754 akçe masraf edilmişti¹⁴⁶. Rüstem Han'a Geliveren kazasına tâbi Sarraf menziline zad ve zahire masrafı için 22.857 sağ akçe verilmişti¹⁴⁷. Rüstem Han Erzurum'a gelinceye kadar bulunduğu menzillerde 6 gün dinlenmiş, her gün için kendisine ve maiyetine 22.877 akçe olmak üzere altı günde 132.262 akçe masraf edilmişti¹⁴⁸. Rüstem Han ve maiyeti Erzurum'a ulaştıklarında Seyfi Ali Ağa tarafından, günlük 22.877 akçe toplam 67.431 akçelik masrafları Tercan kazasına tâbi Yörük, Mama Hatun, Hatuncuk ve Çayır menzillerinden temin edilmişti¹⁴⁹. Erzurum kazası Tercan yaylası Hartun keyf çayırı menziline konakladığında elçi için 22.877 akçe

¹³⁷ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 8 N 1110 (17 Temmuz 1698).

¹³⁸ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 9 M 1110 (18 Temmuz 1698).

¹³⁹ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 6 N 1110 (8 Mart 1699)

¹⁴⁰ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 13 N 1110 (15 Mart 1699).

¹⁴¹ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 6 N 1110 (8 Mart 1699).

¹⁴² BOA, **D.BRZ**, 126/10-107, 23 N 1110 (25 Mart 1699).

¹⁴³ BOA, **D.MKF**, 589/152, 4 S 1110 (12 Ağustos 1698).

¹⁴⁴ BOA, **D.MKF**, 589/151, 5 S 1110 (13 Ağustos 1698).

¹⁴⁵ BOA, **D.MKF**, 589/153, 6 S 1110 (14 Ağustos 1698).

¹⁴⁶ BOA, **D.MKF**, 589/156, 9 S 1110 (17 Ağustos 1698)

¹⁴⁷ BOA, **D.MKF**, 589/157, 11 S 1110 (19 Ağustos 1698).

¹⁴⁸ BOA, **D.MKF**, 589/165.

¹⁴⁹ BOA, **D.MKF**, 589/166.

masraf edilmişti¹⁵⁰. Elçi Rüstem Han, Erzurum kazasına tâbi Ilıca menzilinde konağa geçtiğinde bir günlük 22.877 sağ akçe masraf edilmişti¹⁵¹. Sason kazasına tâbi Zebun menzilinde konakladığında zahire bedeli olarak 22.877 akçenin karşılanması için elçiye bir fermanla beraber Defter-i Hakan-i sureti verilmişti¹⁵². Rüstem Han'a Pason kazasına tabi Sason menzilinde bir günlük masraf yapılarak, elçiye 22.877 akçe ödenmişti¹⁵³. Rüstem Han Çiftlik menzilinde konakladığında zat ve zahire masrafı için 22.857 akçe masraf edilmişti¹⁵⁴. Elçi Lavaka adlı menzilde konağa geçtiğinde 22.877 akçe masraf edilmiş yapılan masrafları gidermesi için bu para el Hâc Ali Ağa'ya teslim edilmişti¹⁵⁵.

İran elçilerinin yolculukları İstanbul'a gelişleri ile sınırlı kalmamış, padişahın Edirne'de bulunması halinde, İran elçilerinin Edirne'ye kadar yolculukları devam etmişti. Elçilerin yolculuk masrafları güzergah üzerinde bulunan menzillerden giderilmiştir. 1114/1702 Rebiyülevvelinde İstanbul'a gelen İran elçisi padişahla görüşmek için Edirne'ye gitmişti. Edirne yolculuğu sırasında elçi Küçükçekmece, Büyükçekmece, Silivri, Burgazi, Havza ve Babayı Atik menzillerini kullanmıştı. Elçinin bu menzillerde yiyecek masrafı para olarak karşılanmış, hayvanlarına ise arpa temin edilmişti¹⁵⁶.

Tablo 4: 1114/1702 Tarihinde İstanbul'dan Edirne'ye giden İran Elçi'sine Yapılan Masraf¹⁵⁷

Masrafın Yapıldığı Menziller	Toplam Masraf Miktarı (akçe)
Küçük Çekmece	347
Büyük Çekmece	9116
Silivri	341
Kınıklı	8810
Karıştıran	8750
Babayı Atik	8914

¹⁵⁰ BOA, **D.MKF**, 589/155, 15 S 1110 (23 Ağustos 1698).

¹⁵¹ BOA, **D.MKF**, 589/155, 16 S 1110 (24 Ağustos 1698).

¹⁵² BOA, **D.MKF**, 589/156, 20 S 1110 (28 Ağustos 1698).

¹⁵³ BOA, **D.MKF**, 589/163, 27 S 1110 (4 Eylül 1698).

¹⁵⁴ BOA, **D.MKF**, 589/157.

¹⁵⁵ BOA, **D.MKF**, 589/159.

¹⁵⁶ BOA, **C. HR**, 4206.

¹⁵⁷ BOA, **C. HR**, 4206.

Havza	286
Toplam	36564

12 Ra 1114/6 Ağustos 1702 tarihinde padişaha mektup getiren İran elçisi 26 R 1114/17 Kasım 1702 tarihine kadar Edirne’de 45 gün kalmıştı. Elçi’nin Edirne’de ikameti sırasında yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere Ahmet Ağa adlı bir mübaşir görevlendirilmişti. Elçiye günlük tayin edilen yiyecek ve zahire Matbah-ı Âmire emini¹⁵⁸, Arpa Emini¹⁵⁹, Kasabbaşı tarafından, yakacak ise Odun Emini tarafından karşılanmıştı¹⁶⁰.

Tablo 5: 12 Ra 1114/6 Ağustos 1702 Tarihinde Edirne’de Bulunan Elçi ve Maiyetine Temin Edilen Yevmiye Yiyecek ve Miktarı¹⁶¹.

Yiyeceğin Cinsi	Miktarı	Yiyeceğin Cinsi	Miktarı
Ekmek	40 kıyye	Yoğurt	18 kıyye
Pirinç	6 kile	Sarımsak	12 kıyye
Koyun	4 baş	Bal	30 kıyye
Kuzu	2 baş	Süt	12 kıyye
Pamuk Yağı	6 kıyye	Yumurta	100 adet
Balmumu	1 kıyye	Keşiş Üzüümü	3 kıyye

¹⁵⁸ Matbah-ı Âmire hacedan rütbesinde olan bir emin tarafından idare edilirdi. Emin kurumun gelir ve giderlerine nezaret eder, mutfakların erzak ihtiyacını karşılar, erzakın dağıtımını sağlar, ve yıl sonunda müessenin hesabını çıkartırdı. Eminlerin mutfak personelinin idaresiyle ilgili yetkileri olmasına rağmen, tayinler için arz verme yetkisi kilercibaşıya aitti. Eminler arasındaki hiyerarşide mutfak emininin yeri son sıradadır. Padişah sefere çıktığında emin de maiyetiyle birlikte gider, görevini seyyar mutfak kurulduğu orduğahta devam ettirirdi. Yerine İstanbul’da bir vekil bırakırdı. Matbah-ı Amire’nin idari personeli arasında eminin yanı sıra, kethüda, katipler ve mutfak kilercisi ve emin yardımcısı bulunurdu. Bk. Bilgin, “Matbah-ı Âmire”, s. 115-119.

¹⁵⁹ Kaynaklarda emin-i şair ve emin-i cev olarak geçen arpa emini saraya bağlı dört eminden biriydi. Arpa emininin arpacı, arpa katibi, rüznameci gibi yardımcıları bulunmaktaydı. Arpa emini İstabl-ı Âmire’ye gerekli arpayı temin eder, barış zamanlarında sarayın ve elçilerin yanı sıra İstanbul’a gelen beylerbeyi, sancak beyi, vb. kimselerin hayvanlarına yem temin etmek gibi görevleri vardı. Arpa emininin yapacağı harcama hazineden karşılanır, bu paraya arpa-baha denirdi. Bk. Mehmet İpşirli, “Arpa Emini” *DİA*, III, İstanbul 1991, s. 392.

¹⁶⁰ BOA, C. HR, 4206, 12 Ra 1114 (6 Ağustos 1702)

¹⁶¹ İran tarafından risalet ile gelen sefir için yevmiye verilmesi iktiza idüp üzerlerine tayin olunan Ahmed Ağa marifeti ile tahrir olunan tayinatın defteridir. Baş muhasebeye kayıt ve beher yevm verilmek üzere Matbah ve Arpa eminlerine ve Kasabbaşı ve Odun emini tarafından verilmek için Baş muhasebeye tezkire verildi. Bk. BOA, C. HR, 4206, 12 Ra 1114 (6 Ağustos 1702).

Yiyeceğin Cinsi	Miktarı	Yiyeceğin Cinsi	Miktarı
Şeker	3 kıyye	Badem	3 kıyye
Tavuk	14 adet	Arpa Unu	2 kile
Has Un	36 kıyye	Nohut	3 kıyye
Soğan	6 kıyye	Tuz	12 kıyye
Kahve	3 kıyye	Fülfül	200 dirhem
Kakule	30 dirhem	Limon	2 kıyye
Karanfil	30 dirhem	Sirke	3 kıyye
Darçın	50 dirhem	Üzüm	20 kıyye
Zencefil	15 dirhem	Kavun	20 adet
Kimyon	200 dirhem	Karpuz	20 adet
Arpa	20 kile	Ot	300 kıyye
Saman	10 kantar	Kereviz	3 kıyye
Kömür	10 kıyye	Nişasta	3 kıyye
Odun	2.5 araba	-	-

1117/1705 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han'ın Osmanlı-İran sınırından itibaren karşılanıp, bütün ihtiyaçlarının giderilmesi için Erzurum valisi tarafından bir mübaşir tayin edilmişti. Elçinin konakladığı her kazada zahire ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesi için kaza kadılarına emir verilmişti. Murtaza Kulu Han'ın Erzurum'da iken 750 kuruşluk zahire ihtiyacı, küçük bir kaza olan, Karacaviran, Kurşunlu ve Karapazar kazalarından temin edilmişti¹⁶². Elçi'nin Erzurum'da iken 1300 kuruş tutan zahire ve diğer masrafları ise Göksun, Taşköprü ve Karamürsel nahiyelerinden karşılanmıştı¹⁶³. Murtaza Kulu Han, Geliveren ve Çerge menzillerinde konakladığında, ihtiyaçları Erzurum valisi tarafından mihmandar tayin edilen Halil Ağa tarafından giderilmişti. Elçiye yapılan zahire ve diğer masraflar deftere kayıt edilmiş, ödenecek para 1340 kuruşu bulmuştu¹⁶⁴. Murtaza Kulu Han, Çankırı sancağına bağlı Milan kazasında bir gün konaklamış, 750 kuruşluk zahire ihtiyacı

¹⁶² BOA, **D.MKF**, 659/58, 11 Ra 1117 (3 Temmuz 1705).

¹⁶³ BOA, **D.MKF**, 659/55, 24 Ş 1117 (11 Aralık 1705).

¹⁶⁴ BOA, **D.MKF**, 660/104, 10 N 1117 (26 Aralık 1705).

karşılanmıştı. Elçiye Karıpaarı, Şabanözü kazalarında ise 3420 akçe masraf edilmişti¹⁶⁵. Murtaza Kulu Han, Çerkes kazasında konağa geçtiğinde 2 gün dinlenmiş, ihtiyaçları için 1500 kuruş masraf edilmişti. 1500 kuruşluk para Çerkes kazası civarında bulunan Şabanözü, Kalecik, Kuzupazarı ve Günyenicesi kazalarından temin edilmişti¹⁶⁶. 1117 tarihinde Erzurum’da mübaşir Halil Ağa’ya verilen defterde elçinin Bolu yakınlarında masrafını karşılayacak kazalar, Oniki Divan, Yedi Divan ve Yenice-i Eplaman olarak belirlenmişti. Bu masrafa ilk etapta Akçeşehir, Hisarönü ve Ulus kazaları dahil edilmemişti. Masrafın tevzi edilmesi kararlaştırılmış, bunun sonucunda, Akçeşehir kazasının 27.470 akçe, Hisarönü kazasının 13.893 akçe, Ulus kazasının 24.625 akçe ve Çağa kazasının ise 23.997 akçe ödenmesi için emir verilmişti¹⁶⁷.

İstanbul’a gelen İran elçilerine yolculukları sırasında güzergah boyunca konakladıkları menzillerde yiyecek temin edilmiş, Üsküdar’a geldiklerinde ise maiyetlerinde bulunan kişilerin sayısına göre yiyecek miktarı belirlenmişti. İran elçilerine İstanbul’da buldukları süre içerisinde ekmek, koyun, kuzu eti, pirinç, sade yağ gibi yiyecekler ile tarçın, kakule, karanfil gibi baharatlar temin edilmiş, Hazine-i Âmire’den ödenek çıkartılmıştı¹⁶⁸.

Murtaza Kulu Han’a 11-17 Şaban 1117/28 Kasım-4 Aralık 1705 tarihlerinde Üsküdar’da bulunduğu sırada temin edilen yiyecekler satın alınmıştı.

Tablo 6: Murtaza Kulu Han’a 11-17 Ş 1117/28 Kasım-4Aralık 1705 Tarihlerinde Üsküdar’da Verilen Tayinat¹⁶⁹

Tayinatın Cinsi	Miktarı	Değeri (Akçe)	
		1 Kile/ Kıyye= Akçe	Toplam
Ekmek	4305 çift	4	17220
Koyun	38 adet	240	9120
Kuzu	50 adet	180	9000

¹⁶⁵ BOA, **D.MKF**, 660/104, 20 L 1117 (4 Şubat 1706).

¹⁶⁶ BOA, **D.MKF**, 660/106, 19 Z 1117 (3 Nisan 1706).

¹⁶⁷ BOA, **D.MKF**, 665/47, 17 Za 1118 (22 Mart 1707).

¹⁶⁸ 11 Ş 1117/28 Kasım 1705 tarihinde İstanbul-Üsküdar’da bulunan İran elçisi Murtaza Kulu Han’a, bulunduğu süre içerisinde tayin edilmek üzere belirlenmiş yiyecekler için bk. BOA, **İE. HR**, 1284.

¹⁶⁹ BOA, **KK**, 673, s. 33-34.

Tayinatın Cinsi	Miktarı	Değeri (Akçe)	
		1 Kile/ Kıyye= Akçe	Toplam
Tavuk	820 adet	15	12300
Pirinç	276.5 kile	100	27650
Sade Yağ	931 kıyye	33	30723
Füfül	5.5 dirhem	160	833
Kimyon	5.5 dirhem	25	137
Kakule	1155 dirhem	2.5	2887
Tarçın	1365 dirhem	3.5	4777
Karanfil	384.85 dirhem	3.5	1347
Şeker	392 kıyye	97	38024
Fıstık İçi	14 kıyye	30	420
Kahve	70 kıyye	225	15750
Sirke	84 kıyye	3	252
Pekmez	63 kıyye	9	567
Bal	294 kıyye	13	3822
Badem içi	21 kıyye	38	798
Ceviz içi	28 kıyye	20	560
Nohud	10.5 kıyye	6	63
Soğan	504 kıyye	2.5	1340
Kızılıcak Kuru	17.5 kıyye	12	210
Peynir	280 kıyye	18	5040
Kaymak	105 kıyye	60	6300
Süt	189 kıyye	7	1323
Zeytin	1610 kıyye	5.5	8855
Karpuz	700 adet	15	10500
Kavun	700 adet	15	10500

Murtaza Kulu Han'a 9 Şevval 1117/24 Ocak 1706 tarihinde Matbah-ı Âmire emini Mehmet Ağa tarafından, Matbah-ı Amire'den, 1992,5 kıyye sadeyağ, 11 çeki odun, 827,5 kıyye bal, 9 kıyye tütün verilmişti¹⁷⁰.

Murtaza Kulu Han'ın hizmetine 5 Divan Çavuşu tayin edilmişti. Divan Çavuşlarına verilen et Kasabbaşı tarafından, yiyecekler ise Matbah-ı Âmire'den temin edilmişti¹⁷¹

Tablo 7: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Hizmetine Verilen Divan Çavuşlarına Verilen Tayinat¹⁷²

Tayinatın Cinsi	Miktarı
Et	1 kıyye (100 dirhem)
Fodula	5 çift
Pirinç	400 dirhem
Sade yağ	100 dirhem

Murtaza Kulu Han'a 14-17 Şaban 1117/1-4 Aralık 1705 tarihlerinde sabık Hassa kasabbaşı Kara Mehmet Ağa tarafından günde 44 baş koyun, 4 günde 176 baş koyun temin edilmişti. Temin edilen koyunların az geleceği düşünülerek 10 adet fazladan verilmiş, daha sonra verilen koyunların sayısı düşürülmüştü. Murtaza Kulu Han'a 18 Şaban 1117-8 Muharrem 1118/5 Aralık 1705-22 Nisan 1706 tarihleri arasında Kasabbaşı Mehmet Ağa tarafından, 139 günlük sürede her gün için 39 baş koyun verilmişti. Murtaza Kulu Han'ın İstanbul'a ayak bastığı tarihten, İran'a döneceği güne kadar 143 günde toplam 5607 baş koyun temin edilmişti. Koyunların her biri 21 kıyye ağırlığında olup, 5607 baş koyunun ağırlığı ise 117.747 kıyye ağırlığında olmuştu¹⁷³.

¹⁷⁰ BOA, **D.BŞM**, 1508/100, 9 L 1117 (24 Ocak 1706).

¹⁷¹ BOA, **KK**, 673, s. 36.

¹⁷² BOA, **KK**, 673, s. 36.

¹⁷³ BOA, **D.BŞM**, 1518/95, 19 M 1118 (3 Mayıs 1706). Murtaza Kulu Han'a Hassa Kasabbaşı tarafından verilen 39 küçük baş hayvanın, 17'si kuzu, 18'i (toklu) koçtan oluşmakta idi. 35 küçük başın yetersiz gelmesi üzerine 4 tane zam yapılmıştı. Ayrıca Hassa Tavukçubası tarafından verilen 164 adet tavuktan 36 adet indirim yapılmış, toplam 128 adet verilmişti. Bk. BOA, **KK**, 673, s. 34. Murtaza Kulu Han'a Kasabbaşı Mehmet Ağa tarafından verilen her bir koyunun ağırlığının 21 kıyye olarak belirlenmesinde, önceki yıllarda gelen elçilere verilen koyunların ağırlığı dikkate alınmıştı. Murtaza Kulu Han için yapılan

Murtaza Kulu Han'ın 16 Şaban 1117-8 Muharrem 1118/3 Aralık 1705-22 Nisan 1706 tarihleri arasında İstanbul'da 140 günlük tavuk ihtiyacı karşılanmıştı. Murtaza Kulu Han'a tavuk vekili Harç İbrahim Ağa tarafından temin edilen tavuklar Hassa¹⁷⁴ Tavukçubaşı Ali Ağa tarafından elçi ve maiyetine verilmişti¹⁷⁵

Tablo 8: Murtaza Kulu Han'a 16-17 Şaban 1117/3-4 Aralık 1705 ile 18 Şaban-8 Muharrem 1118/ 25 Kasım-22 Nisan 1706 Tarihlerinde Temin Edilen Tavuk Miktarı¹⁷⁶

Temin Edilen Şey	16-17 Şaban 1117/3-4 Aralık 1705		18 Şaban-8 Muharrem 1118/25 Kasım-22 Nisan 1706	
	1 günde verilen	Toplam	1 günde verilen	Toplam
Tavuk	168 adet	328 adet	128 adet	17992 adet

Murtaza Kulu Han'ın Üsküdar'da yiyecek ve zahire ihtiyacı Matbah-ı Âmire ile Tersane-i Âmire'den giderilmişti. Murtaza Kulu Han'a, İran'a dönerken Üsküdar'dan itibaren konakladığı bütün menzillerde Dergahı Ali Kapıcıbaşı¹⁷⁷ Mübaşir Halil Ağa tarafından zahire ve yiyecek temin edilmiş¹⁷⁸, yapılan zahire ve yiyecek masrafı 300 kuruş (48.000 akçe) olarak hesaplandıktan sonra¹⁷⁹ Halil Ağaya mühürlü ve imzalı müfredat defteri¹⁸⁰ olarak teslim edilmişti¹⁸¹. Murtaza Kulu Han, İran'a dönerken Taraklı menzilinde konaklamış, kendisine ve maiyetine teslim edilen zahire için Başmuhasebe'den imzalı ve mühürlü tezkire verilmişti¹⁸². Elçiye Kocaeli Sancağı'na

---

bütün alış verişler Başmuhasebe defterine kayıt edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1518/91, 19 M 1118 (3 Mayıs 1706).

¹⁷⁴ Osmanlı Devleti'nde hükümdara ve hükümdar sarayına ait kurumlar, hizmetler, ve görevliler için kullanılan bir tabir olan hassa için bk. Abdulkadir Özcan, "Hassa", **DİA**, XVI, İstanbul 1997, s. 394-395.

¹⁷⁵ BOA, **D.MKF**, 662/57, 4 C 1118 (13 Eylül 1706).

¹⁷⁶ BOA, **D.MKF**, 662/57, 4 C 1118 (13 Eylül 1706).

¹⁷⁷ BOA, **D.BŞM**, 1534/40, 26 L 1118 (31 Ocak 1707).

¹⁷⁸ Murtaza Kulu Han'a İran'a dönüşü sırasında mübaşir tarafından kazalardan temin edilen 300 kuruşluk zahire, devlete zahire vermekle yükümlü kazalardan temin edilmişti. Bk. BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

¹⁷⁹ BOA, **AE SAMD.III**, 6169, 17 RA 1118 (29 Haziran 1706).

¹⁸⁰ Murtaza Kulu Han'a memleketine dönerken zahire ihtiyacının karşılanması için Defteri Hakan-i verilmiş bu deftere göre elçinin günlük tayinatı 22.570 akçe olarak hesaplanmıştı. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1253/73, 9 Z 1117 (24 Mart 1706).

¹⁸¹ BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 Ca 1118 (25 Ağustos 1706).

¹⁸² BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 Ca 1118 (25 Ağustos 1706).

tâbi Geyve kazasında 300 kuruşluk zahire bedeli temin edilmişti¹⁸³. Elçi 8 Ca 1118/18 Ağustos 1706 tarihinde Yenice-yi Taraklı kazasına vardığında (300 kuruş) 36.000 akçelik zahire tedarik edilmişti¹⁸⁴. Murtaza Kulu Han Matbah-ı Amire Ocaklığı¹⁸⁵ olan Göynük kazasına dahil olduğunda, zahire ve diğer ihtiyaçları için toplam 74.460 akçe (676,5 kuruş) masraf edilmişti¹⁸⁶. Elçiye Göynük kazasında 300 kuruşluk zahire tahsil edildikten sonra, kaza ahalisinin zimmetinde hiçbir surette zahire kalmadığı belirtilmişti¹⁸⁷. İran Elçi'si Bolu-Çağa kazasında konakladığında, 750 kuruş masraf edilmişti. Ancak bu para elçinin masrafını karşılamaya yeterli olmadığından Akçeşehir, Hisarönü, Ulus ve Çağa kazasındaki hanelerden bedel toplanmasına karar verilmişti. Bu kazalardan toplam 89.988 akçe (749 kuruş 2 selase) toplanmıştı¹⁸⁸. İran elçisi Koçhisar menziline vardığında kaza ahalisinden zahire temin edilmişti¹⁸⁹. Elçi Tosya menziline 3 gün dinlenmişti. Tosya menziline iken elçiye 2 gün için 96.000 akçe (600) kuruş masraf edilmişti. Yapılan masrafın karşılanması için Muhasebe-i Evvel kaleminin, Mevkufat kaleminden hazine tezkeresi verilmişti¹⁹⁰.

Murtaza Kulu Han 1117/1706 tarihinde İstanbul'dan Erzurum'a hareket ettiğinde 5 menzilde 8 gün konaklamış, kendisine ve maiyetine 3607.5 kuruş masraf edilmişti. Bu paranın 907.5 kuruşu tenzil edilmiş, 2700 kuruşunun ödenmesi kararlaştırılmıştı¹⁹¹.

---

¹⁸³ BOA, **İE. HR**, 803, 13 S 1118 (27 Mayıs 1706).

¹⁸⁴ BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 Ca 1118 (25 Ağustos 1706).

¹⁸⁵ Osmanlı idari ve mali teşkilatında belirli bir tahsilat alanını ifade eden terim için bk. Orhan Kılıç, "Ocaklık", **DİA**, XXXIII, İstanbul 2007, s. 317-318.

¹⁸⁶ BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

¹⁸⁷ BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

¹⁸⁸ BOA, **D.MKF**, 665/67, 26 L 1118 (31 Ocak 1707).

¹⁸⁹ BOA, **AE SAMD.III**, 6991, 29 Ş 1118 (6 Aralık 1706).

¹⁹⁰ BOA, **D.BRZ**, 166/10-22, 1 Ca 1119 (31 Temmuz 1707).

¹⁹¹ BOA, **KK**, 673, 6 Za 1117 (19 Şubat 1706). Murtaza Kulu Han'a Osmancık ve Çeltikbaşı menzillerinde yapılan masraf için bk. BOA, **D.BRZ**, 165/10-76, 17 Za 1118 (20 Şubat 1707).

Tablo 9: Murtaza Kulu Han'a 6 Za 1117/19 Şubat 1706 Tarihlerinde Tosya-Tokat Menzillerinde Yapılan Masraf¹⁹².

Menzil Adı	Kaldığı Gün Sayısı	Ödenen Ücret/(kuruş)
Tosya	3	1377,5
Kibritli (Tosya kazası içerisinde)	1	445,5
Osmancık Kazasına tabi Karaçayır	1	448
Çeltikbaşı	1	452,5
Tokat	2	884
Toplam		3607,5

Murtaza Kulu Han 1118/1706 tarihinde Milan menzilinde konakladığında, elçiye yapılan masrafın, 450 kuruşu Milan kazası ahalisinden, 220 kuruşu Karıpazarı kazası ahalisinden 80 kuruşu ise Şabanözü kazası ahalisinden karşılanmıştı¹⁹³. Elçi Turhal menziline vardığında kendisine 500 kuruş masraf edilmişti. Ancak Turhal kazası bu parayı ödeyecek durumda olmadığından, bu para Turhal kazası sınırlarından uzakta bulunan, Karayaka, Sunsa, Taşabad (Taşova) ve Ayran kazalarının halklarından bu masrafa ortak olmaları ve imdat eylemeleri için, toplam 750 kuruş masrafın karşılanması talebinde bulunulmuştu¹⁹⁴. Elçi Karahisar sancağına geldiğinde, Karahisar'da zahire bulunmayıp, elçinin konaklayacağı yer taşlık olduğundan, Karahisar'da konağa geçilmemiş Zağaba tarafında konağa geçilmişti. Elçi Hasan Kale'si menziline geldiğinde ise Kars yoluna gitmeyip Kağızman tarafına yönelmişti. Bu durum mübaşir ve mihmandar Halil Ağa tarafından merkeze bildirilerek baş muhasebeye kaydedilmişti¹⁹⁵. Elçi Milan menzilinde konakladığında, elçiye temin edilen zahirenin miktarı 750 kuruşu bulmuştu. Elçiye temin edilen 750 kuruşluk zahire bahası Milan kazasının ahalisine yüklenmişti. Ancak bu miktar para kaza ahalisine ağır geldiğinden, bu paranın 450 kuruşu Milan kazası ahalisine, 220 kuruşu Karıpazarı kazası ahalisine, 80 kuruşu ise Şabanözü kazası ahalisine yüklenmişti¹⁹⁶. Murtaza Kulu

¹⁹² BOA, **KK**, 673, 6 Za 1117 (19 Şubat 1706).

¹⁹³ BOA, **İE. HR**, 1106, 29 Za 1118 (4 Mart 1707).

¹⁹⁴ BOA, **D.MKF**, 663/78, 14 L 1118 (19 Ocak 1707).

¹⁹⁵ BOA, **KK**, 673, s. 49, 20 B 1118 (28 Ekim 1706).

¹⁹⁶ BOA, **İE. HR**, 1106, 29 Za 1118 (4 Mart 1707).

Han, Erzurum sınırı içerisinde bulunan Aydoros, Öyder, Vağna ve Durgun menzillerinde birer gün konaklamış, elçiye her bir menzilde 300 kuruş olmak üzere toplam 192.000 akçe masraf edilmiştir¹⁹⁷. Elçi Sökmen, Sarıcalı, Börgi, Acem Hatun, Savuncak, Hınıs, Ilıca, Erzurum, Hasan Kalesi, Kermizi, Torut, Kesus, Karakilise, Sarhane menzillerinde 20 gün kalmış, elçiye her gün için 300 kuruşluk zahire temin edilmiş, toplam 6000 kuruş ücret ödenmişti¹⁹⁸. Elçi Revan eyaletine tâbi Has menzilinde bir gün konaklamış, elçinin ihtiyacının görülmesi için mühürlü bir temessük mübaşir Halil Ağa tarafından Gümüş Kadısı, Mevlana Mustafa'ya verilmişti. Elçi için Has menzilinde bir günlük 300 kuruş (48.000 akçe) masraf edilmişti¹⁹⁹. Elçi Revan kazasında 1 gün konaklamış 1 gün dinlenmişti. Üç gün için elçiye bu menzilde 600 kuruş masraf edilmiş, masraf edilen her kuruş 160 akçeden 600 kuruş (96.000) akçe olarak hesaplanmıştır²⁰⁰.

İran elçilerinin memleketlerinden çıkıp Osmanlı Devleti sınırına dahil oldukları andan itibaren, konakladıkları menzillerde İstanbul'a ya da Edirne'ye gelinceye kadar bütün masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştı. İran elçilerinin konakladıkları yerlerde yerleşim birimi olmaması veya elçilerin konakladıkları yerlerin yerleşim birimlerine uzak olmasından dolayı elçilere kumanya verilmişti. 1123/1711 tarihinde İstanbul'a gelmek üzere yolda bulunan İran elçisine İstanbul'a gelinceye kadar dokuz günlük yolu olduğu hesaplanmış, elçiye dokuz günlük kumanya verilmişti. Elçinin günlük kumanya bedeli 1653 akçe olarak hesaplanmıştı²⁰¹.

İstanbul'a gelen İran elçileri için gerekli yiyecek Matbah-ı Âmire'den, Matbah Emini tarafından temin edilmişti. 1134/1722 tarihinde İstanbul'da bulunan İran elçisi Murtaza Kulu Han'a Matbah-ı Âmire emini tarafından 6 çift ekme, 1,5 kıyye pirinç ve 150 dirhem sadeyağ temin etmişti²⁰². 3 R 1134/21 Ocak 1722 tarihinde ise Matbah-ı

¹⁹⁷ BOA, **D.BRZ**, 166/1-22, 24 Za 1118 (27 Şubat 1707).

¹⁹⁸ BOA, **İE. HR**, 1354, 23 Z 1119 (16 Mart 1708).

¹⁹⁹ BOA, **D.BRZ**, 166/4-25, 28 S 1119 (31 Mayıs 1707).

²⁰⁰ BOA, **D.BRZ**, 166/7-39, 1119 (1707).

²⁰¹ BOA, **D.BRZ**, 179/9-71, 18 L 1123 (29 Kasım 1711).

²⁰² BOA, **D.BŞM**, 2179/19, 20 R 1134 (7 Şubat 1722).

Âmire emini tarafından yevmiye 100 çift ekmek, 2 kile pirinç, 3 kıyye şeker, 1 kıyye kahve, 10 kıyye sadeyağ, 10 kıyye yoğurt ve 20 kıyye arpa unu temin edilmişti²⁰³.

1134/1722 tarihinde Asitane-i Saadet'ten avdet eden İran Elçisi Murtaza Kulu Han'a memleketine varıncaya kadar nüzul eylediği menzillerin kaza ahalileri tarafından tayinat verilmişti²⁰⁴. Murtaza Kulu Han için kazalardan temin edilecek zahire miktarı kaza kadısının başkanlığında toplanan, nahiye vekilleri ve köy zabitleri tarafından kaza meclisinde kabul edilerek onaylanmış, kazanın ileri gelenlerine okunarak kabul edilmişti. Kaza meclisinde yer almak üzere kazaya tabi nahiyeler de birer vekil, köyleri temsilin de tecrübeli ihtiyar “ kura ihtiyarları” yer almıştı. Murtaza Kulu Han'a her menzilde 24.000 akçelik (2000 kuruş) zahire temini için merkezden Hasan adında bir mübaşir görevlendirilmişti. Mübaşir Hasan Efendi'nin eline, temin edeceği beş günlük zahire miktarını gösteren imzalı ve mühürlü bir defter verilmişti. Görevli mübaşir elindeki deftere göre kazalardan zahireyi temin ederken, zahireyi alması için yerine bir vekil göndermişti²⁰⁵. Kaza ahalileri zahireyi teslim ederken, görevli mübaşirden bir temessük (senet) almışlardı. Mübaşire yardımcı olunması konusunda eyalet ve sancak mutasarrıfları kadı ve kethüdaları, ayan ve vilayet iş erlerine emir verilmişti²⁰⁶. Murtaza Kulu Han'a 17 Recep 1134/3 Mayıs 1722'de Gökvaran, 11 Şaban 1134/27 Mayıs 1722'de Taraklı, 13 Şevval 1134/27 Temmuz 1722 Torbalı Göynük, 9 Za 1134/21 Ağustos 1722 tarihinde Karınca menzillerinde konakladığında her bir menzilde 24.000 akçe (200) kuruş masraf edilmişti²⁰⁷.

1141/1729 tarihinde İran Şahı Eşref Şah'ın Elçi'si Mehmet Namdar Han, İstanbul'a gelirken yol üzerinde bulunan menzillerde konakladığında ihtiyacı olan yiyecek ve zahire kaza ahalisinden karşılanmış, Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti. Mehmet Namdar Han'a konakladığı her menzilde 33.015 akçe

---

²⁰³ BOA, **D.BŞM**, 2179/75.

²⁰⁴ “Arz-ı bendeleridir ki: Asitane-i Saadet'ten Avdet Eden Acem Elçisi kendi hududlarına varınca nüzul eylediği menazilde iktiza eden tayinat bahası için beher yevm ahaliyi kaza tarafından tertib-i defteri mucebince 24000 sağ akçe verilmek üzere emiri şerif verildi...” Bk. BOA, **D.BŞM**, 2204/28, 23 Z 1134 (4 Ekim 1722).

²⁰⁵ 17 Z 1134 tarihinde Karahisar-ı Şarki kazasına tabi Akşehirabad ile Suşehriabad nahiyelerinin ahalileri ve köyler tarafından temin edilecek zahire için bk. BOA, **İE. HR**, 1325, 17 Z 1134 (28 Eylül 1722).

²⁰⁶ BOA, **D.BŞM**, 2204/6, 7 Z 1134 (18 Eylül 1722).

²⁰⁷ BOA, **D.BŞM**, 2204/55, 16 Z 1134 (27 Eylül 1722).

masraf edilmiş²⁰⁸, her kuruş 160 akçe olarak hesaplanmıştı²⁰⁹. Mehmet Namdar Han, Diyarbakır'da bulunduğu sırada tayinatı için ihtiyaç duyulan 144.000 akçe Diyarbakır Voyvodası Mustafa Ağa tarafından temin edilmiş, bu paranın elçinin masraflarına yetmeyeceği düşünülerek fazladan 48.000 akçe verilmişti²¹⁰. Mehmet Namdar Han'a konakladığı her menzilde²¹¹ zahire ve diğer yiyecek ihtiyaçları için 60.000 akçe tahsis edilmişti. Mehmet Namdar Han Sivas'ta konakladığında 20.000 akçe ihtiyaç olur düşüncesi ile fazladan verilmişti²¹². Elçi Namdar Mehmet Han, Şarki Karahisar kazasına tâbi Kuruğva menzilinde konağa geçtiğinde, bütün ihtiyaçları Şarki Karahisar kazasından giderilerek 33.552 akçe masraf edilmişti²¹³. Mehmet Namdar Han'a konaklayacağı Karacaviran menzilinde temin edilecek zahire miktarı, 275 kuruş olarak hesaplanmıştı. Bu paradan 25 kuruş tenzil edilmiş, kalan 250 kuruş için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti²¹⁴.

Tablo 10: Elçi Namdar Mehmet Han'a 18 M 1142/13 Ağustos 1729 Tarihinde Karacaviran Kazasında Temin Edilen Yiyecek ve Zahire Miktarı²¹⁵

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 kile/ Kıyye = Akçe	Toplam
Ekmek	800 çift	3	2400
Koyun	40 baş	240	9600
Pirinç	32 kile	80	2560
Sade Yağ	88 kıyye	30	2640
Peynir	12 kıyye	12	144
Yoğurt	80 kıyye	6	480

²⁰⁸ Görevli mübaşir tarafından masraf edilen 33015 akçe (275 kuruş ve 5 para) olarak hesaplanmıştı. Bk. BOA, **TS MAD**, 6255.0001.00, 1 M 1142 (27 Temmuz 1729).

²⁰⁹ BOA, **D.BRZ**, 228/7-70, 15 CA 1142 (6 Aralık 1729). İstanbul'a gelen İran elçisi Mehmet Namdar Han'a uğradığı her menzilde 33015 akçe masraf edilmiş, Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir. Bk. BOA, **D.BRZ**, 228/7-69, 15 CA 1142 (6 Aralık 1729).

²¹⁰ BOA, **İE. HR**, 868, 16 S 1142 (10 Eylül 1729).

²¹¹ Mehmet Namdar Han'a konakladığı her menzilde 40000 akçe masraf edilmiş, bunun için Muhasebe-i Evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti. Bk. BOA, **İE. HR**, 944, 24 S 1142 (18 Eylül 1729).

²¹² İran Elçisi Mehmet Han, Sivas'a vardığında Sivas Mirlivası Seyit Mustafa tarafından 1141 yılı Gümrük Mukataası malından karşılanmıştı. Bk. **AE.SAMD.III**, 7349, 2 N 1142 (21 Mart 1730).

²¹³ BOA, **D.BRZ**, 228/5-40, 9 L 1142 (27 Nisan 1730).

²¹⁴ BOA, **TS MAD**, 06255.0001.00, 18 M 1142 (13 Ağustos 1729).

²¹⁵ BOA, **TS MAD**, 06255.0001.00, 18 M 1142 (13 Ağustos 1729).

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 kile/ Kıyye = Akçe	Toplam
Şeker	12 kıyye	80	960
Gülle Şeker	4 kıyye	90	360
Niştasta	4 kıyye	12	48
Pekmez	4 kıyye	80	320
Limon	5 kıyye	6	30
Has Un	40 kıyye	5	200
Saman	45 kantar	40.5	1818
Karanfil-Kakule	75 dirhem	3	225
Tavuk	25 adet	9	225
Yumurta	100 adet	20	2000
Fıstık ve Badem	2 kıyye	60	120
Zencefil	15 dirhem	6	90
Kimyon	75 dirhem	3	225
Kahve	2 kıyye	160	320
Keşiş Üzümü	5 kıyye	40	200
Pamuk Yağı	20 kıyye	1	20
Zeytin Yağı	12 kıyye	30	360
Un	200 kıyye	9	1800
İstanbul Arpası	100 kile	30	3000
Odun	95 çeki	20.4	2800

Mehmet Namdar Han'a Bolu menziline tayinat ihtiyacını gidermek için 40.560 akçe temessük (borç senedi) verilmiş, buna ilaveten 13.520 akçe de fazladan verilmişti²¹⁶.

İstanbul'a gelen İran elçisi Mehmet Namdar Han'ın Topçular'da İstanbul Gümrük Emini tarafından ihtiyacı günlük olarak karşılanmıştı. Mehmet Namdar Han'a günlük verilen tayinat hesaplanarak deftere kaydedilmişti. Elçilerin yiyecek ihtiyacı

²¹⁶ BOA, İE. HR, 1260, 16 CA 1142 (7 Aralık 1729).

matbah emini tarafından Matbah-ı Âmire'den karşılanırken, et ihtiyacı Hassa kasabbaşı tarafından, zahire ihtiyacı Arpa Emini tarafından buz ve kar ihtiyacı hassa buzcu tarafından, odun ihtiyacı ise İstanbul Ağası tarafından karşılanmıştır²¹⁷.

Tablo 11: Mehmet Namdar Han'a Matbah-ı Âmire'den Verilen Yiyecek Miktarı²¹⁸

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1 Kile/Kıyye=Akçe
Ekmek	1000 çift	2
Pirinç	32 kile	80
Sade Yağ	88 kıyye	33
Peynir	12 kıyye	20
Yoğurt	80 kıyye	120
Şeker	12 kıyye	80
Gülle Şeker	4 kıyye	90
Nişasta	4 kıyye	12
Pekmez	50 kıyye	8
Süt	5 kıyye	9
Karanfil	25 dirhem	3
Kakule	25 dirhem	3
Tarçın	25 dirhem	2
Tavuk	25 adet	15
Yumurta	100 adet	-
Badem	1 kıyye	-
Soğan	15 kıyye	3
Fıstık	1 kıyye	-
Fülfül	0.5 kıyye	-
Safran	15 dirhem	2
Kimyon	75 dirhem	-
Kahve	3 kıyye	12

²¹⁷ BOA, D.BŞM.d, 01638-A, s. 4.

²¹⁸ BOA, D.BŞM.d, 01638-A, s. 4.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1 Kile/Kıyye=Akçe
Keşiş Üzüümü	5 kıyye	40
Şir-i Revgan	20 kıyye	30
Dakik-i Şair	200 kıyye	9
Has Un	40 kıyye	5
Bal	20 kıyye	18
Bal Mumu	5 kıyye	150
Üzüm	9 kıyye	9
Tuz	9 kıyye	3
Şem-i Revgan	5 kıyye	27
Nohut	9 kıyye	9
Sirke	18 kıyye	2
Limon	7 kıyye	18

İran elçisi Mehmet Namdar Han, memleketine dönerken Üsküdar'dan itibaren İran hududuna varıncaya kadar hizmetinde bulunmak üzere 6 nefer Divan-ı Hümayun Çavuşu görevlendirilmişti. Elçinin hizmetinde bulunan divan çavuşlarının yiyecek ve zahire ihtiyacı kaza ahalilerinden karşılanmışti. Divan Çavuşlarına her çifti 2 akçeden 12 çift ekmek, her kıyyesi 10 akçeden 6 kıyye et, her kilesi 30 akçeden 3 kile arpa satın alınmışti²¹⁹.

Mehmet Namdar Han'ın memleketine dönerken, konakladığı her menzilde²²⁰ yiyecek ve zahire masrafının kaza ahalisi tarafından karşılanmasına karar verilmiş, günlük 33.552 akçe masraf edilmişti²²¹. Elçi Çiftlik menzilinde konağa geçtiğinde 24.000 akçe masraf edilmişti²²². Tokat kazasına bağlı Erkedru (Eskiye) köyünde konakladığında, elçinin ihtiyaç duyduğu tayinat, köy ahalisi tarafından karşılanmış,

²¹⁹ BOA, **D.BRZ**, 228/5-23, 23 L 1142 (11 Mayıs 1730).

²²⁰ İran elçisi Mehmet Namdar Han'a memleketine dönerken konakladığı her menzilde 33097 akçe masraf edilmiş, yanında bulunan mihmandara ise 455 akçe masraf edilmişti. Bk. BOA, **D.BRZ**, 228/5-49, 29 B 1142 (17 Şubat 1730).

²²¹ BOA, **D.BRZ**, 228/5-48.

²²² BOA, **İE. HR**, 943, 28 Z 1142 (14 Temmuz 1730).

karşılanan zahire deftere kayıt edilerek, ilgili görevliler tarafından mühürlenmişti. İran elçisine bu köyde 271 kuruş masraf edilmişti. Bu tutardan 21 kuruş tenzil edilmişti²²³.

Tablo 12: Mehmet Namdar Han'a Tokat Kazasının Eskiye Köyünde Verilen Tayinat²²⁴

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Ekmek	1000 çift	3	3000
Koyun	40 baş	240	9600
Pirinç	32 kile	80	2560
Sade Yağ	83 kıyye	30	2490
Bal	12 kıyye	12	144
Süt	10 kıyye	6	60
Tavuk	25 adet	9	225
Fıstık içi	2 kıyye	60	120
Badem içi	2 kıyye	60	120
Safran	15 dirhem	6	90
Kimyon	75 dirhem	3	225
Keşiş Üzüümü	5 kıyye	40	200
Arpa Unu	200 kıyye	9	1800
Arpa	130 kile	30	3900
Saman	80 kantar	40	3200
Yoğurt	20 kıyye	6	120
Şeker	12 kıyye	80	960
Gülle Şeker	4 kıyye	80	360
Nişasta	4 kıyye	12	48
Pekmez	40 kıyye	8	320
Karanfil	25 dirhem	3	75
Tarçın	25 dirhem	3	75

²²³ BOA, TS. MAD, 09378.0001.00.

²²⁴ BOA, TS. MAD, 09378.0001.00.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Keşköl	25 dirhem	3	75
Elvikari	3 kıyye	40	120
Zabrak	4 kıyye	30	120
Kahve	2 kıyye	160	320
Tere Yağı	2 kıyye	30	60
Zeytin Yağı	12 kıyye	30	360
Has Un	40 kıyye	5	200
Odun	25 çeki	40	1000

Mehmet Namdar Han'ın yanında görevli bulunan Mübaşir Hüseyin Bey'e ve Divan-ı Hümâyun Çavuşlarına kaza halkı tarafından tayinat verilerek ihtiyaçları karşılanmıştı. Verilen tayinat Defter-i Hakani'ye kayıt edilerek mühürlenmişti²²⁵.

Tablo 13: Mübaşir Hüseyin Bey'e ve Divan-ı Hümâyun Çavuşlarına Verilen Tayinat²²⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Ekmek	22 çift	1	22
Sade Yağ	1 kıyye	20	20
Et	5.5 kıyye	10	55
Arpa	6 kıyye	30	180
Saman	2 kantar	40	80
Divan-ı Hümâyun Çavuşlarına Verilen Tayinat			
Et	6 kıyye	10	60
Ekmek	12 çift	3	36
Arpa	3 kile	30	90

²²⁵ BOA, TS. MAD, 09378.0001.00.

²²⁶ BOA, TS. MAD, 09378.0001.00.

Namdar Mehmet Han'a Gül karyesi menziline ise 4000 akçe masraf edilmişti²²⁷. İran Elçi'si Mehmet Namdar Han İstanbul'a gelirken 275 kuruş 5 para masraf edilmiş, İran'a dönüşü sırasında ise 279,5 kuruş 4 para masraf edilmişti. Elçi'nin geliş ve dönüşünde yapılan toplam masraf 554,5 kuruşu bulmuştu. Bu paradan 54,5 kuruş indirim yapılmıştı²²⁸.

İran Şahı Tahmasb'ın elçisi Tebriz'e gelmek üzere yola çıkmıştı. Elçi Süleyman adlı görevli ile Tebriz'e geldiğinde, elçinin Van'a gönderilmesi için ferman yazılmıştı. Ancak daha sonra elçinin sorguya çekilmek üzere Gence muhafızı Vezir Mustafa Paşa'nın yanına güvenli bir şekilde gönderilmesine karar verilmişti²²⁹. Tahmasb Han'ın elçisinin Gence'de sorguya çekilmesi için Maliye tezkirecisi Hüseyin Süleyman görevlendirilmişti. Tezkireci Süleyman'ın Tebriz'den getirdiği Tahmasb Han'ın elçisinin Gence'de sorguya çekilmesi hususunda Gence muhafızına emir verilmişti²³⁰.

1142/1730 tarihinde İran elçisi Rıza Kulu Han, Osmanlı Devleti sınırına ayak bastığı andan itibaren Hemedan muhafızı vezir Abdurrahman Paşa'nın Ağalarından Süleyman Ağa elçiye mihmandar tayin edilmişti. İran elçisi Rıza Kulu Han'ın İstanbul'a gelirken konakladığı bütün menzillerde zahire ihtiyacı kaza ahalisi tarafından karşılanmıştı²³¹.

1142/1730 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçisi Rıza Kulu Han, Revan eyaletinde bulunan Karye-i Develi menziline bir gün, Üç kilise menziline üç gün ve Mastıra merkezinde ise bir gün dinlenmişti. Mübaşir Süleyman Ağa tarafından elçinin zahire ve yiyecek ihtiyacı karşılanmıştı²³².

---

²²⁷ BOA, **İE. HR**, 676, 18 L 1143 (26 Nisan 1731).

²²⁸ BOA, **D.BRZ**, 228/5-42, 20 B 1142 (8 Şubat 1730).

²²⁹ BOA, **MD**, 135, Evasıt-ı S 1141 (Eylül/Ekim 1728).

²³⁰ BOA, **MD**, 135, h. 541, s. 143. Evasıt-ı S 1141 (Eylül/Ekim 1728).

²³¹ BOA, **D.BŞM**, 2536/5, 19 Zilhicce 1142 (5 Temmuz 1730).

²³² BOA, **AE.SAMD.III**, 13668, 27 N 1142 (15 Nisan 1730).

Tablo 14: Rıza Kulu Han'a 27 N 1142/15 Nisan 1730 Tarihinde Karye-i Develi, Revan Menzili, Üç kilise Menzili, Mastıra Menzili ve Revan Menziliinde Verilen Tayinat²³³

Karye-i Develi	Revan Menzili	Revan Menzili	Üç Kilise Menzili	Mastıra Menzili	Revan Menzili	Toplam (akçe)
292.5 kıyye Ekmek	292.5 kıyye Ekmek	292.5 kıyye Ekmek	292.5 kıyye Ekmek	292.5 kıyye Ekmek	292.5 kıyye Ekmek	1755
112.5 kıyye Et	112.5 kıyye Et	112.5 kıyye Et	112.5 kıyye Et	112.5 kıyye Et	112.5 kıyye Et	675
111.5 kıyye Sirke	111.5 kıyye Sirke	111.5 kıyye Sirke	111.5 kıyye Sirke	111.5 kıyye Sirke	111.5 kıyye Sirke	669
45 kıyye Yoğurt	45 kıyye Yoğurt	45 kıyye Yoğurt	45 kıyye Yoğurt	45 kıyye Yoğurt	45 kıyye Yoğurt	670
466.5 kile Piriñ	466.5 kile Piriñ	466.5 kile Piriñ	466.5 kile Piriñ	466.5 kile Piriñ	466.5 kile Piriñ	2799
36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	36 kıyye 100 dirhem Sade Yağ	217.5
15 adet Tavuk	15 adet Tavuk	15 adet Tavuk	15 adet Tavuk	15 adet Tavuk	15 adet Tavuk	90
11 kıyye Balmumu	11 kıyye Balmumu	11 kıyye Balmumu	11 kıyye Balmumu	11 kıyye Balmumu	11 kıyye Balmumu	66
80 adet Yumurta	80 adet Yumurta	80 adet Yumurta	80 adet Yumurta	80 adet Yumurta	80 adet Yumurta	440
7 kıyye Tuz	7 kıyye Tuz	7 kıyye Tuz	7 kıyye Tuz	7 kıyye Tuz	7 kıyye Tuz	42

²³³ BOA, AE.SAMD.III, 13668, 27 N 1142 (15 Nisan 1730).

Karye-i Develi	Revan Menzili	Revan Menzili	Üç Kilise Menzili	Mastıra Menzili	Revan Menzili	Toplam (akçe)
5 kıyye Keşiş Üzüümü	5 kıyye Keşiş Üzüümü	5 kıyye Keşiş Üzüümü	5 kıyye Keşiş Üzüümü	5 kıyye Keşiş Üzüümü	5 kıyye Keşiş Üzüümü	30
11 kıyye Pamuk Yağı	11 kıyye Pamuk Yağı	11 kıyye Pamuk Yağı	11 kıyye Pamuk Yağı	11 kıyye Pamuk Yağı	11 kıyye Pamuk Yağı	66
11 adet Meşale Topu	11 adet Meşale Topu	11 adet Meşale Topu	11 adet Meşale Topu	11 adet Meşale Topu	11 adet Meşale Topu	66
2 kıyye 100 dirhem Sabun	2 kıyye 100 dirhem Sabun	2 kıyye 100 dirhem Sabun	2 kıyye 100 dirhem Sabun	2 kıyye 100 dirhem Sabun	2 kıyye 100 dirhem Sabun	13.5
2 kıyye Mercimek	2 kıyye Mercimek	2 kıyye Mercimek	2 kıyye Mercimek	2 kıyye Mercimek	2 kıyye Mercimek	12
2 kıyye 100 dirhem Sumak	2 kıyye 100 dirhem Sumak	2 kıyye 100 dirhem Sumak	2 kıyye 100 dirhem Sumak	2 kıyye 100 dirhem Sumak	2 kıyye 100 dirhem Sumak	13.5
9 kıyye Soğan	9 kıyye Soğan	9 kıyye Soğan	9 kıyye Soğan	9 kıyye Soğan	9 kıyye Soğan	54
2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	2 kıyye 100 dirhem Tere Yağı	13.5
90 dirhem Kimyon	90 dirhem Kimyon	90 dirhem Kimyon	90 dirhem Kimyon	90 dirhem Kimyon	90 dirhem Kimyon	540
2 adet kuzu	2 adet kuzu	2 adet kuzu	2 adet kuzu	2 adet kuzu	2 adet kuzu	12

Karye-i Develi	Revan Menzili	Revan Menzili	Üç Kilise Menzili	Mastrı Menzili	Revan Menzili	Toplam (akçe)
22.5 kıyye Pekmez	22.5 kıyye Pekmez	22.5 kıyye Pekmez	22.5 kıyye Pekmez	22.5 kıyye Pekmez	22.5 kıyye Pekmez	135
35 dirhem Tarçın	35 dirhem Tarçın	35 dirhem Tarçın	35 dirhem Tarçın	35 dirhem Tarçın	35 dirhem Tarçın	210
45 dirhem Kakule	45 dirhem Kakule	45 dirhem Kakule	45 dirhem Kakule	45 dirhem Kakule	45 dirhem Kakule	270
15 dirhem Safran	15 dirhem Safran	15 dirhem Safran	15 dirhem Safran	15 dirhem Safran	15 dirhem Safran	90
15 kıyye Karanfil	15 kıyye Karanfil	15 kıyye Karanfil	15 kıyye Karanfil	15 kıyye Karanfil	15 kıyye Karanfil	90
9 kıyye Şeker	9 kıyye Şeker	9 kıyye Şeker	9 kıyye Şeker	9 kıyye Şeker	9 kıyye Şeker	45
4.5 kıyye Kahve	4.5 kıyye Kahve	4.5 kıyye Kahve	4.5 kıyye Kahve	4.5 kıyye Kahve	4.5 kıyye Kahve	27
4.5 kıyye Gülle Şeker	4.5 kıyye Gülle Şeker	4.5 kıyye Gülle Şeker	4.5 kıyye Gülle Şeker	4.5 kıyye Gülle Şeker	4.5 kıyye Gülle Şeker	27
9 kıyye Cam Şekeri	9 kıyye Cam Şekeri	9 kıyye Cam Şekeri	9 kıyye Cam Şekeri	9 kıyye Cam Şekeri	9 kıyye Cam Şekeri	54
60 yük Saman	60 yük Saman	60 yük Saman	60 yük Saman	60 yük Saman	60 yük Saman	360
1350 kıyye Odun	1350 kıyye Odun	1350 kıyye Odun	1350 kıyye Odun	1350 kıyye Odun	1350 kıyye Odun	8100

Rıza Kulu Han'a Niğde livası Abladaş karyesi menziline 129 kuruş masraf edilmişti²³⁴. Elçi, Niksar menziline konakladığında ise 18.061 akçe masraf edilmişti²³⁵.

²³⁴ BOA, İE. HR, 1052, 12 Za 1142 (29 Mayıs 1730).

²³⁵ BOA, İE. HR, 943, 21 Z 1142 (7 Temmuz 1730).

Elçiye mihmandar tayin edilen Süleyman Ağa elçi ile beraber İstanbul'a gelmiş, Süleyman Ağa'ya İstanbul'da yevmiye 5.5 kıyye et Hassa Kasap başı tarafından verilmişti²³⁶. Süleyman Ağa'ya İstanbul'da bulunduğu her gün için Matbah-ı Amire'den 22 çift ekme, 1 kıyye ve 100 dirhem sade yağ, 0.5 kile ve 0.5 kıyye pirinç tayinat olarak verilmişti²³⁷

İran elçisi Rıza Kulu Han'a Üsküdar menziline dahil olduğu günden itibaren 27 Za 1142/13 Haziran 1730 tarihine kadar yevmiye hesabi ile Matbah-ı Âmire'den verilen yiyecek Başmuhasebe'ye kaydedilmişti²³⁸.

Tablo 15: Rıza Kulu Han'a Üsküdar'da Matbah-ı Âmire'den Verilen Tayinat²³⁹

Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı
Ekme	6000 çift	Pirinç	11 kile	Karanfil	15 dirhem
Revgan-ı Sade	30 kıyye	Tavuk	15 adet	Kahve	4.5 kıyye
Yumurta	80 adet	Tuz	7 kıyye	Şeker	9 kıyye
Keşiş Üzüm	5 kıyye	Nohut	4.5 kıyye	Peynir	20 kıyye
Mercimek	2 kıyye	Füfül	90 dirhem	Yoğurt	45 kıyye
Kimyon	90 dirhem	Tarçın	35 dirhem	Süt	13.5 kıyye
Kakule	45 dirhem	Safran	15 dirhem	Nişasta	3 kıyye
Sirke	4.5 kıyye	Pekmez	20 kıyye	Balmumu	3 kıyye
Şem-u Revgan	5 kıyye	Sabun	3 kıyye	Kaymak	3 kıyye
Gülle Şeker	4.5 kıyye	Sebzevat	-	-	-

İran elçisi Rıza Kulu Han ve Veli Mehmet Han, İstanbul'a gelmiş ve Üsküdar'dan memleketlerine dönerken yanlarına ihtiyaçlarının görülmesi için Mustafa Bey adlı görevli mihmandar tayin edilmişti. Rıza Kulu Han'ın günlük masrafı 13.102 akçeyi, Veli Mehmet Han'ın günlük masrafı ise 3944 akçeyi bulmuştu²⁴⁰.

29 Z 1147/22 Mayıs 1735 tarihinde ikamet etmek üzere Sakız adasına gönderilen Veli Mehmet Han'a adada ikamet ettiği süre içerisinde ihtiyaçlarını görmesi için 50'er kuruş ücret verilmişti²⁴¹. Sakız Adası'nda ikamet etmekte olan İran elçisi Veli

²³⁶ BOA, **D.BŞM**, 2536/5, 19 Z 1142 (5 Temmuz 1730).

²³⁷ BOA, **D.BŞM**, 2536/4, 19 Z 1142 (5 Temmuz 1730).

²³⁸ BOA, **D.BŞM. MTE.d**, 11003.

²³⁹ BOA, **D.BŞM. MTE.d**, 11003.

²⁴⁰ BOA, **İE. HR**, 677, 12 Za 1143 (19 Mayıs 1731).

²⁴¹ BOA, **C. HR**, 8146, 29 Z 1147 (22 Mayıs 1735).

Mehmet Han'ın maiyetinde sekiz nefer tebaası bulunmaktaydı. Elçi Mehmet Han, 1146 Recebinden/1147 Rebiyülevveline 5 Ocak 1734/Ağustos 1734 kadar dokuz ay daha Sakız adasında ikamet etmişti. Elçiye aşağıda satın alınan ürünler için aylık 3780 akçe, sebzeler için 2220 akçe, toplam 6000 akçe (50 kuruş) masraf edilmişti. Elçiye sekiz ay boyunca 50 kuruş masraf edilmiş, dokuzuncu ayda ise 22,5 kuruş masraf edilmişti²⁴².

Tablo 16: Veli Mehmet Han'a ve Maiyetine Sakız Adasında 2 N 1145-29 C 1146/16 Şubat 1733-7 Aralık 1733 tarihlerinde Verilen Tayinat²⁴³.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye= Akçe	Toplam
Ekmek	20 çift	2	40
Et	3 kıyye	12	36
Pirinç	3 kıyye	10	30
Sade Yağ	0.5 kıyye	40	20

1148/1736 tarihinde İran Şahı tarafından Osmanlı Devlet yetkileri ile anlaşma sağlamak üzere İstanbul'a gönderilen İran elçisi Abdalbaki Han'ın Erzurum'dan itibaren fevkalade bir şekilde karşılanarak Üsküdar'a kadar bütün ihtiyaçlarının görülmesi için kapıcı başlarından Mustafa görevlendirilmiş, eyalet valilerine ferman yazılmıştı. İran elçisinin Erzurum'da karşılanarak güzergah boyunca yanında bulunması için Vezir Genç Ali Paşa'ya da görev verilmişti. Abdalbaki Han'ın Erzurum'dan Üsküdar'a gelinceye kadar güzergah boyunca konakladığı her menzilde ihtiyaçları yol üzerindeki kazaların ahalisinden temin edilerek, elçiye 275 kuruş masraf edilmişti²⁴⁴. Abdalbaki Han'ın İstanbul'a ulaştırılması için Karaman eyaleti valisi Ali Paşa görevlendirilmiş, Ali Paşa'ya gönderilen hükümde elçinin bekletilmeden İstanbul'a ulaştırılması hususunda emir verilmişti.²⁴⁵

1149/1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Abdalbaki Han ve maiyeti için günlük verilecek, tayinatın cinsi ve miktarı, belirlendikten sonra, elçiye tayinatın kayıtlı bulunduğu defter, Kapıcıbaşı, Mustafa Ağa tarafından verilmişti. İran elçisine verilen

²⁴² BOA, C. HR, 8146.

²⁴³ BOA, C. HR, 8146.

²⁴⁴ BOA, C. HR, 7715, 8 Z 1148 (20 Nisan 1736).

²⁴⁵ BOA, C. Sry, 7019, Evasıt-ı Ra 1149 (17 Temmuz 1736).

yiyecek ve zahire, 29 Ra 1149/7 Ağustos 1736 tarihinden itibaren verilmişti. Elçi İstanbul'a geldiğinde, gerekli yiyecek, Matbah-ı Âmire emini tarafından, Matbah-ı Âmire'den temin edilmişti. Ayrıca elçiye et, Hassa Kasabbaşı, tarafından temin edilirken, hayvanlar için gerekli arpa, Istabl-ı²⁴⁶ Amire'den temin edilmişti²⁴⁷.

Tablo 17: İran Elçisi Abdülbaki Han'a 29 Ra 1149/7 Ağustos 1736 Tarihinde İstanbul'da Matbah-ı Âmire'den Temin Edilen Yiyecek ve Miktarı²⁴⁸

Yiyeceğin Cinsi	Miktarı	Yiyeceğin Cinsi	Miktarı
Ekmek	617 kıyye	Sirke	20.5 kıyye
Pirinç	26 kile	Sarımsak	53 kıyye
Sade Yağ	106.5 kıyye	Yoğurt	113 kıyye
Şeker	35.5 kıyye	Tütün	21.5 kıyye
Kahve	12 kıyye	Biber	1.5 kıyye
Tavuk	30 adet	Safran	30 dirhem
Yumurta	200 adet	Sakız	30 kıyye
Tuz	39 kıyye	Zencefil	44 kıyye
Nohut	7 kıyye	Baharat	710 dirhem
Badem	8 kıyye	Balmumu	9 kıyye
Zencefil	3 kıyye	Pamuk Yağ	33 kıyye
Keşiş Üzümü	9 kıyye	Kar	5 denk
Fındık	8 kıyye	Tuz	2 torba
Limon Suyu	10 kıyye	Turşu	4.5 kıyye
Elma	23 kıyye	Nişasta	7.5 kıyye
Süt	22,5 kıyye	Has Un	27 kıyye

Abdülbaki Han için yevmiye 242,5 kıyye et temin edilirken, hayvanları için, Istabl-ı Âmire'den 702 yemlik arpa, İstanbul Ağası tarafından 40 çeki odun ile 100 kıyye kömür temin edilmişti²⁴⁹.

²⁴⁶ Osmanlı Devleti'nde hükümdarlık sarayına ait binek ve yük hayvanlarının barındığı yer için bk. Abdülkadir Özcan, "Istabl", *DİA*, XIX, İstanbul 1999, s. 203- 206

²⁴⁷ BOA, C. HR, 7178, 29 Ra 1149 (7 Ağustos 1736).

²⁴⁸ BOA, C. HR, 7178, 29 Ra 1149 (7 Ağustos 1736).

İran elçilerinin, elçilerin yanında görevli bulunan mihmandar ve ağaların İstanbul'da yiyecek ihtiyaçları Matbah-ı Âmire'den temin edilmişti²⁵⁰. 1149/1736 tarihinde İran elçisi Abdülbaki Han'a mihmandar tayin edilen Divan-ı Hümayun Kapıcıbaşlarından Mustafa Ağaya Matbah-ı Âmire'den 15 çift ekmek, 6 kıyye güşt (et), 1,5 kıyye sadeyağ, 2 kıyye bal, 0,5 kıyye kahve, 0,5 kıyye şem-ı revgan temin edilmişti. Ayrıca Mustafa ağanın kullandığı binek hayvanları için 2 kile arpa ve 1 kantar saman temin edilmiş, 1 çeki odun ihtiyacı İstanbul Ağası tarafından karşılanmıştı. Mustafa ağaya 1 denk buz ise hassa buzcu başı tarafından karşılanmıştı²⁵¹.

İran elçilerinin İstanbul'da sebze ve meyve ihtiyaçları da giderilmişti. 1149/1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Abdülbaki Han için üzüm, karpuz ve kavun temin edilmiş, Abdülbaki Han'a 6 Ra-30 R 1149/15 Temmuz-14 Ağustos 1736 tarihleri arasında 25 günlük üzüm, kavun ve karpuz satın alınmıştı. Her bir kıyyesi 6 akçeden 30 kıyye üzüm, her bir adeti 9 akçeden 30 adet karpuz ile 30 adet kavun satın alınmış, 720 akçe ödenmişti. 24 günde toplam 17.280 akçe (144 kuruş) ödenmiş, 6 kuruş ise hamaliye ücreti olarak ödenmiş, toplam 150 kuruş tutmuştu²⁵². 1 CA-29 CA 1149/7 Eylül-5 Ekim 1736 tarihleri arasında 29 günde elçiye 21.600 akçe (180 kuruş) masraf edilmişti²⁵³.

Tablo 18: İran Elçi'si Abdülbaki Han'a Üsküdar ve İstanbul'da 29 R-30 CA 1149/6 Eylül -6 Ekim 1736 Tarihlerinde Verilen 60 Günlük Tayinat²⁵⁴

Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı
Şeker	933 kıyye	Nohut	38 kıyye
Pirinç	9945 kıyye	Füfül	12 kıyye
Sade Yağ	3184 kıyye	Badem	104 kıyye
Kahve	48 kıyye	Has Un	193 kıyye
Bal	255 kıyye	Yumurta	455 adet

²⁴⁹ BOA, C. HR, 7178, 29 Ra 1149 (7 Ağustos 1736).

²⁵⁰ BOA, C. HR, 8710, 29 Ra 1149 (7 Ağustos 1736).

²⁵¹ BOA, C. HR, 8710, 29 Ra 1149 (7 Ağustos 1736).

²⁵² BOA, C. HR, 5345, 27 Z 1149, (28 Nisan 1737).

²⁵³ Kavun, karpuz ve üzüm için masraf edilen her kuruş 120 akçe olarak hesaplanmıştı. Bk. BOA, C. HR, 7883, 29 CA 1149 (5 Ekim 1736).

²⁵⁴ BOA, D.BŞM.d, 01993, s. 2-3.

Bal Mumu	239 kıyye	Kestane	388 kıyye
Elma	103 kıyye	Fıstık	2 kıyye
Peynir	1099 kıyye	-	-

Elçi Abdalbaki Han'a İstanbul'da 1200 akçe yiyecek masrafı, Vekili Harcı Hassaya 2000 akçe inam, 1400 akçe hamaliye ücreti, 400 akçe kayık ücreti ve 320 akçe han ücreti ödenmiştir²⁵⁵.

Tablo 19: İstanbul'da Abdalbaki Han İçin Satın Alınan Yiyecek Miktarı²⁵⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Şeker	2997 kıyye	23	68931
Pirinç	6255 kıyye	25	15637
Sade Yağ	3311 kıyye	13	43043
Kahve	702 kıyye	70	49140
Bal	1865 kıyye	5	9375
Balmumu	341 kıyye	33	11253
Şem-i Revgan	1130 kıyye	7	7910
Eflak Tuzu	958 kıyye	0.5	479
Nohut	382 kıyye	1	382
Soğan	1572 kıyye	0.5	786
Sirke	808 kıyye	0.5	404
Füfül	78 kıyye	33	2574
Badem	376 kıyye	10	3760
Limon Suyu	204 kıyye	4	816
Has Un	1427 kıyye	1	1427
Nişasta	162 kıyye	2	324
Yumurta	745 adet	1	745

²⁵⁵ BOA, D.BŞM.d, 01993, s. 2-3.

²⁵⁶ BOA, D.BŞM.d, 01993, s. 2-3.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Fıstık	478 kıyye	13	6214
Elma	1277 kıyye	1	1277
Peynir	2126 kıyye	5	10630

Tablo 20: Abdülbaki Han'a Üsküdar ve İstanbul'da 29 Ra-29 B 1149/7 Ağustos-3 Aralık 1736 Tarihlerinde Verilen Tayinat²⁵⁷

Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı
Şeker	1419 kıyye	Kahve	128 kıyye	Revgan-ı Sade ²⁵⁸	5523 kıyye
Pirinç	1826 kile	Bal	503 kıyye	Balmumu	415.5 kıyye
Davar Kulak	335 kıyye	Tavuk	2097 adet	Şem-i Revgan	389 kıyye
Nohut	83 kıyye	Soğan	2518 kıyye	Sirke	900 kıyye
Fülfül	30 kıyye	Badem	191 kıyye	Kimyon	90 kıyye
Has un	456 kıyye	Nişasta	418 kıyye	Elma	140 kıyye
Yumurta	10467 adet	Peynir	2356 kıyye	-	-

1149/1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Abdülbaki Han'a 2850 akçe yiyecek, 2250 akçe hamaliye, kiler ve kayık ücreti olarak 1523 akçe ödenmişti²⁵⁹.

Tablo 21: İstanbul'da Abdülbaki Han İçin Temin Edilen Yiyecek ve Zahire Miktarı²⁶⁰

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Şeker	5650 kıyye	23	129950
Kahve	1384 kıyye	70	89880
Revgan-ı Sade	6677 kıyye	13	86801
Pirinç	1330 kile	25	30750
Bal	3427 kıyye	5	17185
Balmumu	662.5 kıyye	32	61895

²⁵⁷ BOA, D.BŞM.MTE.d, 11041. s. 2-3.

²⁵⁸ Revgan-ı Sade: Sade Yağ bk. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara 2010, s. 1040.

²⁵⁹ BOA, D.BŞM.MTE.d, 11041. s. 2-3.

²⁶⁰ BOA, D.BŞM.MTE.d, 11041. s. 2-3.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Davar Kulak	3665 kıyye	-	3000
Tavuk	1233 adet	3	3699
Şem-i Revgan	1596 dirhem	10	15960
Nohut	694 kıyye	1	694
Soğan	2367 kıyye	0.5	1183
Sirke	1375 kıyye	-	687
Fülfül	146.5 kıyye	33	4832
Badem	697 kıyye	10	6970
Kışniş	909 kıyye	5	4545
Fıstık	2 kıyye	110	220
Limon suyu	1110 kıyye	4	4440
Has un	2541 kıyye	1	2541
Nişasta	414 kıyye	2	828
Elma	341 kıyye	1	3413
Yumurta	11723 adet	1	11723
Peynir	3648 kıyye	6	31888

1149/1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Abdalbaki Han memleketine dönerken, Kapıcıbaşı Mehmet Ağa elçiye mihmandar tayin edilmiş, Mihmandar Mehmet Ağaya kazalardan zahire verilmişti²⁶¹.

İran Elçi'si Mehmet Kerim Bey'e İstanbul'a gelirken 7492 kuruş masraf edilmiş, bu para Çuhadar Mehmet Emin Ağa tarafından karşılanmıştı²⁶².

Tablo 22: Vezir Ahmet Paşa'nın Ağası Elçi Mihmandar Ser Bevvabin Ebu Bekir Ağa Marifetiyle İran Elçisi Şatır Ali Han ve Mehmet Rahim Han İçin Verilen Tayinat²⁶³

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Nan-ı Aziz (Ekmek)	-	-	25640
-	-	-	1200

²⁶¹ BOA, C. HR, 7150, 2 Ş 1149 (6 Aralık 1736)

²⁶² BOA, MAD.d, 21496, 29 M 1152 (8 Mayıs 1739), s. 5.

²⁶³ BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 2-3.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
-	10 kıyye	100	1000
Kahve	92 kıyye	160	14720
Pirinç	190 kile	120	22800
Revgan-ı Sade	500 kıyye	50	25000
Bal	130 kıyye	22	2860
Balmumu	300 kıyye	120	3600
Şem-i Revgan	200 kıyye	36	7200
Bahar	200 kıyye	5	1000
Tavuk	22 adet	500	11000
Yumurta	2000 adet	-	2400
Dakik (Un)	170 kıyye	7	1190
Nişasta	25 kıyye	14	336
-	180 kıyye	400	72000
Gülle Şeker	240 kıyye	100	24000
Kışniş	12 kıyye	30	360
Limon Suyu	28 kıyye	12	336
Sirke	58 kıyye	5	290
Sumak	30 kıyye	10	300
Sarımsak	10 kıyye	7	70
Soğan	30 kıyye	20	600
Eflak Tuzu	10 kıyye	20	200
-	48 kıyye	40	1920
Nohut	50 kıyye	7	350
Öküz Pare	650 kıyye	7	4550
Kavun	650 kıyye	15	9750
Karpuz	650 kıyye	12	7800
Elma	225 kıyye	10	2250
Armut	225 kıyye	12	2700

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Sabun	22 kıyye	20	440
Revgan-ı Şir (Susam Yağı)	30 kıyye	40	1200
Şam Fıstığı	180 kıyye	140	25200
-	60 kıyye	150	9000
Süt	480 kıyye	5	2400
Yoğurt	720 kıyye	6	4320
Kaymak	60 kıyye	40	2400
Peynir	220 kıyye	20	4400
Gül Suyu	25 kıyye	30	750
Sebzevat	-	-	14220
Şeker	240 kıyye	60	14400
Pamuk Şeker	50 kıyye	85	4250
Kahve	103 kıyye	160	16480
Pirinç	50 kile	90	4500
Tere Yağı	315 kıyye	40	12600
Bal	200 kıyye	15	3000
Balmumu	80 kıyye	85	6800
Şem-i Revgan	55 kıyye	22	1210
Peynir	140 kıyye	18	2520
Bahar	10 kıyye	720	7200
Tavuk	100 adet	120	1200
Dakik	100 kıyye	3	300
-	50 kıyye	6	300
Keşiş Üzüümü	50 kıyye	12	600
-	60 kıyye	240	14400
Gül Suyu	35 kıyye	12	420
Limon Suyu	35 kıyye	12	420

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye=Akçe	Toplam
Sabun	100 kıyye	24	2400
Sumak	50 kıyye	15	750
Sarımsak	20 kıyye	3	60
Eflak Tuzu	140 kıyye	1.5	210
-	340 kıyye	21	7140
Nohut	80 kıyye	3	240
Genel Toplam			454231

Tablo 23: İran Elçileri Mehmet Rahim Han ve Şatır Ali Han'a İstanbul'da 1151 Ca/Ağustos-Eylül 1738 Tarihlerinde Satın Alınan Yiyecek ve Zahire Miktarı ²⁶⁴

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye= Akçe	Toplam
Nan-1 Aziz	-	-	22652
-	-	-	1160
Has Pirinç	190 kile	100	19000
Revgan-1 Sade	620.5 kıyye	50	31025
Bal	216 kıyye	22	4752
Şeker	58 kıyye	70	4060
Yoğurt	696 kıyye	8	5568
-	212 kıyye	30	6360
Bahar	5800 kıyye	5	29000
Balmumu	614 kıyye	120	73680
Yumurta	2000 adet	7	1400
Kaymak	60 kıyye	40	2400
Süt	480 kıyye	4	1920
Susam Yağı	30 kıyye	40	1200

²⁶⁴ BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 6-7.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye= Akçe	Toplam
-	18 kıyye	15	270
-	152 kıyye	400	60800
Dakik	110 kıyye	8	880
Nohut	54 kıyye	7	378
Soğan	200 kıyye	3	600
Limon Suyu	30 kıyye	12	360
Tavuk	432 adet	24	10368
Şeker-i Nebat	15 kıyye	120	1800
Kahve	102.5 kıyye	170	17425
Gülle Şeker	232 kıyye	110	25520
Keşiş Üzümü	12.8 kıyye	25	320
Ekşi Elma	217.5 kıyye	10	2175
-	217.5 kıyye	15	3262.5
Sabun	20 kıyye	25	500
Şem-i Revgan	183 kıyye	36	6588
Gül Suyu	30 kıyye	40	1200
-	58 kıyye	100	5800
-	30 kıyye	180	5400
Sumak	8 kıyye	30	240
Şam Fıstığı	174 kıyye	150	26100
-	6 kıyye	232	1392
-	600 adet	6	3600
Sarımsak	38 kıyye	5	190
Tuz	132 kıyye	3	396
-	780 kıyye	7	5530
Kavun	580 kıyye	15	8700
Şeker	182 kıyye	60	10920
Şeker-i Nebat	43 kıyye	85	3225

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/Kıyye= Akçe	Toplam
Kahve	86 kıyye	85	7310
Pirinç	80 kıyye	80	3440
Revgan-ı Sade	40 kıyye	120	4800
Bal	109 kıyye	15	1635
Balmumu	75 kıyye	82	6150
Şem-i Revgan	55 kıyye	21	1155
Tavuk	168 adet	12	2016
Yumurta	900 adet	8	720
Dakik	151 kıyye	3	453
Keşiş Üzüümü	46 kıyye	15	690
Gül Suyu	28 kıyye	15	420
Limon Suyu	30 kıyye	9	270
Sabun	100 kıyye	21	2100
Saman	50 kıyye	15	750
Sarımsak	20 kıyye	3	60
Soğan	100 kıyye	1.5	150
Tuz	100 kıyye	1.5	150
Nohut	66 kıyye	3	198

İran Şahı tarafından elçilikle görevlendirilen Nazır Ali Han ve Mehmet Rahim Han'a mihmendar olarak tayin edilen ağalara 1151/1739 recebinde Matbah-ı Âmire emiri el Hâc Ahmet Efendi tarafından bir aylık masraf yapılmıştı. İstanbul kadısı tarafından Başmuhasebe kaleminde yapılan hesaba göre masrafın 5294,5 kuruş olduğu ortaya konulmuştu²⁶⁵.

İran elçileri Mehmet Rahim Han ve Nazır Ali Han'a İstanbul'da ikamet ettikleri süre içerisinde, İstanbul kaymakamı Ahmet Paşa'nın Ağalarından Süleyman Ağa mihmendar olarak tayin edilmişti. Elçilerin ihtiyaçları 1-30 C 1151/17 Ağustos-15 Eylül

²⁶⁵ BOA, D.BŞM.d, 02229, s. 4-5.

1738 tarihlerinde Süleyman Ağa tarafından satın alınmıştır. İran elçilerinin ve onların hizmetinde bulunan divan çavuşlarından Ebubekir Ağa'nın ve Bağdat Valisi Ahmet Paşa'nın ağalarından Süleyman Ağa'nın İstanbul'da iken ihtiyaçları Matbah-ı Âmire'den matbah emini el Hâc Ahmet Efendi tarafından karşılanmış verilen tayinat İstanbul kadısı ve ağalarının verdiği fiyat üzerinden hesaplanmıştı²⁶⁶.

Tablo 24: Mehmet Rahim Han ve Nazır Ali Han'a İstanbul'da 1-30 C 1151/17 Ağustos-15 Eylül 1738 Tarihlerinde Satın Alınan Yiyecek ve Zahire Miktarı²⁶⁷

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Ekmek	2770 kıyye	-	21260
Yağlı Çörek	116 adet	10	1160
Has Pirinç	197.5 kile	120	23700
Revgan-ı Sade	645 kıyye	52	33540
Saf Bal	180 kıyye	24	4320
Şeker	240 kıyye	105	25200
Yoğurt	696 kıyye	8	5568
Çorlu Peyniri	348 kıyye	30	10440
Tarçın	5800 dirhem	7	40600
Balmumu	696 kıyye	120	83520
Yumurta	2900 adet	0.5	1450
Üsküdar kaymağı	60 dirhem	50	3000
Süt	46 kıyye	4	920
Tere Yağı	39 kıyye	40	1200
Nişasta	18 kıyye	58	1044
Has Un, Nohut	174 kıyye	9	1566
Soğan	300 kıyye	4	1200
Limon Suyu	60 kıyye	20	1200
Tavuk	600 adet	24	14400
Kahve	174 kıyye	240	41760
Şeftali	232 kıyye	600	139200
Şeker-i Nebat	58 kıyye	120	6960
Gülle Şeker	232 kıyye	120	27840
Kışniş	58 kıyye	45	2610
Elma-i Miski	217.5 kıyye	15	362,5

²⁶⁶ BOA, D.BŞM.MTE.d. 11059, s. 2-3.

²⁶⁷ BOA, D.BŞM.MTE.d. 11059, s. 2-3.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Taze armut	217.5 kıyye	18	3915
Sabun	120 kıyye	24	2808
Şem-i Revgan	610 kıyye	40	8400
Gül suyu	58 kıyye	60	3480
Keten	58 kıyye	110	5800
Sumak	58 kıyye	40	2320
Şam Fıstığı	174 kıyye	80	31320
Sebzevat	2520 kıyye	4	10080
Bakla	232 kıyye	8	1856
Marul	5800 adet	15	386
Meşale Topu	600 adet	6	3600
Sarımsak	58 kıyye	5	290
Eflak Tuzu	232 kıyye	3	696
Kavun	580 adet	18	10440
Karpuz	600 adet	15	9000
Engur Taze (Taze Üzüm)	780 kıyye	9	7020
Divan-ı Hümayun Çavuşlarından Ebubekir Ağa'ya İstanbul'da C 1151/Eylül-Ekim 1738'de Satın Alınan Yiyecekler			
Ekmek	638 çift	2	1276
Pirinç	20 kile	120	2436
Revgan-ı Sade	58 kıyye	54	3132
Bal	87 kıyye	26	2262
Kahve	14.5 kıyye	240	3480
Şem-i Revgan	14.5 kıyye	40	580
Bağdat Valisi Vezir Ahmet Paşa'nın Ağalarından Süleyman Paşa İçin Satın Alınan Yiyecekler			
Ekmek	348 çift	2	696
Pirinç	14.5 kile	120	1840
Revgan-ı Sade	43.5 kıyye	54	2322
Bal	58 kıyye	26	1508
Şem-i Revgan	14.5 kıyye	40	580
Niştasta	14.5 kıyye	18	204
İstanbul Kaymakamının Ağası'na 21 C 1151-29 Za 1151/6 Eylül 1738-10 Mart 1739 Tarihlerinde Satın Alınan Yiyecek			
Ekmek	40 kıyye	8	320
Pirinç	1.5 kile	120	192
Revgan-ı Sade	4 kıyye	-	216

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Balmumu	4 kıyye	40	160

1151/1738 tarihinde İran elçileri Nazır Ali Han ve Mehmet Rahim Han için vezir Ahmet Paşa'nın Ağalarından Ebubekir ve Süleyman Ağalar mihmendar olarak tayin edilmiş, elçilerin 1 B-30 B 1151/15 Ekim-13 Kasım 1738 tarihleri arasında 30 günlük yiyecek ve zahire masrafları yevmiye olarak satın alınmıştı²⁶⁸.

Tablo 25: 1 B-30 B 1151/15 Ekim-13 Kasım 1738 Tarihinde Nazır Ali Han ve Mehmet Rahim Han İçin Satın Alınan Yiyecek²⁶⁹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1Kile/Kıyye=Akçe			1Kile/Kıyye=Akçe
Ekmek	2900 kıyye	-	Yoğurt	720 kıyye	10
Yağlı Çörek	120 adet	12	Çorlu Peyniri	360 kıyye	40
Has Pirinç	198 kile	130	Yumurta	3000 adet	-
Sade Yağ	645 kıyye	52	Üsküdar Kaymağı	60 kıyye	50
Bal	180 kıyye	26	Şem-i Asel	360 kıyye	130
Nişasta	60 kıyye	16	Şeker	240 kıyye	110
Has Un	180 kıyye	10	Şem-i Revgan	210 kıyye	40
Süt	480 kıyye	6	Karanfil ve Tarçın	6000 dirhem	7
Nohut	120 kıyye	8	Limon Suyu	60 kıyye	14
Soğan	300 kıyye	4	Sirke	60 kıyye	4
Tavuk	600 adet	-	Kahve	180 kıyye	220
Şeftali	240 kıyye	600	Şeker-i Nebat	60 kıyye	120
Gülle Şeker	240 kıyye	120	Elma-i Miski	225 kıyye	16

²⁶⁸ BOA, D.BŞM.d, 02229, s. 2-3.

²⁶⁹ BOA, D.BŞM.d, 02229, s. 2-3.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1Kile/Kıyye=Akçe			1Kile/Kıyye=Akçe
Taze Armut	225 kıyye	18	Sabun	120 kıyye	24
Kellab	60 kıyye	60	Keten	60 kıyye	110
Sumak	60 kıyye	40	Revgan-1 Şir	30 kıyye	50
Şam Fıstığı	180 kıyye	180	Eflak Tuzu	240 kıyye	4
Sebzevat	2400 kıyye	4	Marul	9000 adet	1
Hıyar	900 adet	1	Sarımsak	60 kıyye	6
Kavun	650 adet	18	Karpuz	650 adet	15
Meşale topu	600 adet	6	Engur Taze	650 kıyye	10
Mihmandar Ebubekir Ağaya Recep Ayında Satın Alınan Yiyecek					
Ekmek	660 çift	2	Has Pirinç	21 kile	130
Revgan-1 Şir	60 kıyye	56	Bal	90 kıyye	26
Kahve	15 kıyye	210	Şem-i Revgan	15 kıyye	40
Vezir Ahmet Paşanın Ağalarına İstanbul'da Satın Alınan Yiyecek					
Ekmek	260 çift	2	Has Pirinç	15 kıyye	125
Şem-i Asel	15 kıyye	40	Saf Bal	60 kıyye	24
Has Un	90 kıyye	1	Niğasta	240 kıyye	16
Revgan-1 Sade	45 kıyye	52	Sebzevat	-	-
İran Elçisinin Hizmetini Görmekle Vazifeli İstanbul Kaymakamının Ağalarına Verilen Tayinat					
Ekmek	150 kıyye	8	Has Un	6 kile	130
Revgan-1 Şir	15 kıyye	52	Şem-i Revgan	15 kıyye	15

1153/1740 tarihinde Nadir Şah'ın elçisi Hacı Han, Osmanlı sınırına dahil olduğu andan itibaren eski Divan-ı Hümayun Kapıcıbaşlarından Kapıcıbaşı Derviş Mehmet Ağa Hacı Han'a mihmandar tayin edilmişti. İran elçisi Rakka üzerinden Diyarbakır'a, Diyarbakır'dan Halep'e gelmiş Halep'ten de Anadolu sağ kolunu kullanarak İstanbul'a

gelmişti²⁷⁰. Elçinin güzergah boyunca bütün ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması uygun görülmüş, Bağdat'tan itibaren güzergah boyunca konakladığı her menzilde ihtiyacının kaza ahalisi tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Elçi Bağdat'ta iken ihtiyacı Bağdat valisi tarafından karşılanmış, elçinin masraf defteri ise devlet merkezine gönderilmişti. Diyarbakır'dan Urfa'ya, Urfa'dan Halep'e ve Halep'ten İstanbul'a gelen elçinin bundan böyle ihtiyaçlarının konakladığı kaza ahali tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Kaza ahalisinden temin ettiği zahirenin bedelini rayiç fiyat üzerinden ödenmesine, zahire bedelinin halka tam olarak teslim edilmesine karar verilmişti. Kaza ahalisinden bir kısmı kendisine yüklenen zahireyi, kendi zahiresinden karşılarken, zahiresini temin edemeyenler ise satın almışlardı. Bu nedenle kaza ahalisinden temin ettiği zahire bedelini öderken, zahirenin satın alındığı narh-ı cari üzerinden ödenmesi, eğer kendi zahiresi ise ahaliye rayiç fiyatla zahire bedeli ödenmesine karar verilmişti²⁷¹.

İran Elçisi Hacı Han, Kerkük'ten itibaren Osmanlı yönetimi tarafından karşılanmış, İstanbul'a kadar bütün ihtiyacı görülmüştü. Elçi Hacı Han'ın Bağdat'tan itibaren bütün ihtiyaçları Derviş Mehmet Ağa tarafından karşılanmıştı. Mihmandar Derviş Mehmet ağa 19 Şevval 1153/7 Ocak 1741 tarihinden itibaren elçiye 25.000 kuruş masraf etmiş bu para Hazineci Ahmet Ağa tarafından gedikli ağnamından karşılanmıştı. Mehmet Ağa 15 Zilkade 1153/30 Ocak 1741 tarihinde 25.000 kuruş elçi zümresine masraf etmiş bu para Gedikli ağnamından Mehmet Ağa tarafından hazineye teslim edilmişti. İran elçisinin tayinatına 28 Za 1153/14 Şubat 1741 tarihinde 20.000 kuruş, 10 Z 1153/26 Şubat 1741 tarihinde 30.000 kuruş masraf edilerek Hazineci Mehmet Ağa tarafından karşılanmıştı. 15 Muharrem 1154/2 Nisan 1741 tarihinde 15.000 kuruş masraf edilmiş, bu para sadrazamın çuhadarı Hacı Mustafa Ağa tarafından temin edilmişti. Elçiye toplam 115.000 kuruş masraf edilmişti²⁷².

İran Elçisi Hacı Han'a verilen yiyecek ve zahire mihmandar tarafından menzillerdeki kaza ahali tarafından satın alınmıştı²⁷³.

---

²⁷⁰ BOA, C. HR, 93, 1 B 1153 (22 Eylül 1740).

²⁷¹ BOA, C. HR, 93, 1 B 1153 (22 Eylül 1740).

²⁷² BOA, D.BŞM.d, 2423, s. 2.

²⁷³ BOA, C. HR, 3081, 20 Ca 1154 (3 Ağustos 1741)

Tablo 26: 20 Ca 1154/3 Ağustos 1741 Tarihinde İran Elçisi Hacı Han'a Bağdat'tan İstanbul'a Gelineye Kadar Konakladığı Her Menzilde Verilen Tayinat²⁷⁴.

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1 Kile/Kıyye=Akçe
Ekmek	2500 kıyye	3
Koyun ²⁷⁵	50 adet	12
Pirinç	675 kıyye	10
Odun	100 çeki	30
Sadeyağ	187.5 kıyye	30
Arpa (İstanbul kilesi)	450 kile	24
Saman	100 kantar	20

1153/1741 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Hacı Han'ın Kerkük'ten İstanbul'a yolculuğu 138 gün sürmüştü. Elçinin bazı ihtiyaçlarını karşılamak için Ruznamçe-i Hümayun defterinde belirlenen tayinat bedeli Mihmandar Derviş Mehmet Ağa'ya Hazine-i Âmire'den verilmişti. Kerkük'ten İstanbul'a gelinceye kadar elçinin 138 günlük masrafı 69.225 kuruş tutmuştu²⁷⁶.

İran Elçisi Hacı Han'ın, tebaasının ve yanlarında bulunan fillerin konakladığı menzillerde yiyecek ve yem ihtiyaçları mihmandar Derviş Mehmet Ağa'ya verilen imzalı ve mühürlü defter gereğince karşılanmıştı. Bu deftere göre her menzilde, kıyyesi 10 akçeden 2500 kıyye ekmek, her biri 5 kuruştan 50 adet koyun, her kıyyesi 15 akçeden 675 kıyye pirinç, her kıyyesi 60 akçeden 187 kıyye sade yağ, her bir kilesi 1.5 kuruştan 450 kile İstanbul Arpası, her bir kantarı 1 kuruştan 100 kantar saman, her çekisi 2.25 kuruştan odun satın alınmıştı²⁷⁷.

1154/1741 tarihinde Kars üzerinden memleketine dönen İran elçisinin hizmetine 1 Saksoncubaşı Ağa, 3 Yeniçeri Ocağı Çavuşu ve 1 yazıcı görevlendirilmişti. Elçinin konakladığı her menzilde 95 çift (35 kıyye) ekmek, 3 kile pirinç, 5 kıyye sadeyağ, 5

²⁷⁴ BOA, C. HR, 3081, 20 Ca 1154 (3 Ağustos 1741).

²⁷⁵ Her bir koyunun ağırlığı 10 kıyye olarak hesaplanmıştı. Bk. C. HR, 3081, 20 Ca 1154 (3 Ağustos 1741).

²⁷⁶ BOA, D.BŞM.d, 02423, 24 S 1154 (11 Mayıs 1741), s. 20.

²⁷⁷ BOA, C. HR, 3081.

kıyye tereyağı ve 3 çeki odun kaza ahalileri tarafından karşılanmıştı²⁷⁸. Saksoncubaşı Ağa elçi ile Bayındır menziline konakladığında 12.5 kuruş masraf edilmiş, bu paradan 5.5 kuruş tenzilat yapıldıktan sonra kalan 7 kuruş kaza ahalisi tarafından karşılanmıştı²⁷⁹.

Tablo 27: İran Elçisi Hacı Han'a Memleketine Dönerken Konakladığı Bayındır Menziline Kaza Ahalisi Tarafından Verilen Tayinat²⁸⁰

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)
		1 Kile/ Kıyye= Akçe
Nan-1 Aziz	2587.5 kıyye	3
Sade Yağ	195.5	30
Et	752.5	12
Pirinç	772.5	10
Arpa	611.5	24
Saman	206.5 kantar	20
Odun	94.5 çeki	30
Genel Toplam 433.5 kuruş²⁸¹		

İstanbul'a gelen İran Elçisi Hacı Han ülkesine dönerken Kars üzerinden dönmüş, dönüş esnasında uğradığı her menzilde kendisine gereken tayinat verilmişti.²⁸²

Tablo 28: 27 S 1154/14 Mayıs 1741 Tarihinde Kars Üzerinden Memleketine Dönen İran Elçisine Konakladığı Her Menzilde Verilen Tayinat²⁸³

Cinsi	Miktarı	Cinsi	Miktarı
Nan-1 Aziz	2587.5 kıyye	Sade Yağ	195.5 kıyye
Koyun	60 adet	Pirinç	772.5 kıyye
Arpa	611.5 kile	Saman	206.5 kantar
Odun	94.5 çeki	Arpa Unu	500 kıyye
Meşale Topu	200 adet	-	-

²⁷⁸ BOA, C. HR, 3135.

²⁷⁹ BOA, C. HR, 3135, 12 Za 1154 (19 Ocak 1742).

²⁸⁰ BOA, C. HR, 3135.

²⁸¹ Masraf edilen 433.5 kuruştan 233.5 kuruş tenzil edilerek 200 kuruş ödeneceği hesaplanmış, bu paranın da kaza ahalisinin tekalifinden karşılanmasına karar verilmişti. Bk. BOA, C. HR, 3135.

²⁸² BOA, C. HR, 3135, 27 Safer 1154 (14 Mayıs 1741).

²⁸³ BOA, C. HR, 3135, 27 Safer 1154 (14 Mayıs 1741).

B- YİYECEK VE ZAHİRE FİYATLARI

Osmanlı iktisadi yapısı içerisinde fiyat politikalarının analizi açısından narh sistemi önemli bir yer tutmaktadır. Narh, devlet başkanlarının veya görev verdiği memurların, ya da ahalinin işlerini yürütme vazifesini üstlenenlerin, esnafa mallarını belli bir fiyata satmalarını emretmesi ve belirlenen fiyattan aşağı veya yukarı bir fiyata satış yapmayı yasaklamasıdır²⁸⁴.

Osmanlı narh uygulamasında temel ölçü arz ve talep şartlarının dikkate alınarak tekelci eğilimlerin etkisinin giderilmek istenmesidir. Özellikle zirai ürünlerde arz artışlarının değişken olması narh uygulamasını zorunlu kılıyordu. Ramazan ayı öncesinde talebin yükselmesiyle fiyatların yeniden tespit edilmesi zorunlu oluyordu. Bununla birlikte Hassa pazarbaşı, muhtesipliğin onayladığı bir narh defterini her ay İstanbul Şehreminine teslim ediyordu. Üretimin kuraklık, zirai hastalıklar, ulaşım zorlukları ve siyasi ve sosyal sebeplerden dolayı azalmasıyla, arzda meydana gelen daralma narh fiyatlarını yükseltiyor, arzın genişlemesi halinde ise düşürülüyordu. Para birimi olarak kullanılan akçenin değer kaybetmesi narh fiyatlarında eksiksiz bir yükselmeye, değer kazanması ise bir azalmaya yol açıyordu. Bu yükselme veya düşme oranları her malda aynı olmuyordu. Maliyeti yükselen malda yeni fiyat tespiti yapılıyordu²⁸⁵.

Osmanlı Devleti'nde narhların tespiti görevli birimler tarafından yapılıyordu. Narhlar bir kazada kadının²⁸⁶ başkanlığında, esnaf temsilcileri, şeyh, kahya, ayan, kethüda, yiğitbaşı, iki ehli hibre gibi görevliler tarafından yılda en az iki defa belirleniyordu²⁸⁷. Narh fiyatları, resmi makamlar tarafından empoze edilen fiyatlar olmayıp cari fiyatları²⁸⁸. Esnaftan fiyatların yükseltilmesi talebi geldiğinde bir üretim

²⁸⁴ Temel Öztürk, “Osmanlılarda Narh Sistemi”, **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 861.

²⁸⁵ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, I-IV, İstanbul 1987, s. 122.

²⁸⁶ İstanbul'a erzak, et, sebze ve meyve temini için civar şehir kadıları görevlendirilirdi. Bk. İlber Ortaylı, “Kadi”, **İA**, XXIV, İstanbul 1993, s. 72.

²⁸⁷ Esnaf Cemiyetlerinin idaresinde önemli görevleri olan Kahyalarla yiğit başılar, çarşı ve pazarları dolaşır, ölçüleri, fiyatları ve imal edilmiş malın vasıflarını kontrol ederek, mevcut düzene aykırı hareket etmiş, bulunanlara çeşitli cezalar verirlerdi. Bk. Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Cemiyetleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Mecmuası**, XLI, İstanbul 1984, s. 42

²⁸⁸ Mustafa Öztürk, “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlihi”, **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 847.

süreci oluşturulur; malın hammadde halinden nihai mal oluncaya kadar geçirdiği safhalardaki maliyetleri, iş saati ve ücreti tespit edildikten sonra yeterli kar bırakması halinde fiyatlar yükseltilmezdi. Ortalama kar, işin niteliğine göre çoğunlukla % 10 ila %20 arasında değişiyordu. Kahve gibi uzak bölgelerinden getirilen ve ithal edilen malların maliyetlerin tespiti zor olduğundan esnaf ile kadılık arasında bir pazarlık payı bırakılıyordu²⁸⁹.

Narh uygulaması ile arz ve talep şartları göz önünde bulundurularak fiyatların kontrol ve belirlenmesi yapıldığı gibi kalitenin kontrolü de sağlanıyordu. Fiyatlarda ve kalitede belirlenen düzeyin dışına çıkan imalatçılara, İstanbul'da imalatta bulunmaları yasaklanıyordu. Çeşitli üretim bölgelerinden İstanbul'a gelen satılacak ürünlerle ilgili esnaf ve küfecilerin cari fiyattan bir akçeye bile fazla satmaları yasaklanıyordu. Bu yasağa uymayanlar cezalandırılıyordu. Genellikle usulsüzlük yapan esnaftan Müslüman olanlar “Kal'a bend”²⁹⁰, gayri müslimler ise kürek cezasına çarptırılıyordu²⁹¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hububatın ihracı, imparatorluk içinde bir yerden başka bir yere taşınması ve satılması hükümetin vereceği izine tabi idi. İmparatorluk ekonomisinde kaza, kapalı bir istihsal (üretim) ve istihlak (tüketim) sektörü haline getirilmiş, her kazada üretilen hububat, o kazada yaşayan köylü ve şehirli halkın ihtiyacını gidermeye yönelikti. Osmanlı devletini kazalardan hububat satışını alıkoymaya yönelten nedenler arasında; orduların ve şehirlerin iaşesini sağlama, kaza içerisindeki şehir ve kasaba pazarlarında alınan vergilerin tahsili, önemli mali, askeri ve

---

²⁸⁹ Tabakoğlu, “Fiyat Denetimi”, s. 122.

²⁹⁰ Osmanlı Devleti'nde Kalebendlik cezası ve verilen suçlar için bk. Neşe Erim, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, **Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)**, IV, İstanbul 1984, s. 79-88.

²⁹¹ İhtisab konunnamelerinde narhla ilgili yer alan birkaç hüküm şöyledir: “Taşradan gelen hububat ve bal ve yağ ve sair me'kulat kısmında ne gelürse, muhtesib, kadı ma'rifetiyle kema-yanbağı teftiş eyleye. Ta ki, yalan yere şire deyüb ziyde narh istemeyeler ve getürdüğü yere göre harcı hesab olunub tamam olduktan sonra onı on birden nihayet on beşe varınca muhtesib kadı ma'rifetiyle narh vere”. “Bakallar ve attarlar ve bezzazlar ve takyeciler, onun on bire satarlar, ziyadeye satmayalar. Ziyadeye satarlarsa, muhtesib dutup te'dip ede. Amma bu bu babda ve gayride kadı ma'rifeti bile ola”. Bk. Said Öztürk, “Osmanlı Devleti'nde Tüketicinin Korunması”, **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 853; Özellikle zaruri gıda maddelerinin imalinde ve satışında usulsüzlüklere göz yumulmayıp, usulsüzlük yapanlara şiddetli cezalar veriliyordu. Nitekim İstanbul kadısına yazılan bir fermanla, karaborsa fiyatından satış yapan bakkal esnafından birisinin diğer esnaflara ibret olması için dükkanı önünde asılması emredilmişti. Sadrazam'ın yaptığı teftiş esnasında bir fırıncının ekmekleri iyice pişirmedini tespit etmesi üzerine, fırıncının kulağından dükkanı önüne çakılmasının emredilmesi bu cezaların şiddetli olduğunu göstermektedir. Bk. Salih Aynural, “XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Esnafında Üretim Anlayışı ve Organizasyonu”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, 46, 38/13-93, İstanbul 1996, s. 361-362.

iktisadi zaruretlerdi²⁹². XVIII. yüzyılın ikinci yarısında iktisadi daralma ile birlikte, başta hububat olmak üzere tarım ürünlerine ihraç yasağı konuldu. Bu yasak deri, yün, ipek gibi hammaddeler yanında zeytinyağı, sabun, ipekli ve pamuklu kumaş, işlenmiş deri gibi mamul maddelere de uygulanıyordu. Bu olgunun temelinde ciddi bir üretim yetersizliği yatıyordu²⁹³

Osmanlı Devleti'nin merkezi olan İstanbul'un metropol olması, ekilebilir alanlara sahip olmaması gibi nedenler, İstanbul'u zahire bakımından tamamıyla dışa bağımlı kılmıştı İstanbul'a zahire sevkiyat işindeki en küçük bir aksama şehirde zahire sıkıntısının yaşanmasına neden oluyordu. Bu gibi durumlarda "hala mahruse-i İstanbul'da zahire hususunda ziyade müzayaka olmağın" şeklinde başlayan hükümler ilgili yerlere gönderilerek zahire toplama ve nakil işinin acilen yerine getirilmesi gerektiği belirtiliyordu. Bursa, İznik, Eskişehir (Sultanönü), Bolu, Rumeli'de ise Edirne, Filibe, Sofya, Eflak, Boğdan, Mısır²⁹⁴ vs. iller İstanbul'un zahire deposu olarak biliniyordu²⁹⁵. İstanbul'un iaşesi için hükümet, hububatını başkente yollamak mecburiyetinde olan bölgeleri ve bu bölgelerin ihraç iskelelerini en ince teferruatına kadar tespit ettikten sonra, hangi kazaların hangi iskeleye zahire sevk edeceklerini tayin edip, her sene bölgelere gönderilen mübaşirlerle bu işin düzen içinde yürütülmesine çalışıyordu²⁹⁶. XVII. asır İstanbul'unda 13. kapı Unkapanı olarak biliniyordu. Üstünde bir horoz şekli bulunan bu kapıya eskiden Horozlu kapı deniliyordu. Buralarda imarethanelere ve softalarla askerlerin tayinine mahsus kurşunlu kapan yani büyük un mağazası buluyor, ekmekçilerin unu da buradan temin ediliyordu²⁹⁷.

---

²⁹² Lütü Güçer, "XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, XIII/1-4, İstanbul 1951, s. 79-82.

²⁹³ Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları", **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı II**, Ankara 2000, s. 18.

²⁹⁴ İstanbul için Mısır'dan pirinç, şeker, mercimek, nohut, bakla ve bulgurun yanı sıra her sene bir miktar arpa, buğday ve darı de getiriliyordu. Bk. Güçer, "Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", s. 87.

²⁹⁵ İstanbul'un ihtiyacı olan gerekli zahireyi toplamakla görevlendirilen Dergah-ı Ali çavuşlarının bazen halkı sıkıntıya sokacak davranışlar sergilediği görülebiliyordu. Ancak Osmanlı merkezi idaresi halkın elinde kendi geçimlerini sağlayacak miktarda zahire kalmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtiyordu. Bk. Orhan Kılıç, "Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtliklar", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 723-724.

²⁹⁶ Lütü Güçer, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, XI/1-4, İstanbul 1949, s. 404-405.

²⁹⁷ İskelede duran sayısız gemi, Dovanis nehrinin kıyıları, Kefe, Kırım, Mangala, Köstence, Kili, Varna, Akkırman, İbrail, İsmail, Beştepe, Karaharman, Sünker, Kızılca, Balçık, Arnavud, Galas, Tulça, Kavarna, Burgaz ve Kefe gibi yerlerden İstanbul'a tahıl getirirlerdi. Her bir gemi 300 mort buğdayla yüklü olup, 1

XVIII. yüzyılda İstanbul iaşesi, zaman zaman birbirinin yerine ikame edilebilen miri ve rayiç usullerin bir arada yürütülmesi ile sağlanıyordu. Devletin tahıl ihtiyacının karşılanmasında kullanılan miri mubayaa usulünde, devletin eyalet piyasalarındaki ajanları olarak göze çarpan mubayaacılar, İstanbul'daki Tersane ambarlarında saklanmak üzere devletin belirlediği fiyatlarla zahire almak üzere taşraya gönderiliyordu. Devlet teorik olarak zahire alım fiyatlarını, her yıl yeniden belirlese de pratikte fiyatlarda XVIII. yüzyıl süresince önemli bir değişiklik olmuyordu. Fakat paranın pul olduğu dönem olarak kayıtlara geçen XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, belki de tarihinin en yüksek enflasyonu ile mücadele etmekteydi ki bu durum devletin belirlediği miri fiyatlar ile piyasa fiyatları arasında oluşan uçurumun başlıca sebebinin oluşturuyordu. Üreticilerin, hasat sonrası mahsulü satmak için mubayaacılardan ziyade daha yüksek fiyat öneren Unkapanı tüccarlarını ya da kaçakçıları tercih etmesi de bu durumun tabii bir sonucunu oluşturuyordu. İstanbul fırınları için zahire nakliyatı yapan Unkapanı tüccarları ise mubayaacılardan farklı olarak, ürünü piyasa fiyatından satın alıp bir gemi kaptanıya anlaşarak İstanbul'a naklediyordu. Ancak piyasadaki fiyatların, tek bir eyalet dahilindeki farklı bölgelerde bile değişmesi ya da eyaletlerin İstanbul'a yakınlık ve uzaklıklarına göre değişen nakliye ücretleri Unkapanı piyasasında çok farklı fiyatların oluşmasına sebep oluyordu. Fiyat politikası bağlamında, miri usulle mukayese edilemeyecek bir esnekliğe sahip olan rayiç usulde de fiyatların belirlenmesinde devletin aktörleri yine en ön saflarda yer alıyordu. Nitekim tahılın kapana ulaşmasından sonraki süreçte, ürünün satış fiyatı tüccarı, kadıyı kapan görevlilerini ve fırıncı esnafını içeren bir pazarlık süreci sonunda belirleniyor ve bu sırada merkezi otorite sürece dahil ettiği iki aktörüyle fiyatları gözden geçirerek, isteği doğrultusunda ayarlayabiliyordu²⁹⁸.

İstanbul'un hububat ihtiyacı özel kuruluşlar tarafından da karşılanabiliyordu. Özel sermaye sahipleri üretim bölgelerinde fiyat tespit komisyonlarına katılıyor bu konuda söz sahibi oluyordu. Özel sermaye sahiplerinin gemileriyle İstanbul'a getirdikleri buğday kapan naibi tarafından fırıncılara dağıtıyordu. Buğday fiyatı ise İstanbul kadısı veya onu temsilen naib tarafından tespit ediliyordu. Ekmekçi francala

---

mort 20 kiledir. Bk. Eremya Çelebi Kömürcüyan, **İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul**, çev. Hrand D. Andeasyan, İstanbul 1952, s. 18.

²⁹⁸ Fatih Yeşil, "İstanbul'un İaşesinde Nizam-ı Cedid: Zahire Nezareti'nin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, XV, İstanbul 2004, s. 117-121.

esnafıyla vuku bulan anlaşmazlıkların durumu, kiraya verme, kiralama, gedik alım satımı, hibe ve tüketim, yeni bir işyeri açma gibi meselelere İstanbul kadılığı bakıyordu. Bu gibi konularda İstanbul kadılığı hüccet verebiliyordu. Söz konusu esnaf arasındaki anlaşmazlık, İstanbul kadısı huzurunda; kethüda, müslim ve reaya nizam ustalarından oluşan 12 kişinin hazır bulunması ile davalar görülüp kayıt altına alınıyordu²⁹⁹.

İran elçilerine, Osmanlı Devleti'ne geliş ve dönüşlerde konakladıkları menzillerde temin edilen zahire, merkezden hükümet yetkilileri tarafından belirlendiği gibi, menzilin bulunduğu kazanın kadısı ve kaza meclisinin ileri gelen yöneticileri tarafından da cari olan narh üzerinden belirlenmişti³⁰⁰. İstanbul'da ise İran elçilerine satın alınan yiyecek ve zahireye uygulanan fiyat politikası yukarıda ifade edildiği gibi devletin aktörleri tarafından belirlenmişti.

---

²⁹⁹ Şevket Kacı, **Şer'iyye Sicilleri İstanbul Kadılığı Defterlerine Göre H. 1225-1247 (M. 1810-1831)'de İstanbul'da İktisadi Hayat**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 104-105.

³⁰⁰ Kütükoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçiler", s. 199-200.

Tablo 29: Osmanlı'nın Muhtelif Yerlerinde Yiyecek ve Zahire Fiyatları, (1696-1738 Akçe Olarak).

Cinsi	Birimi	6 Ca-6 B 1108/1 Arak 1696-9 Ocak 1697 Edirne ³⁰¹	7-23 B 1108/30 Ocak -15 Şubat 1697 - Edirne ³⁰²	1117/1705 İstanbul ³⁰³	1141/1729 Karacaviran ³⁰⁴	1142/1729 Tokat ³⁰⁵	1145/1733 Sakız Adası ³⁰⁶	1149 / 1736 İstanbul ³⁰⁷	1151/1738 ³⁰⁸ İstanbul	1151/1738 ³⁰⁹ İstanbul	1151 Ca/ Ağustos-Eylül 1738 İstanbul ³¹⁰	1151 Ca/ Ağustos-Eylül 1738 İstanbul ³¹¹	1-30 C 1151/ 17 Ağustos-15 Eylül 1738 İstanbul ³¹²	1-30 B 1151/15 Ekim-13 Kasım 1738 İstanbul ³¹³
Filibe Pirinci	Kile	170	160	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mısır Pirinci	Kile	190	180	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pirinç	Kile	-	-	100	80	80	10	25	120	90	100	80	120	130
Bal	Kıyye	24	24	13	-	12	-	5	22	15	22	15	24	26
Peynir	Kıyye	-	-	18	12	-	-	5	20	18	-	-	-	-
Çorlu Peyniri	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	40
Has Un	Kıyye	6	6	-	5	5	-	1	-	-	-	-	-	10
Arpa Unu	Kıyye	-	-	-	-	9	-	-	-	-	-	-	-	-
Un	Kıyye	-	-	-	9	-	-	-	7	3	8	3	-	-
Sadeyağ	Kıyye	43	42	33	30	30	40	13	50	-	50	120	52	52
Pamuk Yağı	Kıyye	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zeytin Yağı	Kıyye	-	-	-	30	30	-	-	-	-	-	-	-	-

³⁰¹ BOA, C. HR, 6698, 8 Ca 1108 (3 Aralık 1696)

³⁰² BOA, C. HR, 6698, 1108 (1696).

³⁰³ BOA, KK, 673-2, s. 33-34.

³⁰⁴ BOA, TS MAD, 06255.0001.00, 18 M 1142 (13 Ağustos 1729).

³⁰⁵ BOA, TS. MAD, 09378.0001.00.

³⁰⁶ 2 N 1145-29 C 1146/16 Şubat 1733-7 Aralık 1733 tarihlerinde Veli Mehmet Han'a ve maiyetine tayinat verilmişti. Bk. BOA, C. HR, 8146.

³⁰⁷ BOA, D.BŞM.d, 01993, s. 2-3; BOA, D.BŞM.MTE.d, 11041. s. 2-3.

³⁰⁸ BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 2-3

³⁰⁹ İran elçileri Mehmet Rahim Han ile Şatır Ali Han için İstanbul'da 1739 tarihinde satın alınan yiyecek zahire maddelerinden bazılarının fiyatlarının aynı defterin aynı sayfasında farklılık göstermesinin nedeninin ikinci kez satın alınmasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 2-3.

³¹⁰ BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 6-7.

³¹¹ BOA, D.BŞM.d, 02228, 1151 (1739), s. 6-7.

³¹² BOA, D.BŞM.MTE.d, 11059, s. 2-3.

³¹³ BOA, D.BŞM.d, 02229, s. 2-3.

Tere Yağı	Kıyye	-	-	-	-	30	-	-	40	40	40	-	40	50
Nohut	Kıyye	8	8	6	-	-	-	1	7	3	7	3	9	8
Sirke	Kıyye	4	3	3	-	-	-	0.5	5	-	-	-	-	4
Soğan	Kıyye	3	3	2.5	-	-	-	0.5	20	-	3	1.5	4	4
Sarımsak	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	7	3	5	3	5	6
Sebze-vat	Kıyye	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4
Hıyar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Bakla	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	-
Marul	Adet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	1
Limon Suyu	Kıyye	18	16	-	-	-	-	4	12	12	12	9	20	14
Fıstık	Kıyye	-	-	-	60	-	-	110	-	-	-	-	-	-
Badem	Kıyye	-	-	-	60	-	-	10	-	-	-	-	-	-
Limon	Kıyye	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karpuz	Kıyye	-	-	15	-	-	-	-	12	-	-	-	15	15
Armut	-	-	-	-	-	-	-	-	12	-	-	-	18	18
Kavun	Kıyye	-	-	15	-	-	-	-	15	-	15	-	18	18
Kızılıcak kurusu	Kıyye	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elma	Kıyye	-	-	-	-	-	-	1	10	-	-	-	-	-
Ekşi Elma	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	-	15	16
Şeftali	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	600	600
Toz Şeker	Kıyye	100	90	97	80	80	-	23	60	-	70	60	105	110
Şeker-i Nebat	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	120	85	120	120
Pamuk Şeker	Kıyye	180	180	-	-	-	-	-	85	-	-	-	-	-
Gülle Şeker	Kıyye	-	150	-	90	80	-	-	100	-	110	-	120	120
Kahve	Kıyye	180	162	225	160	160	-	70	160	160	170	85	240	220
Balmumu	Kıyye	120	120	-	-	-	-	33	120	85	120	82	120	130
Meşale Topu	Adet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	6
Şem-i Revgan	Kıyye	-	-	-	-	-	-	7	36	22	36	21	40	40
Pamuk	Kıyye	120	120	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eflak Tuzu	Kıyye	4	4	-	-	-	-	0.5	20	1.5	-	-	3	4
Tuz	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1.5	-	-
Pamuk Yağı	Kıyye	30	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Süt	Kıyye	9	6	7	-	6	-	-	5	-	4	-	4	6
Tavuk	Adet	20	20	15	9	9	-	-	500	120	24	12	24	-
Yumurta	Adet	1	-	-	20	-	-	1	-	-	7	8	0.5	-

			1											
Yoğurt	Kıyye	15	7.5	-	6	6	-	-	6	-	8	-	8	10
Badem	Kıyye	45	44	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-
Füfül	Dirhem	180	168	160	-	-	-	33	-	-	-	-	-	-
Keşkül	Dirhem	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Kimyon	Dirhem	30	30	25	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Safran	Dirhem	6	6	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-
Bahar	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	5	720	5	-	-	-
Tarçın	Dirhem	6	2.5	3.5	-	3	-	-	-	-	-	-	7	7
Keten	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	110	110
Karanfil	Dirhem	6	2.5	3.5	3	3	-	-	-	-	-	-	-	7
Peynir	Kıyye	18	13.5	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-
Çörekotu	Dirhem	30	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yağlı Çörek	Adet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	12
Kakule	Dirhem	3	3	2.5	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kişniş	-	-	-	-	-	-	-	5	30	-	-	-	45	-
Zencefil	Dirhem	120	120	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pekmez	Kıyye	14	13.5	9	80	8	-	-	-	-	-	-	-	-
Ceviz İçi	Kıyye	20	20	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Badem İçi	Kıyye	-	-	38	-	60	-	-	-	-	-	-	-	-
Sumak	Kıyye	80	80	-	-	-	-	-	10	15	30	-	40	40
İzmir Sabunu	Kıyye	40	39	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sabun	-	-	-	-	-	-	-	-	20	24	25	21	24	24
Top Çift	Adet		10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gül Suyu	Kıyye	60	60	-	-	-	-	-	30	12	40	15	60	-
Ekmek	Çift	1.5	1.5	4	3	3	2	-	-	-	-	-	2	-
Et	Kıyye	-	-	-	-	-	12	-	-	-	-	-	-	-
Amber	Dirhem	500	500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Öd	Dirhem	40	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çay	Kıyye	3	3	-	-	-	-	-	-	-	40	-	-	-
Kaymak	Kıyye	60	60	60	-	-	-	-	40	-	-	-	-	-

Üsküdar Kaymağı	Kıyye	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	50	50
Zeytin	Kıyye	-	-	5.5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mercimek	Kıyye	8	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fındık İçi	Kıyye		18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fıstık İçi	Kıyye	-	-	30	-	60	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şam Fıstığı	-	-	-	-	-	-	-	-	140	-	150	-	180	180	
Keşiş Üzümü	Kıyye	40	24	-	40	40	-	-	-	12	25	15	-	-	
Nişasta			12	-	12	12	-	2	14	-	-	-	-	58	16
Koyun	Adet	-	-	240	240	240	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuzu	Adet	-	-	180	-		-	-	-	-	-	-	-	-	-
Saman	Kantar	-	-	-	40.5	40	-	-	-	-	15	-	-	-	-
İstanbul Arpası	Kile	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arpa	Kile	-	-	-	-	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Odun	Çeki	-	-	-	20.4	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Yukarıdaki tabloda 6 Ca 1108/1 Aralık 1696 ile 1-30 B 1151/15 Ekim-13 Kasım 1738 tarihleri arasında Edirne, İstanbul, Karacaviran, Tokat ve Sakız Adası şehirlerinde yiyecek ve zahire fiyatlarındaki hareketliliği ortaya koymaya çalıştık. Bu fiyat hareketleri küçük farklılıklarla diğer şehirleri de içine alabilir.

1696-1740³¹⁴ tarihlerinde yiyecek ve zahire maddeleri içerisinde, sirke, soğan, sarımsak, sebzevat, Eflak tuzu, yoğurt, süt, safran, tarçın, nişasta, karanfil ve sabun gibi maddelerin fiyatlarında ciddi bir fiyat hareketliliği görülmezken, pirinç, bal, sade yağ, tere yağı, nohut, limon suyu, fıstık, sabun, toz şeker, kahve, balmumu, şem-i revgan, tavuk, yumurta, badem, fülül, kimyon, peynir, pekmez, nohut ve has un fiyatlarında ciddi bir hareketlilik görülmektedir.

Fiyat hareketleri incelenirken paranın kıymetinin belirleyici olduğu aşıkardır. Serbest piyasada, akçe her zaman aynı değeri koruyabilecek şekilde bir değişim aracı olmamıştı³¹⁵. Paranın değerindeki değişiklikler ani ve süratli olmadığı takdirde, bu

³¹⁴ 1740 tarihindeki yiyecek ve zahire fiyatları için bk. Tablo: 30.

³¹⁵ 1327 tarihinde 269 dirhemin vezni 1,142 gr. iken 1699 tarihinde 2300 dirhemin vezni 0.139, 1705 tarihinde ise 1900 dirhemin vezni 0.169 gr.dır. Bk. Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 804-805.

durum insanlar tarafından fark edilmemiş, bir şikayete de neden olmamıştı. Paranın 1686 tarihindeki ağırlığı 0.24 dirhemden 1740 tarihinde 0.175 dirheme kadar düşüşü ve içeriğindeki gümüş miktarının 0.539'dan 0.336'ya kadar inmesi çok büyük yankılar uyandırmamıştı. 1699 tarihinde Karlofça barışı, 1711 tarihinde Prut ve 1714-1718 tarihlerinde Venedik ve Avusturya'nın Pasarofça ile biten savaşları sırasındaki fiyatlarda bir artış görülürken, 1730-1740 tarihlerinde İran, Avusturya ve Rus seferleri sırasında buğday fiyatları yükselmişti. 1705 tarihinde gümüş miktarı 0.491 gramdan 0.436 grama düşürülmüş, ertesi yıl buğday fiyatlarında bir tepe görülmüştü. 1733 tarihinde paradaki gümüş miktarı 0.349 grama indirilirken, buğday fiyatları, 1732 tarihinde başlayan İran savaşlarının da etkisiyle en yüksek seviyesini bulmuştu. Para ayarlamaları, harpler ve fiyat artışları aynı anda meydana gelmişti. 1732 tarihinde paranın ayarlanması, buğday fiyatlarında ancak 1733 tarihinde hissedilmişti. 1740 tarihinde para yeniden ayarlandığı zaman buğday fiyatları yeniden bir tepe yapma eğilimi göstermişti. Fransız Elçisi Marquis de Villeneuve 1729 Şubat ve 26 Mayıs 1729 tarihli mektuplarında Osmanlı Devleti'nde buğday kıtlığının olduğunu, İstanbul'da bunun etkisinin hissedildiğini belirtmişti. Aynı elçi 18 Temmuz 1731 tarihli mektubunda I. Mahmut'un buğday fiyatlarındaki yükselişi durdurmaya muktedir olmadığını, Sultan III. Ahmet'in tahta geçeceği söylentilerini yazıp, halkın fırınlar önünde biriktikçe ufak tefek bazı isyan hareketlerini çıkarttığını belirtmişti. Aynı sefir 2 Haziran 1733 tarihli mektubunda ise buğdayın pahalı olduğunu İstanbul'da kilesinin 40 para olduğunu, bunun sebepleri arasında Patrona İsyanı ve İran seferlerinin yer aldığını belirtmişti. Ordunun seferde bulunması ve şehirde düzenin sağlanamaması, fiyat yükselişlerini takviye etmişti. Elçi aynı mektubunda fiyatların makul bir seviyeye inmesi için çok beklemek gerektiğini yazmıştı³¹⁶.

İran elçileri için satın alınan has unun her bir kıyyesine, 1696 tarihinde Edirne'de 6 akçe, 1729 tarihinde Karacaviran'da 5 akçe, 1729 tarihinde Tokat'ta 5 akçe, 1736 tarihinde İstanbul'da 1 akçe, 1738 tarihinde İstanbul'da 10 akçe, 1740 tarihinde Birecik'te 6, Konya'da 12, Eskişehir'de 15, Bilecik'te 9, Hereke'de 12 akçe ödenmişti. Satın alınan unun her bir kıyyesine, 1729 tarihinde Karacaviran'da 9 akçe, 1738

---

³¹⁶ Halil Sahillioğlu, "**Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi (1640-1740)**", (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1965, s. 123-130.

tarikhinde İstanbul'da 3 ile 8 akçe ödenmişti. Satın alınan ekmeğin her bir çiftine 1696 tarikhinde Edirne'de 1.5 akçe, 1705 tarikhinde İstanbul'da 4 akçe, 1729 tarikhinde Karacaviran'da 3 akçe, 1729 tarikhinde Tokat'ta 3 akçe, 1733 tarikhinde Sakız Adası'nda 2 akçe, 1738 tarikhinde İstanbul'da 2 akçe ücret ödenmişti.

II. Selim, yasaklanan kahve tüketimi yıllık 4000 keseyi aşınca caydırıcı işlev olsun diye, İstanbul gümrüğüne gelen kahvenin bir okkası karşılığı Müslümanlardan 8 sağ para, Müslüman olmayanlardan 10 sağ para, Edirne'de de ayırım yapılmaksızın 6 sağ para almak üzere bidat olarak nitelendirilen yeni bir vergi uygulandı. II. Mustafa'da gümrükte yeni bir işyeri açarak, kahvenin okkasına gümrük vergisi dışında "bid'at'ı kahve" adı altında 5 paradan oluşan yeni bir vergi daha koymuştu³¹⁷. Kahve gibi uzak bölgelerinden getirilen ve ithal edilen bir ürünün 1696 tarihinden 1740 tarihine kadar olan süreçte fiyatında ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. Nitekim, satın alınan kahvenin her bir kıyyesine 1696 tarikhinde Edirne'de 180 ile 162 akçe, 1705 tarikhinde İstanbul'da 225 akçe, 1729 tarikhinde Karacaviran'da ve Tokat'ta 160 akçe, 1736 tarikhinde İstanbul'da 70 akçe, Eylül 1738-13 Kasım 1738 tarihlerinde İstanbul'da 160 ile 220 akçe, 1740 tarikhinde İznikmid'te ise 240 akçe ücret ödenmişti.

1696 ve 1738 tarihlerinde, İran elçileri için satın alınan karpuz, kavun ve armut fiyatlarında bir artış gözlenmemektedir. Satın alınan karpuzun her bir kıyyesine 1705 tarikhinde İstanbul'da 15 akçe, 1738 tarikhinde 12 ile 15 akçe ücret ödenirken, kavunun her bir kıyyesine 1705 tarikhinde İstanbul'da 15 akçe, 1738 tarikhinde ise 15 ile 18 akçe ücret ödenmiştir.

1696 tarikhinde Edirne'de satın alınan Mısır pirincinin, Filibe pirincine göre daha pahalı olduğu tespit edilmiştir. Mısır pirincinin her bir kilesine 180 ile 190 akçe arasında ücret ödenirken, Filibe pirincine 160 ile 170 akçe arasında ücret ödenmiştir. 1705 tarikhinde İstanbul'da pirincin her kilesine 100 akçe ödenirken, 1729 tarikhinde Karacaviran ve Tokat'ta 80 akçe, Eylül-Kasım 1738 tarikhinde İstanbul'da 80 ile 130 akçe ücret ödenmiştir.

---

³¹⁷ M. Belin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi**, Ankara 1999, s. 330-331.

1696 tarihinde Edirne’de satın alınan İzmir sabunun her kıyyesine 39 ile 40 akçe ücret ödenirken, 1738 tarihinde İstanbul’da normal sabunun her kıyyesine 20 ile 24 akçe,1740 tarihinde Kerkük’te 97 akçe, Adana’da 45 akçe, Ereğli’de 39 akçe, Karapınar’da 48 akçe, Konya’dan Hereke’ye kadar belirlenen menzillerde 60 akçe ücret ödenmiştir.

1696 tarihinde Edirne’de satın alınan peynirin her kıyyesine 13.5 ile 18 akçe ücret ödenirken, 1736 tarihinde İstanbul’da 6 akçe, 1740 tarihinde Kerkük’te 30 akçe, Konya’da ise 54 akçe ücret ödenmiştir.

1696 tarihinde Edirne’de satın alınan toz şekerin her kıyyesine 90 ile 100 akçe ücret ödenirken,1705 tarihinde İstanbul’da 97 akçe, 1729 tarihinde Karacaviran ve Tokat’ta 80 akçe, 1736 tarihinde İstanbul’da 23 akçe, 1738 tarihinde İstanbul’da 60 ile 110 akçe, 1740 tarihinde Kerkükte 153 akçe, Musul’da 150 akçe, Diyarbakır’da 180 akçe, İznikmid’te 120 akçe ücret ödenmiştir.

Tablo 30: Hacı Han’a Kerkük’ten Hereke’ye Kadar Muhtelif Menzillerde Verilen Yiyecek ve Zahire Fiyatları³¹⁸, (Akçe olarak).

Cinsi	Birim i	Kerkük	Musul	Diyarbakır	Siverek	Birecik	Halep	Antakya	Payas	Misis	Adana	Ereğli	Karapınar	Konya	İlgın	Akşehir	Bolvadin	İshaldı	Beyal	Eskişehir	Söğüt	Bilecik	Lefke	İki Kuğu	İznikmid	Hereke	
Kuzu	Adet	60	20	20	20	20	20	80	80	80	80	80	80	80	80	180	240	180	180	180	180	180	180	180	180	180	80
Tavuk	Adet	12	55	15	15	15	21	21	22	22	-	21	22	22	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Yumurta	Adet	05	16	-	1	1	-	-	1	1	1	15	22	15	15	216	2323	23	23	23	23	23	23	23	23	23	-
Nohut	Kıyye	-	29	12	12	12	12	12	12	12	12	22	12	12	12	15	15	15	12	15	15	15	15	15	15	15	15
Peynir	Kıyye	30	24	30	39	39	39	40	44	44	44	39	44	44	40	40	45	36	40	40	40	45	45	45	45	45	-
Yoğurt	Kıyye	71	63	23	93	99	99	22	55	55	22	55	55	55	212	1212	1212	1212	1515	1515	1515	1515	1515	1515	99	155	
Tuz	Kıyye	53	33	33	33	33	33	33	33	33	33	99	66	66	44	44	44	44	34	44	44	44	44	44	44	44	44
Şem-i Revgan	Kıyye	36	36	33	48	48	45	45	44	44	45	44	44	44	44	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	45	44
Has Un	Kıyye	66	66	-	66	66	22	22	55	55	22	22	22	22	55	1515	1515	1515	1515	1515	1515	99	1212	1212	1212	1212	1212
Süt	Kıyye	76	66	69	66	22	99	22	22	99	99	22	99	99	66	66	66	66	66	66	66	66	66	66	66	66	66
Şeker	Kıyye	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	1818	1818	1818	1818	1818	1818	1818	1818	1818	1212	-	

³¹⁸ BOA, D.BŞM.d, 02423, s. 2-18.

		5	5	8	8	8	8	8	8	8	8	9	8	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0				
-	Kıyye	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2		
		8	8	8	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4		
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Gülle		1	1	1																												
Şeker	Kıyye	5	5	8																												
		3	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
Kahve		1	1	1	1	1																										
	Kıyye	5	6	8	9	9																										
		0	5	0	8	8	-	0	0	0	0	8	8	8	8	9	9	4	4	24	24	24	24	24	18	18	24	24	24	24	24	
Fülfül		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
³¹⁹	Kıyye																															
Karanfil	Dirhem	3	5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Kakule	Dirhem	3	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		
Tarçın	Dirhem	4	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	-	6		
Zencefil	Dirhem	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1	1	1	1	-	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	
Kimyon	Dirhem	-	-	-	0.	0.																										
					5	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Fıstık	Kıyye	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2																
		2	2	2	4	4	8	8	8	8	8	8	1	8	8	4	24	24	24	18	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	
		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Keşiş		1	5	6	3	3	3	6	6	6	6	6	7	6	6	6																
Üzümlü	Kıyye	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	60	-	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
Badem	Kıyye	4	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	4	6	6	4	60	45	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
		4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	5	60	45	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
Şem-i		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1																
Asel ³²⁰	Kıyye	6	5	5	6	8	5	8	8	8	5	8	8	8	8	18	24	19	19	19	19	24	18	24	24	19	24	24	9	2		
		0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	5	5	0	0	0	0	2	0	0	0	2		
Niğasta	Kıyye	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	-	2	2	2	2	24	24	24	24	24	24	13	15	15	15	15	15	15	15	15	
		2	5	5	5	5	2	5	5	5	5	-	4	4	4	4	24	24	24	24	24	24	13	15	15	15	15	15	15	15	15	
Sirke	Kıyye	1	1	6	2	6	6	6	6	6	6	-	6	9	6	6	6	6	6	6	6	6	3	6	6	6	6	6	6	6	6	
		0	5	6	2	6	6	6	6	6	6	-	6	9	6	6	6	6	6	6	6	6	3	6	6	6	6	6	6	6	6	
-	Kıyye	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	3																	
		5	2	8	4	4	4	4	4	4	4	7	7	0	0	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	
		0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Safran	Dirhem	1	8	9	2	-	-	9	2	2	2	9	2	2	5	5	15	9	9	15	15	15	15	12	12	15	15	15	15	15	15	
Sabun	Kıyye	9	6	6	6	6	6	6	6	6	6	4	3	4	6	3	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
		7	0	0	0	0	0	0	0	0	-	5	9	8	0	9	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
Limon		3	3	3	6	8																										
Suyu	Kıyye	0	0	0	0	0	-	0	0	0	0	0	6	6	6	60	60	-	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
Gül		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Suyu	Kıyye																															
Bal	Kıyye	2	4	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	39	39	39	39	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	
Soğan	Kıyye	7	0	0	9	0	8	9	2	2	5	5	0	0	0	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	
		2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	6	3	6	6	6	6	6	6	3	3	4	4	4	4	3	3	3	3	3	3	
-	Kıyye	8	8	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	
		3	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

³¹⁹ Kara biberin uzunca bir çeşidi, tarçın tohumu da denilen kuyruklu biber.

³²⁰ Balmumu

1153/1740 tarihinde Nadir Şah'ın elçisi Hacı Han'ın, Bağdat'tan itibaren güzergah boyunca konakladığı her menzilde ihtiyacının kaza ahalisi tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Elçi Bağdat'ta iken ihtiyacı Bağdat valisi tarafından karşılanmış, elçinin masraf defteri ise devlet merkezine gönderilmişti. Diyarbakır'dan Urfa'ya, Urfa'dan Halep'e ve Halep'ten İstanbul'a gelen elçinin bundan böyle ihtiyaçlarının konakladığı kaza ahali tarafından karşılanmasına, kaza ahalisinden temin edilen zahirenin bedelinin rayiç fiyat (piyasa fiyatı) üzerinden ödenmesine, karar verilmişti. Bu nedenle kaza ahalisinden temin edilen zahire bedeli öderken, zahirenin satın alındığı narh-ı cari (=narh-ı ruzi) üzerinden ödenmesi belirtilmişti³²¹.

Tabloda Kerkük'ten Hereke'ye kadar yer alan bütün menzillerde satın alınan yiyecek ve zahirenin mahalli fiyatları ayrı ayrı verildiği için, her hangi bir maddenin yol güzergahı boyunca fiyatının seyrini takip etmek mümkün olmaktadır. Genellikle birkaç yiyecek maddesi dışında fiyat değişiklikleri büyük bir nispet teşkil etmediği, başka bir ifadeyle fiyatlarda istikrar bulunduğu görülmektedir. Güzergah üzerinde yer alan bazı menzillerde görülen fiyat yüksekliğinin, satın alınan malzemenin bulunabilirlik derecesinden meydana gelmiş olması da mümkündür. Tablodan başlıca zahire ve yiyecek maddelerinin en düşük ve en yüksek fiyatları ile yol boyunca ortalama fiyatlarını göre bilmek mümkündür.

Bazı kazalarda zahire arzının bol olması nedeni ile fiyatlar daha düşük olurken, zahire arzının daha düşük olduğu kazalarda fiyatlar nispeten daha yüksek olmuştur. Kerkük'te satın alınan kuzunun her bir adetine 160 akçe, Musul, Diyarbakır, Siverek, Birecik ve Halep'te 120 akçe, Antakya, Payas, Misis, Adana, Ereğli, Karapınar, Konya, Ilgın ve Akşehir'de 180 akçe ödenirken, İshaldı, Beyal, Eskişehir, Söğüt, Bilecik, Lefke, İki Kuğu, İznikmid ve Hereke'de ise 180 akçe ödenmişti.

II. YOLCULUK GİDERLERİ

A-Nakliye Vasıtası Giderleri

İran elçileri Osmanlı sınırlarına ayak bastığı andan itibaren, İstanbul'a gelinceye kadar her türlü ihtiyaçları devlet tarafından giderilmiş, elçilere İstanbul'da kaldıkları

---

³²¹ BOA, C. HR, 93, 1 B 1153 (22 Eylül 1740).

sürede yiyecek ve zahire verilmiş, nakliye vasıtaları temin edilmişti. Elçilerin memleketine dönüşü sırasında da konakladığı menzillerde çeşitli ihtiyaçları görevliler tarafından karşılanmış ve nakliye vasıtaları³²² da verilmişti. Elçilere verilen nakliye vasıtalarını at³²³, deve³²⁴ ve fil gibi yük ve binek hayvanları oluşturuyordu. Bu hayvanlar için gerekli yem ise elçilerin konakladıkları kaza ahailerinden karşılanmıştı.

1108/1697 tarihinde Osmanlı Devleti'ne İran Elçisi Ebu'l-Masum Han'ın geldiği sıralarda Padişah II. Mustafa Edirne'de ikamet ettiği için Ebu'l-Masum Han Edirne'ye gitmişti. İran elçisi Ebu'l-Masum Han'ın Edirne'de ikameti ve memleketine dönüşü sırasında İstabl-ı Âmire'den atlar ve mücevher bisatlardan verilmişti³²⁵.

1114/1703 tarihinde İran şahının mektubunu Osmanlı padişahı II. Mustafa'ya getiren İran elçisi mektubu padişaha iletmek için Edirne'ye gitmişti. Elçiye İstanbul'dan Edirne'ye gitmesi için 3 adet sirem arabası ile 35 bar-gir kiralanan sureti ile temin edilmişti. Kiralanan her bir sirem arabası için 1200 akçe, her bir bar-gir için 360 akçe ücret ödenmişti³²⁶. Elçinin memleketine dönüşü sırasında Edirne'den İstanbul'a gelirken ve Üsküdar'dan İran hududuna kadar eşyalarının taşınması için kaza kadısı, ayan ve vilayet iş erleri tarafından 35 bar-gir temin edilmiş, elçiye temin edilen bar-girler elçinin konakladığı menzillerin halkı tarafından karşılanmış ve her bar-gir için yevmiye 40 akçe ücret ödenmişti³²⁷.

Elçilerin yolcuları sırasında hizmetlerinde bulunan hayvanların beslenmeleri için arpa ve saman temin edilmişti. İran Elçisi Murtaza Kulu Han'a Üsküdar'da 17-18 Şaban 1117/4-5 Aralık 1705 tarihinde Arpa Emni tarafından atlar için 810 kıyye saman

---

³²² XIX. Yüzyıl öncesinde at, deve, katır, merkep gibi hayvanlar ve yaylı kağrı gibi araba çeşitleri ulaşım aracı olarak kullanılmıştı. Yol ağlarının kullanılabilirliğinin aksamaması için devlet köprücü ve su yolcu gibi teknisyen kadrolar sağlamış, başta geçit yerleri olmak üzere güvenliğin koruyucusu olarak da bölgeden derbentçiler görevlendirilmişti. Bk. İnalçık, Renda, **Osmanlı Uygarlığı**, s. 444.

³²³ Ulaşımında önemli bir nakliye vasıtası olan at için bk. Yusuf Halaçoğlu, "At", **DİA**, IV, İstanbul 1991, s. 28-31.

³²⁴ Yolculuk esnasında zahire ve mühimmat naklinde kullanılan develer için bk. Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, "Deve", **DİA**, IX, İstanbul 1994, s. 225

³²⁵ Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Zübde-i Vekaiyat**, Tahlil ve Metin (1066-1116/ 1656- 1704), Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 1995, s. 605.

³²⁶ BOA, **C. HR**, 4206, 24 Ra 1114 (18 Ağustos 1702).

³²⁷ Üsküdar'dan Acem sınırına varıncaya kadar yol üzerinde bulunan kadı, mütesellim, miri voynuks voyvodaları, ayan ve vilayet iş erlerine gönderilen 24 Z 1114/11 Mayıs 1703 tarihli hüküm için bk. BOA, **C. HR**, 4206.

toplam 5500 kıyye saman verilmişti. Develer için ise 800 kıyye arpa ve 100 yemlik verilmişti³²⁸.

Tablo 31: Murtaza Kulu Han İçin 11-12 Şaban 1117/28-29 Kasım 1705 ile 13-17 Şaban 1117/30 Kasım-4 Aralık 1705 Tarihlerinde İstablî Âmire'den Yapılan Tayinat Harcamaları³²⁹

11-12 Şaban 1117/28-29 Kasım 1705		13-17 Şaban 1117/30 Kasım-4 Aralık 1705	
Tayinatın Cinsi	Miktarı	Tayinatın Cinsi	Miktarı
Arpa	525 kile	Arpa	1312.5 kile
Saman	336 kantar	Saman	540 kantar
Arpa Unu	1600 kıyye	Arpa Unu	4000 kıyye

İstanbul'a gelen elçilerin hizmetinde bulunan hayvanlara verilen yem için gerekli zahire, Arpa Emîni tarafından temin edilmekteydi. 3 R 1134/21 Ocak 1722 tarihinde İstanbul'da bulunan İran elçisi Murtaza Kulu Han için arpa emîni tarafından 5 kile arpa temin edilmişti³³⁰.

1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran Şehzadesi Tahmasb'ın elçisi Veli Mehmet Han'ın kendisi için 1 kayık, maiyeti için 12 kayık kiralanmıştı. Elçiye tutulan kayığa 2.5 kuruş, maiyetine tutulan kayığa ise 12 kuruş ücret ödenmişti³³¹. Veli Mehmet Han'ın İstanbul'da, Kumkapı'dan Üsküdar Kavağı'na gidiş ve dönüşünü sağlamak üzere 9 adet sade kayık kiralanarak her bir kayığa 2.5 kuruş olmak üzere toplam 22.5 kuruş masraf edilmişti. Ayrıca Veli Mehmet Han'a temin edilen yiyeceğin taşınması için, bir mutfak kayığı kiralanarak 2 kuruş ücret ödenmişti. Veli Mehmet Han'a toplam 24.5 kuruş masraf edilmiş, masraf edilen paranın karşılanması için hazine tezkeresi verilmişti³³².

³²⁸ BOA, **KK**, 673, s. 34.

³²⁹ BOA, **KK**, 673, s. 33.

³³⁰ BOA, **D.BŞM**, 2179/73.

³³¹ BOA, **D.BRZ**, 228/5-47, 7 Za 1142 (24 Mayıs 1730).

³³² BOA, **D.BŞM**, 2532/2, 5 Za 1142 (22 Mayıs 1730).

İran Elçisi Namdar Mehmet Han, Hemedan üzerinden İstanbul'a gelirken Hemedan muhafızı Abdurrahman Paşa, Kapı Kethüdası Hüseyin Ağa'yı Namdar Mehmet Han'ın ihtiyaçlarını görmesi için görevlendirmiş, yanlarına da hizmetinde bulunması için 30 at ve 500 kuruş vermişti³³³.

Sefaretle İstanbul'a gelmekte olan İran elçisi Abdalbaki Han'ın kethüdası Abdülkerim Bey'in maiyetinde olan Molla Ahi Ekban, Divan-ı Hümayun Kapıcıbaşlarından Erzurum Gümrük Emini İsmail Ağa'nın³³⁴ huzuruna çıkarak elçi Abdalbaki Han'ın eşyalarını taşıyan 40 adet bargirin yeterli gelmediğini bildirmişti. Gümrük emini bu durumu Serdar-ı Ekrem Ahmet Paşa'ya iletmışti. Abdalbaki Han'ın ve maiyetinin Erzurum'dan Üsküdar'a gelinceye kadar ağırlıklarının taşınması için tedarik olunan deve ve bargirlerin yeterli gelmemesi üzerine 10 adet deve daha kiralanmış, her bir deve için 30 kuruş olmak üzere 10 deveye 300 kuruş ücret ödenmişti³³⁵. Ahmet Paşa'da Üsküdar'a varıncaya kadar her biri 30 kuruştan olmak üzere 10 adet yük bargirinin kiralanmasına karar vermişti³³⁶.

1152/1740 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Mehmet Abdülkerim Han ve mihmandarına yolculuğu sırasında her biri 23 kuruştan 86 adet bar-gir kiralanarak toplam 1978 kuruş masraf edilmişti. Bu para Mehmet Abdülkerim Han'a mübaşir tayin edilen Bağdat muhafızının ağalarından Ahmet Ağa'nın elindeki paradan karşılanmıştı³³⁷.

İran Elçisi Hacı Han'ın İran'dan hareketinden sonra, güzergah üzerinde bulunan konaklayacağı kazalarda ve menzillerde ihtiyacı olan zahire ve nakliye vasıtalarının giderilmesi için Dergah-ı mualla Kapıcıbaşlarından Derviş Mehmet Ağa görevlendirilmişti. Kapıcıbaşı aynı zamanda Halep'ten Üsküdar'a kadar olan güzergah üzerindeki umur-ı mühim ad edilen önemli işlerin devlet merkezine ulaştırılmasından da sorumlu tutulmuştu. Güzergah üzerinde bulunan hangi kazaya uğrarsa elindeki menzil ahkâmına bakarak kaza halkı tarafından gerekli yardımın yapılması, kaza halkının bu

³³³ BOA, **D.BŞM,d**, 01638, s. 14.

³³⁴ Erzurum'a gelen İran Elçi'si Abdalbaki Han'ın bütün ihtiyaçlarının giderilmesi için divan Kapıcıbaşı'larından, Erzurum Gümrük Emini İsmail ağa görevlendirilmişti. Bk. BOA, **C. HR**, 6919, 20 M 1149 (31 Mayıs 1736).

³³⁵ BOA, **C. HR**, 6919, 17 M 1149 (28 Mayıs 1736).

³³⁶ BOA, **C. HR**, 6919.

³³⁷ BOA, **MAD.d**, 21496, 29 L 1152 (29 Ocak 1740), s. 5.

konuda elindeki bargirleri menzil bezirganlarına pazarladıkları bahanesine yer vermeden menzil bargirlerini görevliye teslim etmesi istenmişti³³⁸. Ayrıca Derviş Mehmet Ağa'ya, Hacı Han'ın tebaasının ve yanlarında bulunan fillerinin yiyecek ve yem ihtiyacının konakladığı menzillerde kaza ahali tarafından karşılanması için bir Ruznamçe-i Hümayun defteri sureti ile beraber imzalı ve mühürlü bir temessük verilmişti³³⁹.

Hacı Han, ve maiyetinin 8 Muharrem 1154/26 Mart 1741 tarihinde Üsküdar'dan Beşiktaş'a geçmesi için İstanbul Gümrük Emni tarafından 594 adet ateş ve at kayığı kiralanmış, kayıklardan ateş kayıklarına dörder, at kayıklarına ise beşer kişi bindirilerek, kayıklardan 565'i elçi ve maiyetinin karşıya geçirilmesi için kullanılırken, 29 adeti ise daha önceden vefat edenlerin eşya ve tebaasını geçirmek için kullanılmıştı. Kayıklardan her birine 30'ar akçe olmak üzere toplam 71.280 akçe (594 kuruş) ödenmişti³⁴⁰.

Hacı Han'ın Bağdat'tan Musul'a gelinceye kadar bütün masrafları Bağdat valisi Vezir Ahmet Paşa tarafından karşılanmış, deve ve katır ücreti için 2300 kuruş verilmişti. Musul'dan Nusaybin'e gelinceye kadar mihmandar Mehmet Ağa'nın hazırladığı mühürlü defter kayıtlarına göre, kelek ücreti, çadır tamirâtı, akam ücreti ve diğer ücretler için 6156 kuruş olmak üzere toplam 77.681 kuruş masraf edilmişti. Mihmandar Mehmet Ağa bu parayı üzerindeki paradan karşıladıktan sonra 361.315 kuruşu Hazine-i Amire'ye teslim etmişti. Ancak bu paranın 1187,5 kuruşu mihmandar Mehmet Ağanın zimmetinde kalmıştı. Bu paranın Derviş Mehmet Ağa'dan tahsil edildikten sonra Başmuhasebe defterine kaydedilmesi için emir verilmişti³⁴¹.

Hacı Han'a memleketine dönerken İstanbul'dan İran hududuna varıncaya kadar ağırlıklarının taşınması için 6 adet katır satın alınmak suretiyle temin edilmiş, her bir katır için 70 kuruş, toplam 535 kuruş satın alma bedeli ödenmişti. Katırlar Ser Gulam-ı Baki Çuhadar Abdi Ağa tarafından temin edilmişti³⁴². Ayrıca Derviş Mehmet Ağa'ya, uğradığı her kazada 50 adet bargir verilip, bargirlerin ücretlerinin Derviş Mehmet

³³⁸ Halep Mütesseslimine ve Halep'ten Üsküdar'a gelinceye kadar yol üzerinde bulunan kazaların kethüdaları, yeniçeri serdarları, ayan ve vilayet iş erlerine gönderilen Evasıt-ı RA 1153/Mayıs-Haziran 1740 tarihli hüküm. Bk. BOA, MD, 147, H.599, s. 149.

³³⁹ BOA, C. HR, 3081.

³⁴⁰ BOA, D.BŞM, 3307/41, 22 M 1154 (9 Nisan 1741).

³⁴¹ BOA, D.BŞM.d, 02423, 24 S 1154 (11 Mayıs 1741), s. 20.

³⁴² BOA, MAD.d, 21496, s. 7.

Ağa'da bulunan miri paradan karşılanması için imzalı ve mühürlü belge verilmişti³⁴³. Hacı Han'a memleketine dönerken 45000 kuruş zahire ve yiyecek masrafı yapılmış, sabık Odabaşı Mustafa Ağa tarafından temin edilen bargirlere ise 2790 kuruş ücret ödenerek İstanbul'dan Kars'a kadar Hacı Han'a toplam 47790 kuruş masraf edilmiş, masraf edilen bu para Mihmandar Derviş Mehmet Ağa'nın elindeki miri paradan karşılanmıştı³⁴⁴.

B- Hizmet ve Harcırah Giderleri

İran elçileri Osmanlı Devleti sınırına girdiği andan itibaren her türlü ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmış, elçilerin ihtiyaçları karşılanırken, elçilere çeşitli hizmet birimleri tahsis edilmişti. İstanbul'a gelmekte olan Acem Şahının elçisi Rüstem Han'a, Şam'a gelinceye kadar yol boyunca ihtiyacının karşılanıp güvenliğinin sağlanması için merkezden Süleyman adlı bir görevli ile ferman gönderilmişti. Bu fermana göre Rüstem Han'ın gece güvenli olmayacağından güvenli bir yerde konağa geçirilmesi, gündüz yanına yeteri kadar adamın verildikten sonra hareket ettirilmesi hususunda emir verilmişti³⁴⁵.

1114/1703 tarihinde İran şahının mektubunu Osmanlı padişahına iletme üzere İstanbul'a gelen İran elçisi, padişahın Edirne'de bulunmasından dolayı Edirne'ye gitme durumunda kalmıştı. Elçi İstanbul'dan Edirne'ye giderken her türlü yol ihtiyacı giderilmiş, elçinin Edirne'ye hareketi sırasında su ihtiyacını görmesi için yanına 1 nefer saka tahsis edilmişti. Görevli saka elçinin 6 gün hizmetinde kalmış ve görevli sakaya 30 akçe ücret ödenmişti³⁴⁶.

1129/1717 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisinin maiyetinde Mollabaşı ve Kirmanşahlı olmak üzere 500 kişi bulunmaktaydı. Bu sırada Sadrazam ordunun başında Edirne'ye hareket ettiğinden Bolu'da bulunan İran elçisinin Gelibolu üzerinden Edirne'ye gelmesi için sadrazama ait bir tatar gönderilmişti. Ancak elçi, İstanbul'a

---

³⁴³ Üsküdar'dan Bağdat'a varıp gelince yol üzerinde vaki olan kaza, kasaba, ayan ve vilayet iş erlerine yazılan Evail-i R 1153 tarihli hüküm bkz. BOA, **MD**, 147, h. 644, s. 164.

³⁴⁴ BOA, **MAD.d**, 21496, 14 Z 1154 (20 Şubat 1742), s. 6.

³⁴⁵ BOA, **MD**, 110, Evasıt Za 1109 (Haziran-Temmuz 1698).

³⁴⁶ BOA, **C. HR**, 4206.

gelmek için İran Şahı'ndan izin aldığını, eğer Edirne'ye gitmek gerekirse Şah'tan yeni bir emir daha alabileceğini söylemiş İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmıştı³⁴⁷.

1134/1721-1722 tarihinde Üsküdar'da bulunan İran elçisinin hizmetinde bulunan hayvanlarına arpa ve saman temini için her çifti 120 akçeden 10 çift arpa hararı, her çifti 200 akçeden 30 çift saman hararı temin edilmişti. Ayrıca elçiye üç gün Üsküdar'da 840 akçe hamaliye ücreti ile hayvanlarının başında bulunan 10 nefer harbendegana (katır çobanına) toplam 9800 akçe ödenmişti³⁴⁸.

1141/1729 tarihinde İran Şahı Eşref tarafından Osmanlı Devleti'ne elçilikle görevlendirilen Mehmet Namdar Han, Hemedan üzerinden İstanbul'a gelirken yolda güvenlik ve diğer hizmetlerinin görülmesi için Hemedan Muhafızı Abdurrahman Paşa, kendi kapı kethüdası Hüseyin ağayı, 22 askerle birlikte görevlendirmişti³⁴⁹. Mehmet Namdar Han'ın Kartal kazasında güvenlik ihtiyacı için yanına bölük-hay-ı erbaa neferleri tayin edilmiş, Kartal kazasında konaklayan İran elçisi ve yanındaki askerlerin tayinat ihtiyaçları giderilmişti³⁵⁰. Mehmet Namdar Han, kendisine güvenlik ihtiyacı için tayin edilen 22 nefer ile beraber İstanbul'a geldiğinde Matbah-ı Âmire'den Matbah emini tarafından, yevmiye 22 çift ekmek, 1 kıyye sade yağ, her bir nefere 100 dirhem olmak üzere toplam 0.5 kile ve 1 kıyye pirinç tayin edilmişti. Ayrıca Kasabbaşı tarafından her bir nefere 100 dirhem olmak üzere toplam 5.5 kıyye et temin edilmiş, Arpa emini tarafından ise 6 kile arpa ve 2 kantar saman temin edilmişti³⁵¹.

İran Elçisi Mehmet Namdar Han'ın memleketine dönüşü sırasında Üsküdar'dan itibaren İran hududuna varıncaya kadar hizmetinde bulunması için 6 nefer Divan-ı Hümayun Çavuşu görevlendirilmişti. İran Elçisinin ve hizmetinde bulunan divan çavuşlarının yiyecek ve zahire ihtiyacı güzergah boyunca kaza ahalilerinden karşılanmıştı. Divan Çavuşlarına her çifti 2 akçeden 12 çift ekmek, her kıyyesi 10 akçeden 6 kıyye et, her kilesi 30 akçeden 3 kile arpa satın alınmıştı³⁵². Mehmet Namdar

---

³⁴⁷ BOA, **C. HR**, 9200, 29 Ra 1129 (13 Mart 1717). İran elçisi ordunun sefere çıktığı ve başında sadrazamın Serdar-ı Ekrem sıfatı ile bulunduğu zamanlarda sadrazam ile görüşmek için orduya çağırılırdı. Ancak elçinin sadrazam ile görüşme isteği her zaman mümkün olmamıştır.

³⁴⁸ BOA, **D.BŞM**, 2179/91.

³⁴⁹ BOA, **D.BŞM,d**, 01638, s. 14.

³⁵⁰ BOA, **İE. HR**, 974, 2 CA 1142 (23 Kasım 1729).

³⁵¹ BOA, **D.BŞM.d**.01638, s. 14.

³⁵² BOA, **D.BRZ**, 228/5-23, 23 Şevval 1142 (11 Mayıs 1730).

Han'a bir günlük 32647 akçe, mihmandara 455 akçe, Çavuşlara ise 186 akçe masraf edilmişti. Yapılan masraf defterinin bir sureti imzalı ve mühürlü şekilde kaza kadılarına verilmiş³⁵³. İran elçisi yolculuğuna Gence'den devam ettiği sırada yanına muhafız olarak serdengeçti neferleri tayin edilmişti. Elçi Mehmet Han ve yanındaki askerlerin masraflarının 600 kuruş olduğu hesaplanmış, yapılan masraflar elçinin konakladığı kazaların ahailerinden temin edilerek, Baş muhasebe katibi Mustafa Efendi'ye hazine tezkeresi verilmişti³⁵⁴.

1149/1736-1737 tarihinde Erzurum'dan İstanbul'a gelen İran elçisi Abdalbaki Han'ın yolculuğu sırasında konakladığı menzillerdeki ihtiyaçlarının kayıtlı olduğu zahire defteri Erzurum valisine gönderilerek teslim edilmişti. Bu deftere göre Erzurum'dan itibaren elçinin konakladığı her menzilde güvenliklerinin sağlanması için güvenlik elemanı tahsis edilmiş, elçinin ihtiyaçlarının karşılanması için de kaza kadısı, kethüdalar, yeniçeri serdarları ve vilayet işerleri görevlendirilmişti³⁵⁵. Abdalbaki Han Kocaeli sancağında, İznikmid'e vardığında burada 3 gün dinlenmeye karar vermişti. Ancak Abdalbaki Han'ın maiyetindeki adamlar dinlendikleri sırada halka zarar vermişler, halkla aralarında ihtilaf çıkmış, bu durum kavgaya kadar varmıştı. Bunun üzerine, elçinin maiyetinin halka zarar vermesinin önüne geçmek ve halk ile kavgalarına izin verilmeden güvenliklerinin sağlanması için Kocaeli sancağı mutasarrıfı İznikmid kadısı, yeniçeri zabiti ayan ve vilayet işerleri görevlendirilmişti³⁵⁶.

1154/1742 tarihinde Kars üzerinden memleketine dönen İran elçisi Hacı Han'ın hizmetine 1 Saksoncubaşı ağa, 3 Yeniçeri Ocağı Çavuşu ve 1 yazıcı görevlendirilmişti. Elçinin konakladığı her menzilde kendisine ve maiyetine; 95 çift ekmek (35 kıyye), 3 kile pirinç, 5 kıyye sadeyağ, 5 kıyye tereyağı ile 3 çeki odun her kazanın ahalisi tarafından karşılanmıştı³⁵⁷.

³⁵³ BOA, **D.BRZ**, 228/5-21, 23 L 1142 (11 Mayıs 1730).

³⁵⁴ BOA, **İE. HR**, 974, 2 CA 1142 (23 Kasım 1729).

³⁵⁵ BOA, **C. HR**, 7866, 29 C 1149 (4 Kasım 1736).

³⁵⁶ BOA, **C. HR**, 7965, Evasıt Ra 1149 (Temmuz- Ağustos 1736).

³⁵⁷ BOA, **C. HR**, 3135, s. 3.

a-Harçlık

1697 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran Şahı'nın elçisi Ebu'l-Masum Han, iki buçuk ay Edirne'de kalmıştı. Ebu'l-Masum Han'a Edirne'ye giderken ve Edirne'den İran hududuna kadar yolculuğu sırasında mücevher bisatlı atlar temin edilerek masrafı İstabl-i Âmire'den karşılanmıştı. Elçinin iki yüz atmış bir buçuk keseye vasıl olan yol masrafı ise hazinden karşılanmıştı. Elçinin memleketine dönüşü sırasında, Acem hududuna varıncaya kadar bir mihmandar tayin edilmiş, bir zorlukla karşılaşmaması için masrafları bir deftere yazılarak, masrafların konakladığı her menzillerde kaza halkı tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Elçiye, on beş bin kuruş, kethüdasına ve tahsildarlarına beş bin kuruş harçlık verilmişti³⁵⁸. Ayrıca Ebu'l-Masum Han'a kendisi için 40, maiyeti için 10 kese yol harçlığı verilmiş, Erzurum yoluyla İran'a dönmesine müsaade edilmişti³⁵⁹.

1117/1705 tarihinde İran elçisi Murtaza Kulu Han'ın ihtiyaçlarının görülmesi için mubayaacı (satın alma görevlisi) vazifelendirilmişti. Murtaza Kulu Han'a İstanbul'da Divan-ı Hümayun kapıcılarından Ahmet görevlendirilerek elden 60.000 akçe (500) kuruş teslim edilmişti³⁶⁰. Ayrıca Murtaza Kulu Han'a memleketine dönüşü sırasında 2500 kuruş harçlık verilmişti³⁶¹.

Osmanlı Devleti'ne her hangi bir diplomatik mülahaza ile gelen sadece elçiler değildi. İran mirzaları da her hangi bir mülahaza ile Osmanlı Devleti'ne geldikleri zaman ihtiyaçları giderilerek harçlık verilmişti. 1142/1729 tarihinde İstanbul'a gelen, İran mirzası Safa'nın yol üzerinde ihtiyacını görmesi için 40.000 akçe harçlık gönderilmişti³⁶².

İran elçisi Veli Mehmet Han'a, Osmanlı Devletine ayak bastığı andan itibaren İran Seraskeri Ahmet Paşa tarafından 1000 kuruş harçlık verilmişti. Veli Mehmet Han'a Üsküdar'da bulunduğu sırada 15 Ramazan 1152/16 Aralık 1739 tarihinde 3000 kuruş

---

³⁵⁸ **Tarih-i Raşid**, II, s. 390.

³⁵⁹ Silahtar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 257.

³⁶⁰ BOA, **İE. HR**, 704.

³⁶¹ BOA, **KK**, 0673, s. 51, 27 RA 1118 (9 Temmuz 1706).

³⁶² BOA, **İE. HR**, 1439, 12 RA 1142 (5 Ekim 1729).

masraf edilmiş, masraf edilen bu para Mehmet Çukadar tarafından İran şahına teslim edilmişti³⁶³.

İran elçisi Hacı Han Bağdat'tan İstanbul'a gelinceye kadar her menzilde ihtiyacı Divan-ı Hümayun Çavuşlarından Derviş Mehmet Ağa tarafından karşılanmıştı. İran Elçisine 10 R 1153/5 Temmuz 1740 tarihinde 3000 akçe, 19 L 1153/7 Ocak 1741 tarihinde 25.000 akçe, 15 Zilkade 1153/1 Şubat 1741 tarihinde 25.000 akçe, 15 Muharrem 1154/2 Nisan 1741 tarihinde 15.000 akçe, 2 R 1153/27 Haziran 1740 tarihinde 2000 akçe olmak üzere toplam 115.000 akçe masraf edilmişti³⁶⁴.

b-Harcırah

Ülkelerine dönen İran elçilerine yolculukları boyunca kendi ihtiyaçlarını görmeleri için harcırah³⁶⁵ verilmişti. Elçi Ebul Masum Han'ın Edirne'de ve memleketine dönüşü sırasında bütün ihtiyaçları giderilmiş, elçiye verilen hediye ve harcırahlarla birlikte iki yüz altmış bir buçuk kese masraf edilmişti³⁶⁶. Murtaza Kulu Han'ın hizmetinde bulunan çavuşlara nafaka olarak 32 kuruş, inama olarak 400 kuruş, çavuşlara tekrar nafaka olarak 24 kuruş, harcırah olarak ise 250 kuruş verilmişti³⁶⁷. 1123/1711 tarihinde memleketine dönen İran elçisine 40.000 akçe harcırah verilerek, muhasebe-i evvel defterine kaydedilmişti³⁶⁸. 1128/1716 tarihinde memleketine dönen İran elçisinin ihtiyaçlarının görülmesi için mihmandar Yusuf Bey'e harcırah olarak 400.000 akçe teslim edilmişti³⁶⁹.

İran elçilerine harcırah verildiği gibi elçilerin maiyetlerine atanan çeşitli görevlilere de yol boyunca ihtiyaçlarını gidermeleri için harcırah verilmişti. 28 Za 1148/10 Nisan 1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran Şahı Eşref Şah'ın elçisi Mehmet

---

³⁶³ BOA, MAD.d, 21496, s. 7.

³⁶⁴ BOA, MAD.d, 21496, s. 6.

³⁶⁵ Sefaret ile vazifeli İran elçilerine harcırah verildiği gibi Avusturya elçilerine de harcırah verilmiştir. 1152/1740 tarihinde Avusturya sefaretliği görevi ile vazifelendirilen Ali Paşa'ya 10.000 kuruş harcırah verilmesi için emir yazılmıştı. "Taraf-ı Devlet-i Aliye'den Nemçe Devleti'ne sefaret ile memur elçi Ali Paşa kullarına harcırah ve muavenet parası için verilecek akçeye mahsup olmak üzere şimdiye dek verilen akçelerden başka bu defa dahi yalnız On bin kuruş verilmek için tezkiresi verilmek babında ferman devletlu, saadetlu sultanım hazretlerindir". Bk. BOA, C. HR, 8045, 4 CA 1152 (9 Ağustos 1739).

³⁶⁶ Zübde-i Vekaiyat, s. 605.

³⁶⁷ BOA, D.BŞM.d.1638-A. s. 8.

³⁶⁸ BOA, İE. HR, 788, 2 Za 1123 (12 Aralık 1711).

³⁶⁹ BOA, İE. HR, 767, 27 Za 1128 (12 Kasım 1716).

Han'a 5500 kuruş, elçinin hizmetinde bulunan hizmetlilerden Farsa ve Hüseyin Ağalara Van'da buldukları sırada 250 kuruş harcırah bedeli, Hüseyin Ağa'ya teslim edilmişti³⁷⁰. 1151/1739 tarihinde İran elçilerinin maiyetine görevlendirilen iki yeniçeri çavuşunun her birine 50'er kuruş harcırah ödenmişti³⁷¹.

c)-İnam (Yardım)

1117/1706 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han'ın ülkesine dönüşü sırasında hizmetine padişahın özel hekimleri verilmişti. Murtaza Kulu Han'ın yol boyunca ihtiyaçlarının görülmesi için inam olarak 36 kese akçe verilmiş, her kese 50.000 akçe olmak üzere, 36 kese 1.800.000 akçe 15.000 kuruş olarak hesaplanmıştı. Ayrıca elçinin kethüdalarına da 6 kese (30.000 akçe veya 2500 kuruş) inam olarak verilmişti³⁷².

1152/1740 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçi'si Abdülkerim Han'a verilen 2500 kuruşluk inam Mehmet Çuhadar tarafından temin edilmişti³⁷³. Ayrıca elçiye tekrar 500 kuruş, elçinin hizmetlisine ise 250 kuruş inam verilmişti³⁷⁴.

III- İKAMET GİDERLERİ

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı devlet elçilerinin maiyet ve sayıları hakkında bazı bilgiler mevcuttur. Çok kalabalık bir heyet halinde gelen İran elçilerinin maiyetlerine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulunmamakla birlikte, Avrupa'dan gelen elçilerin kendileri tarafından tutulmuş ayrıntılı bilgilere rastlanmaktadır. Çoğu kez kalabalık maiyetle gelen elçilik heyetlerinin her türlü masrafı Osmanlı Devleti tarafından karşılandığından elçilerin uzun süre İstanbul ya da Edirne'de kalmaları istenmezdi. Özellikle düşmanca münasebette bulunulan İran devletinin kalabalık elçilik heyetinin İstanbul'da uzun süre kalması devlet ve halk tarafından pek istenilen bir durum değildi.

---

³⁷⁰ BOA, MAD.d, 21496, s. 7.

³⁷¹ BOA, C. HR, 1918, 3 N 1151 (15 Aralık 1738).

³⁷² BOA, D.BŞM.d.1638-A, s. 17.

³⁷³ BOA, MAD.d, 21496, s. 7.

³⁷⁴ BOA, MAD.d, 21496, s. 7.

Yine de İran elçileri ve maiyetlerinin İstanbul'a gelişlerinde ikametleri için son derece titiz hazırlıklar yapılırdı³⁷⁵.

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı devlet elçilerinin İstanbul'a gelişleri sırasında, devlet tarafından en iyi şekilde karşılanmaları için her türlü hazırlığın yapılmasına son derece dikkat edilirdi. Özellikle elçinin geçeceği yol üzerinde her türlü fiziksel görünüm ve değişiklik yapılmaya çalışılırdı³⁷⁶. Elçilerin geçeceği yollarda fiziksel düzenlemeler yapılırken, bu yol üzerinde bulunan evlerin duvarları temizlenir, manzara boyaları yenilenir, bu hususta evlerinin gerekli kısımlarını düzeltmek istemeyen halka baskı yapılması, gerekirse cezalandırılması hususunda görevlilere emir verilirdi. Yol üzerindeki düzenlemeler saraya da yansırı. İran elçisinin saraya gelirken geçeceği ortakapıdan Bab-üs-saade'ye³⁷⁷ kadar olan nakış ve tezhibinin yenilenmesine de dikkat edilirdi³⁷⁸.

A- Konak ve Hane Giderleri

Herhangi bir diplomatik müzakere amacı ile Osmanlı başkentine gelen Acem elçilerinin her türlü ikamet masrafları devlet tarafından karşılanırdı. Elçilerin rütbesi, Osmanlı Devleti'ne geliş amaçları, geldikleri ülkenin hükümdarına götüreceği name-i hümayunun ve hediyelerin hazırlanması gibi nedenler elçilerin kaldıkları süreyi belirleme noktasında etkili olmaktadır. İran elçileri ve maiyetindeki görevlilerin sayısına göre İstanbul'da ikamet ettiği süre içerisinde konaklar, hanlar ve haneler kiralanırdı. Elçilerin ikamet ettiği yerin kira, bakım, onarım ve diğer masrafları devlet tarafından karşılanırdı.

Osmanlı Devleti'ne 1705 tarihinde gelen İran elçilerinden Murtaza-Kulu Han, İstanbul'da Şah Huban Sarayı'nda, 1721 tarihinde geldiğinde Nakkaş Paşa Sarayı'nda,

---

³⁷⁵ Mehmet İpşirli, "Elçi", **DİA**, XI, İstanbul 1995, s. 12.

³⁷⁶ 1134/1721 tarihinde İran elçisi Murteza Kulu Han İstanbul'a geldiğinde onun geçeceği yollar tamirden geçirilmiş, gerekli düzenlemeler yapılmıştı. Elçi'nin geçeceği Baruthane-i Amire kapısı arkasındaki yol tamir edilerek 61 kuruş para masraf edilmişti. Bk. BOA, **D.BRZ**, 206/6-156, 12 Ra 1134 (31 Aralık 1721).

³⁷⁷ Padşah'ın özel ikamet yeri olan Enderun-ı Hümayun'un girişini teşkil edip bir çok törenin yapıldığı ikinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlar, Gösterişli bir yapıya sahip olan bu methale Akağalar Kapısı veya Arz kapısı da denilmiştir. Bk. Semavi Eyice, "Babiüssaade", **DİA**, IV, İstanbul 1991, s. 408.

³⁷⁸ İran Elçisi Mehmet Nambdar Han'ın karşılanması için yapılan gerekli düzenlemeler için bk. **Tarih-i Raşid**, VI, s. 616.

1749 tarihinde gelen Kirman Şah Hanı Mehmet Abdülkerim Şehremini'nde Baruthane Sarayı'nda, 1742 tarihinde Nadir Şah tarafından gönderilen Hacı Han ise sur dışında daha önce de İran elçilerinin misafir edildiği Gümrükçü Çiftliğinde ikamet ettirmek suretiyle dinlenmesi sağlanmıştı³⁷⁹.

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri kendilerine tahsis edilen konaklarda ikamet ettikleri süre içerisinde, elçilerin ihtiyacını giderecek çeşitli birimler hizmetlerine verilmişti. Elçilerin ihtiyacını giderecek çeşitli birimlere görevde buldukları süre içerisinde yevmiye hesabı ile ücret ödenmişti. Devlet tarafından öncelikli olarak elçinin ikamet edeceği yer belirlendikten sonra, bu yerin elçinin ağırlanmasına uygun duruma getirilmesi için tamirden geçirilmesi ve ikamet yerinin her türlü eksikliğinin giderilmesi başlıca amaçlardan biri haline gelmişti. Elçi için konak tamirden geçirilirken, tamirde kullanılacak her türlü tamir ve yapı malzemesi temin edilirken, ikamet sırasında elçinin ve maiyetinin kullanacağı başta yatak, yemek, aydınlanma ihtiyaçları için her türlü malzeme ve araçlar tedarik edildikten sonra masrafları deftere kaydedilmişti. 1108/1697 tarihinde Osmanlı Devleti'ne İran elçisi Masum Han'ın geldiği sıralarda padişah II. Mustafa Edirne'de ikamet ettiği için Ebu'l-Masum Han, Edirne'ye gitmişti. İran Elçisi Ebu'l-Masum Han, Edirne'ye vardığında Sultan Selim Cami yakınında bulunan Sabık Defterdar Ahmet Paşa Sarayı'nda ikamet ettikten sonra³⁸⁰, Osmanlı hükümeti ona bir konak tahsis etmiş, konağa yerleşmesinden önce her türlü yapı malzemesi temin edilip konak tamirden geçirilmişti. Konağa temin edilen eşyalar genellikle yapı malzemesi ve ikameti sırasında kullanacağı eşyalardan oluşmuştu³⁸¹.

---

³⁷⁹ Kütükoğlu, “*Fevkalade Elçilerin Ağırlanması*”, s. 205. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne XVII. yüzyıl başlarına kadar gelen yabancı devlet elçilerinin ikametlerine tahsis edilen han için bk. Semavi Eyice, “*Elçi Hanı*”, *DİA*, XI, İstanbul 1995, s. 15-18.

³⁸⁰ *Tarih-i Raşit*, II, s. 388.

³⁸¹ BOA, C. HR, 6698, 10 B 1108 (2 Şubat 1697).

Tablo 32: 10 Receb 1108/2 Şubat 1697 Tarihinde Masum Han'ın İkamet Edeceği Konak için Temin Edilen Eşya ve Malzemenin Masrafı³⁸²:

Temin edilen eşyanın cinsi	Sayısı= miktarı Kıyye= adet	Ödenen para (akçe)
Tuz ve katran	190 kıyye	800
Mısır hasrı	1	300
Hasır	100	1000
Kaşık (deste)	3	880
Beyaz iskemle	1	360
Sahan	10	150
Kahve ibriği ve tabak	1	300
Fagfûrî kaşık ve tabak	-	300
Siyah kaşık (deste)	3	90
Peştamal	5	570
Kilit	30	90
Kandil ve çanak	15	175
Demir iskemle	1	480
Yemeni sofra (çift)	1	440
Sünger	5	90
Makrome havlu (çift)	1	260
Nalın (çift)	6	260
Mısır çarığı	2	60
Muşamma (top)	1	150
Kalay ücreti	-	3000
Kürek	1	90
Sabun	25	50
Kağıt (deste)	30	300

³⁸² BOA, C. HR, 6698, 10 B 1108 (2 Şubat 1697).

Makreme tülü	1 Çift	260
-	6 Çift	240
Toplam		10.695

Elçi Masum Han'ın ikamet edeceği konağın tamiri için gerekli malzemenin temininden sonra, malzemeler ücret mukabilinde tutulan hamallara taşınmış ve konak tamirden geçirilmişti. Elçi Masum Han, bu konakta 6 CA-6 B 1108/1 Aralık 1696-29 Ocak 1697 tarihleri arasında 60 gün ikamet etmişti. Masum Han'ın Edirne'de 60 gün ikameti sırasında hizmetinde bulunmak üzere marangoz, bezirgan³⁸³, katip³⁸⁴, kuyumcu³⁸⁵, hassa mehterler, mimar kethüdası³⁸⁶, mahzenci ve su yolcu³⁸⁷ gibi farklı birimler yer almıştı. Hizmette bulunduğu her gün bu birimlere yevmiye hesabıyla ücret ödenmişti. Her birimde ihtiyaca göre farklı sayılarda görevliler tahsis edilmiş ve her birimden bulunan her bir görevliye de 30'ar akçe ücret yevmiye olarak ödenmişti. 1108/1697 tarihinde 60 gün boyunca Edirne'de bulunan İran elçisine temin edilen yiyecek ve zahire için 2.413.395 akçe masraf edilmiş, elçiye temin edilen yiyecek ve eşyanın taşınmasında görevli hamallara toplam 246.687 akçe (20.557) kuruş ödenmişti³⁸⁸.

³⁸³ Osmanlı Devleti'nde genel olarak ticaret erbabı, ipek tüccarı, seyyar tüccar işleri ile uğraşan bezirgan için bk. Mehmet İpşirli, "Bezirgan", **DİA**, VI, İstanbul 1992, s.103-104.

³⁸⁴ Osmanlı Devleti'nde katiplik zümresinin varlığı ve işleyişi için bk. Erhan Afyoncu- Recep Ahıskalı, "Katip", **DİA**, XXV, Ankara 2002, s. 53-55.

³⁸⁵ Osmanlı Devleti'nde kuyumculuk mesleği ve kuyumculuk esnafının işlevi için bk. Nebi Bozkurt, "Kuyumculuk", **DİA**, XXVI, Ankara 2002, s. 513-515.

³⁸⁶ Osmanlı Devleti'nde saraya ve devlete ait her türlü inşaat ve tamirat için ön keşif yapan, inşaatı ve tamirati gerçekleştiren vb. görevleri yerine getiren mimarlar ocağında halifelik, kethüdalık mertebelerine ulaşmış olanlar mimarbaşılığa tayin ediliyordu. bk. Şerafettin Turan, "Mimarbaşı", **DİA**, XXX, İstanbul 2005, s. 90-91.

³⁸⁷ Osmanlı Devleti'nde su yolcularının vazifeleri ve toplumdaki işlevleri için bk. Abdullah Martal, "Suyolcu", **DİA**, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 1-2.

³⁸⁸ BOA, C. HR, 6698, 6 CA 1108 (1 Aralık 1696).

Tablo 33: 22 B 1108/14 Şubat 1697 Tarihinde İnan Elçisi Ebu'l-Masum Han'ın Hizmetinde Bulunan Görevliler³⁸⁹.

Hizmet Birimi	Hizmetli Sayısı	Ödenen Birim Ücret	Toplam Ücret
Bezirgan	2	30	3600
Mehteran-ı hassa	3	30	4800
Katip	1	30	1800
Kilerci	1	30	1800
Mahzen kirası	1	30	1800
Odun yarıcı	1	30	1800
Su yolcu	60	40	2400
Vekil-i harç-ı hassa neferleri	10	150	9000
Araba kirası	1	30	510
Hamaliye ücreti (kuruş)			9600
Marangoz	60	40	2400
Mimar Kethüdası		30	2400
Kuyumcu	1	30	1800
Divan Yapıcı	2	1800	3600
Toplam			47.310

Elçi Masum Han kendisine tahsis edilen konakta 60 gün ikamet ettikten sonra, 7-23 Receb 1108/30 Ocak-15 Şubat 1697 tarihleri arasında 17 gün daha Edirne'de ikamet etmişti. Elçinin Edirne'de ikameti uzayınca, yukarıda adı geçen hizmet erbabı da onun hizmetinde bulunmaya devam etmişti. Bu birimlere yevmiye hesabı ile ödenen ücret de değişmeyip, 17 günlük ücret ödenmişti.

³⁸⁹ BOA, C. HR, 6698, 22 B 1108 (14 Şubat 1697).

Tablo 34: 7-23 B 1108/30 Ocak-15 Şubat 1697 Tarihinde İran Elçisinin Hizmetinde Bulunan Görevlilere Ödenen Ücret ³⁹⁰.

Hizmet Birimi	Hizmetli Sayısı	Ödenen Birim Ücret	Toplam Ücret
Bezirgan	2	30	1020
Mehteran-ı hassa	3	30	1630
Katip	1	30	510
Kilerci	1	30	510
Mahzenci	1	30	510
Odun yarıcı	1	30	510
Su yolcu	17	40	680
Vekil-i harc-ı hassa neferleri	10	150	6550
Mahzen Kirası	1	30	510
Hamaliye ücreti (kuruş)	-	-	4440
Toplam			16.870

Basra şehrinin anahtarlarını Osmanlı padişahına getiren İran Elçisi Rüstem Han, diğer yabancı elçilerin karşılandığı adet ve usuller gereği karşılanmış, merhum Defterdar Ahmet Paşa Sarayı'na yerleştirilmişti³⁹¹. 1110/1699 tarihinde İstanbul'da Rüstem Han'ın ikametine tahsis edilen Ahmet Paşa Konağı ikamete müsait olmadığından konağın tamirden geçirildikten sonra temizlenmesine karar verilmişti. Konağın tamiri için Subaşı görevlendirilmiş, konak tamir edilirken ve temizlenirken ırgatlar çalıştırılmıştı. Konağın tamiri için 4800 akçe masraf edilirken, 2400 akçe de temizliği için masraf edilmişti³⁹².

³⁹⁰ BOA, C. HR, 6698, 22 B 1108 (14 Şubat 1697).

³⁹¹ Rüstem Han merhum Defterdar Ahmet Paşa sarayında bir aç gün dinlendikten sonra evvela sadrazam sonra da padişah ile görüştüktan sonra getirdiği hediyeleri takdim etmişti. Bk. **Tarih-i Raşid**, II, s. 429.

³⁹² BOA, AE II. Mustafa, 3188, 13 Şevval 1110 (14 Nisan 1699).

1114/1702 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçisi, Osmanlı hükümdarının bulunduğu Edirne'ye gitmişti. Elçinin Edirne'de ikameti için Bekir Efendi adlı bir şahsa ait bir konak kiralanmıştı. Konak sahibine kira bedeli olarak 60 akçe günlük ücret ödenmişti. İran elçisi bu konakta 11 Ra-26 R 1114/5 Ağustos-19 Eylül 1702 tarihleri arasında 45 gün ikamet etmiş, 2700 akçe kiralama bedeli ödenmişti³⁹³.

1702 tarihinde kiralanan konakta, elçinin ikametinden önce her türlü yatak ve mefruşat malzemesi satın alınmak suretiyle temin edilmişti. Satın alınan malzemeler ücret mukabilinde tutulan hamallara taşıtılmıştı. Hamallara taşıma ücreti olarak 10 kuruş ücret ödenmişti. Hamaliye ücreti ile beraber mefruşat masrafı olarak toplam 488 kuruş masraf edilmişti. Bu masraftan 68 kuruş tenzilat yapılarak 420 kuruş (67.200 akçe) ödenmişti³⁹⁴.

Tablo 35: 25 R 1114/18 Eylül 1702 Tarihinde İran Elçisinin Dinlendiği ve İkamet Ettiği Konağa Temin Edilen Mefruşat Masrafı³⁹⁵.

Eşyanın Cinsi	Değeri (kuruş/akçe/para)	Sayısı/miktar/Uzunluk
Müstamel yastık	9.5 (kuruş)	6 çift
Kadife yastık	6 (kuruş)	3 çift
Yastık için sade kirpas	2 (kuruş)	13.5 top
Kirpas pembe pamuk (Yastık ve minderde kullanılmak üzere)	1 (kuruş)	33 top
Yapağı	21 (akçe)	587 kıyye
Minder (ma'kad) için çuka-yı paşa	3 (kuruş)	27 zıra
Minder için saçak	2 (pare)	165 zıra
Selanik keçesi	65 (akçe)	48 zıra
Minder için çukayı levendan	7 (para)	13 zıra
Oda-yı bab (oda kapısı için),	4 (kuruş)	1 adet

³⁹³ BOA, C. HR, 4206, 28 R 1114 (21 Eylül 1702).

³⁹⁴ BOA, C. HR, 4206, 25 R 1114 (18 Eylül 1702).

³⁹⁵ BOA, C. HR, 4206, 25 R 1114 (18 Eylül 1702).

Eşyanın Cinsi	Değeri (kuruş/akçe/para)	Sayısı/miktar/Uzunluk
menfez		
Ocak peştemalı	2.5 (kuruş)	1 adet
Seccade	7 (kuruş)	1 adet
Mısır minderi	220 (akçe)	24 adet
Hazır kaya	4 (para)	116 adet
Çivi bedeli	1 (akçe)	-

1705 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han'a, ikameti için Şah Huban Sarayı'nın tahsis edilmesi düşünülmüş, ancak sarayın onun hizmetine sunulmasından önce tamirden geçirilmesine karar verilmişti. Sarayın tamiri için kereste ve çivi gibi bir çok malzeme temin edilmişti. Başta saraydaki hamam ve sarayın bahçesi olmak üzere sarayda bulunan dokuz küçük ve bir büyük oda tamirden geçirilmişti. Tamirde usta ve işçiler çalışarak 539,5 kuruş masraf edilmişti. 5 zıra³⁹⁶ eninde ve 6 zıra boyundaki küçük odalardan her birine 1000'er akçe, büyük odaya ise 3000 akçe masraf edilmişti³⁹⁷.

Murtaza Kulu Han'ın, Şah Huban Bahçesi'nde bulunan konakta ikameti için, konakta bulunan odaların oturma hazır hale getirilmesi düşünülmüştü. Bu amaçla konaktaki odalar boyanmış, konağın her türlü mefruşat, kilim ve yatak ihtiyacı giderilmişti³⁹⁸.

Tablo 36: 6 Ş 1117/23 Kasım 1705 Tarihinde İstanbul'a Gelen İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Hane ve Konak Masrafları³⁹⁹.

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Birim Değeri (Kuruş/Akçe)	
			Toplam
Ağır Bursa sandığı	9 çift	34 (kuruş)	306
Astarı sarı perde	7 top	5 (kuruş)	35

³⁹⁶ Uzunluk ölçü birimlerinden olan zıra, dirsek ucundan orta parmağın ucuna kadar olan kısımdır. Bk. M. Zeki Pakalın, "Zira", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, III, İstanbul 1983, s. 663

³⁹⁷ BOA, **KK**, 673-2, 12 Şaban 1117 (29 Kasım 1705), s. 32

³⁹⁸ BOA, **KK**, 673-2, 6 Şaban 1117 (23 Kasım 1705), s. 32.

³⁹⁹ BOA, **KK**, 673-2, 6 Şaban 1117 (23 Kasım 1705), s. 32.

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Birim Değeri (Kuruş/Akçe)	
			Toplam
Abadi metela yastık	7 çift	10 (kuruş)	70
Kırmızı kadife yastık	5 çift	6 (kuruş)	30
Astarlık kırmızı kirpas	9 top	2 (kuruş)	18
Yapağı safi	1531 kıyye	15 (akçe)	22965
Sarı ve mavi boğası	20 top	150 (akçe)	3000
Mak'adlara ibrişim saçak	5 zıra	735 (akçe)	3675
Yeşil çuka kapı perdesi	7 adet	200 (akçe)	1400
Mak'adlar için	81 zıra	390 (akçe)	31590
Minder kirpas	116 top	75 (akçe)	8700
Selanik keçesi	4 adet	(her bir zırası 80 akçeden 253 zıra)	20240
Seccade-i kalıçe	5 adet	6 (kuruş)	30
Kaba hasır	5 adet	6 (kuruş)	30
Ocak perdesi	2 adet	2.5 (kuruş)	5
Balin yastık	1 adet	7.5 (kuruş)	7.5
Pamuk	5 kıyye	50 (akçe)	250
Terzi, hamaliye İplik ve ibrişim ücreti	-	-	35
Mısır hasır (çubuk ve yarma hasır)	36 adet	-	67
Divanhane için	9	-	75

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Birim Değeri (Kuruş/Akçe)	
			Toplam
Perde ve diğerleri			
Divanhane için büyük perde	1	-	25
Toplam		1423.5 kuruş 30 akçe	

Elçi Murtaza Kulu Han, 17 Şaban-10 Şevval 1117/4 Aralık 1705-25 Ocak 1706 tarihleri arasında 53 gün İstanbul'da kendisine tahsis kılınan konakta ikamet etmişti. İkamet ettiği konak kiralandığı için yevmiye 30 akçe kira bedeli ödenmişti. Konağı kiralayan Mübaşir Halil Ağa, 1590 akçe kira bedeli ödemişti. Elçinin bu konakta ikametinden önce konakta bulunan çeşitli yerler tamir edildiği gibi, eksiklikler de giderilmişti. Elçinin ikamet edeceği konağın, suyolları ve künkü tamir edilmiş, konaktaki matbahın tamir işlemlerinden sonra bir çeşme yaptırılmış, konakta bulunan hamam ve kazgan da tamir edildikten sonra, konak ahırındaki yemlik kısmı tamir edilmişti. Elçinin hizmetindeki at ve diğer hayvanların, her türlü ihtiyacı için, konakta başta su yolları, künk, çeşme, hamam, ve ahırda gerekli yerler tamir edildiği gibi eksiklikleri de giderilmişti. Yine elçinin hizmetindeki hayvanlar için, tahsis kılınan İsmet Ağa ahırına bir yemlik yaptırılırken, hayvanların bu ahırlarda kalacağı uygun ortamın sağlanması için de saraydan 140 yük zibil (gübre) getirilerek bu masrafa dahil edilmişti⁴⁰⁰.

Tablo 37: 8 L 1117/23 Ocak 1706 Tarihinde İran Elçisinin İkametine Tahsis Edilen Konakta Tamir için Yapılan Masraf⁴⁰¹

Tamir edilen Kısım	Yapılan Masraf (akçe)	Tamir edilen Kısım	Yapılan Masraf (akçe)
Su yolları ve künk	1050	İsmet Ağa ahırına	733
Matbah ve çeşme	1500	140 yük zibil	450

⁴⁰⁰ BOA, D.BŞM, 1508/86, 8 L 1117 (23 Ocak 1706).

⁴⁰¹ BOA, D.BŞM, 1508/86, 8 L 1117 (23 Ocak 1706).

Hamam ve kazgan	1150	Ahırda yemlik tamiri	240
-----------------	------	----------------------	-----

İran elçileri maiyetinde bulunan farklı sayıdaki görevlilerle İstanbul'a geldiğinde, elçinin ikamet edeceği konağın elçiye uygun olup-olmadığı, bunun için gerekli bir düzenlemeye ihtiyaç duyulup-duyulmadığı diplomatik kaideler gereği devlet tarafından daima dikkat edilen önemli bir husus olmuştur. Elçilerin maiyetinde bulunan görevlilerin ikameti için de haneler kiralanmıştır. Bazen bunlara tayin olunan hanelerin ve evlerin çeşitli devlet görevlilerine ait olduğu tespit edilmiştir. Elçinin maiyeti hanelere yerleştirilmeden önce, elçi için bir mübaşir görevlendirilmiş, mübaşir tarafından hanelerde tespit edilen eksiklikler tamir ve onarımdan geçirilmiştir. Konak kiralandıktan sonra eksiklerinin giderilerek oturma hazır hale getirilmesi için, Halil Ağa tarafından tamirden geçirilmiştir. Halil Ağa konağın tamiri için 5153 akçe masraf ederken, 1590 akçe de tamirde çalışanlara ücret olarak ödemiştir⁴⁰². Ayrıca elçinin yanında bulunan tebaanın ikamet ettiği Mustafa Çelebi ve Abdullah Bey'in hanesi için 163 kuruş, bunların hayvanları için tamir edilen İsmail Paşazade ve Abdullah Bey'in ahırını için de 27 kuruş olmak üzere toplam 161.5 kuruş ödenmiştir⁴⁰³.

İstanbul'da konaklayan İran elçileri için tamirden geçirilen sadece onların ikamet edeceği konak değildi. Aynı zamanda konağın çevresindeki yollar da tamir edilmiştir. 1706 yılında İstanbul'a gelen İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Şah Huban Bahçesi civarına ikamet ettirilmesi düşünülmüş İran elçisinin ikamet edeceği sokakta çevre düzenlemesi yapılmıştır. Bu çerçevede elçi ve maiyetinin ikamet edeceği sokağın kaldırımı ve taşları taşçı, kaldırımcı ve mimar tarafından tamirden geçirilmiş, tamir için 480 akçe masraf edilmiştir. Ayrıca yolları tamir eden mimara da 780 akçe ücret ödenmiştir⁴⁰⁴. Tamirden sonra yapılan masraflar hesaplanarak gerekli para defterdar

⁴⁰² BOA, **KK**, 673, 9 L 1117 (24 Ocak 1706), s. 36. Başka bir belgede tamirde çalışan işçi ve ustalara 1593 akçe ücret ödendiği belirtilmiştir. Bk. BOA, **AE SAMD. III**, 20277, 9 L 1117 (24 Ocak 1706).

⁴⁰³ BOA, **KK**, 673, 9 L 1117 (24 Ocak 1706), s.36. İran elçisinin maiyetinin kullanacağı Şahin Ağa ve Mustafa Çelebi'nin haneleri ile Abdullah bey adlı görevlinin ahırını tamirden geçirilerek 20893 akçe masraf edilmiştir. Bk. BOA, **AE SAMD. III**, 11749, 18 N 1117 (3 Ocak 1706).

⁴⁰⁴ BOA, **İE HR**, 881, 27 L 1117 (11 Şubat 1706).

efendiden talep edilmişti. Defterdar ise bu paranın hazineden karşılanması için sadrazama arzuhal yazmıştı⁴⁰⁵.

Murtaza Kulu Han'ın geçeceği sokakların düzenlenmesinden sonra onun ikametine tahsis edilen Şah Huban Sarayı da ikamete uygun olmadığından, tamir edilmesi gerekmişti. Sarayda bulunan matbah, ahır ve diğer kısımlar tamirden geçirilmişti. Saray'ın içerisinde bulunan, Konakçı vekili Dede Efendi'nin hanesinde bulunan ahır, matbah ve diğer kısımlar da tamir edilmişti. Tamirde kullanılan envai çeşit çivi, kereste, kireç ve kiremit temin edilirken, tamir için marangoz, hamal ve mutemet gibi kalifiye eleman ve işçiler çalıştırılmıştı. Tamir için temin edilen malzemelere yapılan masraf ile tamirde çalışan elamanlara ödenen ücret deftere kaydedilmişti⁴⁰⁶.

Tablo 38: 11 L 1117/26 Ocak 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han İçin Elçi Sarayı'nın Tamirat Masrafları⁴⁰⁷

Eşyanın Cinsi	Değeri (Akçe)	Miktarı
Direk tabanı	13	27 adet
Elvah ağa	12	65 adet
Kiremit	50 tanesi 500 akçe	6080 adet
Mütenevi çivi	35	12 kıyye
Sagir -vasat çilingir ve sair alet	150	-
Kireç bedeli	100	-
Neccaran (marangoz) ücreti	1600 (Yevmiye 40 akçeden 40 günlük ücret)	-
Hamal ücreti	1750 akçe (10'ar akçe)	-
Mutemet	160 akçe (4 gün)	-
Bazı kişilere	50 akçe	-
Toplam 9181 akçe		

⁴⁰⁵ BOA, D.BŞM, 1511/8, 10 L 1117 (25 Ocak 1706).

⁴⁰⁶ BOA, D.BŞM, 1509/47, 11 L 1117 (26 Ocak 1706).

⁴⁰⁷ BOA, D.BŞM, 1509/47, 11 L 1117 (26 Ocak 1706).

Elçi ve Tebaasının Kalacağı Mustafa Çelebi'nin Hanesindeki Mutfağın Tamir Masrafı		
Eşyanın Cinsi	Değeri (Akçe)	Miktarı
Direk tabanı	13	41 adet
Direk	30	4
Mekan tabanı	30	4
Kiremit	50 akçe (100 kiremit)	1200
Elvah	10	72
Mütenevvi çivi	35 akçe (her kıyyesi)	9 kıyye
Kireç	60	-
Marangoz	11 Marangoza günlük 40 akçeden	-
Rençberlere	Yevmiye 24 akçeden 5 günlük	-
Yük taşıyan hamal ve atlara ödenen ücret	10 akçeden 25 ata 250 akçe	-
Katip ve mutemede	3962 akçe (2 günlük 80 akçe)	-
Elçi Sarayı'nın Sofasının Fıskiyesinin Kiremit Aktarması ve Ahırın Tamiri		
Direk tabanı	13	61
Elvah	12	152
Kiremit	50 akçe (her 100 tanesi)	1100
Çivi	35 akçe	14 kıyye
Reze	85	-
Dize ve halka	85	-
Çerçeve	40	5
Muşamma torba	240	4
Neccar (marangoz)	1120 akçe (28 günlük)	-
Rençberlere (ırgatlara)	240 akçe (10 günlük)	-
Hamal ücreti	180 akçe (15 hamala)	-
Katip ve mutemede	120	-

Halil Ağa marifetiyle yapılan bazı masraf	650	-
Har.	200	5 adet
Pamuk	960	4 top
Toplam 7320		
Hoca Efendi Konağı'nda yer alan matbah ve ahırın tamiri için gerekli tahta ve ücretler için	24194 sağ akçe (201,5 kuruş ve 14 para)	-

Murtaza Kulu Han ve maiyetinin ikameti için Şah Huhan Bahçesi civarında bulunan halka ve bazı devlet görevlilerine ait hane ve ahırlar kiralanmıştı. Hanelerde elçinin maiyeti ikamet ettirilirken; ahırlarda, deve, at ve fil gibi hayvanlara kalacak yer sağlanmıştı. Bu tarihte kiralanmış hane ve ahırların sahiplerine yevmiye olarak ücret ödenirken, ahır ve haneler bir aylık olarak kiralanmış ve ücreti de buna göre hesaplanmıştı. Aşağıdaki tabloda, hane ve ahırlara ödenen ücretin miktarının farklı olmasının nedenleri konusunda belgelerde açık bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı hane ve ahırların sahiplerine ödenen ücretin fazla, bir diğer kısmına ödenenin az olması, bunların büyük ve konforlu olmasının yanı sıra, bulunduğu konumlarından kaynaklanmış olabileceği tahmin edilmektedir⁴⁰⁸.

Tablo 39: 16 L 1117/31 Ocak 1706 Tarihinde İran Elçisi ve Maiyeti İçin Kiralanan Mesken ve Ödenen Ücret⁴⁰⁹.

Mesken sahibi	Meskenin kullanıldığı amaç	Kiralandığı Tarih Aralığı	Ödenen Günlük Ücret	Ödenen Toplam Ücret (akçe)
Doğramacı Mehmet Ağa	Hane	15 Ş-15 N 1117/2 Aralık-31 Aralık 1705	60	1800
İbrahim Paşa	Hane	18 Ş-17 N 1117/5 Aralık 1705-2 Ocak 1706	60	1800

⁴⁰⁸ BOA, D.BŞM, 1509/97, 14 L 1117 (29 Ocak 1706).

⁴⁰⁹ BOA, D.BŞM, 1509/97, 16 L 1117 (31 Ocak 1706); KK, 673, s. 37-38.

Mesken sahibi	Meskenin kullanıldığı amaç	Kiralandığı Tarih Aralığı	Ödenen Günlük Ücret	Ödenen Toplam Ücret (akçe)
Dede Mehmet Efendi	Hane	15 Ş-14 N 1117/2 Aralık-30 Aralık 1705	40	1200
Kara Çavuş	Hane	15 Ş-14 N 1117/2 Aralık-30 Aralık 1705	60	1200
Yusuf Efendi	Hane	12 Ş-11 N 1117/29 Kasım -27 Aralık 1705	40	1200
Şahin Ağa	Hane	11 Ş-10 N 1117/28 Kasım- 26 Aralık 1705	40	1200
Halil Ağa	Hane	12 Ş-11 N 1117 /29 Kasım-27 Aralık 1705	40	1200
Çorbacı	Hane	15 Ş-14 N 1117/2 Aralık-30 Aralık 1705	30	900
Mustafa Çelebi	Hane	12 Ş-11 N 1117/29 Kasım -27 Aralık1705	10	300
Hüseyin Ağa	Ahır	15 Ş-14 N 1117/2 Aralık -30 Aralık 1705	6	180
Abdullah Bey	Ahır	16 Ş-15 N 1117/3 Aralık-31 Aralık 1705	20	600
Elhac Halil	Hane	19 Ş-18 N 1117/6 Aralık 1705- 3 Ocak 1706	24	720
Kahveci Kadir	Hane	15 Ş-14 N 1117/2 Aralık – 30 Aralık1705	10	300
Kara Yazıcı	Hane	20 Ş-19 N 1117/7 Aralık 1705- 3 Ocak 1706	80	2400
Dibek Abdullah Bey	Ahır	19 Ş-18 N 1117/6 Aralık 1705- 3 Ocak 1706	32	720
Ali Ağa	Hane	21 Ş-20 N 1117/8 Aralık 1705- 5 Ocak 1706	60	1800

Mesken sahibi	Meskenin kullanıldığı amaç	Kiralandığı Tarih Aralığı	Ödenen Günlük Ücret	Ödenen Toplam Ücret (akçe)
Hasan Efendi	Hane	15 Ş-14 N 1117/2-30 Aralık 1705	40	1200
Kirkor Zimmi	Hane	15 Ş-14 N 1117/2-30 Aralık 1705	12	360
Mustafa Ağa	Hane	25 Ş-24 N 1117/12 Aralık 1705-9 Ocak 1706	48	1440
Divan Çavuşu	Hane	25 Ş-24 N 1117/12 Aralık 1705-9 Ocak 1706	12	360
Semerci-zade Ahmet Ağa	Hane	27 Ş-26 N 1117/14 Aralık 1705-11 Ocak 1706	40	1200
Kolan Mehmet Ağa	Hane	25 Ş-24 N 1117/12 Aralık 1705-9 Ocak 1706	32	960
Değirmen Ahuru	Ahır	27 Ş-27 N 1117/14 Aralık 1705-12 Ocak 1706	12	360
Elhac Hüseyin Hanı	Hane	27 Ş-27 N 1117/14 Aralık 1705-12 Ocak 1706	40	1200
Deve için menzil hane ahır	Ahır	21 Ş-20 N 1117/8 Aralık 1705-5 Ocak 1706	20	600
Sultan Mehmet'e Ömer Hanı	Deve için	15 Ş-14 N 1117/2-30 Aralık 1705	50	1500
Meçanzade Hanesi	Fil için	25 Ş-24 N 1117/12 Aralık 1705-9 Ocak 1706	-	20.809

Murtaza Kulu Han ve maiyeti ile hayvanları için Şah Huban Bahçesi civarında bulunan hane ve ahırların yeterli gelmemesi üzerine yine bu bölgede boş bulunan hane ile ahırlar kiralanmıştı. Elçinin maiyeti için hanlarda boş bulunan odalar kiralanarak, maiyetinin odalara yerleşmeleri sağlanmıştı. Hanlardan kiralanen odalara yevmiye olarak ücret ödenmişti. Kiralanan her odaya ödenen ücret miktarı da farklı olmuştu.

Han, hane ve ahır sahiplerine ödenecek ücretler hesaplanmış, bu ücretlerin tam olarak ödenmesine dikkat edilmiş, her hangi bir haksızlığa yer verilmemesi de üzerinde durulan husus olmuştur⁴¹⁰.

Tablo 40: 16 L 1117/31 Ocak 1706 Tarihinde Murtaza Kulu Han ve Maiyeti İçin İkinci Defa Kiralanan Han, Hane ve Ahır⁴¹¹:

Kiralanan Han, Hane ve Ahır	Kiralanan Tarih Aralığı	Yevmiye Ödenen ücret (akçe)	Ödenen Toplam Ücret (akçe)
Minas Ahır	26 Ş-25 N 1117/13 Aralık 1705- 10 Ocak 1706	6	180
Çelebi Ağa Ahır	20 Ş-19 N 1117/7 Aralık 1705- 4 Ocak 1706	8	240
Naçar zade Bey Ahır	5 N-4 L 1117/21 Aralık 1705- 19 Ocak 1706	9	270
Molla Maruf Hanesi	5 N-4L 1117/21 Aralık 1705- 19 Ocak 1706	30	270
Balyemez Hanı	1 N-30 N 1117/17 Aralık 1705- 15 Ocak 1706	8	240
Mustafa Beşe Hanı	10 L-10 Za 1117/25 Ocak - 23 Şubat 1706	30	2640
Ömer Beşe Hanı	10 L-10 Za 1117/25 Ocak - 23 Şubat 1706	120	3600
Mustafa Beşe Hanı	-	14	1232
Ömer Beşe Hanı	-	12	1200

⁴¹⁰ “Acem Şahı tarafından Rikab-ı Hümayunuma gelen elçinin sakin olduğu Şah Huban Bahçesi kurbunda etbar için tutulan konakların marifet-i şer ile takdir olunan icareleri 1117 Ramazanı ğaybına değin Baş muhasebeden hesap olunduğu üzere meblağ-ı mezbur ashaplarına tevzi olunmak üzere Hazine-i Âmire’den verilmek için Baş muhasebe den tezkiresi verildi”. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1509/97, 16 L 1117 (31 Ocak 1706).

⁴¹¹ BOA, **D.BŞM**, 1509/97, 16 L 1117 (31 Ocak 1706).

Kiralanan Han, Hane ve Ahır	Kiralanan Tarih Aralığı	Yevmiye Ödenen ücret (akçe)	Ödenen Toplam Ücret (akçe)
Elhac Ali Hanı	-	14	1400
Bektaş Hanı	-	12	720
Bentan Hanı	-	14	1180
Arabacı Başı Hanı	-	12	1200
Hacı Balta Hanı	-	12	1200
Odabaşı Hanı	-	20	800
Zahire ve bazı masarif			3000

1123/1712 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi için, At Pazarı'na yakın bir yerde bir konak kiralandı. Elçinin konakladığı 14-29 Şevval 1123/25 Kasım-10 Aralık 1711 tarihleri arasında 16 günlük kira ücreti hükümet yetkilileri tarafından yevmiye 0,5 kuruş (80 akçe) olmak üzere toplam 8 kuruş (1280 akçe) olarak hesaplandı. Ancak İran elçisi Zilkade ayı boyunca da konakta kalmıştı. Ödenmeyen kira üzerine konak sahibi, yetkililere başvurarak bir aylık kirasını istemişti. Bunun üzerine bir aylık kiranın konak sahibine ödenmesi için emir verilmişti⁴¹².

1729 tarihinde İstanbul'a gelen Mehmet Namdar Han, İstanbul Gümrük Emni Mehmet Ağa tarafından, Eyüp kazasının Otakçılar tarafında bulunan bir çiftlikte ikamet ettirilerek, burada bulunan konakta misafir edilmişti. Elçinin bu çiftlikte ikamet ettiği günden memleketine dönüncüye kadar, ihtiyaçlarının görülmesi için Gümrük Emni üzerine mihmandar tayin edilirken, yiyecek ihtiyacı Matbah-ı Âmire Emni, zahire ihtiyacı Arpa Emni tarafından, odun ihtiyacı ise İstanbul Ağası tarafından, günlük

⁴¹² BOA, **AE SAMD.III**, 7706, 29 Z 1123. İran elçisinin hanesine ödenen kuruşun her biri 160 akçe olarak hesaplanmıştır. Bk. BOA, **D.BRZ**, 179/9-92, 18 Şevval 1123 (29 Kasım 1711).

olarak yevmiye hesabı ile karşılanmıştı. Görevliler tarafından ihtiyaçları elçiye teslim edilmiş, yapılan masraflar hesaplanarak baş muhasebe defterine kaydedilmişti⁴¹³.

Eşref şahın elçisi olarak İstanbul'a gelen Namdar Mehmet Han'ın ikamesi için Eski Selanik kadısı Mehmet Efendiye ait bir konak 50 günlüğüne kiralanarak günlük 45 akçeden 2250 akçe ücret verilmişti. Diğer taraftan Elçi Mehmet Namdar Han'ın tebaasına da Kara Şaban adlı şahsın hanesi 30 günlüğüne kiralanarak günlük 45 akçeden 1350 akçe ücret ödenmişti⁴¹⁴.

Daha önce gelen İran elçileri ve elçilerin maiyetlerine hane ve konak tahsis edildiği gibi, İran elçisi Mehmet Namdar Han'a da İstanbul'a geldiğinde ikameti için 17 hane (ev) kiralanmıştı. Kiralanan hanelerin sahiplerine yevmiye hesabı ile ücret ödenmişti. Sahiplerinin isimleri ile beraber bunlara ödenen ücret deftere kaydedilmişti. Kiralanan toplam 17 haneye 969 akçe ödenmişti⁴¹⁵.

Tablo 41: 13 M 1142/8 Ağustos 1729 Tarihinde Mehmet Namdar Han ve Maiyeti için Kiralanan Mesken ve Ödenen Ücret⁴¹⁶

Mesken Sahibi	Ödenen Ücret (akçe)
Kengan Çelebi	20
Gelen Hatun mahallesindeki Abdi Efendi dairesi	20
Şehir Emin'indeki Katip Roza'nın dairesi	16
Aynalı Çeşme mahallesindeki Yahya Çelebi hanesi	60
Haseki Mustafa Ağa'nın hanesine	80
Köprülü cami yanındaki Çobanzade Mehmet hanesi	40
Gelen Hatun mahallesindeki Emir Paşazade hanesi	60
Karaçavuş hanesi	120
Ayaz Paşa civarındaki Çorbazade hanesi	16

⁴¹³ BOA, **D.BŞM.d.01638-A**, 18 Z 1141 (15 Temmuz 1729) s. 5.

⁴¹⁴ BOA, **AE.SAMD.III**, 6344.

⁴¹⁵ BOA, **D.BŞM.d.01638**, 13 M 1142 (8 Ağustos 1729) s. 15

⁴¹⁶ BOA, **D.BŞM.d.01638**, 13 M 1142(8 Ağustos 1729) s. 15

Mesken Sahibi	Ödenen Ücret (akçe)
Mübaşir Ağaya ve elçi çavuşlara	40
Karayazıcı hanesi	80
Abdurrahman Ağa hanesi	180
Lokman Efendi hanesi	120
Emir Hatun hanesi	20
İbrahim Efendi hanesi	25
Ahmet Çelebi hanesi	60
Toplam	960

Mehmet Namdar Han İstanbul'a geldiğinde onun ikameti için Eyüp'te Otakçılar yakınında Bab-ı Asafî Kethüdası Mehmet Paşa'nın Rami Paşa Çiftliği hazırlanmış, onun hizmetlerini görmesi için de eski Silahdar İbrahim Paşa'nın kethüdası görevlendirilmişti⁴¹⁷. Onun ikamet edeceği çiftliğin tanzimi için İstanbul Gümrük Emini görevlendirilmişti. Elçi çiftliğe yerleşmeden burada bulunan odaların gerekli yatak, perde, kilim ve diğer mefruşat malzemeleri satın alınmak sureti ile tamamlanmıştı⁴¹⁸.

Tablo 42: 13 M 1142/8 Ağustos 1729 Tarihinde Mehmet Namdar Han'ın İstanbul Eyüp'teki Konak Masrafı⁴¹⁹.

Temin Edilen Eşya	Ödenen Ücret (akçe)	Sayı
Metella yastık (Çiftlik'te bulunan kebir odaya farş olmak üzere)	3360	10 çift
Astarlık mürsi Şam	540	8 top
İbrişim saçaklık çuka Mak'ad	315	35 zıra
Metella güllü yastık (Bir odaya faraş olunması için)	2220	13.5 çift
Has top İstanbul boğasa	540	4.5 top

⁴¹⁷ Tarih-i Raşid, III, s. 616.

⁴¹⁸ BOA, D.BŞM.d.01638, 13 M 1142 (8 Ağustos 1729), s. 14.

⁴¹⁹ BOA, D.BŞM.d.01638, 13 M 1142 (8 Ağustos 1729), s. 14.

Temin Edilen Eşya	Ödenen Ücret (akçe)	Sayı
Çuka ocak paşmağı	315	1 adet (2.5 zıra)
Sarı güllü yastık (Bir odaya farş olmak üzere)	4680	6 çift
İstanbul boğasa	120	4 top
Çuka makat	315	20 adet
Çuka ocaklık paşmağı	315	1 adet (3 zıra)
Bir çuka kapı perdesi	315	1 adet (3 zıra)
Aba perde (odanın ortasına gelmek üzere bir kapı perdesi)	420	1 adet
Bir Kıta Odanın Döşenmesi için Satın Alınan Eşya		
Sarı güllü yastık	4680	6 çift
Astarlık top	480	4 top
Çuka mak'ad	220	20 zıra
Çuka ocaklık paşmağı	315	1 adet (3 zıra)
Bir çuka kapı perdesi	315	1 adet (3 zıra)
Aba perde	420	1 adet
Elçinin Kethüdasına Döşenecek Bir Oda İçin		
Selanik keçesi	10200	1 adet
Kara güllü yastık	720	6 çift
Astarlık	1200	3 çift
Çuka makat	220	10 zıra
Manisa keçesi	960	1 adet
Selanik keçesi	55	1 adet

1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Veli Mehmet Han'ın İstanbul'da konaklaması için Üsküdar yakınlarındaki Merhum Kaya Sultan Yalısı elçiye tahsis edilmişti. Ancak yalının bir takım eksiklikleri ve tamirat işlemleri tespit edilmiş, eksiklikler ve tamirat işlemleri mihmandar Osman Ağa tarafından giderilmişti.

Tamirden geçirilen Merhum Kaya Sultan yalısına 21.340 akçe masraf edilmişti⁴²⁰. Daha sonra Veli Mehmet Han'ın ikamet etmesi için, Ayas Paşa'nın Sarayı ikamet yeri olarak belirlenmişti. Ancak sarayın mutfağının tamire ihtiyaç duyduğu tespit edilmişti. Mutfakın tamiri için önce Hassa Mimarbaşı Mehmet Ağa saraya giderek keşifte bulunmuştu. Mutfak için yapılacak masrafların belirlenmesinde Defterdar Efendi'nin Ağalarından Ömer Ağa kendisine yardımcı olmuştu. Mimar Ağa tarafından yapılan keşiften sonra mutfak için gerekli masrafın 200 kuruş (32.000) akçe olduğu belirlenmişti. Belirlenen miktarda paranın temini için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti⁴²¹.

İstanbul'a gelen İran Elçisi Veli Mehmet Han ve tebaası için ayrıca hane ve konak kirallanmış, kiralanan konak ve hane tamirden geçirildiği gibi tamamlanarak çeşitli ihtiyacı görülmüştü. tamirlik demir için hamallar, evde hasırcılar çalıştırılarak bunlara ücret ödenmişti. İran elçisi ve tebaası için eski Emin-i Defteri Hakani Efendinin hanesi ile bir konak daha elçi Veli Mehmet Han için tutulmuştu. Kiralama ücreti için 12.195 akçe ücret ödenirken bu paradan 553 akçe indirim yapılmıştı⁴²². Veli Mehmet Han'ın ikamet edeceği konak için sade kadife yastık, minder ve diğer masraflar için 353 kuruş harcanmıştı. Bu miktarın 23 akçesi tenzil edilerek 330 kuruş (52.800) akçe masraf edilmişti⁴²³.

Daha sonra Veli Mehmet Han'a ve tebaasına İstanbul'da 30 günlüğüne ikinci defa haneler kirallanmıştı. Elçi ve tebaası için kiralanan hanelerde 1 Zilhicce-30 Zilhicce 1142/17 Haziran 1730-16 Temmuz 1730 tarihleri arasında 30 gün kalmış. Kiralama bedeli olarak hane sahiplerine 32.712 akçe ödenmişti⁴²⁴.

Üsküdar'da bulunan İran Elçisi Veli Mehmet Han'ın ikameti için sadece haneler kiralanmayıp, oda ve kayıkhane de kirallanmıştı. İran elçisi 5 Şevval 1143 ile 5 Muharrem 1144/13 Nisan 1731-10 Temmuz 1731 tarihleri arasında Üsküdar'da ikamet etmişti. İkamet için kendisine mihamdar tayin edilen Osman Ağa'ya ait bir hane

---

⁴²⁰ BOA, **D.BRZ**, 228/7-86, 14 Za 1142 (31 Mayıs 1730).

⁴²¹ BOA, **İE. HR**, 1440, 18 Za 1142 (4 Haziran 1730).

⁴²² BOA, **AE. SAMD.III**, 14444, 17 Z 1142 (3 Temmuz 1730).

⁴²³ BOA, **İE. HR**, 1049, 19 Za 1142 (5 Haziran 1730).

⁴²⁴ BOA, **İE. HR**, 943, 29 Z 1142 (15 Temmuz 1730).

kiralanarak 8 kuruş, Çorbacı⁴²⁵ ve neferata ait bir hane kiralanarak 7 kuruş, odacı ve kayıkhane kiralanarak 5 kuruş ücret ödenmişti. Toplamda ise 9600 akçe ödenmişti⁴²⁶.

Veli Mehmet Han İstanbul'da bulunduğu 1 Za 1142-30 Z 1142/17 Haziran 1730-16 Temmuz 1730 tarihleri arasında 59 günlük sürede hizmetine 3 Divan-ı Hümayun Çavuşu tayin edilmişti. Çavuşlara elçinin hizmetinde bulunduğu her gün için 20 şer akçe nafaka bedeli ödenmişti. Üç çavuşa yevmiye 60 akçe olmak üzere 59 günde 3540 akçe ödenmişti⁴²⁷.

1736 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Abdalbaki Han, Kurşunlu Köşk'te ikamet etmişti. Abdalbaki Han'ın Kurşunlu köşk dışındaki dairelerde ikameti için kiralanan köşk ve daireler tamirden geçirilmişti. Tamirde farklı keresteler kullanılırken, köşk ve dairelerin tamirinde yorgancı ve hallaçlar ücret karşılığında çalışmışlardı⁴²⁸.

Tablo 43: 1 C 1149/7 Ekim 1736 Tarihinde İstanbul'da İran Elçisi Abdalbaki Han İçin Kurşunlu Köşk ve Dışarıdaki Dairelerin Tamiratına Yapılan Masraf⁴²⁹.

Eşyanın Cinsi	Çalıştığı gün	Değeri (akçe)	Sayı (adet)	Toplam
Kırmızı çöp	-	180	9	1620
Kalaklık Soma çöp (Soma Kerestesi)	-	126	11.5	1449
Yorgancı Ücreti	28	60	-	1680
Halaç (Pamuk) ücreti	5	60	-	300
Sicim, Kayık ve yemek ücreti	-	-	-	840
Toplam 5889 akçe (49 kuruş)				

1153/1742 yılında İstanbul'a gelen İran Elçisi Hacı Han'ın tebaası İstanbul'da 104 gün kalmıştı. İstanbul'da kaldıkları 104 gün veya 3.5 aylık süre için han ve haneler

⁴²⁵ Osmanlı Devleti'nde merkez kuvvetlerinden Acemi ve Yeniçeri ocaklarının bölük ve orta kumandalarına verilen unvan için bk. Abdulkadir Özcan, "Çorbacı", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 369-370.

⁴²⁶ BOA, **İE. HR**, 1259, 3 M 1144 (8 Temmuz 1731).

⁴²⁷ BOA, **D.BRZ**, 228/7-87, 25 Za 1142 (11 Temmuz 1730).

⁴²⁸ BOA, **C. Sry**, 7019,1 C 1149 (7 Ekim 1736).

⁴²⁹ BOA, **C. Sry**, 7019,1 C 1149 (7 Ekim 1736).

kiralanmıştı. Elçinin tebaasının İstanbul'da kaldığı 30 Ra-15 Z 1154/15 Haziran 1741-21 Şubat 1742 tarihlerinde, ikamet ettikleri 3.5 ay için 2077 kuruş masraf edilmiştir⁴³⁰.

B -Yatak

İran Elçilerinin yolculukları esnasında ve İstanbul'a geldiklerinde devlet tarafından her türlü rahatlık ve konforu düşünülmüş, dinlenme ve uyku sırasında elçi ve maiyetindeki kişilere ihtiyaç duyduğu her türlü yatak malzemesi de temin edilmişti. İran elçisi Hacı Han'ın maiyeti ile birlikte Kerkük'te dilendikleri altı günlük sürede çadır kurmak için Hacı Han ve maiyetine kazık ve tokmak temin edilip kilim verilmişti. Kazık, tokmak ve kilim için 145 kuruş, zincir ve halat için 242 kuruş olmak üzere toplam 387 kuruş masraf edilmişti⁴³¹.

Hacı Han, Erbil'den itibaren Lahvat menziline 1, Tahkan menziline 1, Temürkapu menziline 1, Kralcı menziline 1, Kara dana menziline 1, Mardin'de 3, Şeyhdolu menziline 1, Göksuyu menziline 1, Battaldane menziline 1, Diyarbakır menziline 8 olmak üzere toplam 19 gün dinlenmiş, 796.347 akçe (6636 kuruş ve 27 akçe) masraf edilmişti. Bunun yanı sıra bazı tayinat ve nakliye işlemleri için 964 kuruş; keçe, çul, örme kıl, taban, zincir ve halat için 419,5 kuruş; tüfenk sandığı için 25 kuruş olmak üzere toplam 1408,5 kuruş, genel toplamda ise 8044,5 kuruş masraf edilmişti. Bu masraftan 91,5 kuruşunun tayinat olduğu hesaplanmış geriye 7953 kuruş kalmıştı⁴³².

1153/1742 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Hacı Han'ın maiyetindeki elçilik heyetinde bulunan elçilerden biri de Ali Mervan Han'dır. Ali Mervan Han, elçilik heyeti Diyarbakır'a geldiğinde burada vefat etmişti. Ali Mervan Han'ın yanında bulunan eşyaları Hasan Paşa Hanı'na emanet bırakılmış, Hacı Han maiyetindeki elçilik heyeti yoluna devam etmişti. İstanbul'daki görevini tamamlayan İsmail bin Şahbaz ve İsmail b. Sebze Ali isimli 2 postacı Hacı Han tarafından Diyarbakır'a gönderilerek Ali Mervan Han'ın eşyalarını Hasan Paşa Hanından almış, Diyarbakır valisi el-Hâc Hüseyin Paşa'nın izniyle satıp Diyarbakır'dan İran'a geçmişlerdi⁴³³.

⁴³⁰ BOA, MAD.d, 21496, 1 CA 1154 (15 Temmuz 1741), s. 6.

⁴³¹ BOA, D.BŞM.d, 2423, s. 3.

⁴³² BOA, D.BŞM.d, 2423, s. 4.

⁴³³ BOA, C. HR, 7199, 1 C 1154 (Haziran- Temmuz 1741).

Tablo 44: 1 C 1154/14 Ağustos 1741 Tarihinde Gelen İran Elçi'sine Temin Edilen Çadır⁴³⁴.

Temin Edilen Eşya	Değeri (akçe)	Sayısı (adet)
İki direği köhne çit çadır	800	1
Köhne zengârî çadır	390	1
Köhne çit çadır	750	1
Köhne çadır	420	1
Defa köhne çadır	300	1
Defa köhne çit çadır	900	1
Köhne çadır	280	1
Defa çengeri çadır	780	1
Köhne çit çadır	420	1
Defa köhne çit	900	1
Beyaz ser çeşme	360	1
Köhne zengari çadır	180	1
Köhne çadır	480	1
Köhne matbah sandığı	180	2
Demir mangarı	360	5
Köhne çit çadır	1110	1
Köhne çadır	640	2
Beyaz haşme	360	1
Köhne zengârî çadır	360	1
Köhne çadır	1560	6
Köhne beyaz çadır	480	1
Defa köhne çit çadır	480	1
Defa köhne çit çadır	920	1
Köhne beyaz çadır	360	1
Köhne çadır	1200	3
Defa köhne çit çadır	540 akçe	1

⁴³⁴ BOA, C. HR, 7199, 1 C 1154 (14 Ağustos 1741).

Temin Edilen Eşya	Değeri (akçe)	Sayısı (adet)
Köhne tuzluk	360	3
Defa köhne çadır	240	1
Çatal	150	13
Defa köhne çadır	1020	1
Ağaç tokmak	-	15
Köhne çadır ağaçları	660	100
Muşamma	480	2
Eritme	45	2
Köhne çerçe parçası	396	8
Muşamma ve kapılı ve bir direkli köhne Oba	9360	3 parça
Genel Toplam 31920 akçe (266 kuruş)		

Osmanlı Devlet'i yetkilileri ile görüşmek üzere gelen İran elçileri sadece İstanbul'a gelmezler, aynı zamanda sefer zamanında diplomatik görüşmeler için ordunun bulunduğu karargaha kadar giderlerdi. Elçinin ikameti çadırlarda sağlanıp, çadırlar⁴³⁵ ve çadır malzemeleri Mehterhane-i Âmire'den⁴³⁶ temin edilerek elçinin ikametine sunulurdu. 1142/1730 yılında Osmanlı Ordusu İran Üzerine Şark seferine çıkarken görüşmek üzere Osmanlı Ordusuna gelen İran Elçi'sine görüşme sırasında ikamet etmesi için Mehterhane-i Hassa Mehterbaşı el Hâc Abdullah Ağa tarafından Mehterhane-i Âmire'den derisi kırmızı renkte oba ve çerçgeler temin edilmişti. Abdullah Ağa bunlardan bir kısmını Mehterhane-i Âmire'den temin ederken, bulunmayanları satın alarak 3660 kuruş ödemiş, daha sonra bu paradan 240 kuruş tenzil edilerek 3520 kuruş (547.200 akçe) masraf edilmişti. Ödenen her kuruş 160 akçe olarak hesaplanmıştı⁴³⁷.

⁴³⁵ Formaları ve fonksiyonları bakımından çok çeşitli örnekleri bulunan çadırlar devlet, ordu ve saray teşkilatında önemli bir yere sahipti. Bk. Cenap Çürük, "Çadır", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 162-164.

⁴³⁶ Osmanlı Devleti'nde padişahın çadırlarını kurup kaldıran ve koruyan teşkilat için bk. Cenap Çürük, "Çadır Mehterleri", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 165-166.

⁴³⁷ BOA, **İE HR**, 944, 5 M 1143 (11 Temmuz 1730).

C-Yakacak

Elçiler için zaruri olan ihtiyaçlardan biri de yakacak idi. Elçilere yakacak olarak genellikle odun verilmekle beraber, kömür de temin edilmekteydi. İstanbul'a gelen Yabancı elçilere Divan-ı Hümayun'a kabullerinde ziyafet verilmesi adettendi. Elçilere verilecek ziyafette yer alan yemeklerin pişirilmesi için İstanbul Ağası⁴³⁸ tarafından odun temin edilmekte idi⁴³⁹. 1151/1739 tarihinde Divan-ı Hümayun'a gelen İran Elçi'sine verilecek ziyafette sunulacak yemeklerin pişirilmesi için İstanbul Ağasına 20 çeki odun temin edilmesi için emir verilmişti⁴⁴⁰.

1108/1697 tarihinde Divan-ı Hümayun'a gelen İran Elçisi Ebu'l-Masum Han'a ,verilecek ziyafette kullanılmak üzere 40 çeki⁴⁴¹ odun temin edilmesi için tezkere verilmişti⁴⁴². İran Elçisi Abdulkaki Han'a, verilmek üzere Matbah-ı Amire'de pişirilecek yemekler için Matbahı Âmirey'e 25 çeki odunun İstanbul Ağası tarafından temin edilmesi için Başmuhasebe defterine kaydı yapılmıştı⁴⁴³.

1117/1705-1706 tarihinde İstanbul'da bulunan İran Elçisi Murtaza Kulu Han için yevmiye 400 akçe masraf yapılacağı hesaplanmıştı. Elçi için yevmiye 1 çeki odun, odun ambarından, İstabl-ı Amire'den 100 vukiyye otluk, odunun İstanbul Ağası tarafından, otun ise Mirahur-ı evvel⁴⁴⁴ tarafından karşılanmasına karar verilmişti⁴⁴⁵.

---

⁴³⁸ Osmanlı Devleti'nde gemi hizmetleri, sarayın ihtiyacı olan erzak, levazım ve özellikle odun temini gibi işlerde çalışan, İstanbul Acemi Ocağı'nın amiri için bk. Abdulkadir Özcan, "*İstanbul Ağası*", **DİA**, XXIII, İstanbul 2001, s. 302-303.

⁴³⁹ Avusturya Elçi'sine Divan'ı Hümayun'da ziyafet hazırlığı için yemek pişirmede kullanılacak 20 çeki odunun temin edilmesi için İstanbul Ağa'sına ferman verilmişti. Bk. BOA, **C. Sry**, 7062, 25 C 1149 (31 Ekim 1736).

⁴⁴⁰ "Bu defa Rikab-ı Hümayunum şevkatı makrumunda Şahı Acem elçisine ber mucibi mütaad-ı kadim telhis kılınan ziyafet taamiyeleri için tabhı için Matbah-ı Âmire'ye verilen hatb .... Mahallinden derkenar ve İstanbul Ağası tarafından alınmak üzere sureti verilmek babında emir-i ferman devletleri saadetlu sultanım hazretlerindir". bk. BOA, **C. Sry**, 7123, 28 Şaban 1151 (11 Aralık 1738).

⁴⁴¹ Diğer ölçü birimleri gibi değişmez bir standardı olmayan çeki farklı zamanlarda farklı değerler taşımıştır. 1180 tarihli bir İstanbul şer'iyeye siciline göre 1 çeki= 176 vukiyye (okka)= 400 lodra= 225.798 kg.) olarak hesaplanmıştır. Bk. Cengiz Kallek, "*Çeki*", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 251.

⁴⁴² BOA, **İE HR**, 683, 7 Şevval 1109 (18 Nisan 1698).

⁴⁴³ BOA, **C. HR**, 6384, 15 C 1149 (21 Ekim 1736).

⁴⁴⁴ Osmanlı Devleti'nde saraya ve özellikle hükümdara ait hayvanlarla ilgilenen teşkilatın başı için bk. Erhan Afyoncu, "*Mirahur*", **DİA**, XXX, İstanbul 2005, 141-143. Ayrıca İstabl-ı Âmire'de bütün işlerin baş sorumlusu olarak görev yapan Mirahur-ı evvel için bk. Özcan, "*İstabl*", s. 204.

⁴⁴⁵ BOA, **D.BŞM**, 1508/9, 27.N.1117 (12 Ocak 1706). Murteza Kulu Han'a İstanbul Ağası tarafından 1 çeki odun ile İstabl-ı Âmire'den 100 kıyye ot temin edilmesi için bk. BOA, **KK** 0673, 3 L 1117 (18 Ocak 1706) s. 35.

Murtaza Kulu Han'a 10-12 Şaban 1117/27 Kasım 1705-29 Kasım 1705 tarihlerinde verilen tayinat İstanbul Ağası tarafından verilmiştir⁴⁴⁶.

Tablo 45: Murtaza Kulu Han'a 10-12 Şaban 1117/27 Kasım-29 Kasım 1705 ile 13-17 Şaban 1117/30 Kasım-4 Aralık 1705 Tarihlerinde Üsküdar'da Verilen Yakacak Masrafı⁴⁴⁷.

10-12 Şaban 1117		13-17 Şaban 1117	
Tayinatın Cinsi	Miktarı	Tayinatın Cinsi	Miktarı
Odun	284 çeki	Odun	450 çeki
Kömür	300 kıyye	Kömür	600 kıyye
		Kütük	75 çeki

İran Elçisi Murtaza Kulu Han'a Üsküdar'da 17-18 Şaban 1117/5 Aralık 1705 tarihlerinde İstanbul Ağası tarafından 72 çeki odun verilmesi düşünülmüştü. Elçiye 32 çeki odun tenzil edilerek 40 çeki odun ve 1000 kıyye kömür verilmiştir⁴⁴⁸.

1153/1742 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Hacı Han, 18 Zilhicce 1153-18 Rebiyülahir 1154/6 Mart 1741-31 Ağustos 1741 pazar gününe kadar İstanbul'da 122 gün kalmıştı. İran elçisi ilk etapta Üsküdar'a gelmiş burada 6 gün konaklamıştı. İran elçisi 6 gün burada iken kendisine yevmiye 150 çeki odun ile 600 kıyye kömür tayinat olarak verilmişti. Daha sonra elçi maiyetiyle birlikte, 26 Zilhicce 1153/14 Mart 1741 günü Üsküdar'dan Topçular'a geldiğinde kendisine yevmiye her gün için 130 çeki odun ile 600 kıyye kömür tayin olunmuştu. İran elçisine tayin olunan odun halktan satın alınarak temin edilmişti. Satın alınan her bir çeki odun için 1'er vezin tartı ücreti ile 1'er akçe ise istif ücreti ödenmişti. Ayrıca 3 gün çalışan odun yarıcılarında 40 akçe ücret ödenmişti. İran elçisi Üsküdar'dan Topçulara geçtiğinde kış mevsiminin sert geçmesi üzerine İran elçisine günlük verilen kömür miktarına 400 kıyye zam yapılmıştı. Ayrıca

⁴⁴⁶ BOA, **KK** 0673, 11 Şaban 1117 (28 Kasım 1705) s. 33.

⁴⁴⁷ BOA, **KK** 0673, 11 Şaban 1117 (28 Kasım 1705) s. 33.

⁴⁴⁸ BOA, **KK**, 673, 18 Ş 1117 (5 Aralık 1705) s. 34.

Topçulara odun temini için Gılmanan-ı Acemiyan⁴⁴⁹, serbendegan ve diğer hizmetlilere günde 200 akçe nafaka bedeli ödenmişti. İran elçisi için halktan temin edilen odunlar Gılmanan-ı Acemiyan, Serbendegan ve diğer hizmetliler tarafından Balat iskelesinde toplanmıştı. Üsküdar'a odun ve kömür nakli için 20 adet mavna (kayık), 5 nefer rençber ile 3 nefer odun yarıcı tutulmuştu. Ayrıca Balat iskelesinden ve Bahçe kapısı iskelesinden topçular mahalline tayinat için ve iki defa Üsküdar'da buldukları mahallere nakil olunan odun ve kömür ücreti ameliyesi için ücret yevmiye 30 akçe olarak belirlenmişti⁴⁵⁰.

İran elçisi, gerekli görüşmeleri yapıp tekrar İran'a dönüş hazırlığında iken 5 gün Üsküdar'da istihdam edilmişti. İran elçisi Topçularda ikameti sırasında tayinatının gece gündüz karşılanması için hizmetine 10 adet bargir istihdam edilmişti. Ayrıca Üsküdar'da buldukları sırada kömür nakli için 20 adet mavna ve 5 rençber istihdam edilmişti. İran elçisi gerek Üsküdar'da ve gerek Topçularda iken Üsküdar, Balat ve Yağcı Kapısı iskelesine nakledilen odun ve kömürü ikamet ettikleri mahallere nakleden hamallara 30 kuruş ücret ödenmişti⁴⁵¹.

IV- MERASİM VE KARŞILAMA GİDERLERİ

Osmanlı Devleti'ne gönderilen yabancı devlet elçileri sınırdan itibaren Osmanlı devlet yetkilileri tarafından karşılanarak İstanbul'a getirilirdi. Padişahın Edirne'de bulunması halinde Elçilik heyeti Edirne'ye kadar giderdi⁴⁵². Elçilerin Divan-ı Hümayun'a gelişleri, sadrazam ve vezirlerle görüşmeleri veya padişah tarafından kabul edilmeleri sırasında yapılacak merasim ve uygulanacak protokol kaideleri, en ince taferruatına kadar önceden belirlenerek uygulanırdı. Elçiler için yapılan merasimler devletin gücünü⁴⁵³ ve zenginliğini belirtecek bir nitelikteydi. Yapılan merasimler elçinin

---

⁴⁴⁹ Osmanlı Devleti'nde Acemi oğlanlarına Gılmanan-ı Acemiyan denirdi. Bu zümrelerin her biri bağlı bulunduğu koşuşun usulüne göre yetişir, yüksek rütbeli devlet hizmetlerine getirilirlerdi. Bk. Abdulkadir Özcan, "Gulam", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 184.

⁴⁵⁰ BOA, C. HR, 5793.

⁴⁵¹ BOA, C. HR, 5793.

⁴⁵² 1698 yılında İran Elçi'si Rüstem Han, Basra'nın anahtarlarını kıymetli hediyelerle birlikte II. Mustafa'ya getirmişti. Padişah II. Mustafa Edirne'de bulunduğu için Edirne'ye gelerek adet ve usuller gereği burada karşılanmış, Defterdar Sabık Ahmet Paşa Sarayı elçiye tahsis edilmişti. Bk. **Zübde-i Vekaiyat**, s. 636; Joseph V. Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, VI, Hartleben's Verlage 1830, s. 646; **Tarih-i Raşid**, II, s. 428- 429.

⁴⁵³ Osmanlı Devleti, sefaret heyetinin ihtişamına çok önem vermektedir. Devletin ekonomik yönden iyi olmadığı zamanlarda bile bu durum ihmal edilmiyordu. Yabancı devlet adamlarının şehre giriş için teklif

temsil ettiği devlet ile mevcut münasebetlerin maiyetine göre farklılıklar gösterebiliyordu⁴⁵⁴.

İran elçileri Kartal veya Bostancıbaşı Köprüsü'nde Dergahı Ali Kapıcıbaşılardan bir ağa tarafından on beş dakikalık bir mesafede karşılanarak Üsküdar'a getirilir ve burada kendileri için gösterişli karşılama töreni düzenlenirdi⁴⁵⁵. Elçinin İstanbul'a nakli için⁴⁵⁶ bir kadirge tayin olunup, elçiyi karşılayıp getirmek için seçilen Çavuşbaşı⁴⁵⁷ ve beraberindeki heyet kendisini Üsküdar'dan alıp alayla İstanbul'a geçirip önceden hazırlanmış bir konağa götürürlerdi. Elçi ve maiyetine devlet tarafından gereken erzak ve mühimmat bedeli verilirdi. sadrazamın ve padişahın İran elçisini kabul merasimleri diğer yabancı sefirlerle aynı olurdu⁴⁵⁸.

İran elçilerinin belirli bir günde alayla Paşa kapısına gitmesi için kendisine ve maiyetindeki adamlarına has ahırdan merasime mahsus eyerlenmiş atlar gönderilirdi⁴⁵⁹. Saray'ın⁴⁶⁰ önünde elçiyi karşılamak için başlarında keçeler, muhafız ağa neferleri ile

---

ettikleri protokolü kabul etmiyorlar ve sefaret heyetini kendi istedikleri şekilde düzenliyorlardı. Bk. Ali İbrahim Savaş,

“*Osmanlı Elçilerinin Resmî Kabul Protokolleri*”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, XI, Ankara 1996, s. 112.

⁴⁵⁴ Şerafettin Turan, “1560 Tarihinde Anadolu’da Yiyecek Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Heyeti Masraf Defteri” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXII/1-2, Ankara 1965, s. 273. Venedik cumhuriyeti elçilerinin İstanbul’a gelmesi diğer devletlerinin elçilerinden daha tantanalı olurdu; çünkü İnebahtı yenilgisinden sonra yapılan anlaşmada elçilerin nasıl karşılanması gerektiğine ilişkin madde vardı. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 283.

⁴⁵⁵ Kütükoğlu, “Fevkâlâde Elçilerin Ağırlanması”, s. 212.

⁴⁵⁶ Elçi’nin İstanbul’a geldiği gün, binmesi için bir at maiyetinde bulunanlar içinde atlar gönderilirdi. Elçi’nin bineceği ata, abayı kumaştan divan takımı vurulurdu. Elçi’yi karşılama heyeti, Çavuşbaşı ile çavuşlar katibi ve yirmi otuz kadar çavuştan oluşuyordu. Bunların hepsi üniformalı olup başlarında “mücevveze”, arkalarına da “erkan kürkü” giyerlerdi. Bk. Olga Zirogeviç, “*Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerinde Seyahatleri ve Huzura Kabulleri*”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, IV, İstanbul 1968, s. 45-46.

⁴⁵⁷ Osmanlı Devleti’ne gelen elçiler, divan çavuşlarından memur edilenler, bunların maiyetindeki çavuşlar katibi, çavuşlar emini ve Çavuşbaşı tarafından Sirkeci’deki Vezir İskeleyi’nde karşılanır, elçiler buradan alayla Paşakapısı’na veya saraya götürülürdü. İran elçileri ise Çavuşbaşı tarafından Üsküdar’da karşılanırdı. Elçilerin büyük elçi, orta elçi oluşlarına göre çavuşların sayısı çok veya az olurdu. Gelen elçi büyük elçi ise Çavuşbaşı onun yanında veya solunda, orta elçi ise önünde giderdi. Bk. M. Zeki Pakalın, “*Çavuşbaşı*”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1993, s. 338. Ayrıca, Divan-ı Hümayun Çavuşlarının elçi karşılamadaki görevi için bk. Orhan F. Köprülü, “*Çavuş*”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s. 237.

⁴⁵⁸ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 301.

⁴⁵⁹ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, s. 280-281

⁴⁶⁰ Topkapı Sarayı padişahların meskeni olduğu gibi yabancı devlet temsilcileriyle görüşmelerin yapıldığı, siyasi ve idari bazı merasimlerin gerçekleştiği bir kurumdu. Bk. Bahaeddin Yediyıldız, “*Kılasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış*”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s. 192.

deliler, gönüllüler ve şatırlar⁴⁶¹ dizilirdi.⁴⁶² Elçi Paşa kapısına gelince attan iner Paşa kapındaki görevliler arasından geçerek Arz Odasına⁴⁶³ girerdi. Bu sırada sadrazam başında “mücevveze”⁴⁶⁴ ve daha sonraları “selimi”⁴⁶⁵ veya “kallavi”⁴⁶⁶ denilen kavuk, arkasından merasim kürkü ve önünde kethüda bey, reisülküttab ve tezkireciler olduğu halde Arz Odası’nı girip makamına otururken çavuşlar alkış yaparlardı elçi de sadrazamın karşısındaki iskemleye otururdu; ancak beraberinde yüksek dereceli maiyeti varsa onlar içinde bir iki iskemle konurdu. Sadrazam güler yüzle ve tercüman vasıtasıyla elçiye iltifat ederek hal-hatır sorduktan sonra ona tatlı kahve ve nargile ikram edilir, sadrazam ise çubuk içerdi. Bu sırada elçi namesini, başvekil ve hariciye nazırının mektubunu sırasıyla sadrazama takdim ederken reis efendi elinden alıp sadrazamın yanındaki yastığın üzerine koyar, görüşme bir süre daha devam eder, dönüşü esnasında elçiye altın ve gümüş telle dokunmuş bir çeşit kıymetli kumaştan yapılmış kürk giydirilir maiyetindeki yüksek dereceli adamlarına çuhaya kaplı kürkleri ve diğer adamlarına hil’atler giydirilip, padişah tarafından elçinin şahsına hediye edilen süslü bir ata bindirilerek geldiği gibi iskeleye indirilip oradan kayıkla Tophaneye giderdi. Elçi’nin getirdiği itimat mektubu divan-ı hümayun tercüman-ı tarafından tercüme edilirdi⁴⁶⁷.

Elçilik heyetlerinin padişah ile görüşmeleri kolay olmazdı. Özellikle hükümdarlarından mektup getirmeyen elçilerle padişah görüşmezdi⁴⁶⁸. Elçi sadrazamla

---

⁴⁶¹ Saray Şatırları merasim ve alaylardaki debdebeyi artırmak için padişahların maiyetinde bulunurlardı. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, Ankara 1988, s. 445-446.

⁴⁶² Bk. Dündar Alikılıç, “*Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*”, **Türkler**, IX, Ankara 2002, s. 877.

⁴⁶³ Topkapı Sarayı’nın ikinci avlusundan üçüncü avlusuna geçişi sağlayan Babüssaade’nin tam karşısında, Enderun denilen avluda yer almaktadır. Arz Odası yabancı elçilerinin ve devlet ileri gelenlerinin kabul salonu olduğu için Padişahlar sürekli ilgi göstererek Arz Odası’nın mefruşatına önem vermişlerdi. Bk. Semavi Eyice, “*Arz Odası*”, **DİA**, III, İstanbul 1991, s. 445.

⁴⁶⁴ Mücevveze, alay ve divan günlerinde giyilen resmi bir başlıktı. Yarım endaze boyunda yapımında mukavva kullanılır üzerine beyaz tülben çekilip, tepesine kırmızı kuşaktan kabarık bir şey geçirilirdi. Bk. Ali Seydi Bey, **Teşrifat ve Teşkilatımız** (Haz. N. Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser No:17, s. 80-81..

⁴⁶⁵ Selimi, Mücevveze’den biraz daha uzunca olup tepesi kabarık olmayıp düzdür. Bk. Ali Seydi Bey, a.g.e. s.81.

⁴⁶⁶ Kallavi’nin kimler tarafından giyildiği ve kullanım şekli için bk. Bk. Memet Zeki Pakalın, “*Kallavi*”, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, İstanbul 1993, s. 152.

⁴⁶⁷ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 280-281. Sadrazam makamına oturduğu zaman sağında reisülküttap, Çavuşbaşı ağa, tezkireci mektubi ve teşrifati, solunda kethüda bey, muhızır ağa ile bostancılar odabaşısı arkada enderun ağaları yerlerini alırdı. Bk. Alikılıç, “*Saray Teşrifatı ve Törenleri*”, s. 877.

⁴⁶⁸ İpşirli, “*Elçi*”, s. 11. 1674’te Osmanlı Devleti’ne beş-on kişilik maiyetiyle gelen Özbek Elçi’sine konak tayinatı yapılmış, yiyecek içecek masrafı görülmüştü. Birkaç gün sonra elçi name ve hediye

görüşükten sonra hükümdarla görüreceği gün alışıla geldiği üzere Kapıkulu fertlerine Ulufe⁴⁶⁹ verilecek olan bir salı günü olarak belirlenirdi. Elçinin ilk gireceği odada, Divanhane’de⁴⁷⁰ keseler içinde para küme küme yığılırdı. Her odanın ağasına bu paralar verildikten sonra elçi için hazırlanan yemekte sadrazam, vezirler⁴⁷¹ ve defterdar⁴⁷² da bulunurdu. Elçi Divan içtima odasında sadrazamla diğer sıra vezirlerinin yanında kırmızı kadifeli koltuğa otururdu. Masalarına konulan gümüş büyük tepsiye tabaklar örtüsüz ve bıçaksız olarak yerleştirilirdi. Aynı odaya kurulan diğer sofraya elçinin maiyetini oluşturan kişiler otururdu⁴⁷³. Divanda yemek yenirken, padişah vezir-i azamın başının üstündeki bir yerden divanı gören, küçük bir pencerenin önüne gelir, orada divanda yapılanları seyreder, konuşulanları dinler ve özellikle bir hükümdarın elçisini kabul edeceği zaman onun nasıl yemek yediğini devlet erkanıyla nasıl konuştuğunu takip ederdi⁴⁷⁴.

Ziyafetten sonra çavuşbaşı elçi ile maiyetinden bir kaçını özel bir odaya götürüp onlara ipekten hilatlar giydirirdi. Sonra elçi ellerinde gümüşten asa bulunan iki kapıcıbaşı tarafından padişahın odasına (Arzodasına) götürülürdü. Geçtikleri avlularda çok sayıda yeniçeri bulunup önlerinden geçen zabitlerine selam verirlerdi. Elçi daha sonra Babüssaade’ye⁴⁷⁵ götürülürdü. Huzura kabul odasının kapısında derin bir sessizlik oluşurdu. Bu odanın girişinde altın bir top asılıdır. Odanın içi kıymetli incilerle

---

sandıklarının kaybolduğunu bildirmiş, yapılan araştırma soncunda yalan söylediğinin anlaşılması üzerine memleketine geri gönderilmiştir. Bk. Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Zübde-i Vekaiyat**, s. 44-45.

⁴⁶⁹Başta yeniçeriler olmak üzere katip, çavuş, müteferrika vs. ulufe alanların ulufelerinin dağıtımı için kurulan divana ulufe divanı adı verilmekteydi. Elçi kabulü için kurulan divana ise elçi divanı denilmekteydi. Elçi’nin acele kabul edilmesini gerektirecek bir durum yoksa, elçiler ulufenin verildiği Divan-ı Hümayun toplantısında kabul edilmekteydiler. Ulufenin ve elçi kabulünün gerçekleştirildiği divana büyük divan denilmekteydi. Ulufe için bütün kapıkulunun sarayda bulunması ve kabul edilecek heyetinin oluşturdukları kalabalık dolayısıyla “galebe divanı” adı da verilmekteydi. Bu toplantılar bir takım ek işler haricinde normal Divan-ı Hümayun toplantısında bir değişikliğe sebep olmazdı. Bk. Recep Ahışalı, “*Osmanlı İdari Teşkilatı*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı I**, Ankara 2000, s. 385. Yeniçerilere maaş verilmesinin elçi kabulüne denk getirilmesinin nedeni elçilere devletin büyüklüğünü ve yüceliğini göstermek içindir. Bk. Alıklıç, “*Saray Teşrifatı ve Törenleri*”, s. 877.

⁴⁷⁰ Padişah tarafından, elçi heyetlerinin, mülki askeri ve ilmi ricalin bayram tebriklerinin kabul edildiği yer için bk. M. Baha Tanman, “*Divanhane*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994, s. 442.

⁴⁷¹ Veziler, vezirlerin görevleri ve tayin işlemleri için bk. Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 195-213.

⁴⁷² Padişah’ın huzuruna yapılan merasimlerde, padişah vezirlerde olduğu gibi Başdefterdar’ın tebriğini ayakta kabul ederdi. Defterdarların teşrifattaki yeri ise kazaskerlerin altındaydı. Bk. Mübahat S. Kütükoğlu, “*Defterdar*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994, s. 96.

⁴⁷³ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 293-294.

⁴⁷⁴ Alıklıç, “*Saray Teşrifatı ve Törenleri*”, s. 877.

⁴⁷⁵ Topkapı Sarayı’nın (Saray-ı Cedid’in) üçüncü kapısı için bk. Eyice, “*Babüssaade*”, s. 408-409.

süslüdür. Döşeme tahtaları kıymetli zengin halılarla örtülmüştür. Padişahın oturduğu taht yerden biraz yüksekçe olup dört sütun üzerine kurulmuştur. Padişahın sağında Sadrazam'dan başka kimse yoktur. Elçi Kapıcıbaşı tarafından odaya götürülürdü. Bunlar elçinin koltuğuna girerler odada biraz ilerledikten sonra ellerini elçinin boynuna götürür başını döşeme tahtasına temas ettirirlerdi. Bu kabul merasiminde elçi hiç oturmayıp mensup olduğu hükümdarın vasiyetlerini tercümanı⁴⁷⁶ vasıtasıyla sadrazama bildirirdi⁴⁷⁷.

Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçiler sadece sadrazam ve padişah tarafından kabul edilmeyip, İstanbul'da kaldıkları süre zarfında devlet ileri gelenleri tarafından da kabul edilerek, elçilere ziyafet verilirdi. III. Ahmet devrinde genellikle Kağıthane tercih edilirdi. Mevsim şartları uygun olduğu takdirde elçi Sa'dabad'ta ağırlanırdı. 1721 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han'a, Damat İbrahim Paşa Kağıthane'de bir ziyafet verdi. İkinci bir ziyafet Beşiktaş'ta Sadrazam tarafından, üçüncü bir ziyafet ise Kaptan-ı Derya Paşa⁴⁷⁸ tarafından Tersane'de düzenlendi⁴⁷⁹

1696-1741 tarihlerinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri padişah, sadrazam ve devlet ileri gelenleri tarafından huzura kabul edilip, elçiler için çeşitli ziyafetler verilmişti. İran hükümdarı Hüseyin Şah'ın elçisi Eski Horasan Hakimi Ebu'l-Masum Han, 6 CA 1108/1 Aralık 1696 tarihinde cülus tebriği için Osmanlı Devleti'ne gelmişti⁴⁸⁰. Bu sırada padişah II. Mustafa, Edirne'de bulunduğundan, maiyetiyle beraber bu şehre gitmişti. 23 CA 1108/18 Aralık 1696 tarihinde Divan-ı hümayuna davet edilerek bir ziyafet tertibinden sonra kendisine ve on bir adamına hilat

---

⁴⁷⁶ Elçilik heyetlerinin ana kadrosunda şifre bilmek zorunda olan çevirmen ve kuryeler bulunurdu. Çevirmenlik için önceleri becerikli ve çok dil bilen doğulular kullanılırdı. Ancak zamanla bunlara güvenilmeyeceği ortaya çıkınca, 1580 tarihinden itibaren yerli tercümanlar yetiştirmeye başlandı. Türkiye'de Osmanlıca'yı öğrenmek üzere elçinin maiyetine "dil oğlanı" diye adlandırılan gençler verildi. Bu sistemin sağlam temellere dayanan bir kurum haline getirilmesi 1674'te mümkün oldu. Bk. Karl Teply, "Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, VII/ 12-13, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1969, s. 251.

⁴⁷⁷ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 293- 296.

⁴⁷⁸ İran Elçi'sine İstanbul'a geldiğinde ziyafet verenler arasında Kaptan Derya Paşa da bulunmaktaydı. Kaptan Derya Paşa'ya ziyafet sırasında kullanması için 78 tabak ile 2 kase emaneten verilmişti. Bk. BOA, **TS MAD**, 05397.0001.00, s. 3.

⁴⁷⁹ **Tarih'i Raşid**, V, s. 413- 427.

⁴⁸⁰ Raşid Tarihi'nde onun bir Kızılbaş olduğunu söyler. bk. **Tarih-i Raşid**, II, s. 388.

giydirilmişti. İran Şahından getirdiği mektubu padişaha teslim ettikten sonra kendisine bazı hediyeler takdim edilmişti⁴⁸¹.

Elçilerin memleketlerine dönüşlerindeki huzura kabul merasimi bazen ulufe⁴⁸² zamanına tesadüf edilmezdi. İlk gelişlerinde mutlaka ulufe divanından sonra padişah tarafından kabul olunurlardı. Ulufe gününden başka bir günde olan elçi kabulüne resm-i adi denilirdi⁴⁸³.

İran elçisi Ebu'l-Masum Han, memleketine dönmek için padişahın izin istemiş, Edirne'den ayrılışı ile ilgili tören için Has Oda⁴⁸⁴ Köşkü'nün Arzhanesi'ne kabul edilmişti. Has Oda Köşk'ü içerisindeki Arzhane'de bir takım düzenlemeler yapılmıştı. Sedirler, sırmalı kumaş üzerine inci, elmas, yakut ile kıymetli taşlarla bezenmiş, yastık, minder ve ocak yaşmağı ağır sırmalı kaliçe döşemesiyle döşenmiş, yere ağır zerdüz halı serilmiş, duvarlara ise perdeler asılmıştı. Padişahın yeri kaba minder konularak üzerine samur makat ile döşenmiş, Odanın kubbesine çiçek şeklinde elmaslar, bunun alt sırasına altın top teller ile iri inciler, kapının kemerine zümrütler asılmış, köşkün dışında da bu tarz süslemeler yapılmış; şadırvan karşısına üç adet taht kurularak, ortadakinin önüne de elmas yakut, lal ve zebercetle murassa altın raht konmuştu. Bunların sağ ve sollarına ise aç ve abanoz ağaçlarından yapılan iki taht konularak bunların üzeri kıymetli taşlarla bezenmiş, yastık samur minder ile döşenerek, her birinin arasına ve köşesine mücevher sorguçu birer destar-i has konulmuş, altın taht üzerine ceviz şeklinde kırk ellisi bir yere dizilmiş elmas, yakut ve laleler der top olarak altın zincirler ile asılmıştı. Hazine-i Amire'de⁴⁸⁵ saklı bulunan Mekke-i Mükerrreme'den gelme Kabetullah kapısı sarayın dış kapısının solunda bulunan çeşme üzerine asılmıştı. Kırk nefer Hasodalı kulları kıymetli taşlarla bezenmiş kuşak, hançer, telli gömlek ve renkli dokuma motiflerle süslü ipek

---

⁴⁸¹ Silahdar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 243.

⁴⁸² Ulufe İstanbul'daki Kapıkulu askerlerine Divan-ı Hümayun'da merasimle dağıtıldı. Yabancı devlet elçilerini de devletin azamet ve şevketini göstermek için o gün Kubbealtına davet ederlerdi. Ulufe dağıtımını için bk. Dündar Alikılıç, **XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002, s. 60- 62.

⁴⁸³ Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 281.

⁴⁸⁴ Has Oda'nın kuruluşu, zabıtları, mevcudu ve Has Oda'nın görevlileri için bk. Mehmet İpşirli, "Enderun", **DİA**, XII, İstanbul 1995, s. 186.

⁴⁸⁵ Osmanlı Devleti'nde Hazine-i Amire'yi ifade eden dış hazine yani Birun Hazinesi için bk. Cengiz Orhonlu, "Hazine", **DİA**, XVII, İstanbul 1998, s. 130-131.

kumaş ile kendilerini süslemişti. Silahdar⁴⁸⁶ ağa, Çuhadar⁴⁸⁷ ağa ve Rikabdar ağa kulları mütella sarık ile emire hazır bir şekilde bekliyorlardı. Ayın 23 üncü ocak ayının 7. Perşembe günü, padişah harem dairesinden çıkarak köşke gelmiş, sırtına sarı serasere kaplı samur kapaniçe giyip, küçük sarığının üstüne bir hint sorgucu takmıştı. Padişah yerini almış, bu esnada Darü's-saade ağası erkan-ı kürk ile Hazinedar ağa kallavilerini giymiş hazır vaziyette beklemekteydiler. Ebu'l-Masum Han'ın huzura gelmesi için işaret verilince, önce veziriazam, daha sonra elçi tevabi ile Saraçhane köşkü kapısından Hasbahçe'ye girip sağlı sollu dizilmiş bostancılardan⁴⁸⁸ ortasından geçip, Şikar kapısı dışında Hasoda'ya inmiş bir miktar dinlendikten sonra, on nefer yakınıyla içeri davet edilmişti. Rikab⁴⁸⁹ ağaları önden gidip, Kapıcıbaşı ağalar koltuklayıp, Kum meydanında kıymetli taşlarla bezenmiş at takımı ve abayi ve kalkanlar ile süslenmiş 40 baş hassa küheylanlar içinden geçmişti. Masum Han, sözü edilen köşke vardığında buranın süslemelerinden, bezemelerinden ve haşmetinden gözleri kamaşıp kalmıştı. Masum Han'a şadırvan önünde, sadrazamın yanında yer gösterilip oturtulmuştu. Bir saat kadar bekleyip kahve ve şerbetler içildikten sonra, padişah tarafından hediye edilen kürklü ve 2 kat sade hil'at-ı fahreyi sadrazam, serasere kaplı samur kürkü elçi, sade hil'atleri adamları giyinmişti. Ardından elçinin kethüdası, ikincisi, defterdarı ve hâcesi (hocası) Mahmut efendi ile birlikte huzura kabullerine izin verilince sadrazamın aracılığı ile yüce tahtın ayağına yüz sürmüştü; ancak padişahın gösterişinden derin bir şaşkınlık içinde kalarak padişaha dua etmekle yetinmişti. Padişah name-i hümayunu kendi eliyle Masum Han'a vermişti. Bunun üzerine elçi tekrar tahtın etrafına yüzünü sürüp huzurdan çıkmıştı. Şikar kapısına gelindiği zaman kendisine ve ikincisine hediye edilen has eyerli

---

⁴⁸⁶ Silahdar ağa, Enderun Hazinesi'ndeki parayı ve kıymetli eşyaları gösteren defteri korumakla görevli olduğu, gibi, defterdar tarafından mühürlenmiş iki defteri Hazine kethüdasıyla birlikte korur, hazinenin açılışında da hazır bulunurdu. Bk. Şerafettin Turan, "*Silahdar*", **DİA**, XXXVII, İstanbul 2009, s. 192.

⁴⁸⁷ Çuhadar XVIII. Yüzyıl başlarına kadar protokolde has odabaşından sonra gelirken Çorlulu Ali Paşa'nın Silahdarlığı zamanında silahdarlığın altına düşmüş ve silahdar ağanın yokluğunda onun vekilliğini yapar olmuştur. Kendisinden sonra rikabdar ağa gelirdi. "Çar erkan-ı cüvani" denilen has odabaşı, silahdar, çuhadar ve rikabdar ağalar padişaha doğrudan arzda bulunma yetkisine sahiptirler. Bk. Abdulkadir Özcan, "*Çuhadar*", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 381.

⁴⁸⁸ Osmanlı Devleti'nde saray birün kısmından olan bostancı için bk. Abdülkadir Özcan, "*Bostancı*", **DİA**, VI, İstanbul 1992, s. 308.

⁴⁸⁹ Osmanlı Devleti'nde padişahın katını ve maiyetini oluşturan, Rikab-ı hümayun ağaları için bk. Abdulkadir Özcan, "*Rikab*", **DİA**, XXXV, İstanbul 2008, s. 110-111.

atlara binerek, Padişahın lütuflarına erişip onun makamından ayrılacağına üzülüp gözlerinden yaşlar aka aka kendisine tahsis edilen konağına gitmişti⁴⁹⁰.

1117/1705 tarihinde sultan III. Ahmet'in tahta çıkışını tebrik etmek için Acem Şahı tarafından Murtaza Kulu Han elçilik göreviyle Osmanlı devletine gelmişti. Murtaza Kulu Han'ı karşılamak için, memur Çavuşbaşı ve sipahiler⁴⁹¹ ağası görevlendirilmişti. Elçi, Üsküdar'dan kadirga ile Emin İskelesine geçirilmiş, Şah Huban Sarayı'na getirilerek, alışıla geldiği üzere yiyecek, içecek vb. ihtiyaçları karşılanmıştı. Murtaza Kulu Han, Şevvalin on birinci Salı günü Divan-ı Hümayuna davet edilmiş⁴⁹², padişah III. Ahmet'in huzuruna gelirken kendilerine son derece iyi eyerlenmiş bir at temin edilmişti. At için son derece önemli olan 1 adet divan rahtı ve palan (semer) temin edilerek 36000 akçe (300 kuruş), 1 ababi de temin edilerek 300 kuruş olmak üzere toplam 600 kuruş masraf edilmişti⁴⁹³. Daha sonra kendisine ve maiyetine hıl'atlar giydirilmişti. Murtaza Kulu Han, on nefer adamıyla, vezirlerin arkasından Arz Odası'nda, Padişah III. Ahmet'in şerefine nail olup Şah'tan getirdiği nameyi sunup, büyük bir fil ve beraberinde getirdiği bir çok hediyeyi padişaha taktim etmişti⁴⁹⁴.

İran Şahı, Süleyman Şah'ın oğlu I. Hüseyin Murtaza Kulu Han'ı, 5 Rebiyülevvel 1134/21 Aralık 1721 tarihinde İstanbul'a göndermişti. Murtaza Kulu Han, Tophane önünde atılan top atışları eşliğinde gümrük iskelesine getirilmiş, elçiyi Atlı mukabelecisi, dört bölük ağaları, sipah ve silahtar katipleri karşılamıştı. İstikbal çavuşları katibi emini, elçinin koluna girerek elçiyi gümrük odasına götürmüş, Çavuşbaşı ağa, sipah ve silahtar ağaları sofa kenarında elçiyi karşılayıp köşe meclisine oturtmuştu. Elçiye tatlı kahve ve şerbet ikram edildikten sonra, elçi sadrazam tarafından

---

⁴⁹⁰ Silahtar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 255- 257. Ayrıca Masum Han'ın memleketine dönüşü sırasında Padişah'ın huzuruna kabul edilip, aldığı name-i hümayun için bk. **Anonim Osmanlı Tarihi (1099- 1116/ 1688-1704)**, Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 2000, s. 132-133.

⁴⁹¹ Osmanlı askeri teşkilatında, kapıkulu süvarilerinin en seçkin grubunu oluşturan sipahi için bk. Erhan Afyoncu, "*Sipahi*", **DİA**, XXXVII, İstanbul 2009, s. 256-258.

⁴⁹² Silahtar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 681.

⁴⁹³ BOA, **KK** 0673, s. 36. 1117/ 1705-1706 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Murteza Kulu Han, padişah III. Ahmet'in huzuruna gelirken kendisine 36000 akçe ödenerek bir divan rahtı satın alınmıştı. Bk. BAO, **AE SAMD**, **III**, 20280, 12 Şevval 1117 (27 Ocak 1706). Ayrıca 1 divan rahtı, palan ve ababi için pazarlık edilerek 600 kuruş (72000 akçe) ödenmişti. Satın alınan divan rahtı ve palan takım halinde 36000 akçe, sadece ababi için de 36000 akçe ücret ödenmişti. (1 kuruş, 120 akçe olarak hesaplanmıştır). Bk. BOA, **D.BŞM**, 1509/54, 12.L.1117 (27 Ocak 1706) .

⁴⁹⁴ **Nusretname**, s. 681-682.

gönderilen divan rahtı ve abayi ile süslenmiş ata⁴⁹⁵ bindirilip, nefer atlarıyla Asesbaşı⁴⁹⁶, subaşı, silahtar ocakları, feraceli divan çavuşları ve dört bölük katipleri ve kethüdarları, sipah ve silahtar er katipleri ve kethüdarları bazı silahtar ile iki nefer telli çavuş, elçinin maiyeti, bazı çavuşbaşı ağa hazırlanan bahçe kapısından girerek Atmeydanı⁴⁹⁷ kapısından geçip Nakkaş Paşa sarayına getirilmişti⁴⁹⁸. Murtaza Kulu Han'ın ağırlıklarının taşınması için at ve ateş kayıkları kiralanmış, eşyalarının kayıklara yüklenmesi için hamallar tutularak, hamallara ücret ödenmişti. At kayıklarından her birine 40 akçe olmak üzere toplam 4920, ateş kayıklarının her birine, 30 akçe olmak üzere toplam 1800 akçe, hamallardan her birine 10 akçe olmak üzere toplam 2000 akçe ödenmişti⁴⁹⁹. Murtaza Kulu Han, Veziriazam tarafından huzura kabul edildiğinde muhafız birlikleri, gönüllüler, serdengeçtiler teşrifat kıyafetlerini giyinmiş, divan salonunun kapısına kadar iki sıra oluşturmuşlardı. Bu kapı ile harem kapısı arasında çuhadar görevini yapan ağalar, merdivenin alt basamağında kapıcılarbaşı, muhızr ağa⁵⁰⁰, bostancılar, çavuşlar, cebeci⁵⁰¹ ve topçular, odabaşları yerini almıştı. Merdivenin üst kısmında ise Veziriazamın katibi, vezaret müsteşarı sıralanmıştı. Huzura kabul salonunda gedikli zeamet subayları ve müteferrikalar kapıdan divana kadar ayakta dizilmiş duruyorlardı. Sipahi ve silahtar paşaları onların sağında ve solunda yer almışlardı. Kabul salonu ipek yastıklar ve değerli şallarla süslenmiş yerde ise İran halıları görülyordu. Veziriazam ve İran elçisi karşılıklı kapılardan aynı anda salona girdiler. Damat İbrahim Paşa, Murtaza Kulu Han'ın selamını ve Reifendi'nin işlemeli

⁴⁹⁵ İran Elçi'si Murtaza Kulu Han'ın adına bir adet abayi temin edilerek 285 kuruş masraf edilmiştir. Bk. **D.BŞM. d. 01638-A, Za 1134 (Ağustos-Eylül 1722)**, s. 8.

⁴⁹⁶ Asesbaşı, merasimlerde ve kapıkulu askerlerinin sefere çıkışları sırasında düzenlenen törenlerde 500 kadar maiyetiyle güzergahın iki tarafını tutarak asayiş sağlamaya görevliydi. Ayrıca Veziriazam divanındaki hizmetleri de görürlerdi. Bk. Abdulkadir Özcan, "*Asesbaşı*", **DİA**, III, İstanbul 1991, s. 464.

⁴⁹⁷ Osmanlılar zamanında Sultan Ahmet Camii'nin önündeki meydan için bk. Tanju Cantay, "*Atmeydanı*", **DİA**, IV, İstanbul 1991, s. 82-83. XVI. Yüzyıl Osmanlı toplumunda, payitahtın tam merkezinde konumlanmış olan Atmeydanı'nda gerçekleşen olaylar bir kamusal alan oluşturmuş mudur? Bk. Emine Sonnur Özcan, "*Osmanlı'nın Atmeydanı "Kamusal" Bir Meydan Mıydı?*", **Doğu Batı**, 51, Ankara 2010, s. 105- 132.

⁴⁹⁸ **Tarih-i Raşid**, V, s. 399-400.

⁴⁹⁹ BOA, **D.BRZ**, 206/6-55, 8 Ra 1134 (27 Aralık 1721).

⁵⁰⁰ Muhızr ağasının başlıca görevi arasında, bütün yeniçerilerin Divan-ı Hümayun ve Babıali'deki resmi işlerini takip etmek yer alıyordu. Muhızr ağa, Babıali'de yapılan toplantılara Yeniçeri ağası katılmadığında ocakla ilgili işler hakkında Ağakapısı'na gidip yeniçeri ağasına bilgi verirdi. Ayrıca Muhızr ağasının emrinde başkapı kethüdasına bağlı, atmış yeniçeriden oluşan bir kuvvet sadrazamın korumasını yapıp divanda veya Babıalide sadrazam tarafından verilen emirleri yerine getirirdi. Bk. Recep Ahıskalı, "*Muhızr*", **DİA**, XXXI, İstanbul 2006, s. 86.

⁵⁰¹ Osmanlı Devleti'nin merkez kuvvetlerini oluşturan, kapıkulu ocaklarından biri olan Cebeci için bk. Yasemin Kılıçarslan, "*Cebeci*", **DİA**, VII, İstanbul 1993, s. 182- 183.

bir yastık üzerine bıraktığı şahın mektubunu ayakta aldı. Bu sırada veziriazamın yanında Kahyabey ve Reisefendi bulunuyordu⁵⁰².

Birkaç gün sonra Damat İbrahim Paşa Murtaza Kulu Han'na Kağıthane'de bir ziyafet verdi. İkinci bir ziyafet Veziriazam tarafından Beşiktaş sarayında düzenlendi. Üçüncü bir ziyafet ise Kapdan-ı derya tarafından elçi şerefine Tersane'de düzenlendi.⁵⁰³

1142/1730 tarihinde İsfahan'dan Eşref Şah'ın elçisi olarak İstanbul'a gelen Namdar Mehmet Han, sipah ve silahdar çavuş, zabıt, katip ve kethüdarları ile divan çavuşları tarafından büyük bir merasimle karşılanmıştı⁵⁰⁴. Mehmet Namdar Han'ın mihmandarlığına ve tercümanlığına veziriazam tarafından birer görevli atanmıştı. Elçi'nin Üsküdar'dan birinci iskeleye geçişi sırasında dokuz yüz parden fazla top atışı yapıldı. Elçi iskeleye vardığında veziriazam tarafından görevlendirilen müşir göz alıcı koşumları olan bir atı elçiye tahsis etti.⁵⁰⁵ Elçiye tashih edilen bir atın raht-ı bisat ile süslenmesi için 1 adet ağır divan rahtı ve palan, 1 adet sim zincir iğnelik, 1 adet "sim taşlı topuz", 1 sim eğer, 1 çift "sim rikab", 1 adet ababi, 1 adet dirgin ve topuz Başbaki kulu ağa tarafından satın alınmıştı⁵⁰⁶. Veziriazamın elçiyi huzuruna kabul ettiği gün, kabul salonu misli görülmemiş bir lüks ve ihtişamlı süslenmişti. Kahveler içilip şekerlemeler yenildikten sonra, vezirler yerlerinden kalkıp, veziriazamın divanın karşısındaki yerlerini almıştı. İran elçisi gidip veziriazamın yanında yerini almış, elçinin maiyeti çekildikten sonra, veziriazam elçi ile bir yarım saat kadar görüştüktan sonra elçiye muhteşem koşumlu bir at tahsis etmişti⁵⁰⁷.

1153/1740 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Hacı Han, maiyetindeki iki nefer han ve önceki yıldan itibaren Nadir Şah tarafından Üsküdar'a gönderilen Oğuz Ali Han,

---

⁵⁰² Hammer, **a.g.e.**, VII, Hartleben's Verlage 1831, s. 291-292; Hüseyin Şah'ın elçisi Murtaza Kulu Han, padişah III. Ahmet tarafından İran'a elçilik payesiyle gönderilen Ahmet Dürri Efendiye karşılık Osmanlı Devletine gönderilmişti. Bk. **Tarih-i Raşit**, V, s. 399.

⁵⁰³ Hammer, **a.g.e.**, VII, s. 294. Murtaza Kulu Han, dinlendiği konaktan Çavuşbaşı ağa tarafından alınarak, un Kapanına götürülüp, oradan elçi han ve maiyetini yedi çifte kayıkla Kağıthane iskelesine götürmüştür. Bk. **Tarih-i Raşit**, V, s. 413. Ayrıca Murtaza Kulu Han'a Kaptan Paşa tarafından Tersanede verilen ziyafet için bk. **Tarih-i Raşit**, V, s. 423-427.

⁵⁰⁴ Raşid, **Tarih-i Raşit**, III, s. 618-619.

⁵⁰⁵ Hammer, **a.g.e.**, VII, s. 370.

⁵⁰⁶ BOA, **C. HR**, 1321, 5 S 1142 (30 Ağustos 1729).

⁵⁰⁷ Hammer, **a.g.e.**, VII, s. 373-374.

iki çektiriye⁵⁰⁸ bindirildikten sonra Tophaneden 300 pare top, Kurşunlu Mahzen ve Tersane'den toplar atılarak Eyüp iskelesine getirilmişti. Eyüp'te karaya çıkarken Çavuşbaşı Ağa tarafından karşılanıp Gümrükçü Çiftliği'ne götürülmüş⁵⁰⁹. Gümrükçü çiftliğinde yirmi gün istirahat ettikten sonra, vezir-i azamın huzuruna kabulü için Paşa kapısına getirilmiş, Elçi Han vezirin sağına, diğer hanlar soluna geçmiş tatlı ve kahve ikram edildikten sonra, vezire çubuk hanlara nargile verilmiş, kendisine hilat giydirileceği sırada, vezir-i azamın huzurunda bu hilatı kabul edemeyeceğini bildirmişti. Elçinin maiyetine de hilatlar giydirilmişti. Elçinin geliş amacının beşinci mezhebi tasdik ettirmek olduğu öğrenilince, ulema gönderilmiş bu mesajda bir kötülük olmadığı tespit edilmişti. Elçi Paşa kapısına geldikten beş gün sonra padişah huzuruna kabul edilmişti. Elçi Divan-ı Hümayuna gelirken Orta kapıdan divanhaneye kadar elmas ve diğer değerli taşlarla süslenmiş 20 at ve yirmi beygir sıralanmıştı. Kalkanlar da paha biçilmez bir şekilde süslenmişti. Üst yanında peykler ve solaklar onun üst yanında Yeniçeriler, tımar ve zeamet sahipleri görölüyordu. Sağ tarafta on bin yeniçeri ve elli süpürgeli çorbacı yer almıştı. Onun üst yanında devletin askeri teşkilatı (Bölükat-ı erba'a sipah ve silahdarlu) ve arz kapısı dışında Yeniçeri Ağası, 60 adet Kapıcıbaşı Ağası, Kubbe altında sadrazam ve kaptan paşa, defterdar sıralanmış divan efendileri bulunuyordu. Elçi Orta Kapıdan girmiş, Yeniçeriler çorbaya doğru seğırtmiş Çavuşbaşı Ağa hayretler içinde yürümeye başlamıştı. Elçi zağrası dibaya kaplı bir mintan, başındaki külah sırmalı yeşil ve sorguç takınmıştı. Sadrazam Divitdar odasına girmiş, Vezir rütbesinde olan elçiye sair zamanlarda Nişancının işgal ettiği yer verilmişti. Divan bitince elçi ile Oğuz Han vezir sofrasına ve iki han Kaptan paşa sofrasında ağırlandı. Atmış çeşit yemek ikram edildikten sonra padişah yerini almış, elçi huzura kabul edilmişti. Elçi Orta kapıya geldiğinde oradaki Yeniçerilerin kalabalık olmasından dolayı bir saatten fazla beklemek zorunda kalmıştı. Elçi ihsan olunan ata binip Darbhane⁵¹⁰ önüne gelmiş, dış kapı yanında beklemiş, sadrazam önünden geçerek, elçi hanesine gitmişti. Kısa bir süre sonra veziriazam Sa'dabad'da elçi şerefine parlak bir ziyafet tertiplemiş bütün ulema davet

---

⁵⁰⁸ Kürek ve kısmen yelkenle hareket eden gemiler çektiri veya çektirme olarak isimlendirilir. Geniş bilgi için bk. İdris Bostan, "Gemi", **DİA**, XIV, İstanbul 1996, s. 13; Çektirinin kullanım amacı ve çektiri sınıfları için bk. M. Zeki Pakalın, "Çektiri", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, İstanbul 1993, s. 341.

⁵⁰⁹ Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 103.

⁵¹⁰ XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde darbhane binası olarak kullanılan alan için bk. Halil Sahillioğlu, "Darbhane", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 501-505.

edilip vezirin çadırı mücevher tüfenkler, tirkeşler ve ağır döşeme ile süslenmişti. Çadır direklerine elmaslı kılıçlar avize olarak asılmıştı. Elçi yanındaki dört bin kişi ile kendisine tayin kılınan otağına geçtikten sonra, vezir mir-i ahur köşkünde kayığından çıkmış, bu sırada süpürgeli çorbacılar önünde muhzir ağa divan ehli unvanıyla neferatı mücevher yedekler çekmiş, dört yüz iç ağası yeniçeri cebeci piyadeleri ve cümle ulema sadrazamın otağına gelmişlerdi. Askeri süvariler cirit ve mızrak ile harp oyunu icra etmişti. İç ağası diba kaftanlar, mücevher, hançer ve elmas kuşak ile sim, altın ve fağfur tabaklar ve mertabani tabaklar ile elçiye ikram etmiş, ayrıca elçiye müzeyyen atlar, beraberindeki hanlara kürkler verilmişti. Daha sonra kaptan paşa tarafından Bahriye yalısında İran elçisine verilen ziyafette Mehmet Sahib Efendi, Esat Efendi, Anadolu'dan azledilmiş Neyli Mehmet Efendi, İran'dan gelen Abdullah Efendi ve Halil Efendi ve Reis Ragıp Efendi ziyafete gelmiş, tersane görevlileri ve birkaç bin şallı ve poşulu kalyoncu şahbazları hizmet etmişti. Elçi ulema ile bir yere geldiklerinde Nadir Şah'ın isteğinin Caferiye⁵¹¹ mezhebinin tanınması hususu olduğunu söylemiş, bu talebe kesin olarak karşı çıkılmamış. Hacı Han istediği sonucu elde edememiş. Daha sonra Yeniçeri Ağası Seyyid Nasuh Paşa tarafından Davut Paşa'da Hacı Han'a bir ziyafet düzenlenip elçiye hediyeler verilmişti⁵¹².

A-Hediye Giderleri

Yabancı devlet elçileri geldikleri ülkenin siyasi durumuna ve üzerinde durdukları konunun önemine göre ülkelerinden değerli hediyelerle gelirlerdi. Osmanlı Devletine elçi gönderen devletlerin dış işleri yetkilileri padişah ve devlet erkanının hoşlandığı şeyleri bilir, ona göre hediye seçerdi. Doğudan gelen hediyeler batıdan gelen hediyelerden çok farklı olurdu. Doğudan genellikle başta Kur'an olmak üzere kitaplar, halı, ipek, fil⁵¹³ ve gergedan gibi Anadolu'da bulunmayan hediyeler gelirken, batıdan özellikle saat, kumaş ve çeşitli gümüş eşya hediye olarak gönderiliyordu. Osmanlı

---

⁵¹¹ İsnâaşeriyye Şiası'nın fıkıh mezhebi için bk. Hayreddin Karaman, "Ca'feriyye", **DİA**, VII, İstanbul 1993, s. 4-10. Geniş bilgi için bk. Enver Behnan Şapolyo, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, İstanbul 2004, s. 387-415.

⁵¹² Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 104-106; Hammer, **a.g.e.**, Hartleben's Verlage 1832, VIII, s. 24-28.

⁵¹³ 1153/1740 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran Elçi'si Hacı Han beraberinde dokuz fil getirmişti. Bu filler ikişer ikişer sallarına bindirilip, sallarında etrafına perde çekilerek Beşiktaş'a geçirilmişti. Beşiktaş'a geçirilen filler, İstanbul dışında bulunan Çırpıcı çayına nakil olundu. Bk. Subhi Mehmet Efendi, **Subhi Tarihi**, s. 103.

Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde doğu ve batı devletleri Osmanlı Devleti'ne elçi yollamak ve hediye sunmakta adeta yarışmışlardı. Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri İstanbul ve Edirne'ye vardıklarında düzenlenen törenle karşılanarak Divan-ı Hümayun'da Padişah'ın huzuruna çıkarılırlardı. Burada padişaha, İran şahından getirdiği mektubu ve hediyeleri takdim ederken, kendisine de padişahın mektubu ile çeşitli hediyeler⁵¹⁴ takdim edilirdi. Özellikle İran elçilerinin getirdiği hediyeler diğer ülkelerin hediyelerine nazaran daha değerli ve gösterişli olurdu⁵¹⁵.

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı devlet elçileriyle Divan'da yemek yenildikten sonra Elçi'nin Padişah'a sunacağı hediyeler divan erkanı tarafından görülür ve baş vezir bu hediyeleri kapıcılar vasıtasıyla büyük avluya taşıttırırdu⁵¹⁶. 1134/1721 tarihinde Osmanlı devletine gelen İran Elçi'si Murtaza Kulu Han padişah III. Ahmet'in huzuruna kabul edileceği gün, içerisinde nelerin bulunduğunu ve değerini bilmediği mühürlü hediye sandığını III. Ahmet'e bizzat sunmak istedi; fakat böyle bir davranışın saray teşrifatına aykırı düşeceği, elçiye belirtildi. Saray teşrifatına göre bütün hediyelerin onları kontrol etmekle görevli divan erkanına hediyelerin listelerini yapmak üzere göstermenin zaruri olduğu, sonra tahtın önüne bırakılabileceğinin mümkün olduğu anlatılınca bu isteğinden vaz geçti⁵¹⁷.

İran Şahı Ebu'l-Masum Han 1697 yılı başlarında cülus tebriki için Edirne'ye geldiğinde Divan-ı Hümayun'da padişah II. Mustafa'nın huzuruna çıkarak İran şahının gönderdiği cülus tebriki mektubu ile beraber hediye olarak getirdiği bir zincirli fil ile beraber birkaç katar Acem devesini takdim etmişti. Bundan sonra alışıla gelen bir

---

⁵¹⁴ İran Elçi'sine ülkesine dönüşü sırasında Darüssaade ağası tarafından 180 tabak ve 4 kase toplam 190 parça eşya verilmişti. Ayrıca Mirahuru evvel ağaya; 1 mükemmel divan rahtı, sim kebir raht, 1 çift pesent işleme çuka, 2 çift sim rikab ve balık kabzalı sim donanımlı kadife kınlı at garadası elçiye teslim olunması için emir edilmişti. Bk. BOA, **TS MAD**, 05397.0001.00, s. 3. İran Şahı Nadir Şah Sultan I. Mahmut'a Hicaz'ın korunmasında uzlaşmaları üzerine inci ve yakutlarla süslemeli minekari tahtı, altın işlemeli kumaşlar ve dört dişi fili gönderir. I. Mahmut gelen elçi ile O güne kadar Asya ve Avrupa ülkelerine gönderilen armağanlardan sayı ve değer olarak en kıymetli hediyeleri Nadir Şah'a gönderir. Bk. Cengiz Köseoğlu, **Topkapı Sarayı İmparatorluk Hazinesi (Hazine-i Hümayun)**, Kültür ve Sanat Kitapları: 51, s. 27.

⁵¹⁵ İpşirli, "Elçi", s. 10-11.

⁵¹⁶ Gülgün Üçel-Aybet, "Osmanlı Devletçiliği ve Divan'ın Çalışması (1570- 1699)", **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV**, Ankara 2000, s. 40-41.

⁵¹⁷ Hammer, a.g.e., VII, s. 203.

uygulama sebebiyle İran elçisine ve maiyetindeki birkaç itibarlı adamına hilat-ı fahire giydirilirken, İran Şahı'nın mektubuna cevabi bir mektup teslim edilmişti⁵¹⁸.

1109/1698 yılında Basra Valisi Hasan Paşa rehaveti sebebiyle Basra Kalesi'ni Mani adlı Urban eşkiyasına kaptırmıştı. Hevize Hanı bu Urban eşkiyasından Basra Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Şah Hüseyin İran tahtına çıkmıştı. Şah Hüseyin bir iyi niyet göstergesi olarak Basra'nın anahtarlarını kıymetli hediyelerle beraber elçisi Rüstem Han ile Osmanlı Devleti'ne göndermişti. Elçi bu sırada padişah II. Mustafa Edirne'de bulunduğundan bu şehre gelerek adet ve usuller gereği burada karşılanmıştı⁵¹⁹.

Osmanlı Devleti'nde yabancı devletlerle diplomatik ilişkilerin vazgeçilmez unsurlarından biri de yabancı devlet elçilerinin hükümdarlarına hediyeler gönderilmesiydi. Hediyelerin nevi, cinsi ve değeri de elçinin hangi mülhaza ile Osmanlı başkentine geldiği ve kiminle görüştüğüne bağlı idi. Gönderilen hediyeler devleti temsil etmenin yanı sıra, hükümdarın ihtişamını yansıttığı için hediyelerin seçimine özen gösterilirdi. Elçilerin hediyeleri bir gün önceden saraya sunulup teşrifatçı tarafından deftere kaydedilirdi⁵²⁰. Ebu'l-Masum Han'ın İran Şahına hediye olarak götürmesi için İstabl-ı Amire'den “sim zincir” ve “bilan”, “gerdaneli zümrüt ve yakut ile mürsi altın kaplama divan rahtı”, “ğarada”, “debbuz”, “altın rikab”, “abayı ve zerdüz ile müzeyin ve müredeb bir at”⁵²¹ verilmişti. Elçinin kethüdasına ise “sim kemer raht”, “kadife eğer”, “sarmalı çuka ve yonuş ile donatılmış bir at” verildikten sonra şahın kendisine “altın zincir”, “mürsi bilan”, “enselik, gerdane”, “yakut zümrüt ile mürsi altın ve raht”, “yakut”, “zümrüt”, “elmastan mesnu depos”, “mürsi altın gadare elmas”,

⁵¹⁸ **Tarih-i Raşid**, II, s. 388-389.

⁵¹⁹ Joseph V. Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, VI, Hartleben's Verlage 1830, s. 646; **Tarih-i Raşid**, II, s. 428-429.

⁵²⁰ İpşirli, ‘*Elçi*’, s. 11.

⁵²¹ İran elçisi Ebü'l- Masum Han'a İran Şah'ı Hüseyin Şah'a götürmesi için köşk merdiveninde verilen, murassa divan rahtı ve som yapukla eyerlenmiş at Mir-i ahur-i evvel Ahmet Ağa tarafından elçiye teslim edilmişti. Ayrıca Padişah II. Mustafa İran Şah'ına kendi gönünden kopan bir hediye olarak kalın abadi kağıda iri sülüs kalemle yazmış olduğu besmele-i şerife ile ve ma ersalnake illa rahmeten li'l alemin (Biz seni ancak alemlere rahmet için gönderdik), ayeti yazılı iki levhayı gümüş bir kutuya koydurarak, huzura kabul merasiminden sonra İran elçisinin konağına göndertmişti. Bk. Silahtar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 257-258. Yabancı devletlerle barışın sağlanması ve devam ettirilmesi için elçilere süslü eyer takımları ile birlikte iyi cins atlar armağan edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde at ve at takımlarının hediye edilmesi imparatorluğun teşrifat kuralları içerisinde makul görülen hediyeler arasında yer almıştır. Bk. Ebru Sönmez, **1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 4.

“mürsi sorguç”, “yakut, elmas ile süslü yaldızlı sim rikab”, “inci ve zümrüt ile mürsi kadife eğer”, “inci ve zümrüt ve yakut ile işlenmiş sarı diba abayı”, “al atlas astarlı kırmızı çuka”, “zerdüzi yapuk, ve sim yedekteş ile donanmış bir rehş delniş” verilmişti⁵²².

1109/1698 tarihinde Osmanlı Devleti’ne gelen İran Elçisi Rüstem Han memleketine dönerken II. Mustafa, Enderun-ı Hümâyün Hazine’sinden çıkarılan değerli eşya ve mücevherleri, İran Şahına iletmesi için göndermişti⁵²³.

Tablo 46: Elçi Rüstem Han ile İran Şahına Gönderilen Hediyeler⁵²⁴

Hediyenin Cinsi (Enderun-ı Hümâyün Hazinesi’nden Verilenler)	Miktarı (adet)
Zer -i safi meşk yakut ve zümrüt ile mürsî raht	1
Zer-i safi meşk yakut ve zümrüt ile mürsi bilân	1
Zer-i safi münkârî vasat ve harda yetmiş altı adet elmas ile mürsi sorguç	1
Sim met’ella yakut ve zümrüt ile mürsî iğne	1
Sim met’ella bir kebir zümrüt ve safi yakut ile mürsî gerdane	1
Zer-i safi altı kıt’a harda yakut ve zümrütlük mürsi toplu zincir sarı	1
Zer-i safi yakut ve zümrüt ve elmas ile mürsi topuz	1
Zer-i safi yakut ve zümrüt ile garada	1
Sim met’ella yakut ve zümrüt ve elmas ile mürsi rikab (çift)	1
Kırmızı kadife ve zümrütlük mürsi zer	1
Etrafi ve kenarı el diba kırmızı kadife	1
Düzü inci ve zümrüt ile mürsi diba	1
Sim safi tirkeş	1

⁵²² **Tarih-i Raşid**, II, s. 388-389; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **Zübde-i Vekaiyat**, s. 604-605. İran Şah’ı Hüseyin Şah’ın Elçisi Ebu’l-Masum Han, Cemaziyelahir ahirin 23. Salı günü Divan-ı Hümâyün’a çağrılıp Hüseyin Şah’ın namesini teslim ettikten sonra, beraberinde getirdiği, çeşitli kıymetteki hediyelerden 2 murassa altın kılıcı, bir büyük tası, bir çift dişi fil ile 45 baş maye (damızlık) deveyi II. Mustafa’ya sunup, şahın saygı, sevgi ve sadakatini de sözle anlatmıştı. Ertesi Çarşamba günü ise, Ebu’l-Masum Han, kendi adına hazırladığı 15 deve, 4 yorga bargir, bir miktar yünden ve pamuktan yapılmış kumaş, ipekli ve zerbeft ile çeşitli tatlı ve şekerlemelerden oluşan hediyelerini padişaha sunmuştu. Bk. Silahtar Mehmet Ağa, **Nusretname**, s. 243.

⁵²³ BOA, **MAD.d**, 18493, s. 4.

⁵²⁴ BOA, **MAD.d**, 18493, s. 4.

Kırmızı çuka som el atlas astarlı	1
-----------------------------------	---

1109/1698 tarihinde İran'a gönderilen elçi paşaya verilmek üzere bir adet "mücevher tirkeş" ve bir adet kılıç Enderun hazinesinden temin edilmişti. Ayrıca elçiye bir zincir verilmesi düşünülmüştü. Ancak bu zincir Enderun Hazinesi'nde bulunmadığından, görevli kişi tarafından bu zincir pazarlık yapılmak sureti ile 710 kuruşa Arslan Yahudi adlı kuyumcudan satın alınmıştı. Satın alınan zincir elçiye teslim edilmiş ve ona teslim edildiğine dair de kendisinden senet alınmıştı. Yapılan bütün bu satın alma ve teslim işlemleri baş muhasebe defterine kaydedilmişti⁵²⁵.

1110/1699 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Rüstem Han için bir Mücevher Tirkeş Hassa Bezirgan Başı Ağa tarafından yaptırılarak 124.000 akçe masraf edilmişti⁵²⁶. Rüstem Han'ın, Hüseyin Şah'a götüreceği hediyeler, Vezir Mustafa Paşa ve Mirahur-u evvel Ağa tarafından temin edilerek kendisine teslim edilmişti. Temin edilen bu eşyalar için masraf edilen para miktarı Başmuhasebe kalemine kayıt edilerek masraf tezkeresi verilmesi için ferman yazılmıştı⁵²⁷.

Tablo 47: Elçi Rüstem Han İle Hüseyin Şah'a Gönderilen Hediyeler⁵²⁸

Hediye'nin Cinsi	Miktarı
Divan Rahtı	2 adet
Sim Zincir	2 adet
Sim Bilan	2 adet
Sim İğnelik	2 adet
Ababi	2 adet

Elçi Murtaza Kulu Han ile İran şahına gönderilen at bisatının tamamı kıymetli taşlarla bezenmiş olup, "altın raht", "iğnelik ve gerdane", "bilan", "altın topuz", "çuka pamuk", "sim tirkeş", "üç toplu altı zincir", "topuzluk", "altın garade", "sorguç", "sim

⁵²⁵ "Arz-ı bende-i miktarı budur ki: elçi paşaya ferman-ı alileri buyrulduğu üzere bervech-i inamat bir kıta mücevher tirkeş ve bir kılıç mevcuttan verilmek üzere." Bk. BOA, **İE. HR.**, 20 Za 1109 (30 Mayıs 1698).

⁵²⁶ BOA, **D.BRZ**, 123/4-139, 22 S 1110 (30 Ağustos 1698).

⁵²⁷ BOA, **D.BŞM**, 1273/24, 20 Ş 1110 (21 Şubat 1699).

⁵²⁸ BOA, **D.BŞM**, 1273/24, 20 Ş 1110 (21 Şubat 1699).

tirkeş, zümrüt ve altın ile mezen iğne”, “altın kıbralı bütün inci abayi”, “altın kakma sim rikab”, “tapkur ve zergin” hazineden çıkarılmıştı⁵²⁹.

Tablo 48: Elçi Murtaza Kulu Han ile Acem Şah’ına Gönderilen Hediyeler⁵³⁰

Hediyenin Cinsi	Miktarı	Hediyenin Cinsi	Miktarı
Hassa Hazinesinden Verilenler		Birun Hazinesinden Verilenler	
Mürsi altın raht	1 kıt’a	Mürsi altın topuz	1 kıt’a
Mürsi iğnelik ve gerdane	1 kıt’a	Zeriduzi çuka pamuk	1 kıt’a
Mürsi bilan	1 kıt’a	Sim tirkeş	1 kıt’a
Mürsi üç toplu altın zincir	1 kıt’a	Zümrüt ve altın ile mezen iğne	1 kıt’a
İncili topuzluk	1 kıt’a	Mürsi altın kıbralı bütün inci abayi	1 kıt’a
Mürsi altın garade	1 kıt’a	Mürsi altın kakma sim rikab	1 kıt’a
Mürsi sorguç	1 kıt’a	Tapkur ve zergin	1 kıt’a

1142/1730 tarihinde İstanbul’a gelen Eşref Şah’ın Elçisi Mehmet Namdar Han’a, İran hükümdarına iletmesi için kese içinde bir adet Name-i hümayun, 1,5 zıra donluk için ağır diba, 1,5 zıra uzunluğunda sarı sade diba kese, 2 kese içinde sadrazamın iki mektubu, 1,5 zıra uzunluğunda beyaz sade ağır diba, Name-i hümayun paşmaklığı için 2 zıra uzunluğunda atlas tozluk satın alınarak İran elçisine teslim edilmişti⁵³¹.

İran Elçisi Murtaza Kulu Han’a İstanbul’da iken tahsis edilen bir at ve bu atın süslenmesi için yakut, zümrüt ve inci gibi değerli taşlarla, kadife atlas kumaş ve tirkeş için sim (gümüş) tedarik edilmiştir. Elçinin atı ve atın süslenmesi için bir at takımı da satın alınmıştı⁵³².

⁵²⁹ BOA, **KK** 673, 13 Za 1117 (26 Şubat 1706), s. 42.

⁵³⁰ BOA, **KK** 673, 13 Za 1117 (26 Şubat 1706), s. 42.

⁵³¹ BOA, **C. HR**, 1321, 5 S 1142 (30 Ağustos 1729).

⁵³² BOA, **KK** 673, 23 Z 1117 (7 Nisan 1706) s. 42-43.

Tablo 49: Murtaza Kulu Han'a Tahsis Edilen Atın Süslenmesi İçin Temin Edilen EŐya⁵³³

EŞyanın Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)/ (kuruş)/ dirhem	creti
Yeni tirkeş	396 dirhem	200 kuruş	68 kuruş
Yapuk ve eğer iŐlemesi için sarı sırma	520 miskal	48 akçe	208 kuruş
Beyaz sırma	50 miskal	44 akçe	18 kuruş
yapuk	7 zıra	2 kuruş	14 kuruş
Kırmızı kadife yapuk	2 zıra	4 kuruş	8
Garada için bayağı kadife	0.5 zıra	-	1
Eğer kaŐları için zerdüzi	-	-	18
Ababi için atlas	11 zıra	2 kuruş	22
Değerli taş ve yakuti	211 adet	-	340.5
Pskl için ufak inci	3 miskal	1.5	4.5
Pskl için ufak zümrüt	0.5 dirhem	-	2
Yaldız altın	6 adet	-	17
Gazaz baŐından altın raht için som Şerit, dizgin topuz, sine bent garada bağı, topuz bağı, eğer için Şerit,	-	-	85

⁵³³ BOA, **KK** 673, 23 Z 1117 (7 Nisan 1706), s. 42-43.

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)/ (kuruş)/ dirhem	Ücreti
Ababi, ababi için şerit iğnelik döşeme gerdan bağı			
Kuyumcu ücreti kalemkari vs.	-	-	50
Yapuk ve eğer sımaları inci işlemeleri	-	-	65
Saraç ücreti	-	-	15
Ücreti ruzcu	-	-	3
Sorguç ücreti vs.	-	-	5
Toplam			1175.5

Elçi Murtaza Kulu Han'a, temin edilen at bisatının hepsi kıymetli taşlarla bezenmiş olup, "altın raht enselik", "gerdane", "palan", "üç toplu altın zincir", "gaddare", "sorguç", "altın kabaralı bütün inci abayı", "altın kakma gümüş özengi", "incili topuzlukla tapkur ve dizgin" hazineinden çıkartılarak temin edilmişti. Murassa altın topuz ile zerdüzi çuka yapuk ve gümüş yedekteş yaptırılmıştı. Elçi ve kethüdasına hediye edilen bisatlarla birlikte yeni yatırılan, eksik taşları tamamlanan kısımlara yapılan masraf vs. 1175.5 kuruş tutmuştu⁵³⁴.

Tablo 50: 26 Z 1117/20 Nisan 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han İçin Hazırlanan At Bisatı⁵³⁵

Enderun Hazinesinden Temin	
Hediyenin Cinsi	Miktarı
Sim kabzalı taşlı altın gaddare	1 adet
Yanya kari sim eğer	1 adet
Yaldızlı yanya kari sim rikab	1 çift

⁵³⁴ BOA, **KK** 673, 23 Z 1117 (7 Nisan 1706), s. 42-43.

⁵³⁵ BOA, **KK** 673, 26 Z 1117 (10 Nisan 1706), s. 42-43.

Dışarıdan Satın Alınan	
Hediyenin Cinsi	Miktarı (kıt'a)
Altın kakma taşhane divan rahtı ve iğnelik ve gerdane ve palan ve sim zincir	1 adet
Sim topuz	1 adet
Zerdüzü abayi	1 adet
Elçi Murtaza Kulu Han'ın Kethüdasına Verilen At Bisati	
Hediyenin Cinsi	Miktarı
Sim kemer raht ve rüşma	1 kıt'a
Çerkesi altın gaddare	1 kıt'a
Sırçalı kadife eğer	1 adet
Şami zeypuş	1 kıt'a
Sim rikab	1 çift

İran hükümdarlarına, İran elçileri vasıtasıyla Osmanlı padişahı ve devlet adamları tarafından hediyeler ile beraber mektuplar gönderilirdi. Osmanlı Devlet'i mümkün mertebe gönderilen hediyeler ile beraber Name-i hümayunların konulması için temin edilen eşyaların seçiminde diplomatik nezaket ve teamülleri de göz önünde bulundururdu. Gönderilen mektuplar devletin büyüklüğünü ve gücünü yansıttığı için mektupların usulünce uygun kutu ve keseler içerisine konulmasına dikkat edilirdi.

1134/1722 tarihinde İran Elçisi Murtaza Kulu Han ülkesine dönerken, Veziriazam İran Şahına gönderilecek mektubun tanzimi ve yazılmasına önem verilmesini emretti. Bunun için üç hat sanatkarı görevlendirildi. Firdevsi Hüseyin Efendi, celi denilen yazı çeşidiyle, mektupların metnini çizdi. Bursalı Mehmet Efendi, Rika denilen yazı tekniğiyle mektubu yazdı. Veliyüddin ise İran yazısının yatık şekli olan sağdan sola doğru yatık harflerin, soldan sağa doğru yatık olarak yazılmasıyla görevlendirildi. Mektuptaki satırlar siyah, beyaz, kırmızı, yeşil, mavi ve sarı mürekkeple yazılmış ve altın varak çiçeklerle süslenmişlerdi. Mektubun içine konulduğu torba gerçek altın elyafından dokunmuş ve yaldızlarla süslenmiş, ayrı ayrı renklerdeki çiçeklerle işlenmişti. Torba misk kokulu balmumu ile kapatılmış, bu balmumu üzerine

sultanın tuğrası basılmış ve bir altın kapsül içine alınmıştı. Dönüş için sultanın huzuruna kabul edilen elçiye, mektup veziri azamın eliyle verilmiş; padişah III. Ahmet elçiye otuz altı, kahyasına ise altı kese parayı hediye olarak vermişti⁵³⁶.

1109/1698 tarihinde İran şahına gönderilecek Name-i hümayunun konulacağı bir kozak (mektup kutusu) temin edilmiş, kazağın süslenmesi için gerekli elmas ve altınlar Kuyumcu başı tarafından satın alınmıştı⁵³⁷.

Tablo 51: 1109/1698 Tarihinde Rüstem Han'ın İran Şahına Götüreceği Name-i Hümayunun Konulacağı Kozak Masrafı⁵³⁸:

Eşyanın Cinsi	Miktarı	Değeri (kuruş)
Kesik Elmas	1 adet	35
Elmas	6 adet	60
Elmas	6 adet	36
Elmas	6 adet	30
Şerif Altın	1 adet	54
Astar deri	1 adet	20
Toplam		235

1117/1706 tarihinde İran Elçisi Murtaza Kulu Han ile İran şahına gönderilecek Name-i hümayun için İstanbul'daki kuyumculara elmas bir eldiven yaptırıldığı gibi, padişahın mektubunu koymak için elmas kozak (mektup kutusu) temin edilmişti. Eldiven ve kazağın hazırlayan kuyumcuya 28 kuruş ücret ödenmişti. Gönderilen kozak sayılarında mektupların sayısının da fazla olduğu anlaşılmaktadır. İran elçisi ile gönderilmek üzere her biri 7,5 kuruştan 16 adet, her biri 10 kuruştan 1 adet, her biri 5 kuruştan 8 adet olmak üzere 25 adet kozak için 170 kuruş ödenmişti. Hassa eldiven için ise 28 kuruş masraf edilmişti⁵³⁹.

⁵³⁶ Hammer, a.g.e., s. 295-296.

⁵³⁷ BOA, D.BRZ, 122/6-6.

⁵³⁸ BOA, D.BRZ, 122/6-6.

⁵³⁹ BOA, İE HR, 1150, 20 Za 1117 (5 Mart 1706).

Tablo 52: 23 Za 1117/8 Mart 1706 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han ile İran Şahına Gönderilecek Mektup için Dikilen Keselere Yapılan Masraf ⁵⁴⁰

Eşyanın Cinsi	Miktarı (zıra)/ (miskal)	Ücreti (kuruş)
Kese-i arak-çin pare	3 zıra	90
Sarı sırma	310 miskal	142
Astarlık ve paşmaklık için atlas florin	5 zıra	10
İstare-i kese	-	40
Toplam		282

Mektubun içine konacağı kesenin, atlas, sırma, vs. masraflarıyla yapma ücreti 282 kuruşu bulmuştu⁵⁴¹

Tablo 53: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran Şahına Götüreceği Mektup İçin Yapılan Masraf ⁵⁴²

Eşyanın Cinsi	Miktarı (adet)/deste/miskal	Ücreti (akçe)/ (kuruş)
Engürüs altın varak	11(adet)	13200
Altın varak	40 (deste)	1800
La'lin (kırmızı renkli)	5 (miskal)	600
Toplam		15600

İran şahına gönderilecek Name-i hümayun tezhibi için Lacivert bahası olarak 52.5 kuruş, mektup pekmili için 5 adet 100 deste olmak üzere Engürüs Avusturya Altın Varağı 50 kuruş (8000) akçe masraf edilmişti ⁵⁴³.

⁵⁴⁰ BOA, **KK**, 673, 23 Za 1117 (8 Mart 1706), s. 41.

⁵⁴¹ BOA, **KK**, 673, 23 Za 1117 (8 Mart 1706), s. 41.

⁵⁴² BOA, **KK**, 673, 28 Za 1117 (13 Mart 1706), s. 41.

⁵⁴³ BOA, **KK**, 673, 13 Za 1117 (26 Şubat 1706), s. 42.

Tablo 54: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran Şahına Götüreceği Mektubun Kozasının Süslemesi İçin Yapılan Masraf⁵⁴⁴

Eşyanın Cinsi	Miktarı (adet)/ (miskal)	Ücreti (kuruş)
Elmas taş	16	120
Elmas taş	1	10
Elmas taş	8	40
Elvan-ı halis	7 miskal, 1dirhem	270
Ücreti zer-geran	-	38

1129/1717 tarihinde İran devlet adamlarına iletilmesi için yazılan bir mektubu koymak üzere Hazinedar başı⁵⁴⁵ ağa tarafından 1 altın kozak, mektup yazmak için 1 abadi kağıt, mektup koymak için 1 beyaz atlas kese, bütün bunların hepsini koymak için ise paşmaklık yeşil diba temin edilmişti⁵⁴⁶.

a)- İlbis Olunan Elbiseler

Osmanlı Devleti'nde bütün resmi iş ve münasebetlerde teşrifat adı verilen incelik ve kurallara dikkat edilirdi. Başta padişah olmak üzere bütün saray halkı da özel hayatında teşrifata dikkat ederdi. Padişah elçi kabulü ve diğer merasimler için, biçim olarak farklı bir kıyafet giymeyip, sera sere gibi daha kıymetli kumaşlardan yapılmış olanları tercih ederdi. Başlık olarak mücevveze ve selimiye tercih ederek üzerine çeşitli kıymetli taşlarla süslenmiş sorguçlar takardı. Devlet erkanı da aynı biçimdeki başlıkları takarak, üstlerine erkan kürkü veya atlas üst giyerlerdi⁵⁴⁷.

⁵⁴⁴ BOA, **KK**, 673, 21 Za 1117 (6 Mart 1706), s. 41.

⁵⁴⁵ Kendisinden Serhazin şeklinde de söz edilen Hazinedar başı, Bab-ı Hümayun ve hi'lat hazineleri bölümünün nazırı durumundaydı. Hazinedar başı sürekli biçimde padişahın yanında yer alır, hazinenin muhafazası görevinden başka görevleri de bulunmaktaydı. Dış maliye hazinesinde görevli olan Hazinedar başı, dış hazine için gerekli olan hil'at, kürk, kırtasiye gibi malzemelerin satın alınması işine nezaret eder ve bunları muhafaza altında tutardı. Bk. Erdoğan Merçil, "Hazinedar", **DİA**, XVII, İstanbul 1998, s. 141-143.

⁵⁴⁶ BOA, **İE. HR**, 1014, 14 Z 1129 (29 Mart 1706).

⁵⁴⁷ Zeynep Tarım- Ertuğ, "Osmanlı Devleti'nde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek", **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV**, Ankara 2000, s. 27.

Elçi bulunan divanlarda, elçilerin arza⁵⁴⁸ kabulleri sadrazamın vezirler ile arzda buldukları sırada olurdu. Onlar arzda iken elçilik heyetinin önde gelenlerine hilat giydirilerek dışarıda padişahın içeriye girmeleri için vereceği izni beklerlerdi. İzin verilmesiyle birlikte önlerinde Divan-ı Hümayun tercümanı ile birlikte içeriye alınırldı⁵⁴⁹.

İran elçileri Osmanlı devlet yetkileri ile gerekli diplomatik görüşmeleri tamamladıktan sonra, padişah ve sadrazam tarafından ulufe divanı günü eski merasimle tekrar huzura kabul edilerek İran hükümdarlarına yazılan mektup ile hediyeler kendilerine verilirdi. O gün elçiye ve arkadaşlarına Divanhane'de rütbe ve derecelerine göre, kürkler ve hilatler giydirilirdi⁵⁵⁰. Kürkler satın alınmak⁵⁵¹ sureti ile temin edilmekteydi. Ancak devletin iktidar ve hükümlanlık anlayışının büyüklüğünü göstermesi açısından hediye olunan kürkler pahalı olur ve bunlar için masraftan kaçılmazdı. Satın alınacak kürklerin, satın alma işlemlerinin gerçekleşmesi için Hazinedar başı ağanın mühürlü bir tezkere vermesi gerekmekteydi. 1117/1706 yılında İstanbul'a gelen İran elçisi Murtaza Kulu Han padişah huzuruna kabul edildiğinde kendisine padişah tarafından bir samur kürk giydirilmesi düşünülmüştü. Bu kürk 860 kuruşa satın alınmak sureti ile temin edilmişti⁵⁵². Ayrıca Murtaza Kulu Han'a ilbas olunmak üzere 1 top cedit hilat-i has⁵⁵³ ta satın alınarak 42 kuruş masraf edilmişti⁵⁵⁴.

---

⁵⁴⁸ Osmanlı Devleti'nde genellikle devlet işleriyle ilgili bir mesele hakkında padişaha sözlü veya yazılı olarak bilgi sunma için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, "Arz", **DİA**, III, İstanbul 1991, s. 438-440.

⁵⁴⁹ Ahışalı, **a.g.m.**, s. 388. Elçi ve maiyeti tercüman tarafından Arz Oda'sının bulunduğu üçüncü avluya geçerken, solda kırk kadar ağa ve iç oğlanların altın inci ve yakutlarla işlemeli elbiselerle hazır vaziyette beklediği görülürdü. Bk. Üçel- Aybet, **a.g.m.**, s. 40-41.

⁵⁵⁰ Seydi Bey, **Teşrifat ve Teşilatımız**, s. 141. Elçi Hazine' sinden çıkartılan zengin ve gösterişli giyim-kuşam eşya ve aksesuarlar, elçi ve maiyetinin kullanımı için temin edilmenin yanı sıra, gidilen yerlerin ileri gelenlerine de temin edilmekteydi. Bk. Belkıs Altuniş-Gürsoy, "*Sefaretnameler*", **Türkler**, XII, Ankara 2002, s. 583.

⁵⁵¹ Mubayaa harcamaları devlet tarafından verilen hediye adet ve ihsan harcamalarını içerir. Mubayaa harcamalarının ele alındığı konulardan, devlet tarafından hediye ve ihsan için hangi tür kumaş ve bu amaca konu olan alımlar çıkarılabilir. Bk. Kadir Arslanboğa, **1609- 1610 Yılları Arasında Osmanlı Devleti'nin Merkezi Hazine Giderleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 2.

⁵⁵² Şah-ı Acem elçisine ilbas olunan samur kürkü için bk. BOA, **AE SAMD. III**, 11749, 25 Ramazan 1117 (10 Ocak 1706).

⁵⁵³ Hilat hazinesinde (Enderun dış hazinesi de), hilat ve kürklerle, muhalefat eşyaları muhafaza edilirdi. Hilat Hazine'si, ikinci avluda kubbe altının yanındaydı. Bk. Arzu Tozduman Terzi, "*Osmanlı Hazineleri*", **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 894.

⁵⁵⁴ BOA, **D.BŞM**, 1508/ 91, 9 L 1117 (24 Ocak 1706).

Memlekete dönüşü esnasında ise tekrar padişah huzuruna kabul edildiğinde kendisine ilbas olunan bir kürk 800 kuruşa satın alınmıştı⁵⁵⁵.

3 R 1134/21 Ocak 1722 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Murtaza Kulu Han padişah III. Ahmet'in huzuruna çıktığında kendisine giydirilecek samur postun 650 kuruşa satın alınması için Hazinebaşısı başı ağa tarafından tezkere verilmişti⁵⁵⁶. Ayrıca İran elçisi için her biri 800 kuruştan Hilat-ı Has Post, bir adeti 800 kuruştan 1 adet sof Ferace Post Samuru, her biri 650 kuruştan 2 adet sof⁵⁵⁷ ferace samur post satın alınmıştı⁵⁵⁸. Murtaza Kulu Han'ın hizmetinde bulunan Çavuş ve Çorbacılar'a ise her biri 40 kuruştan 26 Hilat-ı has cedit, her biri 20 kuruştan 43 adet cedit hilat kuşaklık temin edilmişti⁵⁵⁹.

1142/1730 tarihinde İran Şah'ı Eşref Şah'ın Elçisi olarak İstanbul'a gelen Elçi Mehmet Namdar Han Padişah ve Sadrazam'ın huzuruna kabul edilmişti. Padişah'ın huzuruna çıktığında kendisine ilbas olunması için bir samur post kürkçüye imal ettirilmişti. Bu postun imali için bir top saf ferace satın alınarak 350 kuruş masraf edilmiş, masraf edilen paranın ödenmesi için Hazinebaşısı başı Ağa tarafından hazine tezkeresi verilmiştir⁵⁶⁰. Mehmet Namdar Han'a İstanbul'da ikameti sırasında, Sadrazam'ın huzurunda ilbas olunması için, bir kakım kürk, ikamet ettiği konaktan Sadrazam'ın huzuruna çıkmak üzere hareket ederken bir at, yine kendisine hediye olarak verilecek sim peştamal satın alınmıştı. Kakım kürk, at, sim peştamal ve daha ismi belirtilmeyen bir çok eşya için (942 kuruş)⁵⁶¹ masraf edilmiş, bu masraftan 42 kuruş tenzil edilerek 900 kuruşa mal olmuştu⁵⁶². Ayrıca Mehmet Namdar Han'la beraber İstanbul'a gelen Veli Mehmet Han'a Padişah'ın huzurunda ilbas olunmak üzere bir tophan kumaşı Saraçbaşı Çelebi tarafından satın alınarak 150 kuruş masraf

⁵⁵⁵ BOA, **D.BŞM**, 1514/ 45, 14 Z 1117 (29 Mart 1706).

⁵⁵⁶ BOA, **D.BŞM**, 2179/ 72, 3 R 1134 (21 Ocak 1722).

⁵⁵⁷ Sof, tiftik dokumasının çeşitlerinden elde edilmekteydi. Osmanlı hükümdarları sof kumaşlardan cübbe yaptırılırdı. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, IV, II. Bölüm, İstanbul 1988, s. 574.

⁵⁵⁸ BOA, **D.BŞM.d.** 01638-A, s. 8.

⁵⁵⁹ BOA, **D.BŞM.d.** 01638-A, s. 8.

⁵⁶⁰ BOA, **D.BŞM**, 2536/22, 15 Z 1142 (1 Temmuz 1730).

⁵⁶¹ Her 1 kuruş 160 akçe olarak hesaplanmıştır, bk. BOA, **İE. HR**, 1049, 27 Za 1142 (13 Haziran 1730).

⁵⁶² BOA, **İE. HR**, 1049, 27 Za 1142 (13 Haziran 1730). Mehmet Namdar Han'a Sadrazam'ın huzurunda giydirilmek üzere bir top saf ferace Samur post temin edilip yapılan masrafın karşılanması için hazine tezkeresi verilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM**, 2536/93.

edilmiştir. Masraf edilen paranın karşılanması için Hazine başı Ağa tarafından hazine tezkeresi verilmiştir⁵⁶³.

İran Şah'ı Nadir Şah'ın⁵⁶⁴ Elçisi Abdülbaki Han ve maiyetinde bulunan mollalar 11 C 1149/17 Ekim 1736 tarihinde İstanbul'a getirildikten bir süre sonra Divan-ı Hümayun'a kabul edilmişti. Abdülbaki Han'a Divanda bulunduğu esnada serâsere nîmtene kaplı kürk, yanında bulunan Sadr-ı Memalik ve molla başına da çuka ferace kaplı samur kürk, diğer maiyetine de hilat-ı fahire ilbas olunmuştu. Daha sonra beş adamı ile beraber Padişah'ın huzuruna çıkarak İran şahına iletmek üzere padişahın mektubunu aldıktan sonra, Elçi Abdülbaki Han'a, kethüdası Mehmet Kerim Bey'e, Vak'a-nüvisi Mirzâ Şefi'a ve Yeğeni Abdülhüseyin'e bol miktarda hediyeden sonra padişahın kütüphanesinden bir Mushaf-ı şerîf, tefsir, hadis ve kelim kitaplarından oluşan birkaç cilt verilmişti⁵⁶⁵.

İran Elçisi Hacı Han maiyetiyle beraber 11 Muharrem 1154/29 Mart 1741 de kaldığı Gümrükçü Çiftliği'nden Divan-ı Hümayun'a gelirken divan yolundan arz odasına girinceye kadar, Sadrazam, Kethüda ve Reisülküttab⁵⁶⁶ Hacı Han'a ve maiyetine eşlik etmiş, mücevveze ve erkân kürklerini elçi ve maiyeti için temin ettikten sonra son kapıdan içeri girmişlerdi. Daha önce İstanbul'da bulunan Oğuz Ali Han da Hacı Han ile birlikte Sadrazam tarafından kabul edilmiş kendisine çukaya kaplı ferace samur kürk, elçi Hacı Han'a ve yanında bulunan İran Vak'a-nüvis'ine sofa kaplı ferace, eşik ağalarına kakım kürk, otuz-kırk kadar yüzbaşı ve etbama ise hilatlar ilbas olunmuştu⁵⁶⁷. Ayrıca Hacı Han ile sadrazamın huzura kabul edilen İran elçilerinden biri

---

⁵⁶³ BOA, **D.BŞM**, 2536/48, 7 R 1142 (30 Eylül 1729).

⁵⁶⁴ İran Hükümdarı Nadir Şah iktidarı ele geçirdikten sonra, Osmanlı Devleti ile mücadele halinde olmuştur. Osmanlı Devleti ile yapılan mücadelenin asker ve hazine kaybına sebep olması sonucunda bir anlaşma yapmaya karar vermiş, anlaşma görüşmeleri için Abdülbaki Han'ı İstanbul'a göndermişti. Bk. Şem'dani-zâde Süleyman Efendi Tarihi (**Mir'üt Tevârih**), I, s. 44.

⁵⁶⁵ Subhi Mehmet Efendi, **Sûbhi Tarihi**, s. 336-337.

⁵⁶⁶ Reisülküttab, Divan-ı Hümayun üyesi olmayıp sadrazamın yardımcısı, kaçılarıyanın şefiydi. Reisülküttab'a Osmanlı dış işleri bakanı deniyorsa da, bu görev onun ofisindeki işlerin tamamını oluşturmamaktaydı. Dışişleri alanında Reisülküttab'ın ağırlık kazanan bir görevli olması 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyıldadır. Bk. İlber Ortaylı, "*Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü*", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, I, İstanbul 1985, s. 278.

⁵⁶⁷ Subhi Mehmet Efendi, **Sûbhi Tarihi**, s. 675-676.

de Hasan Han idi. Hasan Han ve maiyetine ise uka-i mahlut kakım kürk satın alınmış bunun için 5859,5 kuruş masraf edilmişti⁵⁶⁸.

---

⁵⁶⁸ BOA, MAD.d, 21496, 25 Z 1154 (3 Mart 1742), s. 5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN ELÇİLERİNİN GELİRLERİ

GELİR

Osmanlı Devleti teşkilatlanmış bir toplum olarak görevlerini en iyi bir şekilde yerine getirebilmek için harcamalar yapmak ve bu harcamaları finanse edebilecek gelir kaynaklarını bulmak zorundaydı. Devletin yapısı gereği gelirleri büyük ölçüde tarımdan kaynaklanıyordu. Devletin yıllık cari harcamalarının hacmi sayımlarla⁵⁶⁹ yaklaşık olarak belirlendikten sonra, cari giderlerini karşılayacak imkanlar ve gelir kaynakları araştırılarak tespit ediyordu⁵⁷⁰. Osmanlı İmparatorluğu çeşitli isimler altında ve çeşitli amaçlarla toplanmakta olan vergi gelirlerinin hepsini merkezi devlet idaresinin söylemi olarak hesaba katmıyordu. Devlet gelirleri büyük ölçüde, has, zeamet ve tımar şeklinde veya çeşitli ayrıcalık ve vergi muafiyetleri halinde askeri veya idari hizmetlerin karşılığı olarak hususi şahıslara terk edildiği gibi dini, kültürel, sosyal ve önemli bazı hizmetler için de idari mali konularda kendi kendine hareket edebilen çeşitli vakıf tesislerine tahsis ediliyordu⁵⁷¹.

Osmanlı Devleti'nin normal gelir kaynaklarının, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yıllarca süren savaşlar yüzünden yeterli gelmemesi üzerine, giderek normal bir vergi karakterini kazanacak olağan dışı vergilere başvurma zorunluluğu doğuyordu. Osmanlı Devlet bütçelerinde devletin normal gelir kaynakları “varidat-ı mukarrere” olağan dışı vergiler ise “varidatı gayr-i mukarrere” olarak gösteriliyordu. Avarız başlığı altında toplanan avarız akçesi, nüzul ve sürsat bedelleri bu vergilerin başlıcalarıydı. Nakdi olarak yerinde yapılan ödemelerin yanı sıra aynı olarak ocaklık vs. adı altında yapılan gelir tahsisleri de bütçelerin⁵⁷² gelir kısımlarında, hesaplar içinde yer alıyordu.

---

⁵⁶⁹ Osmanlı Devleti mali yapıyı kurmak için ilk etapta sayımlarla ülkenin gelir kaynaklarını tespit ederdi. (Buna kayıtlı ekonomi denir). Bu sayımlar öncelikle devletin tımar sistemini teşkilatlandırır. Sonra nakdi kesimi oluşturan merkez maliyesi ve son olarak vakıflar kayda geçerdi. Bu üç kesim Osmanlı mali sistemini oluşturmaktaydı. Bk. Ahmet Tabakoğlu, “*Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı II**, Ankara 2000, s. 127.

⁵⁷⁰ Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Giren Osmanlı Maliyesi**, İstanbul 1985, s. 117.

⁵⁷¹ Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XVII/ 1-4, İstanbul 1960, s. 194- 195.

⁵⁷² Bütçeler hazine gelir rakamlarının hesabını tutan maliye büroları tarafından sınıflandırılıyordu. Dış Hazine gelir büroları için bk. Sadullah Yıldırım, **1000/ 1592-93 ve 1001/1593-94 Tarihli Ruznamçe**

Mukataa, cizye ve avarız gelirleri⁵⁷³, devletin üç önemli gelir kaynağını teşkil ediyordu. Mukataa gelirleri dönem başlarında ve sonlarında önem teşkil ediyordu. Cizye geliri reformdan sonra büyük bir gelişme göstererek mukataa gelirlerinin önüne geçmiş fakat dönem sonunda yine ikinci sıraya düşmüştü. Avarız gelirlerinin ise savaş dönemlerinde yükseldiği barış dönemlerinde düştüğü görülmüştü⁵⁷⁴.

1696-1741 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri, Osmanlı Devleti sınırlarına dahil olduğu andan itibaren, Osmanlı topraklarını terk edinceye kadar devletin misafiri olarak kabul edilmişti. Elçilerin ve maiyetindekilerin yolculuk masrafları Başmuhasebe kaleminde hesaplandıktan sonra, defter haline getirilip, elçinin ihtiyaçlarını karşılamakla vazifeli mihmandara teslim edilmişti. Bu defter zahire ve bedel temin edilecek kazanın meclisinde, kaza kadısı tarafından yüksek sesle okunarak ilan edilmişti. Defter içerisinde İran elçisinin konaklayacağı menziller yer aldığı gibi bu menzillere hangi kazadan ne kadar zahire temin edileceği açıkça belirtilmişti. Daha sonra bedellerin toplanması için merkezden bir görevli gönderilmiş, temin edilen zahire ahalinin tekaliflerine takas edilmişti. Elçi ve maiyetinin İstanbul' da kaldıkları süre içerisinde zaruri masrafları da Hazine-i Âmire'den karşılanmıştı. Özellikle elçilerin ikametleri sırasında onlar için temin edilen yiyecek, konak masrafı, zahire, elçilerin hizmetine sunulan birimler için harcanan para, elçilere ödenen harçlık ve harcırah ta Hazine-i Âmire'den karşılanmıştı.

1-HAZİNE GELİRLERİ

A- Hazine-i Âmire

“XVIII. yy’ın sonlarına kadar Osmanlı Devleti’nde merkezi devlet hazinesi tek olup Hazine-i Âmire adıyla anılırdı. Osmanlı Mali sistemi, ayaklarını merkezi hazine, tımar alanları ve padişah hazinesinin oluşturduğu bir sacayağı üzerine oturtmuştu. Sistemin iyi çalışabilmesi için bu üç öge arasında hassas bir denge oluşturulmuş ve

---

Gelir Defterine Göre Osmanlı Devleti'nin Merkezi Hazine Gelirleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008, s. 8-9.

⁵⁷³ Osmanlı merkez teşkilatındaki bütün eyaletler merkez hazinesine mukataalar ve avarız hanesi yoluyla bağlıydılar. Bu hanelere göre toplanan avarız ve nüzul gelirlerinin artanı, padişah hasları ile sahipsiz kalan zeamet ve tımar gelirleri, defterdarlar tarafından toplanıp hazineye gönderilirdi. Bk. Tabakoğlu, “Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları”, s. 128.

⁵⁷⁴ Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 118-119.

gerektiği alanlarda küçük oynamalar yapılarak, fakat bu ayarlamalarda öğelerden hiç biri diğerleri aleyhine tam olarak güçlendirilmeyerek sistem dengede tutulmuştu”⁵⁷⁵.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devleti'nde iç ve dış hazine olmak üzere iki tür hazine vardı. Sultanın özel geliri iç hazine “Hazine-i Enderun” veya “Hazine-i Hassa” sarayın iç bölümlerinde saklanırdı⁵⁷⁶. Dış hazine (“Miri Hazine”, “Divan-ı Hümayun Hazinesi”, “Hazine-i Birûn”, “Taşra hazinesi”, “Hazine-i Âmire”, “Maliye Hazinesi”) ise Ruznamçe kalemi⁵⁷⁷ tarafından kayıtları tutulan, yönetim sorumluluğu sadrazamın ve defterdarın üzerinde olan ve diğerinden daha çok önem taşıyan hazinedir⁵⁷⁸. Dış hazine, gelirlerin toplandığı ve belirlenmiş kanunlarla sarf edildiği⁵⁷⁹ devletin esas hazinesiydi. Hazineden ödeme yapılabilmesi için düzenlenen hazine tezkeresinin üzerinde sadrazamın buyuruldusu ve sahh'ı ile Başdefterdar'ın⁵⁸⁰ toplu imzasının bulunması gerekiyordu. XVIII. yüzyılda hazine tezkireleri üzerine ödemenin hangi gelirden yapılacağını belirtmesine de başlanmıştı. Hazine-i Âmire'ye girecek meblağ, veznedarlar ruznamçeciler, sergi nazırı, sergi katibi ve çadır mehterbaşları huzurunda, veznedar başı⁵⁸¹ tarafından teslim

---

⁵⁷⁵ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, (XVIII. yy dan Tanzimat'a Mali Tarih)**, İstanbul 1986, s. 20-28.

⁵⁷⁶ Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 35.

⁵⁷⁷ Ruznamçe-i Evvel, Büyük Ruznamçe ya da Ruznamçe-i Hümayun olarak da adlandırılan Ruznamçe Kalemi'nde dış hazinenin bütün gelir ve gider kayıtları tutulurdu. Gelir ve gider kayıtlarının tutulduğu defterlere de Ruznamçe defteri deniyordu. Ruznamçeler diğer gelir ve gider bürolarının kayıtlarını da ruznamçe kayıtlarıyla karşılaştırarak hataların tespiti ve düzeltilmesinde baz olarak alır 1740 tarihli bir hükümdeki ifadeyle mizan-ı adl olarak adlandırılırdı. Bk. Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 41-42.

⁵⁷⁸ Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul 2009, s. 210.

⁵⁷⁹ Hazine-i Amire'nin gelirleri esas itibarıyla Kapıkulu Ocakları denen merkezdeki ordunun maaşlarının ödenmesi, iaşesi, barınması ve donanımında kullanılırdı. Bu giderler, gelirlerin yaklaşık % 70 dolayında bir düzeyde seyredirdi. Gelirlerin geri kalanı ise sarayın masraflarına harcanırdı. Bk. Cezar, **Bunalım ve Değişim Dönemi**, s. 28.

⁵⁸⁰ Osmanlı merkez maliyesini gelir ve giderleri merkezi bütçeye yansıyan ve Bab-ı defteri denen maliye teşkilatı oluşturmaktadır. Bunun En üst makamı Başdefterdarlıktır. Defterdar bugünkü deyişimiyle Maliye Bakanı'na benzer. Başdefterdar'ın zaman içinde değişen sayıda yardımcıları vardı. Başdefterdar olan Rumeli birinci defterdarı sadrazama karşı sorumluydu. Başdefterdar mali yargının ve hazine işlemlerinin en üst makamıydı. Rumeli ve Anadolu eyaletlerinin dışında kalan diğer eyaletlerde Baş defterdara bağlı taşra defterdarlıkları kurulmuştu. Bk. Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 202.

⁵⁸¹ Maliyenin üçüncü icra memuru olup, gelir tahsili ve ödemelere nezaret ederdi. Bunun maiyetinde dört veznedar vardı. Görevleri sikkeleri muayene etmek, altın ve gümüşleri tartmaktı, gerektiğinde bu sikkeleri eritirdi. Başdefterdarın icra memurlarından dördüncüsü sergi nazırı ve beşincisi sergi halifesi olup her ikisi de hazine kayıt defterlerini tutardı. Bk. **Uzunçarşılı, Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 334.

alınırdı. Buna karşılık olarak da teslimatı yapan tahsildar ya da diğer görevli kişilere ruznamçeden pusula verilirdi⁵⁸².

Osmanlı Devleti'nde Hazineye giren ve çıkan meblağlar türlerine göre tasnif edilmeden günü gününe kaydediliyordu. Hazineye giren ve çıkan meblağları kaydetmek üzere her zaman bir ruznamçeci görevlendiriliyordu. Ruznamçeler ödeme veya tahsilat kaydı için tutulup bunlarla ilgili işlemler hazineye nakit girişi ve çıkışı durumunda yapıldığı gibi ülkenin uzak bölgelerindeki tahsilat ve ödemelerin merkezden yapılması çok büyük bir külfet getireceği için buralardaki ödeme ve tahsilatlar yerinde yapılıyordu. Yani harcamalar ve alacaklar merkezi hazineye girmeden o bölgede tahsil ediliyordu. Bu gibi durumlarda yapılan ödemeler veya tahsil edilen alacaklar hazineye nakit girdi ve çıktı varsayılp, gelir gider hesabı adı altında kaydediliyordu. XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı padişahları Edirne'de ikamet ediyorlardı. Padişahların Edirne'de ikameti sırasında padişahlara divan halkı da eşlik edip, divanı Edirne'de topluyorlardı. "Hazine-i Amire" divanın kurulduğu yer oluyordu. Hazine için toplanan gelirler Edirne'ye gelip, harcamalar da Edirne'de yapılıyordu. Bununla birlikte hazine gelirlerinin bir bölümü eskiden olduğu gibi İstanbul'a geliyor, hazineye aktarılıyor ve gerektiğinde cari giderleri buradaki meblağlarla karşılıyorlardı. Padişah eşliğinde Edirne'ye taşınanlar arasında divan halkından defterdarlık teşkilatı da bulunuyordu. Ruznamçe kayıtlarını tutan Ruznamçe-i Evvel (Baş ruznamçeci) de bunlar arasında yer alıyordu. Baş ruznamçeci Ruznamçesini Edirne'de tutardı. Bu ruznamçelere Edirne ruznamçesi İstanbul'da tutulan ruznamçeye ise İstanbul ruznamçesi deniliyordu⁵⁸³.

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri ve İran elçilerin maiyetlerinin yerleştirildikleri konak, yalı, saray ve evlerin kiralari, Hazine-i Âmire'den karşılanıyordu. Ayrıca elçilerin ve maiyetlerinin ikamet yerlerinin tamirati, döşenmesi, hayvanları için tahsis edilen ahırların tamirat ve kira bedelleri için ödenen ücret de Hazine-i Âmire'den karşılanmıştır. 1110/1699 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Rüstem Han'a tahsis edilen Ahmet Paşa konağının tamirat ve temizliği için ödenen

---

⁵⁸² Tozduman, "Terzi", s. 893.

⁵⁸³ Faruk Doğan, **Ecnas-ı Nukud ve Erkam Defterlerine Göre Osmanlı Dış Hazinesine Giren Paralar ve Çeşitleri (1692-1715)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul 1994, s. 8-9.

ücret⁵⁸⁴; 1117/1706 tarihinde İran Elçisi Murteza Kulu Han'a İstanbul'da kiralanan hane ve ahırlara yapılan masraf; 1123/1712 tarihinde İstanbul'da bulunan İran elçisi için kiralanan 16 günlük hane ücreti⁵⁸⁵ ve At pazarına yakın bir yerde kiralanan konak ücreti⁵⁸⁶; 1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Veli Mehmet Han ve maiyeti için kiralanan konak ücreti⁵⁸⁷; 1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi için Üsküdar yakınlarındaki Merhum Kaya Sultan yalısına yapılan tamirat ücreti⁵⁸⁸, Ayas Paşa sarayının mutfağına yapılan tadilat ücreti⁵⁸⁹ ve Ayas Paşa Sarayının döşenmesine yapılan masraf⁵⁹⁰, Namdar Mehmet Han ve maiyetine kiralanan hanelere ödenen ücret⁵⁹¹, 1142/1730 tarihinde şark seferini görüşmek maksadıyla Osmanlı ordusuna gelen İran elçisine ikameti için temin edilen oba ve çerge ücreti⁵⁹²; 1143/1731 tarihinde İstanbul'da bulunan İran elçisine 30 günlük verilen ikamet ücreti ve 1154/1742 tarihinde İstanbul'da bulunan Hacı Han'ın tebaası için tutulan han ve hanelere ödenen ücret⁵⁹³ Hazine-i Âmire'den karşılanmıştı⁵⁹⁴.

Tablo 55: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Konak Masrafları

İran Elçisi	Tarihi-yılı	Harcama türü	Harcama Yapılan Yer	Harcama Miktarı (akçe)
Rüstem Han	13 L 1110/14 Nisan 1699	Tamir ve temizleme masrafı	Ahmet Paşa Konağı	4800 (tamir ücreti), 2400 (temizlik ücreti)
Murtaza Kulu Han	18 N 1117/3 Ocak 1706	İkamet ve kira bedeli	-	20.893

⁵⁸⁴ BOA, **AE. II. Mustafa**, 3188, 13 L 1110 (14 Nisan 1699).

⁵⁸⁵ İran elçisinin hanesine ödenen kuruşun her biri 160 akçe olarak hesaplanmıştır. BOA, **D.BRZ**, 179/9-92, 18 Şevval 1123 (29 Kasım 1711).

⁵⁸⁶ BOA, **AE SAMD. III**, 7706, 29 Z 1123 (7 Şubat 1712).

⁵⁸⁷ BOA, **AE. III. Ahmed**, 14444, 17 Z 1142 (3 Temmuz 1730).

⁵⁸⁸ BOA, **D.BRZ**, 228/7-86, 14 Za 1142 (31 Mayıs 1730).

⁵⁸⁹ BOA, **İE. HR**, 1440, 18 Za 1142 (4 Haziran 1730).

⁵⁹⁰ BOA, **İE. HR**, 1049, 19 Za 1142 (5 Haziran 1730).

⁵⁹¹ BOA, **AE.SAMD.III**, 6344, 29 Za 1142 (15 Haziran 1730). Mehmet Namdar Han'a İstanbul'da iken yapılan masrafların Hazine-i Âmire'den karşılanması için bk. BOA, **İE. HR**, 943, 28 Z 1142 (14 Temmuz 1730).

⁵⁹² BOA, **İE. HR**, 944, 5 Muharrem 1143 (21 Temmuz 1730).

⁵⁹³ BOA, **MAD.d**, 21496, s. 6.

⁵⁹⁴ BOA, **İE. HR**, 943, 29 Z 1142 (15 Temmuz 1730).

İran Elçisi	Tarihi-yılı	Harcama türü	Harcama Yapılan Yer	Harcama Miktarı (akçe)
-	18 L 1123/29 Kasım 1711	İkamet	-	1280 (8 kuruş)
-	29 Z 1123/7 Şubat 1712	ikamet	-	1280 (8 kuruş)
Veli Mehmet Han ve maiyeti	17 Z 1142/3 Temmuz 1730	ikamet	-	12195
Veli Mehmet Han	19 Za 1142/5 Haziran 1730	ikamet	-	52.800 (330 kuruş)
Veli Mehmet Han	14 Za 1142/31 Mayıs 1730	ikamet	Merhum Kaya Sultan Yalısı	21.340
Veli Mehmet Han	18 Za 1142/4 Haziran 1730	tamirat	Ayas Paşa Sarayı	32.000 (200 kuruş)
Mehmet Namdar Han ve maiyeti	29 Za 1142/15 Haziran 1730	ikamet	-	3600
Veli Mehmet Han ve maiyeti	29 Z 1142/15 Temmuz 1730	ikamet	-	32.712
-	5 M 1143/21 Temmuz 1730	ikamet	-	547.200 (3520 kuruş)
Elçi Hacı Han'ın maiyeti	1 Ca 1154/15 Temmuz 1741	ikamet	-	2077 (kuruş)

Osmanlı Devleti'ne gelen İran Elçisi Murtaza Kulu Han'a geçeceği yollara yapılan tamirat ücreti⁵⁹⁵ Murtaza Kulu Han'ın ağırlıklarının taşınması için kiralanan kayıklara ödenen ücret ve hamaliye ücreti; Edirne'de bulunan İran Elçisi Masum Han'a temin edilen zahire ve hamaliye ücreti⁵⁹⁶; İran Elçisi Veli Mehmet Han'ın hizmetine İstanbul'da verilen Divan-ı Hümayun Çavuşlarına ödenen ücret⁵⁹⁷, Veli Mehmet Han ve maiyetine tutulan kayık ücreti⁵⁹⁸ Hazine-i Âmire'den karşılanmıştır.

Tablo 56: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Zahire, Hamaliye ve Kayık Ücretleri

İran Elçisi	Tarihi- Yılı	Harcama Türü	Harcama Miktarı (akçe)/ (kuruş)
Ebul Masum Han	6 Ca 1108/1 Aralık 1696	Zahire ve hamaliye ücreti	2.413.395 akçe (zahire ücreti), 246687 akçe (20557 kuruş hamaliye ücreti)
Murtaza Kulu Han	8 Ra 1134/27 Aralık 1721	Tamirat	61 (kuruş)
Murtaza Kulu Han	12 Ra 1134/31 Aralık 1721	Kayık kirası ve hamaliye ücreti	4920 akçe (kayık ücreti), 2000 akçe (hamaliye ücreti)
Veli Mehmet Han ve maiyeti	7 Za 1142/24 Mayıs 1730	Kayık ücreti	Veli Mehmet han için tutulan 1 kayığa 2.5 kuruş, maiyetine tutulan 12 kayık için 12 kuruş
Veli Mehmet Han ve maiyeti	25 Za 1142/11 Haziran 1730	Hizmet	3540 akçe (3 Divan-ı Hümayun çavuşuna yevmiye 60 akçeden 59 günlük ödenen ücret)

1110/1698 tarihinde İstanbul'da bulunan İran Elçisi Rüstem Han'a temin edilen mücevher tirkeş⁵⁹⁹; 1117/1706 tarihinde İstanbul'da bulunan Murtaza Kulu Han'a satın alma işiyle görevlendirilen mubayaacılara ödenen ücret⁶⁰⁰, Murtaza Kulu Han'a

⁵⁹⁵ BOA, **D.BRZ**, 206/6-156, 12 Ra 1134 (31 Aralık 1721).

⁵⁹⁶ BOA, **C. HR**, 6698, 6 CA 1108 (1 Aralık 1696).

⁵⁹⁷ BOA, **D.BRZ**, 228/7-87, 25 Za 1142 (11 Haziran 1730).

⁵⁹⁸ BOA, **D.BRZ**, 228/5-47, 7 Za 1142 (24 Mayıs 1730).

⁵⁹⁹ BOA, **D.BRZ**, 123/4-139, 22 Safer 1110 (30 Ağustos 1698).

⁶⁰⁰ BOA, **İE. HR**, 704.

padişahın huzuruna gelirken temin edilen divan rahtına ödenen ücret⁶⁰¹, Murtaza Kulu Han'ın memleketine dönüşü esnasında İran şahına iletileceği mektubun tezhibi için ödenen ücret⁶⁰² ve 1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Mehmet Han'a sadrazamın huzuruna çıkarken temin edilen kakum kürk, at, sim peştamal ve ismi belirtilmeyen bir çok eşya için ödenen ücret⁶⁰³ Hazine-i Âmire'den karşılanmıştır.

Tablo 57: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Hediyeler

İran Elçisi	Tarihi- Yılı	Harcama Türü	Harcama Miktarı (akçe)/ (kuruş)
Rüstem Han	22 S 1110/30 Ağustos 1698	Hediye	124.000 (akçe)
Murtaza Kulu Han	1117/1706	Satın alma	60.000 (akçe), 500 (kuruş)
Murtaza Kulu Han	12 L 1117/27 Ocak 1706	Hediye	36.000 (akçe)
Murtaza Kulu Han	1117/1706	Süsleme	Name-i Hümayun'un tezhibi için 52.5 (kuruş), Mektup pekmili için 50 kuruş (8000 akçe)
Veli Mehmet Han	27 Za 1142/13 Haziran 1730	Hediye	900 (kuruş)

1117/1706 tarihinde Osmanlı padişahının namesini İran şahına götüren Murteza Kulu Han'a verilen harcırah ücreti⁶⁰⁴, 1123/1712 tarihinde memleketine dönen İran elçisine muhasebe-i evvel defterine kaydedilip verilen harcırah ücreti⁶⁰⁵, 1128/1716 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisine verilen 9 günlük kumaniye bedeli⁶⁰⁶, elçinin memleketine dönüşü sırasında elçiye masraf etmesi için Yusuf beye ödenen harcırah

⁶⁰¹ BOA, **KK**, 673, s. 42.

⁶⁰² BOA, **KK**, 673, s. 42.

⁶⁰³ BOA, **İE. HR**, 1049, 27 Za 1142 (13 Haziran 1730).

⁶⁰⁴ BOA, **KK**, 673, s. 51, 27 Ra 1118 (9 Temmuz 1706).

⁶⁰⁵ BOA, **İE. HR**, 788, 2 Za 1123 (12 Aralık 1711).

⁶⁰⁶ BOA, **D.BRZ**, 179/9-71, 18 L 1123 (29 Kasım 1711).

ücreti⁶⁰⁷; 1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen Safa mirzaya ödenen harçlık⁶⁰⁸; 1141/1729 tarihinde Eşref Şah tarafından Osmanlı devletine gönderilen Namdar Mehmet Han'a Karacaviran menziline temin edilen zahire ücreti⁶⁰⁹, diğer bazı menzillerde ödenen zahire ücreti⁶¹⁰; elçiye İstanbul'da harcanan para⁶¹¹ 1143/1731 tarihinde İstanbul'da bulunan İran elçilerinden Rıza Kulu Han ve Veli Mehmet Han'a ödenen ücret⁶¹², Hazine-i Âmire'den karşılanmıştır.

Tablo 58: Hazine-i Âmire'den Temin Edilen Harçlık, Harcırah ve Zahire Masrafları

İran Elçisi	Tarihi- Yılı	Harcama Türü	Harcama miktarı (akçe)/ (kuruş)
Murtaza	27 Ra 1118/6		
Kulu Han	Eylül 1706	Harçlık	2500 (kuruş)
-	2 Za 1123/12 Aralık 1711	Harcırah	40.000 (akçe)
-	27 Za 1128/12 Kasım 1716	Harcırah	400.000 (akçe)
-	18 L 1123/29 Kasım 1711	Yiyecek-İçecek	1653 (akçe) (günlük kumanya bedeli) 9 gün için, 14.877 (akçe)
Mehmet Namdar Han	24 S 1142/18 Eylül 1729	Yiyecek-İçecek	40000 (akçe), (elçinin konakladığı her menzilde verilirken, bazı kazalarda Hazine-i Âmire'den karşılanmıştır).
Mehmet Namdar Han	18 M 1142/13 Ağustos 1729	Zahire	250 (kuruş)
Safa Mirza	12 Ra 1142/5 Ekim 1729	Harçlık	40000 (akçe)

⁶⁰⁷ BOA, İE. HR, 767, 27 Za 1128 (12 Kasım 1716).

⁶⁰⁸ BOA, İE. HR, 1439, 12 Ra 1142 (5 Ekim 1729).

⁶⁰⁹ BOA, TS MAD, 06255.0001.00. 18 M 1142 (13 Ağustos 1729).

⁶¹⁰ BOA, İE. HR, 944, 24 S1142 (18 Eylül 1729).

⁶¹¹ BOA, İE. HR, 943, 28 Z 1142 (14 Temmuz 1730).

⁶¹² BOA, İE. HR, 677, 12 Za 1143 (19 Mayıs 1731).

Rıza Kulu Han ve Veli Mehmet Han	12 Za 1143/19 Mayıs 1731	Zahire	13102 (akçe) Rıza Kulu Han'a, 3944 (akçe) Veli Mehmet Han'a günlük olarak verilmiştir.
--	-----------------------------	--------	--

B- Enderun-ı Hümayun Hazinesi

Enderun Hazinesi ya da iç hazine fonksiyon itibarıyla kıymetli para, mücevher ve eşyaların saklandığı bir depo veya sandık vazifesi görmekteydi. Osmanlı belgelerinde kimi zaman “Hazine-i Hassa” olarak anılan bu hazine, Hazine-i Âmire'nin yedeği⁶¹³ durumundaydı. Hazine-i Âmire'nin ihtiyaçtan fazlası, Enderun Hazinesi'ne aktarılarak burada muhafaza edilirdi⁶¹⁴. Bu hazine içerisinde altın ve gümüş gibi nakit paradan başka, mücevherat, değerli kumaşlar, halı vb. eşyalar da bulunurdu. Hazinedar başı Enderun hazinesinin idarecisiydi. Hazine kethüdası ilgili diğer idari işlemleri yürütmekle görevliydi. XVII. asrın sonlarında Enderun Hazinesi nakit yönünden zayıfladığı için hazine kethüdası hazinenin yetkilisi durumuna gelmişti. Enderun hazinesi bünyesinde saklanacak para, mücevher ve değerli eşyalar, cinslerine ve kullanılabilir durumlarına göre farklı birimlere ayrılmıştı. Her biri ayrı bir sandık vazifesi üstlenmiş olup Topkapı Sarayı'nın farklı mekanlarına dağıtılmış olan Hasoda, Bodrum, İfraz, Çil-hâne, Raht ve Hilat adlarıyla anılan bu hazineler, iç hazinenin bir çeşit fonları durumundaydı⁶¹⁵. Enderun'un en yüksek birinci odası olan Has odaya konulmuş olan bu hazine sarayın acil ihtiyacına bir yardımcı idi⁶¹⁶. Bodrum hazinesinde⁶¹⁷ altın, gümüş sikke ve çubukları bulunurdu. İfraz hazinesi mevcut

⁶¹³ Dış hazine yani Hazine-i Âmire tarafından iç hazineden ödünç para almak, on yedinci asrın ikinci yarısından itibaren mali yetersizliklerden dolayı mümkün olamamış, dış hazinede fazla gelir olmaması yüzünden, İç hazineye bir şey ödeyemediği gibi oradan aldığı borcu bile ödeyememiştir. Devam eden savaşlar, parasızlık gibi nedenlerden dolayı, Bodrum ve İfraz hazineleriyle Has oda hazinesindeki altın, gümüş, bakır, avani, mücevherat ve kıymetli eşyaya el atılmıştır. Bu eşyaların birçoğu para kesilmesi için darphaneye gönderilmiştir. Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi”, **Bellekten**, 42/165-166, Ankara 1978, s. 91.

⁶¹⁴ Orhonlu, “*Hazine*”, s. 132.

⁶¹⁵ Terzi, “*Osmanlı Hazineleri*”, s. 893.

⁶¹⁶ 1109/1697 tarihinde II. Mustafa fermanı ile Has oda hazinesinde bulunan bir çok kıymetli kitap, kılıç, inci düğme, yakut, zümrüt ve ziynet eşyaları iç hazineye alındığı gibi, I. Mahmut zamanında 1730/1754 tarihinde Has oda hazinesinden çıkarılan kılıçlar padişahın hatt-ı hümayunuyla uygun gördüğü kişilere verilmiştir Bk. Uzunçarşılı, “*Osmanlı Devleti İç Hazinesi*”, s. 78-79.

⁶¹⁷ 1128/1716 tarihinde Sultan III. Ahmet Enderun hazinesinin tahririnin yeniden yapılmasını emredip, Bodrum hazinesindeki eşyayı çıkartarak, bir kısmını gereken işlemler için kullanmış, bazılarını da ifraz hazinesine vermiştir. Yine 1143/1730 ila 1155/1742 tarihlerine ait Harc-ı hassa ve Hazine kethüdası

muhtelif cins sikkelerden ayrılıp, ihtiyaç halinde sarf edilmek üzere hazırlanmış akçelerin bulunduğu yer idi. Şal, kuşak, entari, kıymetli kumaşlar, hediye olarak eşyalar ile öd ve amberlerin muhafaza edildiği Çilhane hazinesinde, sultan ve şehzade doğumları sebebiyle takdim edilen hediyeler ve değerli muhallefat eşyası bulunurdu. Has ahur veya Raht hazinesinde kıymetli koşum takımları bulunurdu. Hil’at hazinesinde (Enderun Dış Hazinesi) ise Hil’at ve kürklerle, muhallefat eşyaları bulunurdu⁶¹⁸.

Enderun Hazinesi, XVII. yüzyılın ortalarında yaklaşık olarak 110 görevli tarafından idare edilirdi. Bu görevlilerin başında hazinedar başı veya yardımcısı hazinedar kethüdası bulunurdu. 1185/1772 tarihinde görevli sayısı 157’ye çıkarılmıştı. XVIII. yüzyılın sonunda hazine, hazinedar kethüdası tarafından idare edilmekte, yardımcılığını ise hazine başkatibi yapmaktaydı. Bu dönemde hazinenin mührü kethüda da, anahtarı ise katipte bulunurdu. Hazineden para almak gerektiğinde sultanın izniyle görevlilerin huzurunda hazine açılır işlem kaydedildikten sonra esas deftere geçirilirdi. Hazinede çalışan görevliler sıkı denetime tabi tutup, üzerleri arandıktan sonra hazineden çıkarlardı. Hazine’nin kontrolü hazinedar kethüdası ve hazine ağalarınca yapılırdı. Yeni padişah tahta çıktığında hazineye gidip bizzat teftişte bulunmadan önce hazine başkatibi hazine bilgilerinin kayıtlı olduğu defteri padişaha sunardı⁶¹⁹.

Ceyb-i Hümayun ya da iç hazine padişahların özel hazinesi olarak adlandırılırdı. Bu hazine padişahların güç ve otoritesinin en önemli dayanağıydı. İmparatorluktaki bazı önemli gelir kaynakları doğrudan doğruya bu hazineye aktarılırdı. Padişahlar bu kaynakları şahsi giderleri için istedikleri şekilde tasarruf ederlerdi⁶²⁰. İç hazinenin fonları dışında olan Ceyb-i Hümayun hazinesi belirli gelir ve giderleriyle ayrı bir hazine hüviyetine sahiptir. Padişahın şahsi masrafları için ayrılan Ceyb-i Hümayun akçesi olarak isimlendirilen gelirler Ceybi Hümayun (Haremi Hümayun) Hazinesi’ne aktarılırdı. Bu hazinenin amiri “sır katibi” adı verilen kıdemli bir memurdur. Ceyb-i Hümayun gelirlerinin başında, “Mısır irsaliyesi” denilen, Mısır eyaletinden gönderilen yıllık vergiler yer alırdı. Mısır irsaliyesi dış hazineye ilk etapta gelir olarak girer sonra iç

---

defterlerinde bodrum hazinesinden çıkarılan bir kısım eşya bozulup paraya çevrilmiş bir kısmı da Enderun hazinesine aktarılmıştır. Bk. Uzunçarşılı, “Osmanlı Devleti İç Hazinesi”, s. 76-77.

⁶¹⁸ Terzi, “Osmanlı Hazinesi”, s. 894.

⁶¹⁹ Orhonlu, “Hazine”, s. 130.

⁶²⁰ Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalım**, s. 28-29.

hazineye aktarılıp muhasebenin gider kısmına kaydı yapılırdı. XVII. yy'ın sonlarından itibaren Ceyb-i Hümayun'un diğer gelirleri arasında, her ay Divan-ı Hümayundan verilen 50000 akçe, padişah haslarına ait gelirler, Hameyn vakıflarının gelir fazlaları, İstanbul ve Edirne bostancıbaşlarının has bahçeler mahsulatından topladıkları hasılat, Darphane faizleri, muhallefat ve müsadere gelirleri, Eflak ve Boğdan⁶²¹ voyvodalıklarının vergilerinden meydana gelmekteydi⁶²².

Hazine-i Âmire'nin buhranlı yıllarında zaman zaman Ceyb-i Hümayun'dan sefer masrafları için para tahsisi yapılmaktaydı. Özellikle Mısır hazinesi bu amaçla kullanılmıştır. Ceyb-i Hümayun dairesi saltanat kaldırılıncaya kadar varlığını korumuştur⁶²³.

a-Basra ve Mısır İrsaliyesi

Basra ve Mısır salyane ile idare edilen eyaletlerdendir. Bu eyaletler tımar sisteminin dışındaydılar. Bu eyaletlerin bütün vergi gelirleri doğrudan devlete aittir. Bu gelirler eyalet defterdarları tarafından toplandıktan sonra beylerbeyine, sancakbeylerine, salyane ve kul taifesine vergi verirlerdi. Fazlalıklar merkeze gönderilirdi. Mısır ve Basra eyaletleri İstanbul'a her yıl düzenli olarak İrsaliye yollarlardı. Mısır eyaleti gelir fazlasına, "Mısır Hazinesi", "Mısır İrsaliyesi" veya "İrsaliye Hazinesi" denilirdi. 1114-1123/1702-1712 tarihleri arasında Mısır irsaliyesi iç hazineye alınmıştır. Basra eyaletinin hasılatı XVII. yüzyılda 1 milyon akçeye ulaşmıştı⁶²⁴.

1108-1153/1696-1741 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçilerine, temin edilen değerli eşyalar, mücevherler ve at takımları Enderun Hazinesin'den temin edilmişti. İran elçilerine yolculukları sırasında yapılan masrafların bir kısmı Enderun-ı Hümayun hazinesinin geliri durumunda olan Basra, Mısır

---

⁶²¹ Eflak ve Boğdan beylikleri hazineye memleketeyn namıyla yad edilmişti. Bunların Osmanlı Devleti'ne katılmaları imtiyazlı bir surette gerçekleşmişti. Tanzimat'ın ilanından önce başlangıç miktarı olarak Eflak'tan 2.000.000 kuruş, Boğdan'dan ise 1.000.000 kuruş maktu vergi olarak alınmıştır. Bu iki beyliğe başlangıçta ayrı ayrı beyler tayin edilirken sonraları birleştirilerek bir voyvoda olmuştur. Bk. Abdurrahman Vefik Sayın, **Tekalif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)**, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1999/352, Ankara 1999, s. 48-49.

⁶²² Terzi "Osmanlı Hazinesi", s. 894.

⁶²³ Halil Sahillioğlu, "Ceyb-i Hümayun", **DİA**, VII, İstanbul 1993, s. 467.

⁶²⁴ Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 59-65.

irsaliyeleri⁶²⁵ ve voyvodalıklardan⁶²⁶ karşılanmıştır. 1109/1698 tarihinde Osmanlı devletine gelen İran Elçisi Rüstem Han'a İran şahına iletmesi için verilen değerli eşya⁶²⁷, 1 adet mücevher tirkeş ve bir adet kılıç⁶²⁸ Enderun-ı Hümayun hazinesinden karşılanmıştır. 1108/1697 tarihinde İstanbul'dan İran'a dönen İran Elçisi Ebu'l-Masum Han'a Bolu, Çağa menziline yapılan masraf, Bolu livası Voyvodalığı akçesinden karşılanmıştır⁶²⁹. Rüstem Han'a İran'a dönüşü sırasında Bolu, Gerede menziline yapılan masraf Bolu Voyvodalığı malından karşılanmıştır⁶³⁰ 1151/1739 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Mehmet Rahim Han'a yapılan masraf Basra irsaliyesinden⁶³¹ ve 1153/1741 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Hacı Han'a Mısır hazinedarı Mehmet Ağa tarafından yapılan masraf ise Mısır irsaliyesinden karşılanmıştır⁶³².

Tablo 59: Enderun-ı Hümayun Hazinesinden Temin Edilen Eşyalar

İran Elçisi	Tarihi- Yılı	Harcama Türü	Harcama Miktarı (akçe)/ (kuruş)
Rüstem Han	1109/1698	Hediye	-
Rüstem Han	1109/1698	Hediye	-
Basra ve Mısır İrsaliyesinden Temin Edilen			
Mehmet Kerim Bey	29 M 1152/8 Mayıs 1739	Zahire	7492 (kuruş)
Hacı Han ve maiyeti	1153/1741	Zahire	10 R 1153'te 3000 (akçe), 19 L 1153'te 25000 (akçe), 15 Za 1153'te 25000 (akçe), 15 M 1154'te 15000 (akçe) ve 2 R 1153'te 2000 (akçe) olmak üzere toplam 115000 (akçe)

⁶²⁵ Mısır İrsaliye'sinin merkezi devlet bütçesinin hesapları arasına sokulmayıp, bu gelirlerin sarayın artan lüks, zevk ve eğlence düşkünlüğü masraflarını karşılamak için sultanların şahsi hazinelerine mal edilmesi merkezi devlet bütçesinin mali sahasının daralmasına sebep olmuştu. Bk. Barkan, **a.g.m.**, s. 197.

⁶²⁶ Osmanlı Devleti'nde bazı aşiretler müstakim bir vergi birimi teşkil edip, kendilerine hasıl olan vergiler voyvodalık şeklinde toplanıyordu. Bk. Tabakoğlu, **İktisat Tarihi**, s. 194.

⁶²⁷ BOA, **MAD.d**, 18493, s. 4.

⁶²⁸ "Arz-ı bende-i miktarı budur ki: elçi paşaya ferman-ı alileri buyrulduğu üzere bervecch-i inamat bir kıta mücevher tirkeş ve bir kılıç mevcuttan verilmek üzere". Bk. BOA, **İ.E HR**, 20 ZA 1109 (30 Mayıs 1698).

⁶²⁹ BOA, **D.BRZ**, 122/16-102.

⁶³⁰ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 13 Z 1109 (22 Haziran 1698).

⁶³¹ BOA, **MAD.d**, 21496, 29 M 1152 (8 Mayıs 1739), s. 5.

⁶³² BOA, **MAD.d**, 21496, s. 6.

Bolu Livası Voyvodalık Akçesinden Temin Edilen			
Ebul Masum Han	1108/1697	Zahire	29000 (akçe), (141 kuruş).
Rüstem Han	1109/1698	Zahire	45754 (akçe)

b- Darb-hâne Gelirleri

XVII. asırdan itibaren Hazine-i Âmire'nin ihtiyaç zamanında Enderun Hazinesi'nden borç alıp geri ödeme yapması zamanla işlem yapmaz hale gelmişti. Böylece iç hazine de mali kriz içerisine girmiş, ihtiyat hazinesi olma vasfını kaybetmişti⁶³³. XVII ve XVIII. yüzyıllarda uzun süren ve kaybedilen savaşlar, yitirilen topraklar devlet maliyesi üzerinde çok büyük bir yük oluşturmaya başlamıştı. Bunlara ek olarak merkezi devlet taşradaki etkinliğini kaybedince tarımsal artığı taşradaki güçlü yerel unsurlarla paylaşmak zorunda kalmıştı. Bunun sonucunda giderler artarken gelirler azalmış, mali bunalım süreklilik kazanmıştı⁶³⁴. Sıkıntısı gittikçe artan Hazine-i Âmire'nin açıklarını takviye edecek yeni gelir kaynaklarına olan ihtiyacı aşıkardır. Enderun Hazinesinde mevcutların tükenmesi, Osmanlı maliyesini yeni kaynak arayışlarına yöneltmiş, bu dönemde Darphane ön plana çıkmıştır. Konumu ve işleyiş tarzında XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra meydana gelen değişiklikler neticesinde Darphane, devletin gelir ve giderlerinin idare edilmesinde görevlendirilen ikinci bir devlet hazinesi durumuna gelmişti. Bu dönemde devlet harcamalarında uygulanan temel ilke, masrafların öncelikle Hazine-i Âmire'den karşılanması, Hazine-i Âmire'nin yeterli olmaması durumunda ise darphane sermayesine başvurulması olmuştur⁶³⁵. XVIII. yüzyıldan itibaren padişaha ait gelirleri ve masrafları belirli bir sisteme bağlama arayışları çerçevesinde yeni uygulamalara gidilmiştir. Aynı yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı maliyesince sık sık başvurulmuş bir yedek hazine haline getirilen Darphane-i Âmire bu dönemde padişahın özel hazinesi durumunda olan Ceyb-i Hümayun hazinesi gelirlerini de idare etmeye başlamıştır⁶³⁶.

⁶³³ Terzi, "Osmanlı Hazinesi", s. 894

⁶³⁴ Şevket Pamuk, **Osmanlı- Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)**, İstanbul 2005, s. 146.

⁶³⁵ Terzi, "Osmanlı Hazinesi", s. 894.

⁶³⁶ Arzu Tozduman Terzi, "Hazine-i Hassa", **DİA**, XVII, İstanbul 1998, s. 137.

1109/1698 tarihinde Edirne’de bulunan İran Elçisi Rüstem Han’a 23 L 1109-19 Za 1109/4 Mayıs 1698-29 Mayıs 1698 tarihleri arasında yapılan yiyecek tayini için 1000 kuruş masraf edilmiş, masraf edilen bu para Eski Yeniçeri Katibi Mustafa Efendi tarafından İzmir’deki Darbhane-i Amire’den darphane rüsumu olarak karşılanmıştır⁶³⁷. Rüstem Han’ın memleketine dönüşü sırasında İran şahına götüreceği Name-i hümayun için Edirne’de, Darbhane-i Âmire’den, darphane nazırı tarafından 100 adet 2 Zer-i Frengi⁶³⁸ temin edilerek 40000 akçe masraf edilmiş, masrafın Muhasebe-i evvel kalemine masraf olarak kaydedilmesi için Divan-ı Hümayun’dan hazine tezkeresi verilmiştir. Edirne darphanesinden⁶³⁹ temin edilen Frengi altın kesilerek sikke halinde temin edilmiştir⁶⁴⁰.

II. VERGİ (TEKÂLİF) GELİRLERİ

Tekalif, şer’i hukuk ve devlet adına mükelleflerden alınan vergi kavramı için kullanılan bir terimdi. Tekalif külfet yüklemek anlamına da gelip, Osmanlı Devleti’nde vergi kelimesinin yerine daha çok kullanılırdı⁶⁴¹. Tekalif belgelerde tekalif-i emiriyeye olarak geçerdi. Toprak, hayvan mahsulleri arazi ve binalardan alınan vergiler, tekalif-i emiriyeden sayılırdı. İslam devletlerinin çoğunda vergiler tekalif-i şeriyeye ve tekalif-i fevkalade olarak ikiye ayrılırdı. Bunların dışında kalan, devlet tarafından halka

---

⁶³⁷ BOA, **D.BRZ**, 122/17-25.

⁶³⁸ Frengi, Sultani, Frengi flori veya Efrenciye gibi isimlerle anılan Venedik dükası örneğinde basıldı. Saf altından olup duka gibi 3.599 gr ağırlığındadır. Frengi gerçekte bir ağırlık ve alışımı olan, bugün bir dime (10 cent veya 1/10 dolar değerinde madeni para) veya yarım dolar gibi herkesin görebildiği ve dokunabildiği bir altın sikke idi. Bk. Doğan, **Osmanlı Dış Hazinesine Giren Paralar ve Çeşitleri**, s. 27-28.

⁶³⁹ İlk Osmanlı akçeleri Bursa, Edirne ve Marmara havzasında sikkeler üzerinde belirtilmeyen diğer yerlerde darp edildiler. Osmanlı Devleti’ndeki darphane sayısının çokluğu, Osmanlıların yerel piyasalarının sikke talebini karşılamak konusunda çok duyarlı olduğunu gösterir. Sayılarının çokluğuna karşın, devlet darphaneleri yakından denetliyordu. Büyük kent merkezindeki darphaneler, genellikle emanet düzeni kapsamında devlet tarafından işletilmekte ve birer devlet memuru olan eminler tarafından yönetilmekteydi. Küçük darphaneler ise iltizam sistemi çerçevesinde açık artırma yoluyla özel işletmecilere üç ya da altı yıllık süreyle devrediliyordu. Bk. Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul 2007, s. 70-71; II. Mustafa’nın cülus yıllarında Edirne’de 23 Şubat 1697’de 29 sarraf vardı. Bunlardan her bir Edirne darphanesine ayda 300 ila 1000 dirhem toplam 13200 dirhem gümüş verirdi. Bk. Sahillioğlu, **Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi**, s. 121.

⁶⁴⁰ BOA, **D.BRZ**, 122/1-83, 15 L 1109 (26 Nisan 1698).

⁶⁴¹ A. Mesud Küçükkalay-Ali Çelikkaya, “*Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam*”, **Türkler**, X, Ankara 2002, s. 882.

yüklenen vergilere ise tekalif-i fevkalade olarak adlandırılırdı. Fevkalade vergiler de tekalif-i örfiyye ve tekalifi şakka (ağır vergiler) olarak iki kısımdır⁶⁴².

Tekalif-i şer'iyyenin esası dört olup bunlar zekat, öşür, haraç ve cizyeden oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde tekalif-i şer'iyye vergi türleri arasında gösterilen cizye, öşür, salariyye, çift akçesi, tımar sisteminin uygulandığı yerlerin eyalat-ı mümtaza varidatı, gümrükler, madenler, mukataat ve iltizamat bedelatı, ağnam, çift bozan bu vergi çeşitlerinden bazılarıdır. Bu vergilerin düzenli bir şekilde tahsil edildiğinden zekat, öşür, haraç ve cizye kavramları çerçevesinde ele alınırdı. XVII. yüzyılda bu tür vergilerin şer'i kategoriden çıkarıldığı ve kaldırıldığına da rastlanılırdı⁶⁴³.

Osmanlı Devleti, normal şer'i hukuk ve örfi vergilerin dışında savaş gibi olağanüstü zamanlarda halktan çeşitli isimler altında nakdi, şahsi hizmet ve aynen mal teslimi gibi fedakarlıklar talep ediyordu. Devletin şer'i ve örfi vergiler dışında, fevkalade zamanlar için muvakkat (geçici) şekilde talep ettiği bu vergilere tekalif-i örfiye ya da divan kararları ile toplanması kararlaştırıldığı için Avarız-ı Divaniye ismi verilmekte idi. Şer-i ve örfi vergilerin çoğu çeşitli boylardan memurlara ve askerlere merkez hazinesinin kontrolü dışında tahsil ve sarf edilirdi. Tekalif-i örfiye ise devlet hazinesine bağlı çeşitli saymanlıklar adına tahsil edilmekte idi. Tekalifi örfiye denilen olağanüstü vergiler Osmanlı ülkesinde yerleşmiş konar-göçer durumundaki her camiayı toplu şekilde vergiden sorumlu tutuyordu⁶⁴⁴. Tekalif-i örfiyye ve avarız-ı divaniye birlikte kullanılırdı. Avarız vergileri Osmanlı bütçelerinde ilk etapta düzenli olmayan gelirlerin başlıcaları arasında yer almaktaydı. Bu vergiler XVII. yüzyıldan itibaren arka arkaya yapılan savaşlardan⁶⁴⁵ dolayı düzenli vergiler arasında yer almış, imdad-ı seferiyye vergisinin toplanmasıyla bu vergilerin oranı düşmüştür. Sayıları doksan yediye kadar çıkan ve giderek olağan hale gelen tekalif-i örfiye vergisi altında avarız akçesi ve avarız türü vergiler, nüzul sürsat, iştira, kömür, menzil, kereste, tayinat,

⁶⁴² Ahmet Tabakoğlu, "Tekalif", *DİA*, 40, İstanbul 2011, s. 336-337. Ayrıca bk. Pakalın, III, İstanbul 1993, s. 437-441.

⁶⁴³ Tabakoğlu, "Tekalif", s. 336-337.

⁶⁴⁴ Lüffi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 67.

⁶⁴⁵ Avarız, imdadiye ve tekalif olarak adlandırılan olağanüstü vergiler (özellikle savaş yıllarında), devletin gereksinimlerine göre, para ürün veya mal olarak sık sık toplanılırdı. Bk. Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi*, s. 147.

kürekçi bedelleriyle kalyoncu ve tersane bedelîyeleri vergi türleri de yer alıyordu. Tekalif-i örfiyye, ihtiyaca göre daha çok hane, aile, çift ocak gibi bir esasa dayalı olarak alınan vergi, resim ve harçları ifade ederdi. Bu vergiler avarız hanesi esasına göre belirlenirdi. Her yıl vali, mütesellim, voyvodalar, memleketin ileri gelenleri ve kadılar tarafından iki taksitle alınır, tevzi defterleri düzenlenir ve bu defterler şer’iyye sicillerine yazılırdı. Bazı memur, katip, ve hademenin ücretlerini, ulaştırmada kullanılan develer için yapılan harcamalar, devlet binalarının tamirâtı ve tefrişâtı bedelleri halktan tahsil edilirdi. Yol, meks, derbent, hediye, nan, ulufe, zahire, peksimet, ferman, hademe, kayık konak derbentçi, köprücü, su yolcu, beygir, devair teşrifâtı, han ve çayır kirası, taamiyye, tekalif-i örfiyeden sayılırdı⁶⁴⁶.

İran elçileri İstanbul’a geldiklerinde ve memleketlerine dönüşlerinde yol boyunca ihtiyaçları olan zahire miktarı Başmuhasebe kaleminde hesaplandıktan sonra, defter haline getirilip, elçinin ihtiyaçlarını karşılamakla vazifeli mihmandara teslim edilmiştir. Bu defterde İran elçisinin konaklayacağı menziller yer aldığı gibi bu menzillere hangi kazadan ne kadar zahire temin edileceği açıkça belirtilmiştir. Kazalardan temin edilecek zahire bedeli temin eden ahalinin tekaliflerine takas edilmiştir. İran Şahı’nın Elçi’si Rüstem Han Osmanlı Devleti’ne geldiğinde ve memleketine dönüşü sırasında⁶⁴⁷ menzillerde ihtiyaçları görülerek, kazaların tekaliflerinden (vergilerinden) karşılanmıştır. Bunun için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir. Bu hazine tezkeresi menzilin bulunduğu kaza veya köy ahalisine müfredat defteri ile iletilmiştir. Rüstem Han’a İran’dan gelirken ve İstanbul’dan memleketine dönerken Çağa menziline 38.666 akçe masraf edilmiştir⁶⁴⁸. Eski Karyesi menziline konakladığında ise Rüstem Han’a yapılan 30.502 akçe tutarındaki masraf eski Karyesinin ahali tarafından karşılanmıştır⁶⁴⁹.

---

⁶⁴⁶ Tabakoğlu, “Tekalif”, s. 336-337.

⁶⁴⁷ İran elçisi Rüstem Han’a memleketine dönüşü sırasında konakladığı her menzilde günlük 22877 sağ akçe masraf edileceği hesaplanmıştı. Yapılan masrafın çoğunu oluşturan zahire diğer ihtiyaçların kaza kadıları, ayan ve vilayet işleri tarafından hazırlanması bunun için temin edilecek paranın avarız ve nüzul bedellerinden karşılanması, avarız ve nüzul geliri bulunmayan kazalarda miri mukataa gelirlerinden karşılanması, bu paranın mukataa voyvodasının elinden alınması, satın alınan eşyalar için ödeme yapılırken sahiplerine eksiksiz ödeme yapılması konusunda talimat verilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 13 Z 1109 (22 Haziran 1698).

⁶⁴⁸ BOA, **D.BRZ**, 122/18-14.

⁶⁴⁹ BOA, **D.BRZ**, 126/10-107, 23 Ramazan 1110 (25 Mart 1699).

1114/1703 yılında İran Şahı'nın mektubunu Osmanlı padişahı II. Mustafa'ya getiren İran elçisi mektubu padişaha iletmek üzere Edirne'ye gitmişti⁶⁵⁰. Elçi memleketine dönerken, önce Edirne'den İstanbul'a, daha sonra Üsküdar üzerinden memleketine dönmüştü. Elçinin Edirne'den İstanbul'a gelmesi ve Üsküdar'dan İran hududuna kadar konakladığı her menzilde elçinin eşyalarının taşınması için kaza kadısı, ayan ve vilayet iş erleri tarafından 35 bargir tahsis edilmişti. Tahsis edilen bargirler konakladığı menzillerin halkı tarafından karşılanmış ve her bargir için 40 akçe yevmiye ücret ödenmişti. Temin edilen bargirlere ödenecek ücret kazanın 1114/1703 yılı tekaliflerinden karşılanmıştı⁶⁵¹.

İstanbul'dan hareket edecek İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran hududuna kadar başta zahire olmak üzere bütün ihtiyaçlarının yolu üzerindeki kazalardan karşılanmasına karar verilmişti. Kazalardaki halktan temin edilecek zahire miktarını gösteren bir defter görevli mübaşire verilmiş, mübaşir bu defteri dikkate alarak kaza ahalisinden zahire temini için harekete geçmişti. Mübaşir kazalardan 300 kuruşluk zahire ve diğer yiyecekleri temin ederek, gerekli parayı da kaza ahalisinin tekaliflerinden takas edecekti. Ancak bazı kazaların tekalifleri bulunmadığından, bunların yerine zahire vermekle yükümlü kazalardan temin edilmesi yönünde devlet tarafından karar alınmıştı⁶⁵².

Üsküdar'dan hareket edecek İran elçisinin İran hududuna kadar başta zahire olmak üzere, bütün ihtiyaçlarının yolu üzerindeki kazalardan karşılanmasına karar verilmişti⁶⁵³. Divan kapıcı başlarından Halil Ağa kazalardan İran Elçisi Murtaza Kulu

---

⁶⁵⁰ BOA, C. HR, 4206, 24 RA 1114 (16 Ekim 1702).

⁶⁵¹ Üsküdar'dan Acem sınırına varıncaya kadar yol üzerinde bulunan kadı, mütesellim, miri voyvodaları, ayan ve vilayet iş erlerine gönderilen 24 Z 1114 (11 Nisan 1703) tarihli hüküm için bk. BOA, C. HR, 4206.

⁶⁵² “Üsküdar'dan hareket ettiği günden Acem hududuna dahil oluncaya kadar yevmiye iktiza iden masarifi müfredatıyla defter olunduğu vech ile üç yüz kuruş olmak üzere tatib olmağın varıp nüzul eylediği menazilde mübaşirin yedine verilen memzi suret-i defterde mestur ecnas-ı zehayiri mübaşir marifetiyle her biriniz taht kazanızdan hazır ve amada ettirip ve üç yüz kuruş bahasını her kazanın tekaliflerine takas ve tekalifi olmayan mahallerde sair emval-ı miri cem'ine memur olanın deyinlerine mahsub olunmak için iş bu ferman-ı alışınam sureti zuhuruna hüccet ve mübaşirin yedinden temesük aldırıp hıfz eylesin ” bk. BOA, D.MKF, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

⁶⁵³ “Üsküdar'dan Acem sınırına varınca yol üzerinde olan, vilayet ve kaza ve emval-ı miri tahsildarları ve Yeniçeri ve Yeniçeri Serdarları ve işerlerine hüküm ki: Üsküdar 'dan hareket eylediği günden Acem hudutlarına dahil olunca yevmiye iktiza eden masarifi, müfredatıyla, defter olunduğu vech ile 36000 sağ akçe olmak üzere tertip olmağın, varıp nüzul eylediği menzilde mübaşirin yedince verilen mamzi-yi

Han'a zahire temini için görevlendirilmişti. Halil Ağa Göynük kazasına vardığında elindeki defteri ve kazadan tekaliflerine takas edeceği zahire ile ilgili emri, Göynük Kazası sakinlerinden Hacı Mehmet İbn-i Ali, Hacı Mustafa İbn-i Hasan, Hacı Süleyman İbn-i İbrahim adlı önde gelen kişiler ile kaza ahalisinin önünde okuyarak tekaliflerine takas olmak üzere üç yüz kuruşluk zahire talebinde bulunmuştu. Üç yüz kuruşluk zahire tahsil edildikten sonra, ahalinin zimmetinde hiçbir surette zahire kalmadığı belirtilmiştir⁶⁵⁴.

İran Elçisi Murtaza Kulu Han, Üsküdar'dan İran'a dönerken Revan Eyaletine tâbi Has menziline vardığında burada bir günlük ihtiyacının Gümüş kazasının ahalisinin tekaliflerinden karşılanması için Muhasebe-i Evvel Kaleminden Hazine Tezkeresi verilmişti. Verilen Tezkere Gümüş Kazası Naibi Mevlana Osman'a verilirken bu konuda gerekli masrafların görülmesi için de Mühürlü bir temessük İran Elçisinin Mübaşiri Halil Ağa tarafından Gümüş Kadısı, Mevlana Mustafa'ya verilmişti. Elçi için bu menzilde bir günlük 300 kuruş (48.000) akçe masraf edilmişti⁶⁵⁵.

Murtaza Kulu Han Tosya menzilinde konakladığında 2 gün burada dinlenmişti. İran elçisine 96.000 akçe (600) kuruş masraf edilmiş, yapılan masraf Tosya kazası halkının tekaliflerinden karşılanırken, bu paranın karşılanması için Muhasebe-i evvel kaleminin, Mevkufat kaleminden⁶⁵⁶ verilen kaime gereğince hazine tezkeresi verilmişti⁶⁵⁷.

Murtaza Kulu Han'ın konakladığı her menzilde 300 kuruşluk masrafı olduğu hesaplanmıştı. 300 kuruşluk zahire ve yiyeceğin elçinin konakladığı kazanın halkından karşılanması için görevli mübaşire mühürlü ve imzalı müfredat defteri teslim edilmişti. Mübaşir kaza halkından gerekli zahireyi ve diğer ihtiyaçları temin ettikten sonra, halkın

---

suret-i defterde mesturu ecnas-ı zehayiri mübaşir marifetiyle, her birinin, taht kazanızda hazır ve amade ettirilüp..." bk. BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

⁶⁵⁴ BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

⁶⁵⁵ BOA, **D.BRZ**, 166/4-25, 28 S1119 (31 Mayıs 1707).

⁶⁵⁶ "Osmanlılar tarafından memleketlerin, zabtını müteakip tahrir olunduğu üzere kaza ve köylerin avarız hanesiyle nüzul ve menzil kayıtları ve şartları ve miri mübayaatın müretteb mahallerinin tertipleri ve sefer vukuunda askere verilecek miri tayinat kayıtları ve miri mübayaattan İstanbul'a müretteb muhtelif zahirelerin vürudlarında verilen sefaîn navulları ve zahirelerin kayıtları ile masarîf ve tevziatı burada kayıtlı idi. İcabbettikçe bu işlere ait kayıtlar bu kalemden çıkarılır ve lazım gelen muamele yapılırdı". Bk. Uzunçarşılı, **Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, s. 348.

⁶⁵⁷ BOA, **D.BRZ**, 166/10-22, 1 Ca 1119 (31 Temmuz 1707).

ödeyeceği, 300 kuruşun onların tekaliflerine takas olması kararlaştırılmıştı. Ancak tekalifleri bulunmayan bazı yerlerden temin edilecek zahire, devlet adına görevliler tarafından, toplanan yerlerden karşılanmasına karar verilmişti⁶⁵⁸. Elçi Murtaza Han, Osmancık ve Çeltikbaşı menzillerine ulaştığında bu menzillerinde birer gün olmak üzere iki gün konaklamıştı. Her menzilde Elçi'ye 300 kuruş masraf edilmiş, her kuruş (160 akçe), toplam 600 kuruş 96.000 akçe olarak hesaplanmıştır⁶⁵⁹. Elçi Revan kazasına vardığında 1 gün konaklamış 1 gün ise dinlenmişti. Üç gün için elçiye bu menzilde 600 kuruş masrafının kaza ahalisinin tekaliflerinden karşılanması için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilirken masrafın karşılanması için İran elçisine mübaşir kılınan Halil Ağa tarafından Revan kadısına da mühürlü bir temessük gönderilmiştir. Masraf edilen her kuruş 160 akçe olarak hesaplanmış 600 kuruş (96.000) akçe olarak hesaplanmıştır⁶⁶⁰.

1134/1722 tarihinde Üsküdar'dan memleketine dönen İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın İran hududuna varıncaya kadar konaklayacağı menzillerde ihtiyacının görülmesi için yanına bir mübaşir tayin edilmişti. Elçinin konakladığı her menzilde 24.000 akçe masraflı olmuştu. Bu masraf kazaların halklarının tekaliflerine takas edilmişti. Kazaların ahalileri bu görevlerini ifa ederlerken, görevli mübaşirden bir temessük (senet) almışlardı. Mübaşire yardımcı olunması konusunda eyalet ve sancak mutasarrıfları, kadı ve kethüdalrı, ayan ve vilayet iş erlerine emir verilmişti⁶⁶¹.

İran Şahı Eşref Şah'ın Elçisi Mehmet Namdar Han İstanbul'a gelirken ve İran'a dönerken güzergah üzerinde konakladığı menzillerde ihtiyaçları menzillerin tabi olduğu kazalardan temin edilmiştir. Elçinin temin edilen ihtiyaçları halkın tekaliflerinden karşılanmıştır⁶⁶². İstanbul'a gelen Namdar Mehmet Han'ın uğradığı her menzilde ihtiyaçlarının kaza ahalisi tarafından karşılanması için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir. Her menzilde elçi için 33015 akçe masraf edilmiştir⁶⁶³.

---

⁶⁵⁸ BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 Ca 1118 (25 Ağustos 1706).

⁶⁵⁹ BOA, **D.BRZ**, 165/10-76, 17 Za 1118 (20 Şubat 1707).

⁶⁶⁰ BOA, **D.BRZ**, 166/7-39, 1119 (1707).

⁶⁶¹ BOA, **D.BŞM**, 2204/6, 7 Z 1134 (18 Eylül 1722).

⁶⁶² BOA, **D.BRZ**, 228/7-70, 15 CA 1142 (6 Aralık 1729).

⁶⁶³ BOA, **D.BRZ**, 228/7-69, 15 CA 1142 (6 Aralık 1729). Mehmet Namdar Han'ın konakladığı her menzilde zahire ihtiyacının görülmesi için bir mübaşir görevlendirilmişti. Görevli mübaşir tarafından kazalardan temin edilen günlük zahire ve yiyecek miktarı 33015 akçe, (275 kuruş ve 5 para) tutarında

Mehmet Namdar Han için masraf edilen her kuruş 160 akçe olarak hesaplanmıştır⁶⁶⁴. Elçi Namdar Mehmet Han İstanbul'a gelirken Şarki Kara Hisar Kazasına tâbi Kuruğva menziline konağa geçtiğinde bütün ihtiyaçları Şarki Karahisar kazasından giderilerek 33552 akçe masraf edilmiş, masraf edilen para kaza ahalisinin tekaliflerine takas edilerek Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir⁶⁶⁵.

Mehmet Namdar Han'ın, memleketine dönüşü sırasında hizmetinde bulunmak üzere 6 nefer Divan-ı Hümayun Çavuşu görevlendirilmiştir. İran Elçi'sinin ve 6 nefer Divan-ı Hümayun Çavuşunun güzergah boyunca yiyecek ve zahire ihtiyaçları kaza ahalisinin tekaliflerinden karşılanmıştır⁶⁶⁶. Üsküdar'dan İran hududuna varıncaya kadar ihtiyaçlarının karşılanmasına karar verilmişti. Mehmet Namdar Han, memleketine dönerken, Tokat kazasına bağlı Erkedru, köyünde konakladığında, ihtiyaç duyduğu tayinatı, köy ahalisi tarafından karşılanmış, karşılanan zahire deftere kayıt edilerek, ilgili görevliler tarafından mühürlenmişti. İran elçisinin bu köyde iken, tayinat tutarı 271 kuruş tutmuştu. Bu tutardan 21 kuruş tenzil edilerek, geriye kalan 250 kuruş, köy ahalisinden karşılanmıştı⁶⁶⁷. Elçi memleketine dönerken Çiftlik menziline konağa geçmiş ve 24000 akçe masraf edilmiştir⁶⁶⁸. Namdar Mehmet Han'ın konakladığı diğer menzillerde 33097 akçe ve yanında bulunan mihmandara ise 455 akçe masraf edilmiştir⁶⁶⁹.

Mehmet Namdar Han, İstanbul'a gelirken 275 kuruş 5 para, İran'a dönerken ise 279,5 kuruş 4 para masraf edilmiştir. Elçi'nin geliş ve dönüşünde yapılan masraf toplanarak 554,5 kuruşu bulmuş, bu miktardan 54,5 kuruş indirim yapılarak 500 kuruş (8000 akçe) masrafın halkın tekaliflerinden karşılanması için Muhasebe-i evvel

---

olmuştur. Kazalardan temin edilen zahire kaza ahalisinin tekaliflerine takas edilmişti. Bk. BOA, **TS MAD**, 6255.0001.00. 1 M 1142 (27 Temmuz 1729).

⁶⁶⁴ BOA, **D.BRZ**, 228/7-70, 15 CA 1142 (6 Aralık 1729).

⁶⁶⁵ BOA, **D.BRZ**, 228/5-40, 9 L 1142 (27 Nisan 1730).

⁶⁶⁶ BOA, **D.BRZ**, 228/5-23, 23 L 1142 (11 Mayıs 1730).

⁶⁶⁷ BOA, **TS. MAD**, D.09378.0001.00.

⁶⁶⁸ BOA, **İE. HR**, 943, 28 Z 1142 (14 Temmuz 1730).

⁶⁶⁹ BOA, **D.BRZ**, 228/5-49, 29 B 1142. Mehmet Namdar Han'ın konakladığı diğer bazı menzillerde 33552 akçe masraf yapılmıştır. Bk. BOA, **D.BRZ**, 228/5-48.

kaleminden hazine tezkeresi verilmesi için Divan-ı Hümayun kethüdası Hüseyin Ağa tarafından mühürlü temessük verilmiştir.⁶⁷⁰

Elçi Mirza Kulu Han İstanbul'a gelirken, Niksar menziline iken 18.061 akçe masraf edilmiş, bu para kaza ahalisinin tekaliflerinden karşılanmıştır.⁶⁷¹

1148/1736 tarihinde İran Şahı tarafından Osmanlı Devlet yetkileri ile anlaşma sağlamak üzere İstanbul'a gönderilen İran Elçisi Abdülbaki Han'ın Erzurum'dan itibaren karşılanarak yanında güzergah boyunca bulunması için Vezir Genç Ali Paşa vazifeli kılınmıştı. Abdülbaki Han'ın Üsküdar'a kadar bütün ihtiyaçlarının görülmesi için Kapıcıbaşlarından Mustafa Ağa görevlendirilmişti. İran elçisi Erzurum'dan Üsküdar'a gelinceye kadar güzergah boyunca konakladığı her menzilde 275 kuruş masrafı olacağı hesaplanmıştı. Elçinin ihtiyaçları yol üzerindeki kazaların ahalisinden temin edilerek bunlara ödenecek paranın da tekaliflerinden karşılanıp kapıcı başı Mustafa Ağa tarafından kendilerine teslim edilmesi yönünde karar alınmıştı⁶⁷². 1149/1737 tarihinde İstanbul'a gelen İran Elçisi Abdülbaki Han memleketine dönerken, Kapıcıbaşı Mehmet Ağa mihmandar tayin edilmiştir. Mihmandar Mehmet Ağa'ya kazalardan zahire temin edilmiştir⁶⁷³.

İran elçisinin İran sınırında karşılanmasından sonra gerekli düzen ve ihtimamın gösterilerek, elçinin Rakka ve Halep üzerinden Anadolu'nun sağ koluna getirilerek buradan istikamet üzerinde bulunan menziller takip edilip, menzillerde elçi ve tebaasının zahire ve diğer ihtiyaçları güzergah üzerinden bulunan kaza ahalilerinden tekalifleri karşılığında temin edilerek, maliye tarafından verilen akam-ı şerif gereğince tedarik edilmesi, İran elçisinin her türlü ihtiyacının giderilmesi için eski Divan Baş çavuşlarından Derviş Mehmet'in elçinin üzerine mihmandar tayin edildiği duyurularak,

---

⁶⁷⁰ BOA, **D.BRZ**, 228/5-42, 20 B 1142 (8 Şubat 1730). Mehmet Namdar Han'ın İran'a gelişi ve dönüşü esnasında 554.5 kuruş masraf edilirken bu paradan 54.5 kuruş tenzil edilerek 500 kuruş (80.000 akçe) olarak hesaplanmıştır. Yapılan masraflar için Muhasebe-i Evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir. Bk. BOA, **D.BRZ**, 228/5-22, 13 N 1142 (1 Nisan 1730).

⁶⁷¹ BOA, **İE. HR**, 943, 21 Z 1142 (7 Temmuz 1730).

⁶⁷² BOA, **C. HR**, 7715, 8 Z 1148 (20 Nisan 1730).

⁶⁷³ BOA, **C. HR**, 7150, 2 Ş 1149 (6 Aralık 1736)

bu hususunda yol üzerindeki eyalet valilerine ayrı ayrı fermanlarla bildirildiği ve kendilerine gereken ihtimamı göstermeleri tembih olunmuştu⁶⁷⁴.

Elçiler için kazalardan temin edilen yiyecek ve özellikle zahire, kaza ahali tarafından tekaliflerine takas edilmişti. Ancak bazen elçi ve maiyeti için temin edilen zahire miktarı çok olduğundan, bir kazanın ahali bunun bedelini kaldıramamakta ve sürekli şikayetçi olmaktadır, kazanın ödeyeceği bedelin eyalet dahilinde bulunan diğer bütün kazalara bölüştürülmesi kararı alınmıştır⁶⁷⁵. 1153/1742 yılında Osmanlı Devlet merkezine gelmek üzere yola çıkan İran elçisi Hacı Han'ın maiyeti ve hizmetinde bulunan hayvanların sayısı oldukça kalabalık olduğundan fazlasıyla zahire temin edilmişti. Ancak temin edilen zahire sadece bir kaza ahali tarafından tekaliflerine takas olmak üzere karşılandığından, bu durum kaza ahalisine oldukça ağır gelmişti. Durumun şikayeti üzerine devlet tarafından zahire temin eden kazanın ödeyeceği bedelin eyalet dahilinde bulunan diğer bütün kazalara bölüştürülmesi kararı alınmıştı⁶⁷⁶. Elçi Sultanönü sancağına vardığında, Sultanönü sancağına bağlı kazalardan beş tanesi İran elçisine zahire tedarik etmekle yükümlü tutulmuştu. Sultanönü sancağına tabi beş kazanın halkı, kendilerine tekalifleri karşılığında yüklenen zahireyi verme durumlarının olmadığını söylediğinde, bu durum incelenmeye alınmış, bu kazaların halkının ürün ve hasat noktasında her yıl sorun yaşadıkları yapılan tahkikatla ortaya çıkarılmıştı. bu kazaların yükümlülüğü Kütahya sancağına tâbi kazalara yüklenerek, elçinin Kütahya sancağı sınırlarına ulaşmadan Kütahya'nın ileri gelen görevli ve memurları tarafından halkın tekaliflerine takas olmak üzere karşılanması ve bu sancağın halkı tarafından gerekli hizmetin sunulmasına karar verilmişti⁶⁷⁷. Kütahya sancağından temin edilecek zahireyi de Anadolu valisi Veli Paşa'nın kontrolünde kazaların kadı, ağa ve diğer idarecileri tarafından temin etmeleri kararlaştırılmıştı⁶⁷⁸.

---

⁶⁷⁴ Karaman valisi Vezir Ebubekir Paşa'ya yazılan evahir-i R 1153/Haziran-Temmuz 1740 tarihli hüküm için bk. BOA, **MD**, 147, h. 735, s. 791. bu fermanın birer suret de Halep valisi Vezir Yusuf Paşa ile Adana valisi Vezir Osman Paşa'ya gönderilmişti. Bk. BOA, **MD**, 147, H. 736-737, s. 191.

⁶⁷⁵ BOA, **C. HR**, 9267, 1 B 1153 (22 Eylül 1740).

⁶⁷⁶ BOA, **C. HR**, 9267, 1 B 1153 (22 Eylül 1740).

⁶⁷⁷ BOA, **C. HR**, 1070.

⁶⁷⁸ “İran elçisi ve filleri mirur ve nüzul eyledikleri menzillerde miri kapanı üzere icap eden bahaları ahalisinden tekaliflerine takas olmak üzere verilmesi tertip olunan zehayirin yalnız bir kazanın ahalisine tahmil olunup, sancak dahilinden vaki kazalar ahalisininin cümlesi, tediye ve tesviye vechi üzere hassamız olmak için bundan akdem emr-i şerifim isdar ve irsal kılınmıştı. Lakin tarik üzerinde vaki Sultnaönü sancağında beş adet çürük ve zayıf kazalardan ibaret olup elçi muma ileyh ve fillerin livayı mezbur

Hacı Han, Ilgın menzilinde konağa geçtiğinde ihtiyacı olan yiyecek ve yem Ilgın kazası ahalisi tarafından karşılanmış, kaza ahalisine ödenecek para 323 kuruş tutarında olmuştur. Bu paradan 75 kuruşu tenzil edilerek 248 kuruşun ahalisinin tekaliflerinden karşılanmıştı. Ahaliye teslim ettiği zahire karşılığında da açık gösteren bir makbuz temessük verilmişti⁶⁷⁹.

1154/1742 tarihinde memleketine dönen İran Elçisi Hacı Han Üsküdar'dan yola çıkmıştı. Elçi Üsküdar'dan itibaren Tokat'a, Tokat'tan Kars'a⁶⁸⁰ gidecek ve buradan memleketine geçecekti. Üsküdar'dan hareket eden elçinin, Kars'a kadar olan güzergâhta yer alan konaklayacağı menzillerde, ihtiyacı olan zahire miktarı, Başmuhasibe kaleminde önceden belirlenmişti. Her menzilde hangi kazanın ne kadar zahire temin edeceği, deftere kayıt edilmişti. 1154/1742 yılında İran Elçi'sinin ihtiyaçları için verilen bu defterde, İran elçisinin Çankırı sancağına tabi Çerkeşi Karaviran, Koçhisar ve Tosya menzillerinde, konaklayacağı belirtilmişti. Ayrıca elçinin bu menziller arasında, hareket ederken, Koçhisar ve Tosya menzillerinde bir gün konağa geçeceği belirtilmişti. Konağa geçeceği bu menzillerde, zahire ihtiyacı bu kazaların ahalileri tarafından, vergilerine takas olarak, karşılanmakla yükümlü kılınmışlardı. Ancak Koçhisar ve Tosya kazalarının ahalileri fazladan vergilerin yanı sıra, kıtlık ve kuraklık sebebiyle, zor durumda buldukları anlaşılmıştı. Ortaya çıkan bu durum üzerine, bu kazaların elçiye sağlayacakları zahire ve diğer levazımları ve bunların masraflarının karşılanması için gerekli olan para, Çankırı sancağındaki diğer kazaların ahalileri ile Kastamonu sancağı ahalileri tarafından karşılanmasına karar verilmişti. Bu durum Çankırı kadısı ile ahalisine duyurulmuştu⁶⁸¹.

---

dahilinde nüzul eyleyecekleri menzillerde verilecek zahireleri ve sair masarif ve hıdmetleri zikrolunan beş adet kaza ahalilerinin tahmil ve tekaliflerine olmak üzere elçinin mirurundan mukaddem ekserinin perakende ve perişan olacakları elçi ve fillerin zehayir ve hıdmetlerinde kusur olacağı mukarrer olmakla, beher hal Kütahya sancağındaki ağa ve ümeraları memur kılınmalarına muhtaç olduğu, bu defa der-saadetime ilam olduğu ecilden... elçi muma ileyh ve filleri zikrolunan Sultanönü Sancağı dahilinde birkaç menzilde nüzul eylerler ise liva-yı mezburda vaki kaza ahalileri tarafından verilecek zahire ve görülecek hıdmet ve masarif Kütahya sancağındaki vaki umumen kazalar ahalisine tevdi ve tesviye vechi üzere iata ve imdad ettiresin". Bk. BOA, C. HR, 1070, 9 Za 1153 (26 Ocak 1741).

⁶⁷⁹ BOA, C. HR, 3597, 7 CA 1154 (21 Temmuz 1741).

⁶⁸⁰ 1154/1742 tarihinde Kars üzerinden memleketine dönen İran Elçisi Hacı Han'ın hizmetine 1 Saksoncubaşı Ağa, 3 yeniçeri ocağı çavuşu ve 1 yazıcı görevlendirilmişti. Yapılan masraflar elçinin konakladığı her kazanın ahalisi tarafından tekaliflerine takas olmak üzere karşılanmıştı. Bk. BOA, C. HR, 3135, s. 3.

⁶⁸¹ BOA, C. HR, 6422, 12 CA 1154 (26 Temmuz 1741).

Elçiye, verilecek yiyecek ve zahirenin görevli mihmandar tarafından kazaların ahalisinden karşılanmasına karar verilmiştir. Bu yiyecek ve zahire kaza ahalisinden satın alınırken, ödenecek para kazaların ahalisinin tekaliflerinden karşılanmıştır⁶⁸². İran Elçisi Hacı Han Halep'te Anadab, Sermin ve Mora Elmısrin kazalarında bulunduğu sırada bu kaza ahalileri tarafından karşılanan zahire ve yiyecek elçi ve maiyetine mihmandar olarak görevlendirilen Çavuşbaşı Derviş Mehmet Ağa tarafından temin edilerek, yiyecek, yem ve odun bahası 1561 kuruş ve 25 akçe tutmuştu. Ancak bu kazaların ahalileri bu parayı ödeyecek durumda olmadığından, hallerine merhameten bu paranın Halep Muhassılı tarafından karşılanmasına karar verilmişti⁶⁸³. Sermin, Mora Elmısrin adı verilen kazaların halkları tarafından İran elçisine verilen yiyecek ve zahire bedelinin bu kazanın ahalilerinin hisselerine düşen paranın 347 kuruş olduğu hesaplanmış ve 147 kuruş tenzil edilerek geriye kalan 200 kuruş ahalinin tekaliflerine takas olunmuştu⁶⁸⁴. İran elçisi ve maiyeti Halep şehrinden hareket ettikten sonra Atareb menziline konaklayıp burada bir gün dinlenmişti. Onun bir günlük ihtiyacı Sermin, Mora Elmısrin kazalarında Derviş Mehmet Ağa tarafından temin edilerek, miktarları deftere kaydedilmişti. Derviş Mehmet Ağa'nın bu menzilde iken temin ettiği bir günlük yiyecek masrafı 1561 kuruş'u (25 akçe) bulmuştu⁶⁸⁵.

A- Avarız ve Nüzul Gelirleri

Osmanlı Devleti'nde Hazine-i Âmire'nin gelir kaynakları arasında vergi gelirleri önemli bir yer tutmaktaydı. Osmanlı maliyesinde olağandışı ve düzensiz vergiler "Avarız-ı Divaniye" veya "Tekâlif-i Örfiye" veya kısaca "Avâriz" adı altında toplanmıştı. Bu vergilerin toplanma amacı savaş harcamalarının finansman meselesini çözmeye yönelikti⁶⁸⁶. Osmanlı Devleti'nde Avarız vergisi, hane sayımına dayanır, vergi verebilecek durumda olan nüfus esas kabul edilirdi. Osmanlı tahrir defterlerinde nüfus⁶⁸⁷ "avarız hanesi" ve "hane-i gayr ez avarız" olarak ikiye ayrılırdı. Avarız

⁶⁸² BOA, **C. HR**, 3081, 20 Ca 1154 (3 Ağustos 1741).

⁶⁸³ BOA, **C. HR**, 3081.

⁶⁸⁴ BOA, **C. HR**, 3081, 4 Zilhicce 1154 (10 Şubat 1742).

⁶⁸⁵ Satın alınan Mora Elmısrin naibi Mustafa tarafından mühürlenerek onaylanmıştı. BOA, **C. HR**, 3081.

⁶⁸⁶ Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 153.

⁶⁸⁷ Avarız hanesi tahrirlerinde tahrir memurları her köyün nüfusunu reaya ve askeri başlıkları altında, her satırda belirli satırda olmak üzere ismen fert fert hanesini, sonra avarız çeken reayayı, askeri veya kayıtlı nüfusun toplamlarını kaydediyorlardı. Bk. Güçer, **Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, s. 70-71.

haneleri, vergilendirilebilir veya vergilendirilmiş olan haneleri gösterirdi. Avarız hanelerinden 70 akçe alınırken, muafiyet durumu olanlar sadece 30 akçe avarız vergisi öderdi. Bir kazaya tabi köy halkı 300 akçe avarız bedeli ödemekteydi. Avarız adı altında toplanan vergilerde ise dört-beş hane bir avarız hanesi sayılırdı. Bunlar avarız hanelerine dağıtılan vergiyi kendi aralarında paylaşarak öderlerdi. Bedeli mükari, bedeli tımar, nüzul, sürsat asıl avarız yahut avarız tipi vergi çeşitlerindendi. Avarız vergileri genellikle savaş zamanlarında ihtiyaç duyulduğu takdirde toplanılırdı. Başlangıçta çok cüzi olarak toplanırken, giderek ihtiyaçların artması ve hazinenin bunları karşılayamayacak duruma gelmesi nedeni ile daha sık aralıklarla ve artan miktarlarda toplanmaya başlanmıştı⁶⁸⁸.

Sözlükte “konaklama yeri, misafir için hazırlanan yiyecek” anlamlarına gelen nüzul Osmanlı maliyesinde sefere giden Osmanlı ordusunun yiyecek ihtiyacını karşılamak üzere buğday, arpa gibi hububattan alınan aynî vergiyi ifade ederdi. Çoğunlukla olağan üstü dönemlere mahsus avarız türü vergilerden biri olmakla birlikte bazı kanun-nâmelerde şer’i vergi şeklinde ele alınmıştır. Nüzul vergisi, savaş zamanlarında cepheye giden ve cepheden dönen ordunun iaşesini temin etmek için belli menzillerde istenen miktarda un ve arpanın hazırlanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Aynî ve bedenen hizmet şeklinde ödenen avarız vergisinin nakde dönüşmesi sonucu XVI. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmış bir vergidir. Dağıtılması ve toplanması “avarız hanesi” denilen vergi birimini tespit amaçlı tahrir defterlerine kaydedilirdi. Eyaletlerin durumları dikkate alınarak her avarız hanesinin kaç kile un veya arpa vermesi gerektiği ilgili kazaların yöneticilerine bildirilirdi. Başlangıçta nüzul vergisi sadece savaş halinde ve olağan üstü durumlarda alırdı. Fakat XVI. yüzyılın sonunda başlayan ve XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden uzun savaşlar ve iç karışıklıkların doğurduğu zaruretler nüzulü her yıl istenen vergi haline getirdi. Nüzul bedelleri, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkezi devlet hazinesinin⁶⁸⁹ de önemli gelir kaynakları arasında yer aldı⁶⁹⁰.

⁶⁸⁸ Halil Sahillioğlu, “*Avârız*”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, s. 108-109.

⁶⁸⁹ 1109/1698 ile 1125/1713 tarihleri arasında Hazine-i Âmire defterlerinde kayıtlı bulunan nüzul bedeli gelirleri 58 milyon ila 92 milyon arsında değişken bir değer göstermektedir. Bk. Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 159.

⁶⁹⁰ Ömer İşbilir, “*Nüzul*”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 311.

İran elçilerinin gerek İstanbul'a gelişlerinde ve gerekse memleketlerine dönüşlerinde gerekli olan zahire ihtiyaçları yol üzerindeki kazanın ahalilerine yüklenmekte ve onlar tarafından gerekli zahire ve bedelleri temin edilmekteydi. Hangi kazaya ne kadar zahire ve zahire bedeli yüklendiği önceden belirlenmekte ve bu bilgi zahire ve bedel temin edilecek kazanın meclisinde kaza kadısı tarafından yüksek sesle okunarak ilan edilmekte idi. Daha sonra bedellerin toplanması için merkezden bir görevli gönderilmekte idi.

İran elçilerine ve yolculukları sırasında hizmetlerinde bulunan hayvanlarına verilen zahire önemli idi. Hayvanlar için genellikle arpa ve saman temin edilmekte idi. 1108/1697 tarihinde Edirne'den dönüp ve memleketine giden İran elçisi Ebu'l-Masum Han için Edirne'den İran hududuna kadar kullanacağı gerekli zahire, Matbah-ı amire emini tarafından temin edilmişti. Temin edilen zahirenin bedeli için gerekli paranın 1109/1698 senesi Sivas eyaletinin avarız ve nüzul bedelinden karşılanmasına karar verilmiş, zahire için 966,5 kuruş masraf edilmişti⁶⁹¹. Ebu'l-Masum Han Bolu'da Gerede menziline ulaştığında burada kendisine 38666 akçe masraf edilmişti. Yapılan masraf 1109/1698 senesi Bolu Livasının avarız ve nüzul bedelinden karşılanmasına karar verilmiş ve bu durum Bolu kadısı Ahmet'e emirle bildirilmiştir. Daha sonra Bolu avarız ve nüzul bedelinden karşılanacak para tutarı İran elçisi için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilerek gelir olarak kaydedilmiştir⁶⁹².

1110/1699 yılında cülus arzı için Osmanlı Devleti'ne gelen İran Elçi'si, Rüstem Han'ın İstanbul'a gelinceye kadar konakladığı bütün kazalarda ihtiyaçlarının karşılanması için bir mübaşir görevlendirilmiştir. Elçiye konakladığı kazalarda ihtiyaçlarının türü ve miktarının verileceğini gösteren mühürlü ve imzalı bir defter de görevli mübaşire teslim edilmiştir. Elçinin konakladığı her kazada günlük masrafının 22870 akçe olduğu hesaplanmıştı. Masraf edilen paranın kazaların rüsum, avarız ve nüzul bedellerinden karşılanması, avarız ve nüzülü bulunmayan kazaların yerine miri mukataa ve voyvodalarından karşılanması, ihtiyaç duyulan eşyaların satın alınarak, sahiplerine bedellerinin tam olarak ödenmesi, elçiye verilmek üzere görevli mübaşire

⁶⁹¹ BOA, **AE. II. Mustafa**, 2753, 1108 (1697).

⁶⁹² BOA, **D.BRZ**, 122/18-21, 18 L 1109 (12 Ocak 1708) ; İran elçisi Ebul Masum Han'a 1108/1697 tarihinde İran'a dönüş halinde iken Bolu- Gerede menzilinde konakladığında, 241 kuruş yiyecek ve zahire masrafı yapılmıştı. Bk. BOA, **D.BRZ**, 122/16-111.

teslim edilmesine karar verilmiştir⁶⁹³. 1110/1699 tarihinde Rüstem Han'a Aydın muhassılı Abdullah Paşa'ya tâbi olan Divan-ı Hümayun Kapıcılarından birisi tayin edilmiş, görevi sırasında bu kişiye 1129 kuruş verilmiş verilen bu para Aydın, Saruhan, Menteşe, Sığla livalarının avarız ve nüzul bedellerinden temin edilmiştir⁶⁹⁴.

İran Elçisi Rüstem Han Üsküdar'dan İran'a dönerken Koçhisar menziline konağa geçtiğinde Mübaşir Mustafa Ağa tarafından 22.877 sağ akçe masraf edilmiş, bu masrafın Kargürü livasının avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştır. Bu meblağın halkın avarız ve nüzul bedellerine takas olunduğuna dair kaime verilmesi için ferman yazılmıştır⁶⁹⁵. Rüstem Han Çerkes menziline konağa geçtiğinde 22.877 sağ akçe masraf edilmişti. Masraflar Çerkes menziline iken Mübaşir tayin edilen Mustafa Ağa tarafından karşılanmış, masraf edilen bu para 1110/1699 senesi Kargürü livasından karşılanmasına karar verilmişti. Rüstem Han'a Kargü menziline konağa geçtiğinde 22.877 akçe masraf edilmişti. Yapılan masrafın Çankırı livasından karşılanması için emri şerif sadır olunmuştur Rüstem Han Tosya menziline konakladığında kendisine günlük 22.877 akçe masraf edilmiş, konakladığı iki gün için kendisine toplam 45.754 akçe masraf edilmişti. Bu paranın Kargürü livasından karşılanıp görevli mübaşir Mustafa Ağa'ya teslim edilmesine karar verilmişti⁶⁹⁶. Rüstem Han'a Ankara'da 22.877 akçe masraf edilmiş bu paranın Ankara'da iken Çankırı livasının avarız ve nüzul bedellerinden karşılanacağı bildirilmişti. Çankırı Kadısı Mevlana Mustafa merkezden gelen bu emri kaza meclisinden okuyarak duyurmuştu. Paranın toplandıktan sonra defteri ile beraber görevli Yusuf Ağa'ya teslim edilmesi uygun görülmüştü⁶⁹⁷. Rüstem Han, Karacaviran menziline konağa geçtiğinde görevli mübaşir Mustafa Ağa tarafından kendisine 22.877 sağ akçe masraf olunmuş, bu para Kargürü livasının 1110/1699 senesi avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştı⁶⁹⁸.

Rüstem Han, Erzurum'a gelinceye kadar bulunduğu menzillerde 6 gün dinlenmiş ve her gün için kendisine ve maiyetine 22.877 akçe olmak üzere altı günde 132.262 akçe masraf edilmişti. Bu masraf Erzurum kazasının avarız hanesinden İsmail

⁶⁹³ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 24 C 1110 (28 Aralık 1698).

⁶⁹⁴ BOA, **İE. HR**, 559.

⁶⁹⁵ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 6 N 1110 (8 Mart 1699).

⁶⁹⁶ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 6 N 1110 (8 Mart 1699).

⁶⁹⁷ BOA, **İE. HR**, 550, 6 N 1110 (8 Mart 1699).

⁶⁹⁸ BOA, **D.BŞM**, 1275/55, 13 Ramazan 1110 (15 Mart 1699).

Ağa tarafından tahsil edilmişti⁶⁹⁹. Rüstem Han'a Erzurum sınırlarında iken yapılacak masrafın karşılanması için Kesken lakaplı İsmail Ağa Erzurum avarız hanesini yoklamakla memur edilmişti. Görevli İsmail Ağa, avarızları toplamakla ilgili kendisine verilen görevi Erzurum kazasının meclisinde halkın önünde okuyarak ilan etmişti⁷⁰⁰. Avarızları tahsil için de Hüseyin Ağa görevlendirilmişti⁷⁰¹. Hüseyin Ağa kaza meclisinde kendisine verilen görevini aldıktan sonra avarız hanelerinden topladığı parayı halkın huzurunda görevli kişiye teslim etmiş, teslim ettiğine dair kendisine hücceti şer-ıye verilmişti⁷⁰². Rüstem Han ve yanında vekil olarak bulunan İmam Kulu Han Erzurum'a vardıklarında, ihtiyaçlarının giderilmesi için Seyfi Ali Ağa görevlendirilmişti. Seyfi Ali Ağa, ihtiyaçların Erzurum avarız hanesinden karşılanacağına dair emri ve Defteri Hakan-i suretini Erzurum kaza meclisinde okuduktan sonra elçinin günlük 22.877 akçe, toplam 67.431 akçelik masrafının Tercan kazasına tâbi Yörük, Mama Hatun, Hatuncuk ve Çayır menzillerinin avarız hanesi akçesinden İsmail Ağa tarafından toplanmasına karar verilmişti⁷⁰³. Para İsmail Ağa tarafından toplandıktan sonra masrafta kullanılması için görevli kişiye teslim edilmişti⁷⁰⁴.

Rüstem Han'ın memleketine dönerken Çiftlik menzilinde 22.857 akçelik zahire masrafının kaza ahalesinin avarızlarından karşılanması için bir padişah fermanı ile Defteri Hakan-i sureti verilmişti. Gerekli paranın kaza ahalesinin avarızlarından karşılanması için Hüseyin Ağa görevlendirilmişti⁷⁰⁵. Rüstem Han Lavaka adlı menzilde konağa geçtiğinde 22.877 akçe masraf edilmişti. Yapılan masraf Hüseyin Ağa tarafından kaza halkının avarızlarından toplanmış, el Hâc Ali Ağa'ya teslim edilmişti⁷⁰⁶.

1117/1705 tarihinde İran'dan gelen Acem Elçisi Murtaza Kulu Han, Erzurum üzerinden İstanbul'a geleceğinden elçinin her türlü ihtiyacının karşılanması ve defterin merkeze bildirilmesi için Erzurum valisi görevlendirilmişti. Elçi Osmanlı devlet sınırına dahil olduğu andan itibaren Erzurum valisi tarafından bütün ihtiyaçlarının giderilmesi

---

⁶⁹⁹ BOA, **D.MKF**, 589/165.

⁷⁰⁰ BOA, **D.MKF**, 589/150.

⁷⁰¹ BOA, **D.MKF**, 589/169.

⁷⁰² BOA, **D.MKF**, 589/164.

⁷⁰³ BOA, **D.MKF**, 589/166.

⁷⁰⁴ BOA, **D.MKF**, 589/167.

⁷⁰⁵ BOA, **D.MKF**, 589/157.

⁷⁰⁶ BOA, **D.MKF**, 589/159.

için mübaşir Halil Ağa tayin edilmişti. Murtaza Kulu Han, Osmanlı ülkesinden İstanbul'a gelmek üzere hareket ederken konakladığı her menzilde zahire ve diğer ihtiyaçlarının kaza ve nahiye ahalisinin avarız ve nüzulleri bedellerinden, konağa geçtikleri menzillere yakın veya menzilin sınırına dahil olduğu kazadan karşılanması kararlaştırılmıştı⁷⁰⁷. Doğal olarak menzillere temin edilen zahirenin yakındaki kazalardan temin edilmesi, ulaşım kolaylığını sağlamaktaydı. Ancak menzillere zahire temin edilirken, temin edilen zahirelerin ağırlığının tamamı ya da büyük bir kısmı, bu yakın kazalardaki ahaliye yüklenmekteydi. Bu durum kaza ahalisinin şikayetlerine yol açtığı gibi, gerekli zahire ve ihtiyaçların teminini de güçleştirmekteydi. Murtaza Kulu Han'ın Erzurum'da iken zahire ve diğer ihtiyaçlarının büyük bir bölümü, küçük bir kaza olan Karacaviran kazası ahali, avarız ve nüzul bedellerine mukabil karşılanmakla yükümlü tutulmuştu. Karacaviran kazası 750 kuruş zahire bedellerini karşılamakla yükümlü kılınmış, kaza ahalisinin bu parayı ödeyemeyeceği durumda olduğunu bildirmesi üzerine, bu kazaya yakın bulunan, Kurşunlu ve Karapazar kazalarının da masrafları karşılamaya dahil edilerek teamüllerine göre dağıtılması uygun görülmüştür⁷⁰⁸. 24 Şaban 1117/11 Aralık 1705 tarihinde Murtaza Kulu Han'ın Erzurum'da iken 1300 kuruş tutan zahire ve diğer masrafları için, Göksun nahiyesi ahalisinin avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmasına karar verilmiştir. Ancak Göksun nahiyesi ahali bu parayı, verecek güçleri bulunmadığına dair arıza sunmuşlardı. Hükümet sunulan arıza üzerine bu paranın Göksun, Taşköprü ve Karamürsel nahiyesi ahalisinin Avarız ve Nüzul bedelleri karşılığında karşılanmasına karar vermişti⁷⁰⁹.

Tablo 60: İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Temin Edilen Avarız Haneleri⁷¹⁰

Temin Edilen Kaza	Temin Edilen Para (akçe)/ (kuruş)
Göksun Nahiyesi	700 kuruş
Taşköprü Nahiyesi	300 kuruş
Karamürsel Nahiyesi	300 kuruş

⁷⁰⁷ BOA, **D.MKF**, 659/55, 24 Ş 1117 (11 Aralık 1705).

⁷⁰⁸ BOA, **D.MKF**, 659/58, 11 Ra 1117 (27 Aralık 1705).

⁷⁰⁹ BOA, **D.MKF**, 659/55, 24 Ş1117 (11 Aralık 1705).

⁷¹⁰ BOA, **D.MKF**, 659/55, 24 Ş1117 (11 Aralık 1705).

Murtaza Kulu Han, Geliveren ve Çerge konağında dinlenmeye geçtiğinde, ihtiyaçları Erzurum valisi tarafından mihmandar tayin edilen Halil Ağa tarafından görüldükten sonra, yapılan masraf kayıt altına alınıp, deftere kayıt edilmiş elçiye temin edilen zahire ve diğer masraflar için ödenecek para 1340 kuruşu bulmuştu⁷¹¹.

Tablo 61: 10 N 1117/26 Aralık 1705 Tarihinde İran Elçisi Murtaza Kulu Han'ın Zahire ve Diğer Masrafları İçin Temin Edilen Avarız Haneleri⁷¹²

Temin Edilen Kaza	Temin Edilen Para (akçe)/ (kuruş)
Geliveren	740 kuruş
Taşköprü	300 kuruş
Karamürsel	300 kuruş

Murtaza Kulu Han, Çankırı sancağına bağlı Milan kazasında konaklamış, ve bir gün burada dinlenmişti. Elçinin burada iken bir günlük ihtiyaç tutarı 750 kuruşu bulmuştu. Bu masrafı karşılamak Milan kazası ahalisinin sorumluluğunda iken, kaza ahalisinin bunu ödeyecek güçten yoksun olması nedeniyle, bu para civarda olan, Karıpazarı, Şabanözü, kazalarının ahalilerinin “ımdat ve inayetleri” çerçevesinde ödenmesi için emir verilmişti. Bu durum kaza kadısı tarafından, ahaliye bildirilmiş ve bu para bu kazalarda ki avarız hanelerinden karşılanmıştı. Ancak bu paranın, 450 kuruşu Milan kazası tarafından karşılanabilmiş, 220 kuruşu Karıpazarı ahalisinden, 80 kuruşu ise Şabanözü kazası ahalisinden temin edilmesi için ferman yazılmıştı. Paranın tahsisi için Hazine-i Âmire’de bulunan avarız hanelerinin kayıta olduğu defterler kontrol edildikten sonra Milan kazasının 42,5 ve 1 rub hanesi bulunup, her avarız hanesinden 80 akçe olmak üzere toplam 3450 akçe masraf karşılanmıştır⁷¹³.

⁷¹¹ BOA, **D.MKF**, 660/104, 10 N 1117 (26 Aralık 1705).

⁷¹² BOA, **D.MKF**, 660/104, 10 N 1117 (26 Aralık 1705).

⁷¹³ BOA, **D.MKF**, 660/104, 20 L 1117 (4 Şubat 1706).

Tablo 62: 20 L 1117/4 Şubat 1706 Tarihinde Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Temin Eden Avarız Haneleri⁷¹⁴

Temin edilen kaza	Hane Sayısı	Temin edilen para (akçe)
Şabanözü	25	2000
Karıpazarı	53	4240
Milan	42.5 ve 1rub	3450

Mübaşir Halil Ağa'ya zahire temini sırasında verilen emirde, kazalardaki halka baskı yapılmaması ve fazla zahire talep edilmemesi yönünde olmuştu. İran Elçisi Murtaza Kulu Han Turhal menziline vardığında burada kendisine 500 kuruş masraf edilmişti. Ancak Turhal kazası ahalisi bu parayı ödeyecek durumu bulunmadığından, bu paranın Turhal'a uzak olup, yol üzerinde bulunan Karayaka, Sunsa, Taşabad (Taşova) ve Ayran kazalarının halkının da bu masrafa ortak olmaları ve imdat eylemeleri için, Turhal kazası kadısı Mevlana Abdulkaki Han, bir arizayı hükmünde göndermişti. Yapılan başvuru üzerine baş muhasebe defterine bakılarak, ismi geçen kazalardaki avarız hanelerinin sayısının belirtilip bunların ödeyeceği para miktarını ortaya koymuştu. Deftere göz atıldığında Karayaka kazasının 37.5, Sunsa kazasının 19.5, Taşova kazasının 36.5, Ayran kazasının 22 ve Turhal kazasının 43.5 avarız hanesi bulunmaktaydı. Avarız haneleri bulunan Karayaka kazasından 176, Sunsa kazasından 19.5 Taşova kazasından 172, Ayran kazasından 105 ve Turhal kazasından ise 205 kuruş, olmak üzere toplam 750 kuruş avarız bedeli tahsiline karar verilmiş, her haneden 4.5 kuruş avarız bedeli tahsil edilmişti⁷¹⁵.

Tablo 63: 14 L 1118/19 Ocak 1707 Tarihinde Murtaza Kulu Han'ın Masrafları İçin Avarız Karşılığında Bedel Tahsil Edilen Kazalar⁷¹⁶

Kaza İsmi	Hane sayısı	Tahsil Edilen Para (Kuruş)
Karayaka	37.5	176
Taşova	36.5	172

⁷¹⁴ BOA, **D.MKF**, 660/104, 20 L 1117 (4 Şubat 1706).

⁷¹⁵ BOA, **D.MKF**, 663/78, 14 L 1118 (19 Ocak 1707).

⁷¹⁶ BOA, **D.MKF**, 663/78, 14 L 1118 (19 Ocak 1707).

Sunsa	19.5	92
Ayran	22	105
Turhal	43.5	205
Toplam	109.5 1.5 rub	750

İran elçisi Çerkes kazasında konağa geçtiğinde 2 gün burada dinlenmiş, ihtiyaçları için 1500 kuruş masraf olmuştu. Yalnız Çerkes kazası halkının bu parayı karşılayacak gücü bulunmadığından Çerkes kazasının yakınlarında bulunan Şabanözü, Kalecik, Kuzupazarı, Günyenicesi kazalarının hane sayıları belirlenerek avarız ve nüzul bedelleri karşılığında ahalipleri bu parayı karşılamak üzere sorumlu tutulmuştu. Yapılan inceleme sonucunda Çankırı sancağına bağlı Kalecik kazasının 134 avarız hanesi, Şabanözü kazasının 25 avarız hanesi, Kuzupazarı hanesinin 28 avarız hanesi, Günyenicesi kazasının 20 avarız hanesi ve Çerkes kazasının 95 avarız hanesi bulunduğu belirlenmişti⁷¹⁷.

Tablo 64: Elçi Murtaza Kulu Han'ın Masraflarını Temin Eden Avarız Haneleri⁷¹⁸

Temin Edilen Kaza	Hane Sayısı	Temin Edilen Para miktarı(akçe)
Çerkes	95 hane	1000 kuruş
Kalecik	134 hane	300 kuruş
Şabanözü	25 hane	70 kuruş
Kuzupazarı	28 hane	70 kuruş
Günyenicesi	20 hane	60 kuruş

1118/1707 tarihinde İran elçisi Murtaza Kulu Han, Milan menziline konakladığında temin edilen zahirenin miktarı 750 kuruşu bulmuştu. Temin edilen zahire bahası Milan kazasının ahalisine yüklenmişti. Ancak bu miktarda para kaza

⁷¹⁷ BOA, **D.MKF**, 660/106, 19 Z 1117 (3 Nisan 1706).

⁷¹⁸ BOA, **D.MKF**, 660/106, 19 Z 1117 (3 Nisan 1706).

ahalisine ağır gelince 450 kuruş Milan Kazası ahalisine, 220 kuruşu Karıpaazarı kazası ahalisine, 80 kuruşu ise Şabanözü Kazası ahalisine yüklenmişti⁷¹⁹.

1118/1707 yılında İran Elçisi Murtaza Kulu Han'a memleketine dönerken, konakladığı her bir menzilde, 36000 akçelik zahire tedarik edileceği ve bu paranın Dergahı Ali Kapıcıbaşlarından, Halil Ağa tarafından temin edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu zahirenin güzergah üzerindeki kazalardan, karşılanarak, temin edilen kazanın, avarız ve nüzul bedellerine takas edileceği belirtilip, telhis gereğince, kaimesi verilmesi için ferman yazılmıştı. Yazılan ferman neticesinde kaimesi verilmişti⁷²⁰. Elçinin konakladığı menzile kaza ahali zahire temin etmekle yükümlü tutulmuştu. Bu zahireyi görevli mübaşir, elinde bulunan imzalı bir müfredat defteri ile teslim almaya gittiğinde, kaza halkı, bu zahireyi önceden hazırlanmıştı⁷²¹.

Murtaza Kulu Han'a, memleketine dönerken konakladığı her menzilde 300 kuruş (36.000 akçe) masraf edileceği hesaplanmıştı. Elçi Matbah-ı Amire Ocaklığı⁷²² olan Göynük kazasına dahil olduğunda, onun zahire ve diğer ihtiyaçlarının temin edilmesi için, Göynük kazasının 124 hanesinin bunu karşılayacağı belirlenmişti. Her bir haneden 600 akçe olmak üzere, toplam 74.460 akçe (676,5 kuruş), hanelerin nüzul bedellerinden karşılanmıştı⁷²³.

Memleketlerine dönüş sırasında elçilere Üsküdar'dan itibaren her bir menzilde temin edilecek zahire, kazaların tekaliflerinden karşılanmaktaydı. Ancak bazen temin edilen zahireye tahsis edilmiş kaza tekalifi başka bir şeye tahsis edildiğinden problem oluşturmaktaydı. 1118/1707 yılında Üsküdar'dan memleketine dönen İran Elçisi Murtaza Kulu Han için her bir menzilde 300 kuruşluk zahire temin edilip, zahire için

⁷¹⁹ BOA, **İE. HR**, 1106, 29 Za 1118 (4 Mart 1707).

⁷²⁰ BOA, **D.BŞM**, 1534/40, 26 L 1118 (31 Ocak 1707).

⁷²¹ "Acem elçisi Üsküdar'dan hareket eylediği günden Acem hudutlarına dahil olunacağı yevmiye iktiza iden masarifi müfredatıyla defter olunduğu vech üzere nüzul eylediği menazilde mübaşir yedinden memzi-yi suret defterde mestur ecnas zehayiri, mübaşir marifetiyle her birinin mahallı kazanızda hazır ve amade ettirib..." bk. BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 CA 1118 (25 Ağustos 1706).

⁷²² "Ocaklık, tersane, saray mutfağı ile buna bağlı saray kileri ve Istabl-ı Âmire'nin mühimmat vb. harcamalarına ve bunların güherçile, demir, odun, tavuk, koyun, et, buz gibi çeşitli ihtiyaçlarına, sınır boylarındaki kalelerin muhafazasında bulunan askerler ile yerli ve gönüllü neferlerin mevaciplerine, mütekaid ve duagü vazifeleri için mukataa, cizye ve avarız gelirlerinden yapılan tahsisata denilmektedir". Bk. Baki Çakır, **XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 101.

⁷²³ BOA, **D.MKF**, 661/94, 18 S 1118 (1 Haziran 1706).

gerekli para kazaların tekaliflerine takas olunmuştu. Ancak Kocaeli sancağına tabi Geyve Kazası, Tersane-i Amire'ye bağlı ocaklık kazalardan olup avarızları mukabelesinde Tersane-i Âmire'ye her yıl kereste temini ile yükümlü tutulmuştu. Murtaza Kulu Han'a dönüş yolunda Geyve kazasından zahire bedeli olarak 300 kuruş temin etmişti. Geyve kazası halkı Tersane-i Âmire'ye yıllık olarak verecekleri kereste bedeli için, parayı tahsile gelmiş bulunan kereste eminine Murtaza Kulu Han'a 300 kuruş zahire bedeli verdiklerini, bu nedenle kereste bedeli vermeyeceklerini açıklamışlardı. Ancak kereste emini avarızları mukabelesinde her yıl 181.000 akçe kereste bedeli ödediklerini, üstelik elçiye verilen paranın zahire bedeli olarak tahsil edildiğini ve bu nedenle kereste bedelinin tahsiline karar verilmişti⁷²⁴.

Murtaza Kulu Han, 8 Ca 1118/18 Ağustos 1706 tarihinde Yenice-i Taraklı kazasına vardığında ihtiyaçlarının karşılanması için bu kazada bulunan, 57 hanenin avarız ve nüzul bedelleri zahireye tahsis edilmişti. Bu kazadaki haneler tavuk ocaklığı olup, kazada 57 avarız ve 57 nüzul hanesi bulunmakla birlikte, her bir hane 600 akçe avarız ve nüzul bedeli vermekle yükümlü tutulmuştu. Avarız ve nüzul bedelleri, elçinin zahire masrafları için tahsis edilmişti⁷²⁵. İran elçisi Koçhisar menziline vardığında buradaki kaza ahalisinden temin edilen zahirenin bedeli Koçhisar kazasının 1119/1708 yılı avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştı⁷²⁶.

1118/1707 yılında İstanbul'dan memleketine hareket eden İran elçisinin henüz Üsküdar'da iken yiyecek ve zahire ihtiyacı Matbah-ı Âmire ile Tersane-i Âmire'den giderilmişti. İran elçilerinin Üsküdar'dan itibaren konakladığı her menzilde Mübaşir Halil Ağa tarafından temin edilen zahire ve yiyecek masrafı 300 kuruşu (48.000 akçe) bulmuştu. İran elçisi için bir menzilde yapılan 48.000 akçelik masraf 1117/1705 senesi Niksar Mukataası malından karşılanmıştı⁷²⁷.

1117/1705 tarihinde Murtaza Kulu Han Bolu sancağına tâbi Çağa kazasında konakladığında, bu kazada iken kendisine 750 kuruş masraf edilmişti. Yapılan masraf bu kazanın ahali tarafından avarızları mukabelesinde karşılanmasına karar verilmişti.

⁷²⁴ BOA, **İE. HR**, 803, 13 S 1118 (27 Mayıs 1706).

⁷²⁵ BOA, **D.MKF**, 662/14, 15 Ca 1118 (25 Ağustos 1706).

⁷²⁶ BOA, **AE. SAMD, III**, 6991, 29 Ş 1118 (6 Aralık 1706).

⁷²⁷ BOA, **AE. SAMD, III**, 6169, 17 RA 1118 (29 Haziran 1706).

Kazanın 57 avarız hanesi bulunup her haneden 80'er akçe tahsil edilerek toplam 4560 akçe tahsil edilmişti. Ancak bu para elçinin masrafını karşılamaya yeterli olmayacağından Akçeşehir, Hisarönü, Ulus ve yine Çağa kazasındaki avarız hanelerinden bedel toplanmasına karar verilmişti. Ancak bu defa bu kazalardaki her bir avarız hanesinden 43 akçe avarız akçesi toplanmasına karar verildi. Bu kazalardaki toplam 193,5 avarız hanesinden 89.988 akçe (749 kuruş 2 selase) toplanmıştı⁷²⁸.

Tablo 65: 26 L 1118/31 Ocak 1707 Tarihinde Elçi Murtaza Kulu Han'ın Masraflarını Temin Eden Avarız Haneleri ve Toplam Bedeli⁷²⁹

Kaza İsmi	Avarız Hane Sayısı	Tahsil Edilen Para (Akçe)
Akşehir	65	27.470
Hisarönü	33	13.893
Ulus	58.5	34.628
Çağa	57	239.997
Toplam	193.5	89.988 (749 kuruş 2 selase)

İran Elçisi Murtaza Kulu Han, memleketine dönerken Çağa kazası civarında bulunan On iki Divan, Hisar önü, Yedi Divan ve Yenice-i Ulus kazalarının ahalilerinin imdat ve inayet sureti ile bu masrafı güçleri nispetinde karşılamalarına, Çağa kadısı tarafından uygun görülmüştü. İran Elçisi İstanbul'a gelerek önce İran sınırından Erzurum'a dahil olduğunda ihtiyaçları Erzurum valisi tarafından belirlenerek defter haline getirilmiş, bu defter zahire tedarikinde görevli mübaşire teslim edilmişti. 1118/1707 tarihinde mübaşire teslim edilen deftere göre, elçinin masrafını karşılayacak kazalar, On iki Divan, Yedi Divan ve Yenice-i Eplaman olarak belirlenmiş, bu masrafa Akçeşehir, Hisarönü ve Ulus kazaları dahil edilmemişti. Ancak masrafı karşılamak üzere, görevlendirilen kazaların ahalileri, bu masrafı çekmeye güçleri yetmediğinden, diğer isimleri geçen kazaların da bu masrafa ortak edilerek, hanelerinin sayılarına göre, masrafın tevzi edilmesi kararlaştırılmış, bunun sonucunda, Akşehir kazası 27.470 akçe,

⁷²⁸ BOA, **D.MKF**, 665/67, 26 L 1118 (31 Ocak 1707).

⁷²⁹ BOA, **D.MKF**, 665/67, 26 L 1118 (31 Ocak 1707).

Hisarönü kazası 13.893 akçe, Ulus kazası ise 24.625 akçe ve Çağa kazasına 23.997 akçe ödenmesi için emir verilmişti⁷³⁰.

1142/1729 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen İran Elçisi Namdar Mehmet Han'ın, Osmanlı hududuna girdiği andan itibaren her menzilde ihtiyacının kaza halkı tarafından avarızları mukabelesinde giderilmesine karar verilmişti. Bazı menzillerdeki masrafların Hazine-i Âmire'den temin edilmesi için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmişti⁷³¹.

Namdar Mehmet Han'ın Diyarbakır'da bulunduğu sırada tayinatı için ihtiyaç duyulan para, Diyarbakır eyaletine tâbi Amid ve diğer kazaların Avarız akçesinden karşılanmıştı. 144.000 akçe tutarındaki para Diyarbakır Voyvodası Mustafa Ağa tarafından temin edilmişti. Elçi için 144.000 akçe masraf edilirken fazladan 48.000 akçe tahsis edilmişti⁷³².

1153/1742 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Hacı Han'a zahire vermekle yükümlü tutulan Sultanönü sancağına tabii ocaklık kazalar beş olarak tespit edilmiş, bu kazalardaki hane sayıları da belirlenmişti. Sultanönü kazasına tabii Ilıca kazasının 120, Eskişehir kazasının 107.5, Karapınar kazasının 100, İnönü kazasının 45, Seyitgazi kazasının 47 hanesi ocaklık olarak belirtilmişti. Hacı Han'a temin edilecek zahire her zaman birkaç kazaya yüklendiğinden ağır gelmişti. 1153/1742 tarihinde Hacı Han'a Sultanönü sancağından beş kaza avarız ve nüzulleri karşılığında zahire temini için görevlendirilmişti. Kaza ahalipleri durumlarının buna müsait olmadığını söylemeleri üzerine bu beş kazanın durumlarının gerçekten iyi olmadığı tespit edilmiş, İran seferi sırasında İmdad-ı Seferiye temin edilen bazı kazalar bu kapsama alınmıştı. İran elçisinin konaklayacağı İnönü menziline, İnönü, İnebolu, Gölhisar, Patroz kazaları; Akviran menziline, Hüdavendigâr livasına tâbi Sivrihisar ve Mihaliç kazaları ile Bolu sancağına tâbi Meğri Tavaslı ve Medanlı kazaları bu kapsama alınmıştı. Eskişehir menzili için Eskişehir, Karşehir, Domaniç, Söğüt, Günyüzü, Ayaş, Adaköy, Pazaryeni ve Karahisar

⁷³⁰ BOA, **D.MKF**, 665/47, 17 Za 1118 (20 Şubat 1707).

⁷³¹ BOA, **İE. HR**, 944, 24 S 1142 (18 Eylül 1729).

⁷³² BOA, **İE. HR**, 868, 16 S 1142 (10 Eylül 1729).

kazaları sorumlu tutulmuştu. Seyit Gazi menzili için ise Sultanönü sancağına tâbi Seyitgazi ve Kütahya kazaları sorumlu tutulmuştu⁷³³.

a-Tımar Bedeliyesi:

Osmanlı Devleti, en önemli üretim faaliyeti olan ziraatla tımar sistemini hakim kılmıştır. Tımarın esası devletin zirai kesimden elde edeceği geliri, bu gelir hazineye girmeden, belirli gider alanlarına ayırmasıdır. Tımar kesimi merkezi bütçe hesaplarına girmezdi. Bu gelirler devlet mülkiyeti altındaki toprakların çiftçilere işletilmesinden doğan devlet paylarını oluştururdu. Devlet bu payları söz konusu toprakları gözeten ve denetleyen, savaş yıllarında savaşa katılan devlet memurlarına tahsis ederdi. Tımar topraklarında üç öge vardı. Birincisi toprağın soyut mülkiyetine sahip olan devlet, ikincisi toprağı kullanım hakkına sahip olan köylüler ve üçüncüsü topraktan elde edilen gelire sahip olan sipahiler. Sipahilerin iki fonksiyonu vardı. Sipahiler askeri açıdan asker besleyip, savaş zamanlarında ise bu askerlerle orduya katılırlardı. İktisadi açıdan üretimi denetleyip ihtiyaç durumlarında köylüye zirai girdi sağlardı⁷³⁴.

XVI. yüzyıl ortalarından itibaren nakit sıkıntısı çeken Osmanlı maliyesi, muafiyet karşılığı yapılan çeşitli devlet hizmetlerini nakde çevirerek para sıkıntısının önünü almış, bu bağlamda bedel uygulamalarını da çok yaygınlaştırmıştı. XVII. yüzyıl ortalarında devlet hazinesine giren paranın yaklaşık olarak yarısı çeşitlilik kazanmış olan bedellerden sağlanmıştı. Bu yüzyıldaki yaygın uygulamalarından dolayı en çok bilinen vergi türlerini “bedel-i nüzul” ve “sürsat” oluşturmuştu. Ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamak için halktan ayni olarak alınan nüzul vergisi, büyük askeri yollar veya savaş sahasına yakın yerler dışındaki bölgeler için nakdi bir vergi haline gelmişti. Ayrıca ordunun konaklayacağı yerlere erzak getiren kişilere ödenen bedel için de “bedeleyni nüzul” veya “sürsat” akçesi adı verilmişti. XVII. yüzyıldan sonra sefere katılmayan tımar sahiplerinden “bedel-i tımar” adı altında para alınması kararlaştırıldı⁷³⁵.

⁷³³ BOA, C. HR, 7284, 10 Za 1153 (27 Ocak 1741).

⁷³⁴ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Ekonomisinde Kalkınmanın Finansmanı II”, *İktisat ve İş Dünyası*, I-VI, İstanbul 1992, s. 51.

⁷³⁵ Feridun Emecen, “Bedel”, *DİA*, V, İstanbul 1992, s. 301.

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçilerinin yevmiye hesabı ile yiyecek ve zahire ihtiyaçları karşılanmıştır. İran elçisi Üsküdar'dan Yola çıktıktan sonra Erzurum sınırı içerisinde bulunan Aydoros, Öyder, Vağna ve Durgun menzillerinde birer gün konaklamış, her menzilde 300 kuruş olmak üzere dört menzilde 192.000 akçe masraf edilmiştir. Ödenen para 1119/1708 senesi Erzurum eyaletinin Züama ve Erbab-ı Tımar bedeliyesinden karşılanmıştı. Bu paranın masraf ve İrat olarak kaydedilmesi için Muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir⁷³⁶.

b-Sürsat Bedeli

Sürsat, belirli miktardaki zahirenin bir yere sürülmesi, nakledilmesi ve birliklere satılması anlamlarını ifade eder. Osmanlı mali mevzuatı bakımından bu yükümlülüğün asıl anlamı da budur. XVI. yüzyılın sonundan itibaren ordudaki iaşe ihtiyacını belirli bir meblağ ödeyerek karşılama amacına yönelik sürsat denilen yeni bir vergi ortaya çıktı. Sürsat için verilen bütün emirlerde menzillere götürülecek zahirenin satılması, böyle bir satış antlaşmasının zahire sahiplerine kar, ordu iaşesinde de bir genişleme ferahlama yaratacağı belirtildi⁷³⁷. Sürsat mükellefiyeti nüzulden farklı olarak un ve arpa dışında yağ, bal, koyun, ekmek, saman, ot odun gibi maddeleri de kapsıyordu. Mükellefler, adı geçen maddeleri devletin belirlediği piyasanın altında bir fiyattan satmaya mecbur bırakılırdı. Sürsat piyasa fiyatının altında mal satımını öngördüğü için halka yeni bir mükellefiyet yükliyordu. Nüzulün dağıtılması avarız hanesi esasına göre yapılırken sürsatta böyle bir durum söz konusu değildi⁷³⁸.

İran elçilerine yapılan yiyecek masraflarını muhasebe kalemi kayıt altına alırdı. 1108/1696 tarihinde İran elçisine yapılan sade yağ ve diğer yiyecekler için yapılan 62.800 akçelik masraf görevli Hasan Halife tarafından Muhasebe-i evvel kalemine kaydedilmişti⁷³⁹. 1108/1696 yılında İran Şahı'nın elçisi olarak İstanbul'a gelen Masum Han'a Osman Devleti sınırlarına dahil olduğu andan, memleketine dönünceye kadar

⁷³⁶ BOA, **D.BRZ**, 166/1-22, 24 Za 1118 (27 Şubat 1707).

⁷³⁷ Güçer, **Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, s. 93.

⁷³⁸ İşbilir, "*Nüzul*", s. 311.

⁷³⁹ BOA, **D.BŞM**, 1188/9, 12 M 1108 (11 Ağustos 1696).

günlük masrafı 58.000 akçe olarak hesaplanmıştı. Elçinin masrafı Sivas sürsat bedelinden karşılanmıştı⁷⁴⁰.

B- Mukataa Gelirleri

Osmanlı devlet bütçelerinde gelirler çoğunlukla Mukataa, Cizye ve Avarız olmak üzere üç grupta sınıflandırılırdı. Bazı devlet bütçelerinde celepkeşan koyun vergileri dördüncü gelir türü olarak belirtilmekle birlikte çoğunlukla mukataa gelirleri içerisinde gösterilirdi. XVII-XVIII. yüzyıl bütçeleri içinde mukataa gelirlerinin payı düşüş göstermesine rağmen en büyük gelir payı olma özelliğini korumuştur⁷⁴¹.

Mukataalar, Osmanlı mali sistemi içerisinde yıllık belirli gelir getiren maden ocağı, gümrük, tuzla, dalyan, darphane gibi müesseselerden oluşmuştu. Mukataalar⁷⁴², iltizama verildiği gibi, iltizamı alan çıkmaması halinde devlet tarafından tayin edilmiş maaşlı memurlara emaneten iade edilmiştir. Emanetle idarede mukataanın geliri, memur, hademe gibi görevlilerin maaşları, kira, yakıt, tamir masraflar için kullanılmıştır⁷⁴³.

İran Elçisi Rüstem Han Osmanlı Devlet'ine gelirken Bolu'da Unbaşı ve Mirlidivan menzillerinde üç gün kalmış, kaldığı her gün için 29.000 akçe masraf edilmiştir. Masraf edilecek para Bolu mukataasından karşılanmıştır. Bu durum Bolu mukataası voyvodası Ömer ağa tarafından icmal haline getirilerek deftere kaydedilmiştir⁷⁴⁴.

Rüstem Han'a İstanbul ve Edirne'de bulunduğu sırada masraf edilen paranın Hazine-i Âmire'den karşılanmasına karar verilmişken, daha sonra yapılan karar

⁷⁴⁰ BOA, **D.BŞM**, 1190/24, 26 Z 1108 (16 Temmuz 1697).

⁷⁴¹ 1112/1700 yılı bütçe gelirleri içerisinde mukataa % 43.85, Cizye % 39.3, Avarız % 11.8 ve kuruş fazlası % 5.47 lik bir dağılıma sahipti. Bk. Çakır, **Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, s. 79.

⁷⁴² Mukataa hazineye varidat (gelir) temin eden bir müessesedir. İfraz (ayrılan) ve ihale olunabilen bazı varidat kalemlerinden ibaret olan mukataalar, muayyen zamanlarda artırma yoluyla satılırdı. Mukataaları genellikle üç yıllık bir süre işletmek ve faydalanmak hakkını satın alan kimselere "amil" veya "mültezim" denir. Bir mukataayı tahvil alan mültezim üstüne aldığı meblağa mahsuben bir miktarını peşin verirdi. "Firaz ve gaybet" durumlarında onu izhar ve idare makamlarına teslim edecek kimseleri temin ederdi. Bk. Halil Sahillioğlu, *"XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darbhane Mukataaları"*, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIII/I-II, İstanbul 1963, s. 146.

⁷⁴³ M. S. Kütükoğlu, *"Osmanlı İktisadi Yapısı"*, **Osmanlı Devleti Tarihi, II**, İstanbul 1999, s.543-44; Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 120-21.

⁷⁴⁴ BOA, **D.BRZ**, 122/18-2, 18 Şevval 1109 (29 Nisan 1698).

değişikliği ile bu masraf için farklı gelirler kullanılmıştı. 23 L-19 Za 1109/4 Mayıs-29 Mayıs 1698 tarihleri arasında Edirne’de bulunan İran elçisi Rüstem Han için Vekili Harç Ağa tarafından et, pirinç, sade yağ, kahve ve zahire tayinatı için 4323 kuruş masraf edilmiş, bu paranın 113 kuruşu tenzil edilmişti. Kalan 4230 kuruşluk masrafın Hazine-i Âmire’den karşılanması için Muhasebe-i evvel defterine kaydedilip hazine tezkeresi verilmişti. Fakat bu para Hazine-i Âmire’den karşılanamayınca, Yeni, Gürcü karyesi, Milas Mahallesi, İzmir, Rumpaşa karyesi, Çeltikdere karyesi, Semakov karyesi mukataaları ile İzmir darphane rüsumundan karşılanmıştı⁷⁴⁵.

Tablo 66: 20 Za 1109/20 Mayıs 1699 Tarihinde İran Elçisi Rüstem Han’ın Masraflarının Karşılandığı Mukataa Gelirleri⁷⁴⁶

1109 Yılı Mukataa Gelirleri		1110 Yılı Mukataa ve Darphane Gelirleri	
Mukataa İsmi	Gelir Miktarı (kuruş)	Mukataa İsmi	Gelir Miktarı (kuruş)
Yeni	500	Çeltikdere Karyesi	537
Gürcü Karyesi	660	Karye-i Samakov	1000
Milas Mahallesi	250	İzmir Darphanesi	1000
İzmir	100	-	-
Rumpaşa Karyesi	183	Toplam	4230

İran Elçisi Rüstem Han’a 23 L-19 Za 1109/4 Mayıs-28 Haziran 1698 tarihleri arasında Edirne’de bulunduğu sırada yiyecek ve zahire bedeli olarak 250 kuruş masraf edilmiş, bu tutar Mustafa Efendi’nin tasarruf ettiği Milas mahallesi ve karyesi mukataasından temin edilmişti. İran elçisi 23 L 19 Za 1109/4 Mayıs-28 Haziran 1698 tarihleri arasında Edirne’de ikamet ettiği sırada her türlü yiyecek ve zahire ihtiyacı Eski camii yakınında bulunan Bezirgan el Hâc Ahmet tarafından temin edilmişti⁷⁴⁷. Yeni Cami mahallesinde sakin bulunan Bezirgan Ahmet Ağa, sadeyağ, et, pirinç, arpa ve has un satın almıştır. Satın alma neticesinde 80000 akçe (500 kuruş) ödemiştir. Ödenen para 1109/1698 senesi Tokat Voyvodalığına tabi Yeni karyesi mukataasından

⁷⁴⁵ BOA, **D.BRZ**, 122/18-27, 20 Za 1109 (20 Mayıs 1699).

⁷⁴⁶ BOA, **D.BRZ**, 122/18-27, 20 Za 1109 (20 Mayıs 1699).

⁷⁴⁷ BOA, **D.BRZ**, 122/16-104, 27 Za 1109 (6 Haziran 1698).

karşılanmıştır⁷⁴⁸. Rüstem Han için masraf edilen 537 kuruş (85.920 akçe) para Hasha mukataasından ve ona tâbi mukataadan karşılanmıştır⁷⁴⁹. Rüstem Han'a İstanbul'da yapılan masraf Deli Çelebi medresesinin müderrisi İbrahim Efendi'nin tasarruf ettiği 1110/1699 yılı Kocaeli livasına tâbi Rum Paşa karyesi mukataasından karşılanmıştır⁷⁵⁰. Ayrıca Rüstem Han'a İstanbul ve Edirne'de bulunduğu sırada ikameti esnasında başta et, pirinç, sade yağ, şeker, arpa ve has un gibi yiyecek ve zahire temin edilmiş, bunun için 100 kuruş masraf edilirken bu para 1110/1699 senesinde eski Halep muhassılı Ali Ağa'nın tasarruf ettiği İzmir Kasabbaşı mukataasından temin edilmiştir. İran elçisi 23 L-19 Za 1109/4-29 Mayıs 1698 tarihleri arasında Edirne'de iken ona tayin edilen yiyeceklerin bedeli 183 kuruşu bulmuştu⁷⁵¹.

İstanbul'a gelen İran Elçisi Rüstem Han'a ülkesine dönerken konakladığı her menzilde günlük 22.877 sağ akçe masraf edileceği Osmanlı maliye yönetimi tarafından hesaplanmıştı. Yapılan masrafın çoğunu oluşturan zahire ve diğer ihtiyaçların kaza kadıları⁷⁵², ayan ve vilayet işerleri tarafından hazırlanması, 22.877 akçenin ise kaza halklarının avarız ve nüzul bedellerine takas edilerek, miri mukataa emir ve voyvodaları tarafından bu paranın temin edilip görevli mübaşir Divan-ı Hümayun Seyfullah Ağa'ya, tam ve eksiksiz olarak telhis edilmesi yönünde emir verilmişti⁷⁵³. Rüstem Han, Gerede menziline iken 45.754 akçe masraf edilmiş, bu para 1110/1699 senesi Bolu Voyvodası malından karşılanmıştı⁷⁵⁴. Rüstem Han Bolu menziline vardığında 116.000 akçe masraf edilmiş, yapılan masrafın Bolu Voyvodalık mukataasından karşılanmasına karar verilerek bu durum Bolu kadısı Mevlana Osman'a emirle bildirilmiştir. Ayrıca ona

---

⁷⁴⁸ BOA, **D.BRZ**, 122/ 16-140.

⁷⁴⁹ BOA, **D.BRZ**, 122/16-139.

⁷⁵⁰ BOA, **D.BRZ**, 122/16-93.

⁷⁵¹ BOA, **D.BRZ**, 122/16-66.

⁷⁵² Osmanlı Devleti'nde kadılar yerel hakim ve amir olmakla birlikte görevli buldukları yerin maliye müfettişi konumundaydılar. Kadılar görevli buldukları kazalardaki bütün mukataa işlemlerini kontrol ederlerdi. Kadılar mukataaların durumunu takip eder aksaklıkları merkeze bildirirlerdi. Merkezden emir gelinceye kadar durumu idare edip, aksaklığı giderme girişiminde bulunurlardı. Mukataalarla ilgili konularda konuna aykırı davranışları da merkeze bildirirlerdi. Mukataalar serbestiyet üzere olarak yönetildiğinden, kadılar dışındaki kamu görevlileri mukataaların idaresine karışamazdı. Bk. Çakır, **Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, s. 150- 153.

⁷⁵³ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 22 C 1110 (26 Aralık 1698).

⁷⁵⁴ BOA, **D.BŞM**, 1275/102 13 Z 1109 (22 Haziran 1698). Ayrıca Gerede'de iki gün dinlenen Rüstem Han için mukataacı voyvodasının zimmetinde bulunan paranın temin edilmesi için bk. BOA, **D.BŞM**, 1275/102.

tahsis edilen bu paranın gelir olarak yazılması için Muhasebe-i evvel⁷⁵⁵ kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir⁷⁵⁶. Rüstem Han Bolu'ya bağlı Bayındır menzilinde konağa geçtiğinde bir gece dinlenmişti. Elçinin bir günlük masrafı 22.877 akçe tutmakla beraber bu paranın Bolu mukataasından temin edilmesine karar verilmişti. Temin edilecek paranın mübaşir Seyfullah Ağa tarafından Bolu Mukataa Voyvodası⁷⁵⁷ Ömer Ağa'dan tamamıyla teslim alması yönünde emir verilmişti⁷⁵⁸. Rüstem Han Karahisar'a vardığında Karahisar Kethüdası Hüseyin Ağa tarafından 300 kuruş tutan masrafı Karahisar'a bağlı bazı kazaların mukataa gelirlerinden karşılanırken bu paranın İran elçisine masraf edilmesi için Divan-ı Hümayun Çavuşlarından Abdi görevlendirilmiştir⁷⁵⁹.

Üsküdar'dan itibaren İran elçilerinin zahire ve diğer yiyecek maddeleri ihtiyaçları çoğunlukla Matbah-ı Âmire'den kısmen de Tersane-i Âmire'den karşılanmıştı. Elçilerin yolculukları sırasında devlet tarafından belirlenmiş menzil noktalarında ihtiyaçları giderilirdi. Elçilerin yolculukları boyunca, konakladıkları menzillerde her türlü ihtiyaçlarını görmek için hükümet tarafından mübaşirler tayin edilmişti. Görevli mübaşirler, elçilerin ihtiyaç duyduğu zahireyi menzil noktalarına yakın kazaların halklarından temin etmişlerdi. Halktan temin edilen zahire için ödenecek para veya bedeller halkın tekaliflerine karşılık kabul edilmişti. 1118//1706 tarihinde İstanbul'dan memleketine hareket eden İran elçisi Murtaza Kulu Han'ın henüz Üsküdar'da iken yiyecek ve zahire ihtiyacı Matbah-ı Âmire ile Tersane-i Âmire'den giderilmişti. İran elçilerinin Üsküdar'dan itibaren konakladığı her menzilde Mübaşir Halil Ağa tarafından temin edilen zahire ve yiyecek masrafı 300 kuruşu (48.000 akçe)

---

⁷⁵⁵ Maliye gelir-gider kalemlerinin yöneticisi konumunda olan, Muhasebe-i Evvel kalemi XVII. yüzyılın başlarında kurulmuştu. Muhasebe-i Evvel Kalemi, 1653 tarihinde en düşük (% 31,66), 1784'de ise en yüksek (% 53,16) oranında mukataa gelirini denetlemekte idi. Muhasebe-i Evvel'deki yükselişin nedeni mukataa sistemine dahil edilen gelir kaynaklarının bu büronun denetimine verilmesi ve bürokratik işlemlerdeki merkezileşmeden kaynaklanıyordu. Bk. Çakır, **Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, s. 99.

⁷⁵⁶ BOA, **D.BRZ**, 122/18-17.

⁷⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde nezaret, muhasıllık gibi mali idari yapısı olan kurumlar voyvodalık olup, bunların yönetiminde bulunan şahsa voyvoda denirdi. Mukataalar topluca veya münferit olarak voyvodalığa dahil edilirdi. Bk. Çakır, **Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, s. 146.

⁷⁵⁸ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 9 M 1110 (18 Temmuz 1698).

⁷⁵⁹ BOA, **D.BRZ**, 123/5-100.

bulmuştu. İran elçisi için bir menzilde yapılan 48.000 akçelik masraf 1117/1705 senesi Niksar Mukataası malından karşılanmıştı⁷⁶⁰.

1142/1730 tarihinde İstanbul'a gelen İran elçisi Bolu menzilineyken tayinat ihtiyacını gidermek için 40.560 akçe temessük (borç senedi) verilmiş, elçinin ve maiyetinin ayrıca bir ihtiyacı olur düşüncesiyle 13.520 akçe de fazladan verilmişti. Bu para 1141/1729 senesi Paşa livasının has mukataasından karşılanmıştı⁷⁶¹.

İstanbul'a gelmekte olan İran Elçisi Rıza Kulu Han, Niğde livası Abladaş karyesi menzilinde iken 129 kuruş masraf edilmiş, bu para mukataadan karşılanmıştır.⁷⁶²

C-Gümrük Gelirleri

Gümrük, devletler arası ticari münasebetlerde sınır geçişlerinde malların kontrol edildiği yer olup, geçiş sırasında maldan alınan resimlerdir. Günümüzde gümrük resmi, sadece devlet sınırlarında alındığı halde sanayi öncesi devirlerde bölge ve şehir sınırları geçilirken de gümrük resmi alınır. Osmanlı Devleti'nde harici gümrükler yanında dahili gümrükler de bulunurdu⁷⁶³. Dahili gümrükler, devletin kendi bünyesinde tahrir edilir veya daha önceki idarecilerin koydukları nispet üzerinden alınır. Bu nispet zaman ve mekana göre değişiklikler gösterirdi. 1153/1740 tarihli bir gümrük defterine göre bazı yerlerde belirtilen değer üzerinden % 3'ten % 5'e kadar, bazı yerlerde ise yük hesabı ile teamüle göre yük başına bir kuruştan on kuruşa kadar değişirdi⁷⁶⁴. Dahili gümrükler Avrupa'da XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren kaldırılırken, Osmanlı Devleti'nde XX. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir⁷⁶⁵.

Osmanlı gümrük sisteminde mal, gümrük olan yere girerken ve çıkarken ayrı ayrı vergilendirilirdi. Giriş anında alınan vergiye "amediyye", çıkışta alınana "reftiye" ve transit gümrük ise "mürüriyye" adıyla anılırdı. Gümrük resmi⁷⁶⁶, malın kıymetine

⁷⁶⁰ BOA, **AE. SAMD**, III, 6169, 17 Ra 1118 (29 Haziran 1706).

⁷⁶¹ BOA, **İE. HR**, 1260, 16 Ca 1142 (7 Aralık 1729)

⁷⁶² BOA, **İE. HR**, 1052, 12 Za 1142 (29 Mayıs 1730).

⁷⁶³ Kütükoğlu, "*Osmanlı İktisadi Yapısı*", s. 583.

⁷⁶⁴ Ziya Kazıcı, **Osmanlılarda Vergi Sistemi**, İstanbul 1977, s. 145.

⁷⁶⁵ Kütükoğlu, "*Osmanlı İktisadi Yapısı*", s.583.

⁷⁶⁶ Gümrük resimleri "amediyye", "reftiyye", "mürüriyye", ve "masdariye" olmak üzere dört çeşitten oluşmaktadır. "Masdariyye, dahilde sarf ve istihak olunan eşyadan tüketim mahallinde alınan resimdir ki

göre tespit edilip, malın gümrüğe girdiği andaki kıymeti üzerinden alınır. XVIII. yüzyıldan itibaren gümrük resmi belli tarihlerdeki mal fiyatlarına göre tespit edilen tarifeler üzerinden tahsil edilirdi. Osmanlı Devleti'nde İstanbul, İzmir, Antalya, Selanik, Beyrut, Trabzon, Kefe gibi merkezler deniz ticaretinin yaygın olduğu limanlar olmanın yanı sıra birer gümrük merkeziydi. Kara yoluyla yapılan ticarete gümrük resminin alınmasını sağlamak amacıyla kara gümrükleri kuruldu. Bursa, Erzurum, Trabzon, Tokat, Diyarbakır, Bağdat, Şam, Halep, Edirne ve Belgrad gibi büyük şehirlerde kara gümrükleri olduğu gibi küçük yerlerde de kara gümrükleri vardı⁷⁶⁷. Gümrüklerde giriş ve çıkışlarda alınan vergiler devlet için önemli bir gelir kaynağı oluşturuyordu. Osmanlı Devleti bu kaynağı çeşitli masraflarda kullanıyordu. Devletin masraf olarak ayırdığı alanlardan biri de elçilik masraflarıydı. Özellikle İran elçilerinin ülkelerine geliş-gidiş güzergahında bulunan Erzurum Gümrüğü bu amaçla kullanılırdı⁷⁶⁸

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri Osmanlı Devleti sınırlarına dahil olduğu andan itibaren her türlü yiyecek, içecek ve gıda malzemeleri konakladığı yerin yöneticisi tarafından karşılanırdı. Elçilere temin edilen yiyeceğin yanı sıra tütün gibi keyif veren maddeleri de tükettikleri gözlemlenmektedir. 10 Ramazan 1109/1698 tarihinde Edirne'de bulunan İran elçisi Rüstem Han Edirne'de 69 gün ikamet etmişti. İran elçisine ve maiyetine 4 kıyye yenice, 4 kıyye karaca ali ve 4 kıyye kaya tütünü olmak üzere toplam 12 kıyye tütün temin edilmişti. 69 günde elçi ve maiyetine 828 kıyye tütün temin edilmişti. Temin edilen tütün mubayaa sureti ile satın alınmıştı. 69 günde 828 kıyye tütün için 874 kuruş ödenmişti. Bu para Duhan gümrüğünden⁷⁶⁹ temin edilmişti⁷⁷⁰.

Rüstem Han 1110/1699 tarihinde memleketine dönerken her kazada kendisine temin edilecek yiyecek miktarı ile yapılacak masraf tutarının 22.877 akçe olduğu hesaplanmıştı. Elçi için her kazadan temin edilen zahire ve diğer ihtiyaçlarının kaza

---

istihlak resmine muadildir". Bk. Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara 1994, s. 176.

⁷⁶⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlılarda Gümrük", **DİA**, XIV, İstanbul 1996, s.263; Kütükoğlu, "Osmanlı Mali Yapısı", s. 583.

⁷⁶⁸ Kütükoğlu "Gümrük", s. 263.

⁷⁶⁹ Dühan ve Enfıye gümrüğü, yemiş ile balık pazarı iskeleleri yanında bulunan Hasır İskelesi adıyla bilinen iskele civarında bulunmaktaydı. Bk. Süleyman Sudi, **Osmanlı Vergi Düzeni (Defteri Muktesid)**, Yay. Haz. Mehmet Ali Ünal, Isparta 1996, s. 231.

⁷⁷⁰ BOA, **D.BŞM**, 1244/61, 15 Z 1109 (24 Haziran 1698).

ahalisi ve eşrafından yeteri kadar temin edildikten sonra, sahiplerine tam olarak bedellerinin ödenmesi, bu konuda kimseye haksızlık yapılmaması, ahali ve eşrafa ödenecek paranın avarız, nüzul, gümrük ve mukataa gelirlerinden karşılanması bu parayı bizzat gümrük emirleri ve mukataa voyvodalarının teslim etmesi konusunda kaza kadılarına ve mütesellimlerine bu işlerin kontrol edilerek yürütülmesi konusunda emir verilmişti⁷⁷¹.

1142/1730 yılında Osmanlı Devleti'ne gelen İran Hükümdarı Eşref Şah'ın Elçisi Mehmet Han'ın konakladığı her menzilde zahire ve diğer yiyecek ihtiyaçları için 60.000 akçe tahsis edilirken 20.000 akçe de ihtiyaç olur düşüncesi ile fazladan verilmişti. Elçinin ihtiyaçları için tahsis edilen para konakladığı sancağın gümrük mukataasından⁷⁷² karşılanmıştı⁷⁷³.

Sefaretle İstanbul'a gelen İran Elçisi Abdülbaki Han'ın, Erzurum'dan Üsküdar'a gelinceye kadar kendisinin ve maiyetinin ağırlıklarının taşınması için tedarik olunan deve ve bargirlerin yeterli gelmemesi üzerine 10 adet devenin daha kiralanarak, her bir deve için 30 kuruş olmak üzere 10 deveye 300 kuruş ücret ödenmesi, ücretlerin divan Kapıcıbaşlarından, Erzurum Gümrük Emni İsmail Ağa tarafından Erzurum gümrük emniyeti malından karşılanmasına karar verilmişti⁷⁷⁴. İran Elçisi Abdülbaki Han'ın kethüdası Abdülkerim Bey'in maiyetinde olan Divan-ı Hümayun Kapıcıbaşlarından Molla Ahi Ekban Erzurum'da Gümrük Emni İsmail Ağa'nın huzurunda Elçi Abdülbaki Han'ın eşyalarını taşıyan 40 bargirin yeterli gelmediğini bildirmişti. Gümrük emni bu durumu Serdar-ı Ekrem Ahmet Paşa'ya iletmişti. Ahmet Paşa'da Üsküdar'a varıncaya kadar her biri 30 kuruşa olmak üzere 10 adet yük bargirinin kiralanması, bargirlere verilen 300 kuruşun Erzurum Gümrük Emniinin üzerinde bulunan paradan karşılanmasına karar verilmişti⁷⁷⁵. İran elçisi Abdülbaki Han'ın ve maiyetinin zahire ihtiyaçlarının Erzurum Gümrük Emirliği ve Erzurum cizyesinden karşılanması için 400

---

⁷⁷¹ BOA, **D.BŞM**, 1275/102, 24 C 1110 (28 Aralık 1698).

⁷⁷² Gümrükler de darphaneler, madenler, dalyanlar vb. birer mukataa idi. Diğer mukataalar gibi emanet veya iltizama idare edilirdi. Gümrük mukataalarında, diğer mukataalarda da olduğu gibi tek bir gümrük değil birkaç gümrük bir arada iltizama verildi. Bk. Kütükoğlu, "Gümrük", s. 266.

⁷⁷³ İran elçisi Mehmet Han, Sivas'a vardığında ihtiyaçları Sivas Mirlivası Seyit Mustafa tarafından 1141/1729 yılı Gümrük Mukataası malından karşılanmıştı. Bk. **AE SAMD III**, 7349, 2 N 1142 (21 Mart 1730).

⁷⁷⁴ BOA, **C. HR**, 6919, 17 M 1149 (28 Mayıs 1736).

⁷⁷⁵ BOA, **C. HR**, 6919.

kuruş verilmesi kararlaştırılmıştı⁷⁷⁶. Elçi'nin ihtiyaçlarının karşılanması için 1148/1735 senesi Erzurum Gümrüğü ile 1149/1736 senesi Erzurum cizyesinden 4000 kuruş paranın tahsis edildiği bildirilmiştir⁷⁷⁷.

Osmanlı ve İran diplomatik ilişkilerinin bir yönünü de savaşlarda esir alınan askerler oluşturmaktaydı. Bu nedenle bu iki devlet arasında yapılan anlaşma şartları arasında savaşta esirlerin iadesi ile ilgili idi. Osmanlı Devleti, İranlı esir askerlerinin serbest bırakılması ve İran'a iadesini tamamen kendi kontrolünde yürüterek, esirlerin Osmanlı Devlet merkezinden başlayan bütün masraf ve sorumluluklarını İran hududuna kadar üstlenmişlerdir. İranlı esirlerin iadesi kara veya deniz yoluyla gerçekleştirilmiştir. 1153/1742 yılında İran hükümetine teslim edilecek 70 nefer İranlı esir gemiyle İstanbul'dan Trabzon'a gönderilmiş, buradan Erzurum'a ve oradan da İran hududuna kadar bütün ihtiyaçlarının karşılanması düşünülmüştü. Esirler İran elçisinin gözetiminde İstanbul'da gemilere bindirilip Trabzon'a getirildikten sonra onların Trabzon'dan Erzurum'a sevki sağlanmıştı. Trabzon'dan Erzurum'a hareket ederken güzergah boyunca her bir İranlı askere birer çift ekmek ve her beş neferine bir kıyye etin temin edilmesine karar verilmişti. Temin edilecek et ve ekmek için ödenecek paranın Trabzon gümrük emini tarafından Trabzon gümrük malından karşılanmasına karar verilmişti. Et ve ekmek temininde ise doğrudan Trabzon beylerbeyi, Trabzon kadısı ve Trabzon gümrük emini görevlendirilmişti⁷⁷⁸. Erzurum'dan İran hududuna kadar güzergah boyunca başta ekmek ve et olmak üzere diğer ihtiyaçlarının karşılanması için Divan-ı hümayun kapıcı başlarından Erzurum gümrük emini İsmail sorumlu tutulmuştu. Erzurum'dan itibaren İranlı esirlerin her biri için birer çift ekmek ile her beş neferi için 1 kıyye (1250 gr) et (lahım) temin edilmişti. Erzurum gümrük emini tarafından temin edilen bu yiyecek maddeleri için gerekli para gümrük emininin tasarrufunda bulunan Erzurum gümrük malından karşılanmıştı⁷⁷⁹. Trabzon'dan Erzurum'a İran elçisi ile beraber gelen İranlı esirler Erzurum'da iki gün konaklamıştı. Esirlere Erzurum'dan İran hududuna varıncaya kadar sekiz merhalede on günde 31,5 kuruş masraf edileceği hesaplanmıştı. Elçiler için her gün temin edilecek birer çift ekmek ile elçilerin her beş

⁷⁷⁶ BOA, C. HR, 6919, 12 L 1149 (13 Şubat 1737).

⁷⁷⁷ BOA, C. HR, 6919, 20 M 1149 (31 Mayıs 1736).

⁷⁷⁸ Trabzon Beylerbeyi, Trabzon Kadısı ve Trabzon Gümrük Eminine gönderilen 2 Z 1153/18 Şubat 1741 tarihli hüküm bk. BOA, C. HR, 7678.

⁷⁷⁹ BOA, C. HR, 7354, 7 C 1153 (30 Ağustos 1740).

neferine verilecek birer kıyye etin 1152/1740 yılı Erzurum Gümrük malından karşılanması için Erzurum kadılığı şer'i meclisinde karar ve kayıt altına alınmıştı⁷⁸⁰. Esirlerin Erzurum'dan İran hududuna varıncaya dek on günlük masrafı olan 31,5 kuruştan 1,5 kuruş tenzil edilerek, geriye kalan 30 kuruş İsmail Ağa'nın uhdesinde bulunan gümrük malından karşılanması için tezkere verilmişti⁷⁸¹.

D- Cizye Gelirleri

Cizye İslam devletlerindeki zimmi statüsündeki gayrimüslim reayanın faal erkek nüfusundan alınan şer'i nitelikli bir vergiydi⁷⁸². Nas ve içtihatlarla belirlenen fermanlarda zikredilen cizye, Osmanlılar için toplanması ve harcanması itina isteyen şer'i bir vergi idi. Cizye gelirlerinin tımar veya mülk olarak bahşedilmesi istisna-i durumlarda söz konusu olurdu. Maliye hazinesine ait bir şer'i vergi olarak kadıların kontrolünde bulunur, kadılar tarafından toplandığı da olurdu. Cizye geliri⁷⁸³ çoğunlukla askeri amaçlar için harcanır, bazen ocaklık olarak askeri birimlere yapılan ödemelerde de tahsil edilirdi⁷⁸⁴.

Muhasebe-i Cizye Kalemî Hristiyanlardan toplanan cizye gelirlerini kontrol ve idare ederdi. İsmi cizye kalemî olmayan bir çok kalem uzun bir süre cizye mahsulünü toplama görevine haizdi. Muhasebe-i evvel kalemine ait 1109/1699 tarihli bir hesap listesinde cizye geliri mevcut değildi⁷⁸⁵. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nde fethedilen yerlerde rüsum-ı eflakan gibi yerel bazı vergiler de cizye içerisinde değerlendirilirdi. Ruznamçe defterlerinde kayıtlı "cizye ve resm-i hane ve bedel-i (öşr-i) hamr ve ziyade-i cizye ve bedeli nev-yafte" gibi cizyeden ayrı birtakım vergilerin cizye yükümlülüğüyle beraber aynı matrah üzerinde doğması ve bu vergilerin ayrı toplanmasına kayıtların imkan vermemesinden dolayı, bu vergiler de cizyenin sınırları içerisine dahil edildi⁷⁸⁶.

⁷⁸⁰ BOA, C. HR, 7354, 7 C 1153 (30 Ağustos 1740).

⁷⁸¹ BOA, C. HR, 7354, 7 C 1153 (30 Ağustos 1740).

⁷⁸² Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 136.

⁷⁸³ Cizye geliri Osmanlı Devletinin en önemli gelir kaynaklarından birini oluşturmuştur. Osmanlıların fethettikleri yerlerde yaşayan yerleşik zimmi nüfustan tarh ettikleri vergi miktarı her yerde aynı olmamıştır. Bk. Tabakoğlu, **Osmanlı Maliyesi**, s. 136.

⁷⁸⁴ Halil İnalçık, "Cizye", **DİA**, VIII, İstanbul 1993, s. 45.

⁷⁸⁵ Barkan, **a.g.m.**, s. 201- 205.

⁷⁸⁶ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 36.

İran elçilerine zahire temin edilirken genellikle elçinin yolculuğu sırasında konakladığı menzilin bulunduğu kazanın sınırları içerisindeki halk tarafından karşılanmış, zahire bedeli için ödenecek para halkın tekaliflerine takas olunmuştu. 1109/1699 tarihinde Kars üzerinden Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçisi Ebu'l-Masum Han'ın konakladığı her menzilde 29.000 akçelik zahire temin edilmişti. Temin edilen zahireye ödenecek para ise Kars Eyaleti'ne tabi kazaların avarız ve nüzul bedelleri ile miri mukataalarından karşılanmasına karar verilmişti. Ancak Kars halkının buna yeterli bütçeye sahip olmadığı konusunda kaza mahkemesindeki kadiya müracaat etmesi üzerine, ihtiyaç duyulan gelirin cizye gelirlerinden karşılanmasına karar verilmişti⁷⁸⁷. İran elçisi Rüstem Han'a Edirne'de bulunduğu sırada 1000 kuruş masraf yapılmış, masraf için gereken para cizyedar Şahin Ağa tarafından Köstendi livası ve Somela Yahudi ve Gebran⁷⁸⁸ cizyesinden karşılanmıştır⁷⁸⁹. Rüstem Han'ın İran'a dönerken Erzurum'da iken masrafları Çorbacızade Osman Ağa tarafından 1109/1699 yılına ait Erzurum eyaletinin Cizye-i Gebran ve Yahudiyal malından karşılanmıştır⁷⁹⁰.

İran elçilerinin ikamet ettikleri yerler sadece devlet merkezi olan İstanbul ve Edirne değildi. Elçiler bazen İstanbul dışında ikamete zorlanmakta, hatta ikamet için gönderildikleri yerler arasında adalar da yer almıştı. Elçiler İstanbul dışında ikamet ettikleri zaman ihtiyaçları karşılanmış, kendilerine geçimleri için harçlık verilmişti. İran elçisi Veli Mehmet Han, Osmanlı Devleti'ne ayak bastığı andan itibaren İran Seraskeri Ahmet Paşa tarafından 1000 kuruş harçlık verilmişti. Bu para 1149/1735 senesi Sakız cizyesi malından karşılanmıştır⁷⁹¹. Ancak bu para çeşitli sebeplerden dolayı yeterli gelmemekle birlikte şikayet konusu olmuştu. 29 Z 1147/22 Mayıs 1735 tarihinde ikamet etmek üzere Sakız Adası'na gönderilen Veli Mehmet Han'a adada ikamet ettiği süre içerisinde ihtiyaçlarını görmesi için 50'er kuruş ücret Sakız Adası cizyesinden

---

⁷⁸⁷ BOA, **D.BŞM**, 1246/9, 25 Z 1109 (4 Temmuz 1698). İran elçisi Erzurum'da Sarıca ve Kerdan menzillerinde iken 58.000 akçe masraf edilmiş, ancak bu para avarız ve nüzul bedellerinden temin edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM**, 1245/67, 20 Z 1109 (29 Haziran 1698).

⁷⁸⁸ Osmanlı Devleti'nde fethedilen topraklar bir Osmanlı eyaleti durumuna getirildikten sonra cizye vermekle yükümlü durumda olanların tahriri o bölge kadısı tarafından yapılır, hazırlanan deftere, defter-i cizye-i gebran denirdi. Asıl defter olarak bilinen bu iki nüsha kopya olarak hazırlanırdı. Bu nüshalardan biri hazineye gönderilir, diğeri beylerbeylik merkezinde saklanırdı. Yapılan tahrirler bir süre sonra yenilenmek zorundaydı. Yenilenmediği sürece doğum, ölüm vb. nedenlerden dolayı bu defter gerçek durumu yansıtmazdı. Bk. Halil İnalcık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, İstanbul 2011, s. 58.

⁷⁸⁹ BOA, **D.BRZ**, 122/17-26.

⁷⁹⁰ BOA, **D.BRZ**, 123/3- 84.

⁷⁹¹ BOA, **MAD.d**, 21496, s. 7.

tahsis edilmişti. Ancak kendisine her ay 150 akçe olarak tahsis olunan para zamanında teslim edilmediği gibi, paranın bir kısmına tekalif olarak el konulması ve paranın kendisine yeterli gelmediği konusunda Divan-ı hümayuna şikayeti olmuştu. Bunun üzerine bu durumun Sakız Adası⁷⁹² cizyedarından kaynaklandığı ortaya çıkmıştı. Cizyedarın İran elçisine her ay 50 kuruş nafaka bahası teslim etmesi gerekirken, bu parayı tamamen teslim etmeyip hesap ve borçlarına karşılık gelen parayı kestikten sonra teslim etmişti. Bu durum üzerine Hazine-i Âmire’de bulunan defterlere göz atıldıktan sonra, bunun doğru olduğu tespit edilmişti. Bu nedenle İran elçisine aylık olarak tahsis edilen 50 kuruş paranın bundan böyle Sakız cizyedarı tarafından ödenmemesi ve verilen paradan her hangi bir kesinti yapılmaması konusunda karar alınmıştı⁷⁹³. Bu duruma binaen Sakız Adası Naibine verilen emir gereği İran elçisinin Sakız Adası’nda ikamet ettiği her ay için 50’er kuruş masrafının 1146/1734 yılına ait Sakız Adası cizyesinden karşılanması, bu paranın eksiksiz olarak elçi Veli Mehmet Han’ın günlük tayinatına tahsis olunan yiyecek masrafları için verilmesi emir olunmuştu. Sakız Adası’nda ikamet etmekte olan İran Elçisi Veli Mehmet Han’ın maiyetinde, sekiz nefer etbar bulunmaktaydı. Mehmet Han’a ve tebaasına Sakız Adası’nda ikamet etmeye başladığı 2 Ramazan 1145/16 Şubat 1733 tarihinden 29 C 1146/7 Aralık 1733 tarihine kadar zahire satın alınarak aylık 3780 akçe ödenmiş, ayrıca sebzeler için 2220 akçe olmak üzere toplam 6000 akçe (50 kuruş) masraf edilmişti. Elçi Mehmet Han, 1146 Recebinden/Aralık 1733-Ocak 1734, 1147 Ra/Ağustos 1734 ayına kadar dokuz ay daha yine Sakız adasında ikamet etmişti. Elçiye sekiz ay boyunca 50 kuruş masraf edilirken, dokuzuncu ayda 22,5 kuruş masraf edilmişti⁷⁹⁴.

---

⁷⁹² Bütün dönemlerde Osmanlı merkezi idaresi bazı özel durumları göz önünde bulundurarak zimmilere kısmen cizye muafiyeti tanımayı sürdürmüştü. Savaş zamanlarında savaş sahasına yakın yerlerde ve askeri yollar civarında bulunan zimmilerde bu miktarın yarısını öderlerdi. Düşman istilası nedeniyle yerlerini terk edenlere belirli bir zaman için cizye muafiyeti sağlanmıştı. Maden işleyen zimmiler düşük seviyede vergi mükellefi idiler. 1757’de Sakız adasında sakız üretimi yapan yirmi bir köyde cizye en düşük seviyeden alınıyordu. Bk. İnalçık, “Cizye”, s. 47.

⁷⁹³ BOA, C. HR, 8146, 29 Z 1147 (22 Mayıs 1735).

⁷⁹⁴ BOA, C. HR, 8146.

SONUÇ

1696-1741 tarihleri arasındaki süreçte Osmanlı-İran siyasi münasebetleri, sınır ihtilafları, esir askerlerin mübadelesi, taziye ve cülus tebriki, ekonomik ve diplomatik sebepler, Sünnilik ve Şiilik gibi dini nedenlerden dolayı, sulh ve savaş olmak üzere muhtelif evrelerde devam etmiştir. İran elçileri, cülûs tebriki, muahede metinleri teatisi ve Şiilik gibi şer'i ve siyasi bakımdan kabul edilmeyen sebeplerle Osmanlı Devleti'ne çok sık gidip gelmeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'ne gelen İran elçileri, Osmanlı Devleti sınırlarına dahil olduğu andan itibaren, Osmanlı topraklarını terk edinceye kadar, İslami eman telakkisine göre devletin misafiri olarak kabul edilmiş, elçilerin ve maiyetindekilerin yolculuk masrafları Başmuhasebe kaleminde hesaplandıktan sonra, defter haline getirilip, elçinin ihtiyaçlarını karşılamakla vazifeli mübaşire hesap tezkiresi olarak teslim edilmiştir. Mübaşire teslim edilen defter içerisinde İran elçisinin konaklayacağı menziller yer aldığı gibi bu menzillere hangi kazadan ne kadar zahire temin edileceği de açıkça belirtilmiştir.

İran elçilerine, kazalardan temin edilen yiyecek ve zahire miktarı, at, deve ve katır gibi nakliye vasıtaları, kaza meclislerinde kaza kadısının başkanlığında toplanan nahiye vekilleri, köy zabitleri ve tecrübeli ihtiyarlar “kura ihtiyarları” tarafından kabul edilerek onaylanmış, kazanın ileri gelenlerine okunarak kabul edilmiştir. Elçilere iaşe ve nakliye vasıtaları temininde her hangi bir sorun yaşanmaması için, mübaşire yardımcı olunması konusunda eyalet ve sancak mutasarrıfları kadı ve kethüdaları, ayan ve vilayet iş erleri görevlendirilmiştir. Ancak bu gibi tedbirlerin alınmasına rağmen, elçilerin iaşe ve yolculuk masraflarının çoğu kez istenilen ölçüde temin edilmediği tespit edilmiştir. Kaza ahalileri tarafından, elçilere yeterli zahire temin edilmemesinin başlıca sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kıtlık ve kuraklık gibi nedenler ileri sürülerek, fazladan vergilerin kaza ahalisine ağır geldiği belirtilmiştir. Elçilerin ve maiyetlerinin kalabalık olması talep edilen zahire miktarını artırmış, bir kazanın ahalisi tarafından belirtilen bedelin karşılanamaması, kaza ahalisi tarafından şikayete sebebiyet vermiştir. Bazı kazalar ödemeyeceklerini belirtip bu yönde arıza sunmuşlardır. Elçilerin masraflarının, konakladıkları menzil

sınırına yakın olan kazalardan karşılanması, ulaşım kolaylığı sağlarken, masrafların ağırlığının tamamının ya da büyük bir kısmının bu yakın kazalardaki ahaliye yüklenmesi durumu, kaza mahkemelerindeki kadıya şikayete yol açtığı gibi, gerekli zahire ve ihtiyaçların teminini de güçleştirmiştir. Kaza ahailerinin zimmetinde zahire olmadığını belirtmesi, bazen elçi iaşesine temin edilen kaza tekalifinin başka bir şeye tahsis edilmesinin problem oluşturması gibi nedenler zahire teminindeki sorunları oluşturmuştur. Bu gibi nedenler elçi iaşesine ve yolculuk masraflarına engel teşkil etmemiş, yapılan tahkikatlarla, bazı kaza ahailerinin ürün ve hasat noktasında her yıl sorun yaşadıkları ortaya çıkarıldıktan sonra, eyalet dahilindeki kazaların halklarından tekalifleri karşılığında bu masrafa ortak olmaları ve imdat eylemeleri için talepte bulunulmuştur.

Elçilerin yolculukları sırasında günlük giderleri maiyetlerinin sayıları da dikkate alınarak, yıllara göre farklılık göstermiştir. 1696 tarihindeki elçiye gelirken yolculuğu sırasında, günlük her menzilde 58.000 akçe masraf edilirken, 1698 tarihinde 29.900 akçe, 1711 tarihinde elçiye günlük kumanya bedeli olarak 1653 akçe, 1729 tarihinde 33015 akçe, 1730 tarihinde 18.061 akçe ve 1736 tarihinde ise 275 kuruş masraf edilmiştir. Aynı tarihte gelen elçilerin memleketine dönüşlerinde günlük masraflarının farklılık gösterdiği müşahede edilmiştir. Nitekim, 1696 tarihindeki elçiye İran'a dönüşü sırasında 38.666 akçe (241 kuruş), 1698 tarihinde, 22.877 akçe, 1705 tarihinde 300 kuruş (48.000 akçe), 1722 tarihinde 24.000 akçe (2000) kuruş, 1729 tarihinde 33.552 akçe, 1730 tarihinde ise birinci elçiye 13.102 akçe ikinci elçiye ise 3944 akçe masraf edilmiştir. Böyle bir farklılığın görülmesinde, tenzilat, elçi giderlerinin çeşitlilik göstermesi, (Nitekim elçilerin yiyecek ve zahirenin yanı sıra tütün gibi keyif veren maddeleri de tükettikleri gözlemlenmiştir), daha önceki tarihlerde gelen elçilerin giderlerinin dikkate alınması, bunlarının gelirlerinin farklı kalemlerden karşılanması etkili olmuştur.

Tekalif kapsamında, elçi masraflarının gelirlerinin karşılanmasında, kaza ahailerinin teamülleri göz önünde bulundurulmuş, elçi masrafları avarız ve nüzul bedelleri, miri mukataa, gümrük ve cizye, gelirlerinden karşılanmıştır. Kaza kadılarına ve mütesellimlerine, bu konuda kimseye haksızlık yapılmaması, elçi masraflarının

bizzat gümrük emirleri ve mukataa voyvodalarına teslim edildikten sonra, kontrol edilerek yürütülmesi konusunda emir verilmiştir.

Elçilerin İran'dan İstanbul'a yolculukları ortalama 70 ila 138 gün sürmüştür, İran elçilerinin konakladıkları yerlerin taşlık olması ve yerleşim birimlerine uzak olmasından dolayı kumanya verilerek, güvenlik birimleri tahsis edilmiştir. Ayrıca elçilere, bu gibi durumlarda yol boyunca ihtiyaçlarının karşılanması için harçlık ve harcırah da verilmiştir.

İran elçileri İstanbul'a varmadan, Kartal veya Bostancıbaşı Köprüsü'nde Dergahı Ali Kapıcıbaşılarından bir ağa tarafından on beş dakikalık bir mesafede karşılanmış, Üsküdar'a getirilerek burada kendileri için gösterişli karşılama töreni düzenlenmiştir. Elçilerin İstanbul'a nakli için kadırgalar tayin olunmuş, elçileri karşılayıp getirmek için seçilen Çavuşbaşı ve beraberindeki heyet, elçileri Üsküdar'dan alıp alayla İstanbul'a geçirip önceden hazırlanmış bir konağa yerleştirmiştir. Padişahın Edirne'de bulunması halinde elçilik heyeti Edirne'ye kadar gitmiştir.

İran elçilerinin ikamet ettikleri yerler, sadece devlet merkezi olan İstanbul ve Edirne'den ibaret olmamıştır. Elçiler bazen İstanbul dışında ikamete zorlanmakta, hatta elçilerin ikamet için gönderildikleri yerler arasında adalar da yer almıştır. Elçiler İstanbul dışında ikamet ettikleri zaman giderleri karşılanmış, elçilere geçimleri için harçlık verilmiştir.

İran elçilerine İstanbul'da buldukları süre içerisinde, maiyetlerinde bulunan kişilerin sayısına göre, yiyecek ve zahire miktarı belirlenmiştir. Elçilere Ekmek, koyun, kuzu eti, pirinç ve sadeyağ gibi yiyecekler ile tarçın, kakule karanfil gibi baharatlar temin edilmiş, bu masrafların Matbah-ı Âmire ile Tersane-i Âmire'den giderilmesi için Hazine-i Âmire'den ödenek çıkartılmıştır. İran elçilerinin yiyecek ihtiyacı matbah emini tarafından Matbah-ı Âmire'den karşılanırken, et ihtiyacı Hassa kasabbaşı tarafından, zahire ihtiyacı Arpa Emini tarafından, buz ve kar ihtiyacı Hassa buzcu tarafından, odun ihtiyacı ise İstanbul Ağası tarafından karşılanmıştır.

Elçilerin Divan-ı Hümayun'a gelişleri, sadrazam ve vezirlerle görüşmeleri veya padişah tarafından kabul edilmeleri sırasında yapılacak merasim ve uygulanacak

protokol kaideleri, en ince teferruatına kadar önceden belirlenerek uygulanmıştır. Elçiler için yapılan merasimler devletin gücünü ve zenginliğini belirttiği için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır

İran elçilerine İstanbul'da ikametleri esnasında verilen ziyafetlerde de bir takım kurallara uyulmuştur. Elçiler İstanbul'da kalış tarihlerine göre yemekliklerde ağırlanmıştır. Elçiyi yemekliğe karşılamakla vazifeli görevlinin, istisnai de olsa, yemekliğe giderken en ufak bir ayrıntıyı gözden kaçırmaması (yemekliğe giderken elçinin sağından yürümek istemesi), krize yol açmış ve yemeklikte elçinin ve maiyetinin sadece yoğurt ve ekmek yemesine sebebiyet vermiştir.

İran elçilerinin Edirne'de 69 gün kadar ikamet ettiği, İstanbul'da ise 14 ila 122 gün kadar ikamet ettiği tespit edilmiştir. İran elçilerinin ve maiyetlerinin İstanbul ve Edirne'de kaldıkları süre içerisinde yiyecek ve zahire masrafları, yerleştirildikleri konak, yalı, saray ve evlerin kiralari, elçilerin ve maiyetlerinin ikamet yerlerinin tamirati, döşenmesi, hayvanları için tahsis edilen ahırların tamirat ve kira bedelleri için ödenen ücret, elçilerin hizmetine sunulan birimler için harcanan para, hamaliye ve kayık ücreti, harçlık, harcırah, hediye ve satın alma işlemleri için yapılan masraflar, Osmanlı Devleti'nin merkezi devlet hazinesi olan Hazine-i Âmire tarafından karşılandığı tespit edilmiştir.

İran elçileri Osmanlı devlet yetkileri ile gerekli diplomatik görüşmeleri tamamladıktan sonra, padişah ve sadrazam tarafından ulufe divanı günü eski merasimle tekrar huzura kabul edilmiş, İran hükümdarlarına yazılan mektup ile hediyeler elçilere verilmiştir. O gün elçilere ve arkadaşlarına Divanhane'de rütbe ve derecelerine göre, kürkler ve hilatler giydirilmiştir. satın alınmak sureti ile temin edilen kürkler, devletin iktidar ve hükümranlılık anlayışının büyüklüğünü gösterdiği için hiçbir masraftan kaçınılmamıştır. Bunların yanı sıra İran elçilerine ve İran şahlarına temin edilen değerli eşyalar, mücevherler ve at takımları Enderun Hazinesinden temin edilmiştir. İran elçilerine yolculukları sırasında yapılan masrafların bir kısmı Enderun-ı Hümayun hazinesinin geliri durumunda olan Basra, Mısır irsaliyeleri ve voyvodalıklardan karşılanmıştır.

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemî Defterleri:

1993, 1638, 2228, 2229, 2423.

Bab-1 Defteri Baş Muhasebe Matbah Emîni Defterleri:

11003, 11041, 11059.

Kamil Kepeci Defterleri:

673.

Maliyeden Müdevver Defterleri:

21496, 18493.

Mühimme Defterleri:

110, 135, 147.

Topkapı Sarayı Maliyeden Müdevver Defterleri:

6255.0001.00, 9378.0001.00, 05397.0001.00.

Bab-1 Defteri Başmuhasebe Kalemî Dosya Tasnifi:

1188, 1190, 1273, 1275, 1244, 1245, 1246, 1253, 1508, 1511, 1514, 1518, 1509, 1534, 2179, 2204, 2532, 2536, 3307.

Bab-1 Defteri Mevkufat Kalemî Dosya Tasnifi:

589, 660, 659, 660, 661, 662, 663, 665.

Bab-ı Defteri Büyük Ruznamçe Kalemî Dosya Tasnifi:

122, 123, 126, 165, 166, 179, 206, 228.

Ali Emiri Tasnifi II. Mustafa:

1556, 2677, 2753, 3188.

Ali Emiri Tasnifi III. Ahmet:

6169, 6991, 6344, 7706, 7349, 13668, 20277, 11749, 14444, 20280.

Cevdet Hariciye Tasnifi:

93, 1070, 1321, 1918, 3081, 3135, 3348, 3597, 4506, 4206, 5345, 5793, 6384, 6422, 6698, 6919, 7150, 7199, 7284, 7354, 7678, 7715, 7178, 7866, 7883, 7965, 8045, 8146, 8710, 8968, 9200, 9267.

Cevdet Saray Tasnifi:

7019, 7062, 7123.

İbnülemin Hariciye Tasnifi:

550, 559, 676, 677, 683, 704, 767, 788, 803, 881, 943, 974, 1014, 1049, 1259, 1284, 1106, 1150, 1354, 1325, 868, 944, 1260, 1052, 1439, 1440.

II. Kaynak Eserler:

Anonim Osmanlı Tarihi (1099- 1116/ 1688-1704), Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 2000.

Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1669-1774)**, V, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011.

Joseph V. Hammer, **Geschichte des Osmanischen Reiches**, VI, Hartleben's Verlage 1830.

Baron Josep Von Hammer Purgstall, **Osmanlı Devleti Tarihi (1718-1739)**, XIV, çev. Vecdi Bürün, İstanbul.

Defterdar Sarı Mehmet Paşa, **Zübde-i Vekaiyat**, Tahlil ve Metin (1066-1116/ 1656-1704), Haz. Abdulkadir Özcan, Ankara 1995.

Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1640-1774)**, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.

Osmanlı-İran-Rus İlişkilerine Ait İki Kaynak, I. Petros di Sarkis Gilanentz'in Kronolojisi, II. Nadir Şah Dönemine Ait Bir Anonim Kronoloji, Yay. haz. Hrand D. Andreasyan, İstanbul 1974.

Raşid Mehmet Efendi, **Tarih-i Raşid**, V.

Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, Nusretname Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721), (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Vak'anüvis Subhi Mehmet Efendi, **Subhî Tarihi (Sâmî ve Şâkir Tarihleriyle Birlikte İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)** Haz. Mesut Aydınar, İstanbul 2007.

Şem'dani-zade Fındıklı Süleyman Efendi Tarihi, Mür'it-Tevarih, I, Yay. Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul 1976.

III. Araştırma ve İnceleme Eserler:

Abdullah Martal, "*Suyolcu*", **DİA**, XXXVIII, İstanbul 2010.

Abdulkadir Özcan, "*Asesbaşı*", **DİA**, III, İstanbul 1991.

Abdulkadir Özcan, "*Rikab*", **DİA**, XXXV, İstanbul 2008.

Abdülkadir Özcan, "*Bostancı*", **DİA**, VI, İstanbul 1992.

Abdulkadir Özcan, "*Çuhadar*", **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Abdulkadir Özcan, "*Gulam*", **DİA**, XIV, İstanbul 1996.

Abdulkadir Özcan, "*Kapıcı*", **DİA**, XXIV, İstanbul 2001.

Abdulkadir Özcan, "*Hassa*", **DİA**, XVI, İstanbul 1997.

Abdülkadir Özcan, "*Istabl*", **DİA**, XIX, İstanbul 1999.

Abdulkadir Özcan, “*İstanbul Ağası*”, **DİA**, XXIII, İstanbul 2001.

Abdurahman Vefik Sayın, **Tekalif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)**, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 1999/352, Ankara 1999.

Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “*Deve*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994.

Ahmet Tabakoğlu, “*Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi*”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, I-IV, İstanbul 1987.

Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı İktisadi Yapısının Ana Hatları”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı II**, Ankara 2000.

Ahmet Tabakoğlu, “*Osmanlı Mali Yapısının Ana Hatları*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı II**, Ankara 2000.

Ahmet Tabakoğlu, **Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi**, İstanbul 1985.

Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul 2009.

Ahmet Tabakoğlu, “*Tekalif*”, **DİA**, 40, İstanbul 2011.

Ahmet Tabakoğlu, “*Osmanlı Ekonomisinde Kalkınmanın Finansmanı II*”, **İktisat ve İş Dünyası**, I-VI, İstanbul 1992.

A. Mesud Küçükkalay-Ali Çelikkaya, “*Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Ali Djafar Pour, **Nadir Şah Devrinde Osmanlı- İnan Münasebetleri**, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarih Kürsüsü, İstanbul 1977.

Ali İbrahim Savaş, “*Osmanlı Elçilerinin Resmi Kabul Protokolleri*”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, XI, Ankara 1996.

Ali Seydi Bey, **Teşrifat ve Teşkilatımız** (Haz. N. Ahmet Banoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser No:17.

Arif Bilgin, “*Matbah-ı Amire*”, **DİA**, XVIII, Ankara 2003.

Arif Bilgin, **Osmanlı Saray Mutfağı**, İstanbul 2004.

Arşiv Belgelerinde Osmanlı-İnan İlişkileri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No: 111, Ankara 2010.

Arzu Tozduman Terzi, “*Osmanlı Hazinesi*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Arzu Tozduman Terzi, “*Hazine-i Hassa*”, **DİA**, XVII, İstanbul 1998.

Aydın Mertayak, **Nişli Mehmet Ağa'nın Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi (1722-1723)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2005.

Ayhan Ürkündağ, **Ahmet Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2006.

Bahaeddin Yediyıldız, “*Kılasık Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış*” **Türkler**, X, Ankara 2002.

Baki Çakır, **XVI-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Mukataa Sisteminin Yapısı ve İşleyişi**, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

Bekir Kütükoğlu, **Osmanlı-İran Siyasi Münasebetleri (1578-1612)**, İstanbul 1993.

Belkıs Altunış-Gürsoy, “*Sefaretnameler*”, **Türkler**, XII, Ankara 2002.

Cengiz Kallek, “*Çeki*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Cengiz Köseoğlu, **Topkapı Sarayı İmparatorluk Hazinesi (Hazine-i Hümayun)**, Kültür ve Sanat Kitapları: 51.

Cenap Çürük, “*Çadır*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Cenap Çürük, “*Çadır Mehterleri*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Cengiz Kallek, “*Kile*”, **DİA**, Ankara 2002.

Cengiz Orhonlu, “*Hazine*”, **DİA**, XVII, İstanbul 1998.

Dündar Alikılıç, “*Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri*”, **Türkler**, IX, Ankara 2002.

Dündar Alikılıç, **XVII. Yüzyıl Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2002.

Ebru Sönmez, **1129/1717 Tarihli Deftere Göre Raht Hazinesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.

Emine Sonnur Özcan, “*Osmanlı'nın Atmeydanı “Kamusal” Bir Meydan Mıydı?* ”, **Doğu Batı**, 51, Ankara 2010.

Erdoğan Merçil, “*Hazinedar*”, **DİA**, XVII, İstanbul 1998.

Eremya Çelebi Kömürcüyan, **İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul**, çev. Hrand D. Andeasyan, İstanbul 1952.

Erhan Afyoncu- Recep Ahıskalı, “*Katip*”, **DİA**, XXV, Ankara 2002.

Erhan Afyoncu, “*Mirahur*”, **DİA**, XXX, İstanbul 2005.

Erhan Afyoncu, “*Sipahi*”, **DİA**, XXXVII, İstanbul 2009.

Faik Reşit Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, yay. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1987.

Faruk Doğan, **Ecnas-ı Nukud ve Erkam Defterlerine Göre Osmanlı Dış Hazinesine Giren Paralar ve Çeşitleri (1692-1715)**, M.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Fatih Müderrisoğlu, “*Menzil Kavramı Ve Osmanlı Devleti’nde Menzil Yerleşimleri*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Fatih Yeşil, “İstanbul’un İaşesinde Nizam-ı Cedid: Zahire Nezareti’nin Kuruluşu ve İşleyişi (1793-1839)”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, XV, İstanbul 2004.

Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lüğat**, Ankara 2010.

Feridun Emecen, “*Bedel*”, **DİA**, V, İstanbul 1992.

Gülgün Üçel-Aybet, “*Osmanlı Devletçiliği ve Divan’ın Çalışması (1570-1699)*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV**, Ankara 2000.

Halil İncalcık, Günsel Renda, **Osmanlı Uygarlığı, I**, Ankara 2004.

Halil İncalcık, “*Cizye*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Halil İncalcık, **Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi**, İstanbul 2011.

Halil Sahillioğlu, “*Akçe*”, **DİA**, II, İstanbul 1989.

Halil Sahillioğlu, “*Darphane*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.

Halil Sahillioğlu, “*Ceyb-i Hümayun*”, **DİA**, VII, İstanbul 1993.

Halil Sahillioğlu, “*Dirhem*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994.

Halil Sahillioğlu, “*Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi (1640-1740)*”, (Basılmamış Doçentlik Tezi), İstanbul 1965.

Halil Sahillioğlu, “*Avârız*”, **DİA**, IV, İstanbul 1991.

Halil Sahillioğlu, “*XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darbhane Mukataaları*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIII/I-II, İstanbul 1963.

Hayreddin Karaman, “Ca’feriyye”, **DİA**, VII, İstanbul 1993.

Hüdaî Şentürk, “Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti’nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Hüsamettin Memmedov Karamanly, “XVI Yüzyıllar Osmanlı-Safevi Savaşları”, **Osmanlı**, I, Ankara 1999.

Hoşkadem Hasanova, “Fetihten Osmanlı Yönetim Sistemine Entegrasyonuna Kadar Revan Eyaleti (1583-1590)”, **Osmanlı**, I, Ankara 1999.

İdris Bostan, “Tersane-i Amire”, **DİA**, XL, İstanbul 2011.

İdris Bostan, “Gemi”, **DİA**, XIV, İstanbul 1996.

İlber Ortaylı, “Kadı”, **İA**, 24, İstanbul 1993.

İlber Ortaylı, “Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, I, İstanbul 1985.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar)**, III/2, Ankara 1982.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (XVIII. Yüzyıl)**, IV/II, Ankara 1988.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar)**, IV/I, Ankara 1982.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “XVIII. Asırda Osmanlı İnan Münasebetleri”, **Türkler**, XII, Ankara 2002.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara 1988.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı**, Ankara 1988.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi”, **Bellekten**, 42/165-166, Ankara 1978.

Kadir Arslanboğa, **1609- 1610 Yılları Arasında Osmanlı Devleti’nin Merkezi Hazine Giderleri**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007.

Karl Teply, “Nemçe İmparatorlarının İstanbul’a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, VII/12-13, Çev. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara 1969.

Kemal Erkan, **1734-1735 Osmanlı-İran Savaşı Mühimme Defteri (Ramazan 1146-Zilhicce 1147)**, İstanbul 2011, s. XXVI-XXVIII.

Lüffi Güçer, **XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler**, İstanbul 1964.

Lütfi Güçer, “*XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabii Olduğu Kayıtlar*”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, XIII/1-4, İstanbul 1951.

Lütfi Güçer, “*XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul’un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi*”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, XI/1-4, İstanbul 1949.

M. Baha Tanman, “*Divanhane*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994.

M. Belin, **Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Tarihi**, Ankara 1999.

M. Münir Aktepe, **1720-1724 Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa’nın Revan Fetih-namesi**, İstanbul 1970.

M. Alaaddin Yalçınkaya, “*XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)*”, **Türkler**, XII, Ankara 2002.

M. Sait Türkhan, **18. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul’un Et İaşesinin Temini**, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

M. Zeki Pakalın, “*Akça*” **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, İstanbul 1983.

Mehmet İpşirli, “*Bezirgan*”, **DİA**, VI, İstanbul 1992.

Mehmet İpşirli, “*Enderun*”, **DİA**, XII, İstanbul 1995.

Mehmet İpşirli, “*Elçi*”, **DİA**, XI, İstanbul 1995.

Metin Kunt, “*Siyasal Tarih (1600-1789)*”, **Türkiye Tarihi III**, (Yayın Yön. S. Akşin), İstanbul 1992.

Murat Uluskan, **Divan-ı Hümayun Çavuşları**, (Basılmamış Doktora Tezi), M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Mustafa Eravcı, “*Safevi Hanedanı*”, **Türkler**, VI, Ankara 2002.

Mustafa Öztürk, “*Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlihi*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Mustafa Öztürk, “*Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

- Mübahat S. Kütükoğlu, “*XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması*”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, XXVII/1-2, Ankara 1989.
- Mübahat S. Kütükoğlu, “*Narh*”, **DİA**, XXXII, İstanbul 2006.
- Mübahat S. Kütükoğlu, “*Defterdar*”, **DİA**, IX, İstanbul 1994.
- Mübahat S. Kütükoğlu, “*Arz*”, **DİA**, III, İstanbul 1991.
- Mübahat S. Kütükoğlu, “*Osmanlı İktisadi Yapısı*”, **Osmanlı Devleti Tarihi, II**, İstanbul 1999.
- Mübahat S. Kütükoğlu, “*Osmanlılarda Gümrük*”, **DİA**, XIV, İstanbul 1996.
- Nebi Bozkurt, “*Kuyumculuk*”, **DİA**, XXVI, Ankara 2002.
- Neşe Erim, “*Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme*”, **Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)**, IV, İstanbul 1984.
- Olga Zirogeviç, “*Yabancı Elçilerin Osmanlı Memleketlerinde Seyahatleri ve Huzura Kabulleri*”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, IV, İstanbul 1968.
- Orhan F. Köprülü, “*Çavuş*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1993.
- Orhan Kılıç, “*Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Kıtılıklar*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.
- Orhan Kılıç, “*Ocaklık*”, **DİA**, XXXIII, İstanbul 2007.
- Ömer Faruk Yılmaz, **Belgelerle Osmanlı Tarihi**, III, İstanbul 1999.
- Ömer İşbilir, “*Nüzul*”, **DİA**, XXXIII, İstanbul 2007.
- Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Cemiyetleri*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Tarihi Mecmuası**, XLI, İstanbul 1984.
- Ömer Lütfi Barkan, “*Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar*”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XVII/ 1-4, İstanbul 1960.
- Recep Ahıskalı, “*Muhzır*”, **DİA**, XXXI, İstanbul 2006.
- Recep Ahıshalı, “*Osmanlı İdari Teşkilatı*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı I**, Ankara 2000.
- Remzi Kılıç, **XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları**, Ankara 2000.

Rudi Mattbee, “*Safavid and Qajar*”, **Encyclopedia of Islam and the Muslim World**, I, New York, 2004.

Sadullah Yıldırım, **1000/ 1592-93 ve 1001/1593-94 Tarihli Ruznamçe Gelir Defterine Göre Osmanlı Devleti’nin Merkezi Hazine Gelirleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

Salih Aynural, “*XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı Esnafında Üretim Anlayışı ve Organizasyonu*”, **İ.Ü İktisat Fakültesi Mecmuası**, 46, 38/13-93, İstanbul 1996.

Sema Altunan, “*Menzilhâneler*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Semavi Eyice, “*Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı*”, **DİA**, VIII, İstanbul 1991.

Semavi Eyice, “*Babüssaade*”, **DİA**, IV, İstanbul 1991.

Semavi Eyice, “*Elçi Hanı*”, **DİA**, XI, İstanbul 1995.

Semavi Eyice, “*Arz Odası*”, **DİA**, III, İstanbul 1991.

Songül Çolak, “*Patrona Halil Ayaklanması’nı Hazırlayan Şartlar Ve İsyanın Pay-ı Tahttaki Etkileri*”, **Türkler**, XII, Ankara 2002.

Süleyman Göksu, **Osmanlı Ansiklopedisi**, V, İstanbul 1996.

Süleyman Sudi, **Osmanlı Vergi Düzeni (Defteri Muktesid)**, Yay. Haz. Mehmet Ali Ünal, Isparta 1996.

Şerafettin Turan, “*Mimarbaşı*”, **DİA**, XXX, İstanbul 2005.

Şerafettin Turan, “*1560 Tarihinde Anadolu’da Yiyecek Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Heyeti Masraf Defteri*” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, XXII/1-2, Ankara 1965.

Şerafettin Turan, “*Silahdar*”, **DİA**, XXXVII, İstanbul 2009.

Şevket Kacı, **Şer’iyye Sicilleri İstanbul Kadılığı Defterlerine Göre H. 1225-1247 (M. 1810-1831)’de İstanbul’da İktisadi Hayat**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996.

Şevket Pamuk, “*Kuruş*”, **DİA**, XXVI, Ankara 2002.

Şevket Pamuk, **Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)**, İstanbul 2005.

Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul 2007.

Tahir Sevinç, “*İran’a Elçi Olarak Gönderilen Kesriyeli Ahmet Paşa’nın Sefaret Hazırlığı ve Yolculuğu (1746-1747)*”, **Bellekten**, 273, Ankara 2011.

Tahir Sevinç, “*Nadirşah’ın 1738-1739 Hindistan Seferi ve Sonuçları*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, XXVI, Isparta 2011.

Tanju Cantay, “*Atmeydanı*”, **DİA**, IV, İstanbul 1991.

Temel Öztürk, “*Osmanlılarda Narh Sistemi*”, **Türkler**, X, Ankara 2002.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Ankara 2005.

V. Minorsky, “*Nadir*”, İkmal Eden Münir Aktepe, **İA**, IX, İstanbul 1960.

Vedat Eldem, **Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik**, Ankara 1994.

Veysel Göger, **Nadir’in Vekayi’-i Pür-Sanayi’-i Bedayi’ Adlı Eseri, (İnceleme ve Metin)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.

Walther Hinz, “*İslam’da Ölçü Sistemleri*”, çev. Acar Sevim, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 189/5, İstanbul 1990.

Yahya Kalantarı, **Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)**, (Basılmamış Doktora Tezi), İ.Ü Edebiyat Fakültesi Sonçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul 1976.

Yasemin Kılıçarslan, “*Cebeci*”, **DİA**, VII, İstanbul 1993.

Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Bunalm ve Değişim Dönemi, (XVIII. yy dan Tanzimat’a Mali Tarih)**, İstanbul 1986.

Yusuf Halaçoğlu, “*Ar*”, **DİA**, IV, İstanbul 1991.

Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara 1989.

Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, II, İstanbul 1994.

Zeynep Tarım- Ertuğ, “*Osmanlı Devleti’nde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek*”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı IV**, Ankara 2000.

EKLER

Ek 1: Hacı Han'a Kerkük Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁷⁹⁵

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	160	1600
Tavuk	35 adet	12	420
Yumurta	150 adet	0.5	75
Nohut	12 kıyye	-	36
Peynir	30 kıyye	30	900
Yoğurt	100 kıyye	7	700
Tuz	30 kıyye	1.5	45
Şem-i Revgan	20 kıyye	36	720
Has Un	120 kıyye	6	720
Süt	20 kıyye	7	140
Şeker	72 kıyye	153	11016
-	10 kıyye	180	1800
Gülle şeker	12 kıyye	153	1836
Kahve	16 kıyye	150	2400
Fülfül	1 kıyye	-	180
Karanfil	90 dirhem	3.5	315
Kakule	150 dirhem	3	450
Tarçın	300 dirhem	4	1200
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	120	1080
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	15.5	139.5
Badem	9 kıyye	44	396
Şem-i Asel	12 kıyye	160	1920
Nişasta	9 kıyye	22	198
Sirke	30 kıyye	10	300
-	40 kıyye	128	5120
Safran	50 dirhem	18	900
Sabun	5 kıyye	97	485
Limon Suyu	4 kıyye	30	120
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	27	810
Soğan	30 kıyye	2	60
-	12 kıyye	83	996

⁷⁹⁵ İran elçisi Hacı Han'a menzillerde tayin edilen yiyecekler, menzillerde kaza kadısı tarafından giderilerek, bedelleri ile beraber defter haline getirilmiştir. Elçiye Kerkük menzilinde verilen tayinat Kerkük kaza kadısı Abdullah Efendi tarafından deftere kayıt edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 2-3.

Ek 2: Hacı Han'a Musul Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁷⁹⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	120	1200
Tavuk	35 adet	15	525
Yumurta	150 adet	1.6	90
Nohut	10 kıyye	12	120
Peynir	30 kıyye	24	720
Yoğurt	100 kıyye	6	600
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	36	720
Has Un	120 kıyye	6	720
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	72 kıyye	150	10800
-	10 kıyye	180	1800
Toz şeker	12 kıyye	150	1800
Kahve	16 kıyye	165	2640
Fülfül	1 kıyye	-	150
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	335
Fıstık	9 kıyye	120	1080
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	150	1800
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	90 kıyye	1.5	135
-	40 kıyye	150	6000
Safran	50 dirhem	9	450
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	30	120
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	20 kıyye	3	60
-	12 kıyye	83	996

⁷⁹⁶ Hacı Han'a Musul menzilinde verilen tayinat, Musul kaza kadısı Mehmet Efendi tarafından deftere kaydedilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.** 02423, s. 4.

Ek 3: Hacı Han'a Diyarbakır Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁷⁹⁷

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	120	1200
Tavuk	35 adet	15	525
Yumurta	150 adet	-	150
Nohut	12 kıyye	9	108
Peynir	30 kıyye	30	900
Yoğurt	100 kıyye	2	200
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	33	620
Has Un	120 kıyye	-	720
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	180	1800
Gülle şeker	12 kıyye	180	2160
Kahve	16 kıyye	180	2880
Füfül	1 kıyye	-	150
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	90
Kimyon	150 dirhem	-	75
Fıstık	9 kıyye	120	1080
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	30	270
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	150	1800
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	180	7200
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	30	120
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁷⁹⁷ Hacı Han'a Diyarbakır menzilinde verilen tayinat, Amid kadısı Feyzullah Efendi tarafından kayıt altına alınmıştı. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 5.

Ek 4: Hacı Han'a Siverek Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁷⁹⁸

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	120	1200
Tavuk	35 adet	15	525
Yumurta	150 adet	1	150
Nohut	12 kıyye	12	144
Peynir	30 kıyye	39	1170
Yoğurt	100 kıyye	9	900
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	48	960
Has Un	120 kıyye	6	720
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	198	3168
Füfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	0.5	75
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	30	270
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	165	1980
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	2	40
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	-	650
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	180
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁷⁹⁸ Hacı Han'a Siverek menziline verilen tayinat, Siverek kadısı Abdülaziz Efendi tarafından kayıt altına alınmıştı. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 6.

Ek 5: Hacı Han'a Birecik Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁷⁹⁹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	120	1200
Tavuk	35 adet	15	525
Yumurta	150 adet	1	150
Nohut	12 kıyye	12	144
Peynir	30 kıyye	39	1170
Yoğurt	100 kıyye	9	900
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	48	960
Has Un	120 kıyye	6	720
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	198	3168
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	0.3	45
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	15	135
Keşiş üzümü	9 kıyye	30	270
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	-	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	180	720
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	180
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁷⁹⁹ Hacı Han'a Birecik menziline verilen tayinat, Birecik kadısı Şeyh Ahmet Efendi tarafından kayıt altına alınmıştı. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 7.

Ek 6: Hacı Han'a Halep Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁰

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	120	1200
Tavuk	35 adet	21	735
Yumurta	150 adet	-	150
Nohut	12 kıyye	12	144
Peynir	30 kıyye	39	1170
Yoğurt	100 kıyye	9	900
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	12	240
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	-	-
Fülfül	1 kıyye	-	180
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	150
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	150	1800
Nişasta	9 kıyye	12	108
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	9	450
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	-	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	48	1440
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁰ Hacı Han'a Halep menziline verilen tayinat, Halep kadısı Mehmet Emin Efendi tarafından deftere kayıt edilmişti. Bk. **D.BŞM.d.**, 02423, s. 7-8.

Ek 7: Hacı Han'a Antakya Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰¹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	21	735
Nohut	12 kıyye	12	144
Yumurta	150 adet	-	150
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	180
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	90
Kimyon	150 dirhem	-	150
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰¹ Hacı Han'a Antakya menziline verilen tayinat, Antakya defterdarı ve kadısı İbrahim Efendi tarafından satın alınarak deftere kayıt edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 8-9.

Ek 8: Hacı Han'a İskenderun ve Payas Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰²

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	21	735
Yumurta	150 adet	1	150
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1350
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	12	240
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	75
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	42	1260
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰² Hacı Han'a, İskenderun ve Payas menzilinde, Payas kadısı tarafından temin edilen yiyecekler defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 9.

Ek 9: Hacı Han'a Kurt Kulağı ve Misis Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰³

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	21	735
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	45	1350
Yumurta	150 adet	1	150
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	12	240
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	260
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	75
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-u Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	-	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	42	1260
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰³ Hacı Han'a Kurt Kulağı ve Misis menzillerinde verilen tayinat, Misis kadısı tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.** 02423, s. 10.

Ek 10: Hacı Han'a Adana Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁴

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	-	735
Yumurta	150 adet	1	150
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	51	1020
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	300
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	150	1800
Nişasta	9 kıyye	-	189
-	40 kıyye	270	10800
Safran	50 dirhem	9	450
Sabun	5 kıyye	45	225
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	240	9600
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
Bal	30 kıyye	45	1350
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁴ Hacı Han'ın Adana menziline ihtiyaçları, Adana kadısı Mehmet Selim Efendi tarafından giderilerek defter haline getirilmiştir. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 10-11

Ek 11: Hacı Han'a Ereğli-Çifte Han Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁵

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	21	735
Yumurta	150 adet	1.5	225
Nohut	12 kıyye	21	252
Peynir	30 kıyye	39	1170
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	20 kıyye	9	180
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	246	2460
Kahve	16 kıyye	198	3168
Fülfül	1 kıyye	-	300
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	24
Fıstık	9 kıyye	210	1890
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	75	675
Badem	9 kıyye	45	405
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	-	120
-	40 kıyye	270	10800
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	39	195
Limon Suyu	4 kıyye	-	120
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	150
-	40 kıyye	240	9600
Bal	30 kıyye	45	1350
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁵ Hacı Han, Ereğli-Çiftehan menzilinde konakladığı sırada, ihtiyaçları Ereğli kadısı Osman Efendi tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 11.

Ek 12: Hacı Han'a Karapınar Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.2	335
Nohut	12 kıyye	18	214
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	6	180
Şem-i	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	12	240
Şeker	84 kıyye	198	16632
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	198	3168
Fülfül	1 kıyye	-	180
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	1	90
Kimyon	150 dirhem	-	30
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	270	10800
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	48	240
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1 kıyye	-	120
-	40 kıyye	240	9600
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁶ Hacı Han'ın Karaşık menziline, Eskiil kadısı Abdullah Efendi tarafından ihtiyacı giderilerek bedelleri ile birlikte deftere kaydedilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 12.

Ek 13: Hacı Han'a Konya Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁷

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	1	150
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	54	1620
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	6	180
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	54
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	9	180
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	135
-	40 kıyye	240	9600
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁷ Hacı Han'ın Konya menziline ihtiyaçları giderilerek, Eyüp Efendi tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 12.

Ek 14: Hacı Han'a Ilgın Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁸

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	1.5	225
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	9	180
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	300
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	45	405
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
-	40 kıyye	300	12000
Sirke	20 kıyye	6	120
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	39	195
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	150
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁸ Hacı Han'a Ilgın menzilinde verilen tayinat, Ilgın kadısı Ebu Sayit Abdurrahman Efendi tarafından giderilerek deftere kayıt edilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 13.

Ek 15: Hacı Han'a Akşehir ve Argıt Hanı Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸⁰⁹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.16	325
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş Üzüümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸⁰⁹ Hacı Han'ın Akşehir ve Han Arkası menzillerinde ihtiyaçları Akşehir kadısı Mehmet Efendi tarafından giderilerek, defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 13.

Ek 16: Hacı Han'a Bolvadin Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁰

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	240	2400
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş Üzüümü	9 kıyye		540
Badem	9 kıyye	45	405
Şem-i Asel	12 kıyye	240	2880
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
Safran	50 dirhem	9	450
-	40 kıyye	300	12000
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁰ Hacı Han'ın Bolvadin menzilinde ihtiyaçları, Bolvadin kadısı Mustafa Efendi tarafından karşılanarak defter haline getirilmiştir. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 14.

Ek 17: Hacı Han'a İshaklı Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹¹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	45	1350
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	300
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	195	2340
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	9	450
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	-	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	6	180
-	12 kıyye	60	720

⁸¹¹ Hacı Han'ın İshaklı menzilindeki ihtiyaçları, İshaklı kaza naibi tarafından giderilerek defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 14.

**Ek 18: Hacı Han'a Beyal, Hüsrevpaşa, Bardakçı ve Seyitgazi Menzillerinde
Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹²**

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	12	144
Peynir	30 kıyye	36	1080
Yoğurt	100 kıyye	12	1200
Tuz	30 kıyye	3	90
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Füfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	45
Fıstık	9 kıyye	180	1620
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	195	2160
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	39	1170
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸¹² Hacı Han'a, Beyal, Hüsrevpaşa, Bardakçı ve Seyitgazi menzillerinde verilen tayinat, Seyitgazi kadısı Mehmet Efendi tarafından karşılanarak, defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 15.

Ek 19: Hacı Han'a Akvıran ve Eskişehir Menzillerinde Verilen Tayinat⁸¹³

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	30
Kimyon	150 dirhem	-	30
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	195	2880
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	4	120
-	12 kıyye	60	720

⁸¹³ BOA, D.BŞM.d, 02423, s. 15.

Ek 20: Hacı Han'a Söğüt Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁴

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem'u Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	15	1800
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	180	2880
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-u asel	12 kıyye	240	2880
Nişasta	9 kıyye	24	216
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	4	120
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁴ Hacı Han'ın Söğüt menzilinde ihtiyaçları, Söğüt kaza kadısı Mustafa Efendi tarafından görülerek deftere kaydedilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 16.

Ek 21: Hacı Han'a Bilecik Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁵

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	40	1200
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	9	1080
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	180	2160
Nişasta	9 kıyye	13.3	120
Sirke	20 kıyye	3	60
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	4	120
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁵ Hacı Han'a Bilecik menziline verilen tayinat, Bilecik kadısı Ömer Efendi tarafından temin edildikten sonra defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 16.

Ek 22: Hacı Han'a Lefke Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁶

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	45	1350
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	240	2880
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	12	600
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	-	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	4	120
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁶ Hacı Han'a Lefke menziline verilen tayinat, Lefke kadısı İbrahim Efendi tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 17.

Ek 23: Hacı Han'a İki Kuğu ve Masakça Menziline Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁷

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	45	1350
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem'u Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	180	15120
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-u asel	12 kıyye	192	2304
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁷ Hacı Han'a İki Kuğu ve Masakça menziline verilen tayinat, Masakça kadısı el Hâc Ali Efendi tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d.**, 02423, s. 17.

Ek 24: Hacı Han'a İznikmid Menzilinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁸

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	2.23	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	45	1350
Yoğurt	100 kıyye	9	900
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	120	10080
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	240	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	-	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	240	2880
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁸ Hacı Han'a İznikmid menzilinde verilen tayinat, İznikmid kadısı Sadullah Efendi tarafından defter haline getirilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 18.

Ek 25: Hacı Han'a Hereke ve Göklüdere Menzillerinde Verilen Yiyecek Miktarı⁸¹⁹

Cinsi	Miktarı	Değeri (akçe)	
		1 Kile/ Kıyye=Akçe	Toplam
Kuzu	10 adet	180	1800
Tavuk	35 adet	24	840
Yumurta	150 adet	-	335
Nohut	12 kıyye	15	180
Peynir	30 kıyye	-	1350
Yoğurt	100 kıyye	15	1500
Tuz	30 kıyye	4	120
Şem-i Revgan	20 kıyye	45	900
Has Un	120 kıyye	12	1440
Süt	20 kıyye	6	120
Şeker	84 kıyye	-	10080
-	10 kıyye	240	2400
Kahve	16 kıyye	-	3840
Fülfül	1 kıyye	-	240
Karanfil	90 dirhem	6	540
Kakule	150 dirhem	6	900
Tarçın	300 dirhem	6	1800
Zencefil	90 dirhem	-	60
Kimyon	150 dirhem	-	60
Fıstık	9 kıyye	240	2160
Keşiş üzümü	9 kıyye	60	540
Badem	9 kıyye	60	540
Şem-i Asel	12 kıyye	192	2304
Nişasta	9 kıyye	15	135
Sirke	20 kıyye	6	120
-	40 kıyye	300	12000
Safran	50 dirhem	15	750
Sabun	5 kıyye	60	300
Limon Suyu	4 kıyye	60	240
Gül-ab (Gül suyu)	1	-	120
Bal	30 kıyye	40	1200
Soğan	30 kıyye	3	90
-	12 kıyye	60	720

⁸¹⁹ Hacı Han'a Hereke ve Göklüdere menzillerinde, Göklüdere kazasının naibi Süleyman Efendi tarafından verilen tayinat, deftere kaydedilmişti. Bk. BOA, **D.BŞM.d**, 02423, s. 18.

Ek 26: Üsküdar–İran Güzergahındaki Menzil Noktaları ve Uzaklıkları⁸²⁰

Üsküdar–İran		Üsküdar–İran	
Kartal	4.5 saat	Medasut	7 saat
Gebze	5	Kulhisar	7
Hereke	5	Aydüs	6
İznikmid	5	Güzeller	6
Sapanca	6.5	Karahisar-ı Şarki	5
Geyve	7	Alişar Deresi	7
Taraklı	7	Sinciler Deresi	7
Torbalı Göynük	7	Sarıcalar	7
Mudurnu	10	Çağlan	7
Belbaşı	6	Sökmese	6
Bolu	5	Çayıklar	7
Çağagülü	8	Yörük	6
Gerede	5.5	Bürdüz	5.5
Bayındır	8.5	Mamahatun	7
Çerkes	6	Cinis	9
Karacaviran	7	Erzurum	9
Koçhisar	9	Hasan Kale	6
Tosya	9	Herat	6
Kargı	9	Sumaklı	6.5
Çeltiki Rofya	7	Komadamı	7
Osmancık	5	Kale-i -	7
Hacı Köyü	8	Bayburt	7
Merzifon	6	Mescidli	7
Vaiz	5	Kars	6
Amasya	4.5	Suban	7
Pazarı	7	Obaçay	6
Turhal	5		
İne Pazarı	5		
Tukan	4.5		
Çori Köyü	6		
Almus	5		
Çat	5		
İpsik	7.5		

Toplam 59 menzilde 386.5 saat, 59 menzilin her birinde 1 gün dinlenmiş, ayrıca 11 gün de fazladan dinlenerek 70 günde almıştır.⁸²¹

⁸²⁰ KK 673, s. 45.

Ek 27: Murtaza Kulu Han'ın Üsküdar'dan İran sınırına Kadar Konakladığı Menziller⁸²²

Üsküdar-İran		Üsküdar-İran	
Kartal	1 gün	Tokat	3 gün
Geyve	1	Çerçi köyü	1
Çerke	1	Almus	1
İznikmid	2	Hat	1
Sapanca	1	Isla	1
Geyve	1	Medasut	1
Taraklı	1	Hacı Murat Kalesi	1
Torbali	1	Aydus	1
Mudurnı	1	-	1
Belbaşı	1	Veğna	1
-	2	Kurgan Kayası	1
-	1	Sarıcalar	1
Gerede	1	Germizi	1
Bayındır	1	Söken	1
Çerkes	1	Çayıklar	1
Karacaviran	1	Türki	1
Koçhisar	1	Turuz	1
Tosya	2	Mama Hatun	2
Çargı	1	Habunak	1
Çeltikbaşı	1	Has	1
Osmancık	1	-	1
G. Hacıköy	1	-	1
Merzifon	1	Erzurum	4
Vaizler	1	Hasan Kalesi	1
Amasya	1	Karakilise	1
Edirne Pazarı	1	Fergana	1
Turhal	1	-	1
Gaziebat	1	Kesik	1
		Köroğlu	1

⁸²¹ KK 673, s. 47.

⁸²² İran Elçisi Murtaza Kulu Han, Üsküdar'dan İran sınırına kadar konakladığı her menzilde bir veya birkaç gün dinlenmiş, bu durum Elçi mihmandarı Halil Ağa tarafından kayıt altına alınmıştır. KK 673, s. 47.

Handwritten document in Persian script, likely a lease agreement or record of payment for a residence. The text is densely packed and includes several sections with red ink markings and stamps.

Top Left Section: Contains a list of names and titles, possibly the names of the tenants or officials involved in the agreement.

عزیزخان	مقام	بکاشان
محمد	ابراهیم	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد
محمد	محمد	محمد

Bottom Left Section: Contains a large, stylized signature or seal, followed by a block of text detailing the terms of the agreement.

Right Side: Contains the main body of the document, including a large heading in red ink and several paragraphs of text. There are also several red stamps and seals scattered throughout this section.

Bottom Right Section: Contains a large, stylized signature or seal, followed by a block of text.

Ek: 29 XVIII. YÜZYILDA ANADOLUDAKİ KOLLAR VE BUNLAR ÜZERİNDEKİ İAŞE MENZİLLERİ

